

Medeniyet Tartışmalarının Serencâmi

❧ Ayda Bir Merhaba ❧

Günümüzde medeniyet meselesinin, dünyayı değiştirme çabası içinde daha fazla odaklanıldığı hatta medeniyeti sahiplenmenin “radikal” bir faaliyet olduğu ileri sürülmektedir. Her şeyi romantik ve nostaljik bir medeniyet meselesine indirgeyen bu bakışın indirgemeci bir yanının bulunduğu da inkâr edilemez. Kimi zaman sorumluluktan kaçınma kimi zaman da sınırları çizilemeyen bir ‘ütopya’ olarak medeniyet konusunda çeşitli platformlarda tartışmalar yapılmaktadır. Üstelik bu tartışmalar “bilmediğini de bilmekten uzak” bir biçimde yapılmaktadır. Öte yandan Kürt sorunu da tartışılırken Bülent Arınç’ın Kürtçe’nin bir medeniyet dili olmadığını ifade etmesi, medeniyet meselesinin siyasal hatta içselleştirilmiş oryantalist bir bakışı meşrulaştırdığını da gösterir. Oysa Sezai Karakoç Kürtçe’yi Arapça, Farsça ve Türkçe’yle birlikte “İslâm medeniyeti”nin dilleri arasında sayar. Toynbee’nin “İslâm bir dindir ve bir medeniyet yaratmamıştır.” sözünün başka bir meseleye transferi gibi durmaktadır bu bakış. Bu bakımdan bir ideoloji olarak yükseltile medeniyetçiliğin söylemsel biçimlerinin somut durumun kavranması sürecinde eleştirilmesi gerekmektedir.

Çok “sabırlı bir kavram” olan medeniyet aynı zamanda Türkiye’deki altmış sonrası İslâmcılık tartışmaları açısından da ciddi bir öneme sahiptir. Hatta bu noktada başat bir Malik Bin Nebi etkisinden söz edilebilir. Bu noktadan hareket ederek şunu da vurgulamak gerekmektedir: Türkiye’de İslâmcı düşüncenin, tercüme yoluyla devraldığı, geleneklere, düşüncelere ve kavramlara yapmış olduğu “özgün” katkılardan söz edilecekse, bu katkılar içinde kimi zaman romantik bir dünyanın temsilciliğine soyunsa da Sezai Karakoç’un medeniyet odaklı yaklaşımının özel bir yerinin olduğu ifade edilebilir. İsmet Özel, 1978’de yayımlanan *Üç Mesele* kitabında medeniyet düşüncesini yerden yere vurur. Aslında bu yerden yere vurma halinin somut karşılığı medeniyet yaklaşımının temsilcisi olan Sezai Karakoç’tur. Bu metinden sonra İslâmcı aydınların medeniyet meselesine bakışları genel olarak Batı’daki romantik akımın tezleri etrafında biçimlenmiştir. Bu biçimlenme hâli hâlâ aşılabilmiş değildir.

Üç Mesele’nin baskıya verilmeden önceki adının “Müslümanca Düşünmeye Başlangıç” olarak düşünülmüş olması sonraki yıllarda bu çerçevede kaleme alınan bazı eserleri ve bu eserlerde ortaya konan Mehmet Akif eleştirisini anlamak bakımından da önemlidir. *Üç Mesele* kitabına kadar Müslüman bilinç ve münevverler Allah’ın nimetleri karşısında romantik bir bakış ortaya koymaksızın sınırlara dikkat çeken bir bakışa sahiptir. Bu yüzden teknik, güç hazırlama, donanımlı olma gibi konularda daha arı durudur bilinçler. Genel olarak Mehmet Akif’in şiirlerinde ifade ettiği yaklaşım bir çıkış yolu olarak kabul edilir. Sonraki yıllarda Akif’e dönük muhafazakâr ve romantik eleştirilerin ama aynı zamanda İslâmcılığın temel tezlerinin eleştirilmesi noktasında *Üç Mesele* farkında olunsun olunmasın nihai referans noktası hâline gelir. Bu yüzden İslâmcılık araştırmalarına yön veren ilk metinlerden birinde bir kopuş metni olarak baş tacı edilir bu metin. Oysa metnin dünyası büyük oranda Batı düşüncesinin temel argümanları etrafında örülmüştür. Martin Heidegger, Lewis Mumford, Frankfurt Okulu ve en önemlisi de 68 hareketinin ruhu bu kitaba sinmiştir. Bu metni hedef alan ve AKP’li yıllarda “Müslüman aydın” sıfatını benimseyen isim/ler ise Kadızadeliler, Selefilik, dünyevileşme başta olmak üzere pek çok meseleyi yanlış tasvir etmekte, kendi kişisel husumetlerini bilgi temelli olmaksızın Müslümanların kültürel tarihini araçsallaştırarak gidermeye çalışmaktadırlar. Mesela kaynakların arı duru dünyasına dönmeyi amaçlayan düşüncenin bir mecra olarak Müslümanlar arasında yaygın bir ekol olmasından rahatsızlık duyulmaktadır. Bundan dolayı bu ay hem medeniyet meselesini hem de şehirlerin yeni hallerini irdeleyen bir sayı hazırladık. Mehmed Kürşad Atalar, Metin Önal Mengüşoğlu, Necdet Gök, Dilaver Demirağ, Naci Cepe dosyamıza katkıda bulundular.

Müslümanların aktif olarak tarihe dönmeleri bakımından hem Meşrutiyet devrinden bu yana yaygın olan ama esas olarak altmış yıllardan sonra yaygınlaşan ve postmodern darbe sonrasında “İslâm devleti” tabirinin yerine ikame edildiği açık olan medeniyetçi yaklaşımları hem de bunun karşısında yer alan anti-medeniyetçi yaklaşımlarla hesaplaşarak vasat ümmet olmayı başarmaları gerekmektedir.

Uludere, faili meçhuller ve Kürt sorununun yeni boyutları konusunda Cevat Özkaya ile yapılan uzun söyleşi ile Sıbgatullah Kaya’nın çığılığı oldukça önemli.

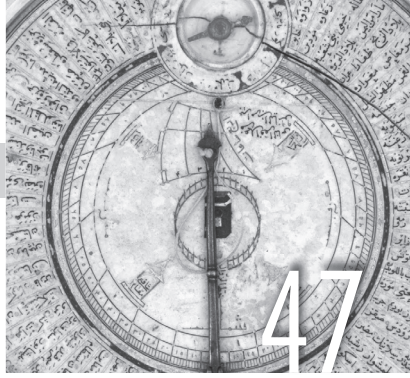
Yeni sayımızda buluşmak dileğiyle...

İçindekiler MART

12

[gündem]

47

[dosya]

75

04

ORTADOĞU'DAN

12

Cevat Özkaya ile Uludere, Özür Çekingenliği ve Kürt Sorunu
HİKMET DEMİR

22

Kürt Sorunu Üzerine Bir Çıglık
SİBĞATULLAH KAYA

35

Değişen Türkiye'nin
Güncel ve Geleneksel Eğitim
Sorunlarıyla İmtihani
MUSTAFA GÜNDÜZ,
HAKAN AKÇAY

40

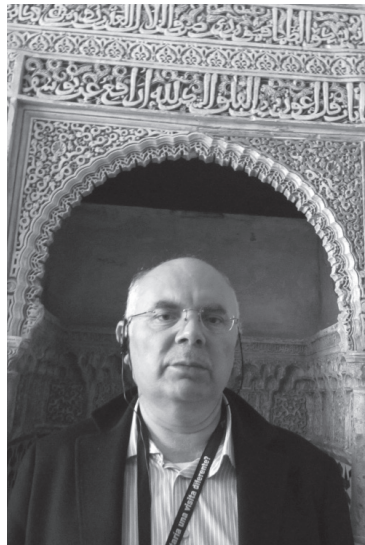
Soğuk Savaş Geri mi Dönüyor?
ÖNER BUÇUKCU

47

İslâm, 'Medeniyet' midir?
MEHMET KÜRŞAD ATALAR

52

Medeniyet Bahsinde
Üç Türk Münevveri
METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

58

NEJDET GÖK:
"Zeydân'ın eseri İslâm uygarlığı
veya medeniyeti alanında
yazılan ilk eser olması açısından
ayrı bir öneme sahiptir."

66

Şehirde Bir Leke:
Yoksul Gözler ve Oturmanın
Aşağılanması
DİLAVER DEMİRAG

75

Postmodern Kentleşme Olgusu
NACİ CEPE

Sahibi

PINAR YAYINLARI Adına
İlhan Gündoğdu

Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Cevat Özkaya

İdare Merkezi

Alay Köşkü Cad. Küçük Sk. Civan Han No: 6/3
Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

Tel: (0212) 520 98 90

Fax: (0212) 527 06 77

www.umrandergisi.com

umran@umrandergisi.com

abone@umrandergisi.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 435 94 48

İzmit: (0542) 250 75 77

Trabzon: (0462) 321 95 44

İsparta: (0246) 223 24 87

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

1. Abone olmak için bir telefon açmanız yeterli.
Umran Dergisi'ne abone olmak ve aboneliğinizi yenilemek için **0212 631 12 50** nolu telefon numarasını arayabilirsiniz.

2. abone@umrandergisi.com adresine isim, adres ve telefon bilgilerinizi bildirmek suretiyle de abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri

Yurt içi abone ücreti (1 yıllık): 60 TL (KDV dahil)

Yurt dışı abone ücreti (12 sayı, 1 yıllık):

Avrupa 60 EURO

ABD: 80 USD, Avustralya: 85 AUD

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

1- Kredi kartı numaranızı telefon ile bize bildirerek.

2- Bir PTT şubesine giderek POSTA ÇEKİ hesabımıza ücreti yatırarak. (Lütfen posta çeki üzerine abone adını yazmayı unutmayınız.)

POSTA ÇEKİ HESAP NO: 654482

ALICI ADI: PINAR YAYINLARI TİC. SAN. LTD. ŞTİ.

3- Ayrıca aşağıdaki BANKA HESAP numaralarına da abone ücretinizi ödeyebilirsiniz.

BANKA HESAP NUMARASI

Garanti Bankası

Çemberlitaş Şb. TL Hesabı Ş.Kodu: 44

Hesap No: 6298359 (Pinar Yayınları Tic. San. Ltd. Şti.)

IBAN : TR95 0006 2000 0440 0006 2983 59

Fiyatı: 5 TL

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

www.tekinozturk.com.tr

Baskı: Şan Ofset Matbaacılık

Cendere Yolu No:23 Ayazağa/İstanbul

Tel: (212) 289 24 24 Pbx Faks: 289 07 87

Yayıncı Süreli. Ayda bir yayımlanır.

Yayımlanan ilanların ve yazıların sorumluluğu sahiplerine aittir.

Bu dergi basın meslek ilkelerine uymayı taahhüt eder.

82

[yaşayan islam]

94

[kültür-sanat]

82

Özel Mahremiyet, Sevgililer
Günü ve Toplumsal Hafıza
HİKMET DEMİR

86

Liberalizm ve Türk Liberalizmi
Üzerine Notlar
ÖMER FARUK KARAGÜZEL

94

50 YIL SONRA TANPINAR
FATİH UYAR

96

KİTAPLIK

ORTADOĞU'DAN DÜNYA'YA BAKIŞ

Arapça yayımlanan gazetelerde yazan farklı eğilimdeki gazetecilerin yazılarından seçtiğimiz yazıları her ay Ortadoğu'dan başlığıyla yayımlıyoruz. Burada yayımladığımız yazılarda ortaya konulan tüm analizlerin doğru olduğu veya bunların tümüne katıldığımız söylenemez. Yazıları yayınlamadaki amacımız ülkeden ülkeye, gazeteden gazeteğe, yazardan yazara olayların yorumlanmasında ortaya konulan bakış açısı farklılıklarını görünür kılarak meseleler karşısında ortaya konulan analizlerin hangi argümanlardan hareketle yapıldığını okurlarımızın fark etmesini sağlamaktır. Yazıların/yorumların bu perspektifle okunmasının Ortadoğu'daki dolayısıyla dünyadaki gelişmeleri kavrama sürecine önemli katkılarının olacağını düşünüyoruz. (Umran).

Yazıların çevirisi Harun Ersoy tarafından yapılmıştır.

TÜRK MÜDAHALELERİ. ŞOK EDİCİ ÖRNEKLER

HURŞİD DELİ

Geçen birkaç gün zarfında Türk diplomasisi Beyrut, Tahran ve Bağdat'a taşındı. Amaç ise herkesçe bilindiği üzere 'bölgede büyük bir gelişmenin olacağı' şeklinde tek bir mesajdı. Herkes bu Türk mesajının anlamını biliyor. Suriye rejimini devirmek.

İki gün önce Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu özel bir uçakla Beyrut'u ziyaret etti, Lübnanlı yetkililerle görüşmelerde bulunarak medya organları önündeki açıklamalarında yer aldığı üzere ikili ilişkilere vurgu yaptı, desteklenmesi ve iyileşmesi sözü verdi ancak Davutoğlu ziyaret sebebini bu açıklamalarında açıkça dile getirmede. Direnişe Vefa Bloğu başkanı Muhammed Raad ile Venedik otelindeki görüşmesi sırasında bu sebebi belirtti. Yakın kaynaklara göre Davutoğlu Raad'a 'Hizbullah'ın Suriye rejiminin devrilmesi sonrası iktidara geleceklerle ve özellikle de İstanbul'u karargah edinmiş Ulusal Konsey'le ilişkilerini güçlendirme karşılığında örgütün Suriye'ye desteğini durdurun' yollu anlaşmaya benzer bir teklifte bulunmuş. Hatta Davutoğlu bunla da yetinmemiş ve mezhep savaşına işaret ederek yaşanabileceklerin sonuçlarından kendisini uzak tutması gerektiğini belirterek Hizbullah'a üstü kapalı bir mesaj da vermiş.

Hizbullah hemen tutumunu açıkladı. Raad eğilim ve düşünce farklılıkları olduğu ve değişimin dışarıdan değil, halklar tarafından gelmesinin kaçınılmazlığı üzerinde durdu. Raad, Davutoğlu'yla görüşmesi sırasında Suriye rejiminin düşmeyeceğini ve konunun reform değil, komploların varlığı meselesi olduğunu dile getirdiğini belirtti.

Beyrut'tan önce Davutoğlu Tahran'ı ziyaret etmiş ve Ankara'nın İran nükleer dosyası konusunda yeni arabuluculuğa hazır olduğu mesajı taşımıştı. Bu dosya

İran'ın Batıyla ilişkilerinde on yıllık bir sorun oluşturdu ve Körfezdeki şartları sıcak sacın yüzeyine çevirdi. Ancak aslında Davutoğlu Tahran'a İran nükleer dosyası için değil, Suriye rejimini destekleyen Tahran'ın tutumunu etkilemek için gitti. Tarihi hayallerinin ve imparatorluk talepleri gölgesinde Davutoğlu mezhepçi siyasi söyleminin daha ötesine gitti. Şii canlanmanın sona erdiğinden ve Sünni canlanma döneminin başladığından bahsederek Türkiye'nin kendisinin de mezheplerden oluştuğunu unuttu. Bu sözlerin profesör, sıfır sorun teorisinin ve Stratejik Derinlik kitabının sahibi olarak nitelenen birinden gelmesi üzücü. Bütün bu sözler ABD ve NATO ile bağlantı politikasına dönme yönündeki Türk darbesiyle buharlaştı.

Türk müdahaleleri ve etkileri Irak'a da ulaştı. Erdoğan geçtiğimiz günlerde bu ülkede iç savaşın patlak vermesi yönünde defalarca uyarılarda bulundu. Bu uyarı Irak başbakanı Nuri Maliki'yi Türkiye'nin Irak içişlerine müdahalesini kınamaya sevk etti. Maliki Irak'ta patlak vermesi halinde Türkiye'nin kendisinin mezhep savaşından kurtulamayacağına işaret etti.

Gerçekten de Türkiye'nin bölge ülkelerinin içişlerine yönelik müdahalelerinin dozu son dönemde arttı. AKP Türkiye'si bölgede yaşananları Türk iç meselesi olarak görüyor. Bu müdahale şu iki gerçeği gözler önüne seriyor. Birincisi AKP'nin asıl ideolojisini oluşturan Osmanlı İmparatorluğu zihniyeti. İkincisi de Türkiye'yi kimin yönettiği bir yana Batı ve NATO sistemiyle olan Türk irtibatının içyüzü ve dolayısıyla bu sistem içinde işlevsel rol oynadığının kesinliği. (Suriye gazetesi Vatan, 17 Ocak 2012)

MISIR VE 'SESSİZ' TÜRK DEVRİMİNİN DERSLERİ

İBRAHİM ELBEYUMİ GANİM

Türkiye'deki sessiz devrim ile Mısır'daki müthiş devrim arasında birçok farklı ve benzer nokta var ancak daha da önemlisi alabileceğimiz birçok ders ve ibretin olması. Türkiye 2002'de özgür ve nezih seçimlerle başlayan sessiz devriminden on yıl sonra hukuk devlet kurumlarının çoğunluğunu, yurttaşlığı, adalet ve kalkınmayı yeniden inşa edebildi ve bugün 'derin gizli örgütlerin devletinden' yolsuzluğun felçliliğinden, despotluk ve başarısızlıktan kurtulmak üzere. Sevgili Mısır'ımız ise, uzun yıllar ülkenin mukadderatına hükmeden yolsuzluk, despotluk ve başarısızlık devleti ahtapotuyla mücadele etmek için ipin ilk ucunu yakalamaya çalışıyor.

Mısır'daki derin devletin üyeleri Türkiye'deki gibi hükümet yetkililerin veya partililerin, düşünürlerin, sanatçıların, üniversite hocaları, iş adamları, medyacı ve ileri gelen yazarların kılığında görülüyor. Hepsinde içeride yolsuzluk ve despotluk güçleri ve dışarıda açgözlü güçler için çalışıyor. Birinci ve en büyük ders, derin devletle mücadelede başarının şartının 'halkçı meşruiyetin' resmi/hukuki meşruiyetiyle uyumlu olmasıdır. İki meşruiyet arasındaki bu uyum AKP'nin 2002 seçimlerinde iktidara gelmesinde yaşandı. Öncesinde cumhuriyetin kuruluşundan beri iki meşruiyet arasındaki baskın özellik 'ayrılıktı'. Bu ayrılık iktidar ve servetle etkilenmiş siyasilere varlığında özetleniyordu. Bu siyasiler 'halka rağmen halk için' söyleminin özetlediği üstünlüğü ve büyülenmeyi tekellerine alıyordu. Atatürk'ün partisi bu söylemi tekeline aldı. Amaç ise iktidarı kendisi ve müttefikleri için geçen yüz yılın dörtte üçünü tekeline almaktı. Bu dönem Türkiye'nin 2001 sonunda iflasın eşliğine gelmesiyle son buldu.

Mısır'da benzer bir durum yaşandı. 1952 Temmuz'unda hür subayların devriminden itibaren halkçı meşruiyet resmi meşruiyetten ayrıldı. Bu ayrılıktan doğan boşluğu doldurmak için Abdunnasır bir kurtuluş komitesi kurdu. Ulusal Birlik ve ardından Sosyalist Birliği kurdu, Müslüman Kardeşler gibi halkçı örgütleri ve Vefd gibi büyük bir partiyi uzaklaştırdı. Sosyalist Birlik kendisi ile devlet arasında fark olmayan, 'halka rağmen halk için' çalıştığını iddia eden totaliter parti örgütünden ibaretti. Nasır ve Sosyalist Birlik Sedat'ı ve Ulusal Parti'yi halef seçtiler, o da Mübarek'e miras bıraktı. Mübarek de oğluna bırakmak istedi ancak şanlı Ocak devrimi yıktı. Yarım asrı aşkın bir süre sonra Mısır'da güçlü çıkarlar ve illegal bağlantılar ağıyla birbirine bağlı suçlu güçler/örgütler olduğunu öğrendik. Aynı zamanda bu güçler resmi mevkileri işgal ediyorlar, güvenlik, ekonomi, kültürel ve medya konularında karar alma organlarına hükmediyorlar. Mısır'ı en alt seviyeye düşürdüler, bölgesel rolünü küçülttüler ve Batılı güçlerin rehini kıldılar.

Şanlı Ocak devrimi ve kahraman ordunun desteğiyle devrimden bir yıldan az süre sonra Mısır'ın siyasi tarihinde ilk defa halkçı meşruiyetin resmi meşruiyetle uyumlu olduğu seçilmiş bir parlamentosu oldu. Ancak Türk dersi, halkçı

meşruiyetin resmi meşruiyetle uyumunun, derin devletin uşaklarından ve iğrenç kültüründen kurtulma yolunda güçlü şekilde ilerlemenin ilk eşiği olduğunu ifade ediyor ancak aynı Türk dersi sadece bu eşiğe ulaşmanın yeterli olmadığını, şu iki esasa dayalı zor bir çalışmanın yapılması ve başka adımların atılması gerektiğini belirtiyor. Birincisi önceki rejimin destekçisi olmuş ve çıkarlarıyla bağlantılı güçlerin bağıllıklarının kademeli parçalanması. İkincisi derin devletin başındakilerin hız kesmeden adil yargılanmasıdır.

Türk deneyiminden çıkardığımız ikinci büyük ders budur. Zira derin devlet adını verdiğimiz bu güçlerin tepkisi, kendilerine yönelik mücadele kapsamlı ve köklü olduğu zaman topluma, devlete ve seçilmiş parlamenter kurumlarına karşı çok sert olacaktır. Bu mücadele sert darbelerini vurmaları için derin devlet uşaklarının harekete geçmesine en iyi ortamı sağlayacaktır. Türkiye'de yolsuzluk ve despotluğun erkani, iş adamları, medya kurumları, sivil ve güvenlik yönetiminde üst düzey mevki sahipleri ve bazı ordu komutanlarının bağıllıklarından oluşuyordu. Erdoğan hükümetinin yürüttüğü 'sessiz demokratik devrim' bu kesimleri vurmak için bir anda ezici ve kapsamlı saldırıda bulunmadı. Yolsuzluk kaynaklarını kurutarak ve lider isimlerini yargılayarak başladı. Ardından ulusalcı iş adamları cemiyetlerinin ekseriyetini kendine çekti ve hukuk çerçevesinde çıkarlarını garanti ederek güvenlerini kazandı. Sonra özel sektörde ve medya pazarında rekabet etmeleri için yükselen İslâmcı ve ulusalcı güçlere alanı genişletti. Yolsuzluk, despotluk ve başarısızlık politikalarının üzerini örten haber ajansları, gazeteler, televizyonlar ve yayınevleri tekeline kırdı. Hükümet güvenlik ve askeri kurumların reformu için, önce yerleşmek sonra devirmek siyasetini adım adım izledi. Yararından çok zararını gördüğü için elektro şok politikası izlemedi. Bu ferasetli politikayla Türk demokrasisi sebatkâr ilerledi, yolsuzluk geriledi ve despotluk sürekli küçüldü.

Mısır devrimimizin içinden geçtiği bu zor dönemde bu Türk derslerini uzunca düşünmeli, bize uygun olanı almamız ve daha iyisini bulmalıyız. 25 Ocak 2011 öncesine dönmenin en kestirme yolunun kaos gruplarının ve parlamenter kurumlardan nefret eden güçlerin resmi meşruiyeti halkçı meşruiyetten ayırmakta başarılı olmaları, devletin heybetini yıkmakta, güvenlik ve askeri kurumlarını devirmekte ısrar etmeleri olduğunu bilmeliyiz. İki meşruiyet arasındaki bu ayrılık devrik başkanın rejiminin dayandığı temel taşıydı. İki meşruiyetin uyumunun yıkılmasına bir kez daha katkıda bulunanlar devrik rejimin yeniden üretimine katkıda bulunurlar. Mısırlıların çoğunluğunun yıkım, kaos ve 'faydasız' isyan çağrılarına karşı olduğundan eminim. Mısır boyun eğmeyecek ve Allah'ın izniyle kazanacağız.

(Ürdün gazetesi Sebil, 12 Şubat 2012)

İSRAİL, TÜRKİYE VE İRAN'A ÇİFTE AVRUPA DARBESİ

ABDULVEHHAB EL EFENDİ

Fransız parlamentosunun Ermeni soykırımının inkar edilmesini suç sayan kararı ile Avrupa Birliği'nin İran petrol ihracatını, İran Merkez Bankası'na yönelik yaptırımları arttırmakla birlikte durdurma kararı ve ABD Başkanı Barack Obama'nın İran'a yönelik tehditlerinin eş zamanlı olması tesadüf gibi görülüyor. Ancak daha derin şekilde düşünen kişi ortada bu gelişmeleri birbirine bağlayan bir ip olduğunu görür. Bu ip İsrail'in çıkarı ve İsrail baskılarıdır.

Ermeni katliamları geçen hafta vuku bulmadı. Neredeyse üzerinden bir asır geçti. Bu katliamları işleyenler göçüp gittiler veya tarihle birlikte kayboldular. Ermeni aktivistler veya (teröristler) bu katliamlara katılmakla suçlanan Türk liderlerinden çoğuna suikastlar yaptılar. Katliamları işleyen Osmanlı İmparatorluğu 'soykırımdan geçirildi' veya yok oldu. Peki niçin Fransız vicdanı bir anda uyanıyor, (Nazi katliamlarıyla işbirliğinde kendini gösteren Fransız utancını örtme ve bu katliamları işleyen önde gelen isimleri gizleme girişimlerini dile getirmiyoruz) ve katliamlara inanmayı Allah'a inanmaktan daha büyük konuma getirme zamanının geldiği kararı alıyor? Zira Allah'ın varlığını inkar eden Fransa'da cezalandırılmaktadır.

Bazıları bu dönüşümü Sarkozy'nin Fransa'daki Ermeni oyları kazanma amaçlı ümitsiz çabasına bağlıyor. Bu zayıf bir gerekçe. Çünkü Fransa'da 300 bin Ermeni'ye karşın beş milyon Müslüman var. Bu adım sebebiyle Müslümanlardan büyük bir oranın Sarkozy'e oy vermesinin riskleri Ermeni oylarından toplayacağı yararlarından çok büyüktür.

Yanıtın bir parçası da İsrail'in bir zamanlar Türk 'dostlarını' savunuyor olmasıdır. Zira İsrail'le ittifakı seçen ve bütün güçleriyle destekleyen Kemalistler bu katliamların ve Yunanlılara yönelik etnik temizliğin bir ölçüde sorumlularıydı. Bunların dışında eylemleri de vardı. Dolayısıyla söz gelimi büyük oryantalist Bernard Lewis -kendisi açık Siyonist eğilimlere sahiptir- Ermeni meselesinde Türkiye'yi savundu ve tezlerine 'anlayış gösterdi'. Şimdi ise Erdoğan'ın İsrail'e sırtını dönmesi sonrası masa devrildi ve bazıları Ermeni soykırım sopasını, isyan eden Türkiye'yi vurmak için kullanma kararı aldı.

İran'a baskı, rolü itibarıyla İsrail'den İran'a yönelik durmak bilmeyen ve gizlenmeyen kışkırtmanın ürünüdür. Aşırı sağcıların liderliğindeki İsrail hükümeti, İran'ın hedef alınmasının kendi suçlarından, inadından, yerleşimleri inşa etmek, Kudüs'ü Yahudileştirmek ve Filistin sorununu bitirmek için zaman kazanmasından dikkatleri başka yöne çekeceğini düşünüyor.

Netanyahu ve Lieberman haklı olabilir. Çünkü Araplar daima emri vakie teslim oluyorlar ve dün reddettiklerini bugün kabul ediyorlar. Yarın da bugün reddettiklerini. Araplar taksim kararını önceden reddettiler. Sonra 1948 sınırları üzerinde İsrail'in varlığını reddettiler. Bugün ise tekrarlanan zirvelerinde İsrail'in 1948 öncesi gasp ettiği topraklar üzerinde hak sahibi olduğunu teslim ettiler. Netanyahu'yu Arapların yarın yerleşim birimlerini, Kudüs'ün ve Golan'ın yok olmasını kabul edeceğini tahmin etmesinden ne alkoyabilir?

Diğer yandan İsrail'in, Türkiye ve İran'la ilgili konularda bir serabın peşinden gittiği görülüyor. İsrail'in Tahran ve Ankara'da şımarık büyükelçiliklerinin bulunduğu günler oldu. İran İsrail'i petrolle donatıp bütün alanlarda gizli işbirliği yaparken Türk-İsrail işbirliği aleniydi ve biliniyordu. Her iki ülke bugün İsrail'in kendi varlığı için tehdit olarak gördüğü bir düşmana dönüştüyse bu durum İsrail'in denizde ekip biçtiğinin göstergesi değil mi?

Türkiye ve İran açısından provokasyonlar tuzağına düşmemek önemli. İran sürekli olarak nükleer silah üretmek istemediğini vurguluyor ancak halihazırda bu silahları üretmenin bedelini ödüyor. Ekonomisini yıkacak yaptırımlardan sakınmak için daha önce uranyumun dışarıda zenginleştirilmesi gibi sunulan orta çözümleri kabul etmesinde hiçbir zarar yok.

Türkiye ve özellikle de Erdoğan Türkiye'si açısından çatışmalara girmekten sakınmak daha kolay ve daha elzem. Zira İttihat Terakki ve Kemalist'lerin kavgaları halihazırda neslin ve AKP'nin kavgası değil. Önceki neslin kendine ait bir bakış açısı, sorunları ve keza suçları vardı. Acaba Erdoğan Cemal Paşa'yı ve Araplara yönelik suçlarını savunacak mı yoksa aşırı Türk milliyetçiliğinin Kürtlere veya aşırı laikliğin Türkiye halkının çoğunluğuna yönelik taşkınlıklarına karşı AKP'yi mi savunacak?

Halkların ve liderlerin kendi kavgalarını seçmeleri gerekmektedir. Her kırmızı beze saldıran ve düşmanlarının istedikleri bölgeye sürüklemelerine imkan veren boğa gibi olamaz. Bugün nükleer savaşa girmek İran'ın çıkarına değil. Keza Ermeni soykırım savaşına girmek de Türkiye'nin. Her milletin kendi kazanımları sizin de kendi kazanımlarınız vardır.

Şu an öncelik İsrail ve müttefikleriyle kavgayı bırakıp başta Kudüs'ün Yahudileştirilmesi sorunu olmak üzere gerçekçi kavgalara yönelmek. Ermenilerin öldürülmesi, İran'ın nükleer bomba isteyip istemediği etrafındaki tartışma kızışırken Kudüs'ün Yahudileştirilmesi işlemi tamamlanıyor. İran bu bombayı istemediğini ve kullanmayacağını belirtirken faturasını misliyle ödüyor. Bu akıl kârı mı?! (Londra'da Arapça yayımlanan Kudsü'l-Arabi gazetesi, 27 Ocak 2012)

HANGİ UZLAŞIDAN VE HANGİ HÜKÜMETTEN KONUŞUYORLAR

ABDULBARİ ATWAN

Filistin Başkanı Mahmud Abbas ve Hamas hareketi siyasi ofis başkanı Halid Meşal'in bir araya gelmesi ve Katar Emiri Hamd Bin Halife Al Tani'nin gözetiminde önceki uzlaşma 'anlaşmalarını' sağlamlaştırmak ve başbakanlık düğümünü çözmek için Doha anlaşmasını imzalaması iyi bir gelişme ancak ibre uygulanmasında. Zira televizyon ekranları karşısında imzaların ve uzlaşmaların tekrarlanması ve ardından işlerin önceki şartlara dönmelerinden bıktık.

Bu yeni anlaşmanın asıl anlaşmazlığı çözmeksizin yeni anlaşmazlıklar doğurmasından endişeliyiz. Zira başkan Abbas'ın hem Filistin yönetimi başkanlığını hem başbakanlığı kendisinde toplamasının anayasallığı etrafındaki tartışma güçlü şekilde başladı. Ayrıca ortada hareketin lider safları içinde bu meseleye yönelik had safhada bölünmeler olduğuna dair fısıltıdan aleniliğe geçen konuşmalar var.

Gazze'deki Filistin hükümetinin başbakanı İsmail Heniye'nin bu adımı kutladığı ve maddelerine bağlılığını açıkladığı doğru ancak imza töreninde yer almadığı da doğru. Kendisi ile Doha arasında uçakla sadece 15 dakikalık bir mesafe vardı. Bahreyn'e resmi ziyaret bağlamında Manama'daydı. Ayrıca Meşal'in yardımcısı Dr. Musa Ebu Merzuk da Kahire'de kalmayı yeğledi. Keza Kahire'de bulunan Dr. Mahmud Ez Zehhar da öyle yaptı.

Böylesine önemli bir adım hareketin en azından son dönemde liderlik çevrelerinde bölünmelerin arttığına ilişkin söylentileri yalanlamak amacıyla bütünlüğünü ve kenetlenmesi göstermek için büyük bir heyetle katılımını gerektirmektedir. Başkan Abbas'ın heyeti Saib Areykat, Azzam El Ahmed, Nebil Ebu Redine, Fetih hareketindeki MYK üyelerini kapsarken beraberindeki heyete saygımız var- Halid Meşal neredeyse yalnız göründü.

Anlaşmadaki en önemli noktaya dönüyoruz. Başbakan Mahmud Abbas'ın başbakanlığı üstlenmesi. Bu noktaya bir anlam verilemiyor. Acaba 10 milyondan fazla Filistinli arasında bu misyona uygun bir isim bulunmaması akıl kârı mı? Filistin'in mücahede bereketli kadınları başkan Abbas dışında yetkin bir şahıs doğuramadı mı? Bu durum Filistin siyasi sisteminin utan verici iflasıdır. Arapların ve dünyanın Filistin sorununa ve gelişmelerine ilgisi ve desteği bir yana Filistin ilgisinin çöküş boyutunu açıklamaktadır. Bu minvalde devrim ve direnişe örnek olan ve parlak modeller sunan Filistinliler işgale ve destekçisi Batılı güçlere teslim olan en uyuşuk Arap halkı oldu.

Başkan Mahmud Abbas'ın dahi ve mükemmelliğin tüm özelliklerine sahip bir şahsiyet olduğunu kabul ediyoruz ancak bu adamın Filistin yönetimi başkanı, Filistin

devleti başkanı, FKÖ yürütme kurulu başkanı, Fetih merkez kurulu başkanı, Filistin silahlı kuvvetleri komutanı ve son olarak başbakan olması akıl kârı mı? Bundan daha diktatör bir liderlik var mı? Evet onların bizleri taşıyacaklarını iyi biliyoruz. Bu bizi onurlandırır. Filistin halkının kurbanlarına ve hatta sadece Batı Şeria ve Gazze'de değil, denizden nehre tarihi Filistin'in kurtuluşu için silahlı mücadeleyi baz alan ve ilk kurşunu sıkın Fetih hareketi yönetiminin ilk çekirdek üyelerinden olmuş Abbas'ın kendi tarihine saygı göstermek için hak sözü söylemek gerekir.

Bizler Filistin uzlaşısının yanındayız ancak işgal altında hükümet kurmak veya sahte başkanlık ve parlamento seçimleri yapmak için değil, bütün şekilleriyle halk direnişini tırmandırmak ve Filistin sorununu Arap ve dünyanın ilgisinin zirvesine taşımak için. Filistinliler bilim ve kültür alanında en gelişmiş Arap halkı olmakla övünüyorlar. Geçmişte öyleydi. Bu küflü durumu kabul edenler bilgili veya kültürlü olamazlar. İşgal ve abluka, sahte ve zehirli barışa bütün bel bağlamaların boşa gitmesi, insanın gerek mülteciler yardım ajansı (UNRU) gerekse de bağışçı ülkelerin elçilikleri önünde dilenciler ordusuna dönüşmesi gölgesinde bilgi Filistin insanının yaşadığı trajik şartlara karşı sahibinin gözünü açmıyorsa bu bilginin gereği yok. Cehalet daha iyi. Zira cahil mazur görülebilir.

Filistin halkı kırılan onurunu aramalı, bunun için yüzlerce ve hatta binlerce şehit veren diğer Arap halkları gibi onurunu korkusuzca geri almaya çalışmalı, hali hazırda yaşadığı acı gerçeği değiştirmelidir. Filistin halkı değişim için direnişi takip etmekte öncü olan en belirgin Arap ve dünya halklarından biridir.

Filistin halkının öncelikleri diğer Arap halklarının önceliğinden tamamen farklıdır. Filistin halkının önceliği demokrasi, işgal altında bakanları ve hatta başbakanı İsrail kontrol noktalarında acemi askerlerce aşağılanmalara ve hakaretlere maruz kalan hükümetin kurulması değil. Filistin halkının önceliği gasp edilmiş toprağının kurtarılması, meşru haklarının eksiksiz geri alınmasıdır. Bu kurtuluşun gerçekleşmesi, eksik olmayan ulusal egemenliğin derinleşmesi ve Kudüs'ün Filistin devletinin başkenti olarak taçlanması sonrası demokrasi, başkanlık ve parlamento seçimleri öncelikler zirvesine gelebilir. Tıpkı diktatör yönetimleri sonlandırmak için ayaklanan bütün Arap halklarının yaptığı gibi.

Bitirirken gelecek uzlaşma toplantısının nerede olacağını, hangi ülkenin ev sahipliği yapacağını ve uzlaşmanın nasıl olacağını soruyoruz. Bu soru, Filistin siyasi çalışmasının iki kutbu Hamas, Fetih ve olgun yönetimlerine yöneliktir.

(Londra'da Arapça yayımlanan Kudüs'l-Arabi gazetesi, 7 Şubat 2012)

İRAN İLE AZERBAJYAN ARASINDA İSRAİL

MUHAMMED ESSEMMAK

Azerbaycan 1991'de eski Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan etti. O vakitten itibaren İran'dan sonra ikinci Şii ülkesi oldu. İki ülkeyi buluşturması öngörülen tek etken mezhep değil. Ortada birçok başka etken var. İran halkının üçte birinin Azeri kökenli olması, İran ve Azerbaycan'ın petrol ve doğal gazla zengin Hazar denizine kıyılarının olması bu etkenlerden. Ancak Azerbaycan kendisini dil, kültür ve hatta siyasi açıdan İran'dan çok Türkiye'ye yakın gördü. Azerbaycan ile Ermenistan arasında Karabağ bölgesinin egemenliği etrafında kriz patlak verdiğinde bu durum görüldü. Bu bölge coğrafi olarak Azerbaycan'ın kalbinde yer alıyor ancak ezici çoğunluğu Ermeni nüfus. İki ülke arasındaki kriz savaşa yol açtı. İran bu savaş sırasında Ermenistan'ın, Türkiye ise Azerbaycan'ın yanında yer aldı. Ermenistan savaşı kazandı ve bölgeyi kendisine kattı. Bu durum Azerilerde İran'a karşı şiddetli bir acı doğurdu.

Bu acı Azeri cumhurbaşkanı İlham Aliyev'i İsrail'le ilişkilere sevk etti. Türkiye ile İsrail arasındaki işbirliği buna teşvik etti. Ancak ilişkilerin kötüleşmesi sonrası Azerbaycan siyasi, ekonomik ve askeri işbirliğinde ileri mesafeler kat etti. Geri adım atmakta bir çıkar görmedi. İsrail'in Azerbaycan'dan ham petrol ihtiyacının üçte birinden fazlasını alması bunun göstergesiydi. Petrol faturası değeri 2008 yılında yaklaşık 3,6 milyar dolara ulaştı.

İsrail-Azeri şirketi kablosuz iletişim ağının ve özellikle de Azerbaycan'da cep telefonu işletmesini ve yönetimini üstleniyor. Askeri olarak ise Azerbaycan silah ve askeri mühimmat ihtiyacının çoğunluğunu İsrail'den ithal ediyor. Bu doğrultuda İsraili askerler Azeri güçlerini bu silahların kullanımını konusunda eğitiyorlar. Türkiye, İsrail'le ilişkilerinin çökmesi sonrası başkan Aliyev'i bu işbirliğini gözden geçirmeye teşvik etmeye çalıştı ancak nafile. Ekonomik ve askeri işbirliği için ayartıcı alternatif teklifler sundu. Ancak İsrail'le işbirliği formülüne inanmış Azeri lider Ankara'ya sırtını dönmeyen Türk tekliflerini reddetti. Ankara'yı Hazar denizi ve Kafkaslardaki klasik Rus emellerine karşı koyacak manevi caydırıcı bir güç oluşturacak Amerikan şemsiyesi sağlayan İsrail'le işbirliği yapmaya teşvik etti. Ne olursa olsun İsrail'in ithal ettiği Azeri petrolü borularla Akdeniz üzerindeki Türk Ceyhan limanına pompalıyor ve oradan deniz tankerleri Hafta limanına taşıyor.

Görülen o ki ortada İran-Rus anlaşmasına karşın Türk tutumunu aşan bir Azeri-Amerikan anlaşması var. İsrail Azeri-Amerikan anlaşmasını desteklerken İran nükleer dosyası arka planında İran-Rus anlaşmasına karşı dünyayı kışkırtıyor.

Türkiye, kendi yaptıklarından örnek alarak Azerbaycan'ı İsrail'den uzaklaştırmakta başarısız kalırken İran da başka yollarla Azeri-İsrail ilişkilerini vurmaya çalışıyor. Azeri resmi bilgilere göre İsrail'in Bakü Büyükelçisi Mikhail Lotem'i hedef alan başarısız suikastın arkasında İran vardı. Azeri güvenlik

yetkilileri büyükelçiye suikastla görevlendirilmiş 2 İranlı yakaladı. İranlılar eylemlerinin MOSSAD'ın Tahran'da yaptığı ve İran nükleer tesislerinde çalışan üç İranlı bilim adamının ölümüne yol açan eylemlere yanıt olduğunu itiraf etmişler.

Azerbaycan'ın başkentinde İsrail elçiliğinin maruz kaldığı ilk saldırı değil bu. Daha önce Azerbaycan'ın Hizbullah'a mensup iki unsur olduğunu belirttiği yine başarısız kalan bir girişim oldu. O vakit eylemin hedefi Hizbullah'ın eski komutanı İmad Muğniye suikastına misillemeydi. Başkan Aliyev'e dayatılan soru şu: İsrail istihbaratları İranlı bilim adamlarına yönelik suikastları gerçekleştirmek için başkent Tahran'ın göbeğine nasıl sızabiliyorlar ve İran İsrail hedeflerine nasıl oluyor da sadece Azerbaycan'da ulaşma imkanı bulabiliyor? Özellikle de niçin Azerbaycan'da?

İranlı üç bilim adamı öldürüldü. Bu yüzden Bakü'de kararlaştırılan görev üç İsraili-Yahudi isme suikast yapmaktı. Bunlar büyükelçi, Yahudi okulu müdürü haham Matty Lewis ve Yahudi dini cemaati Chabad başkanı haham Hanaar Sigel. Ancak İranlıların şanssızlığı görevin hayata geçirilmeden önce su yüzüne çıkması. Bu durum İran-Azeri ilişkilerini daha da bozmuştu.

İlişkilerdeki bu bozulma İran İslâm devriminin Şii Azerbaycan'da yolunu bulamamasından kaynaklanıyor. Aksine Azerilerin razı olduğu sosyal siyasi rejim, dine saygı gösteren ancak dinin ve din adamlarının yönetmediği sivil bir yönetimdir. İran'da yoğun Azeri varlığı ve İranlı Azerilerin Azerbaycan'daki rejime sempati duymaları dikkate alındığında İranlı Azeriler kendilerine yönelik ayrımcılıktan şikayet ediyorlar. Bu durum İran Azerilerinin laik veya laikliğin destekçisi oldukları anlamına gelmez. Daha çok İran'ın, Azerbaycan'ı dini devriminin geçiş köprüsüne çevirmekte başarısız olduğu anlamına gelmektedir.

Bu gerçeğin siyasi tercümesi başkan Aliyev'in İsrail'le koalisyon derecesine gitmesinde kendisini gösteriyor. Azerbaycan'ın bu ittifakta Türk yolunu izlediği doğru ancak şu an Türkiye'nin bu koalisyondan dönme yolunu izlemekte bir çıkar görmediği de bir gerçek. Aksine Azerbaycan, Türk insani yardım gemisi sorununun özür ve tazminat açısından çözülmesi sonrası Ankara ile Tel Aviv arasında suların mecrasına döneceğini tahmin ediyor.

Azerbaycan şu an Güvenlik Konseyi'nde sandalyeye sahip. Bu durum kendisini nükleer dosyasıyla ilgili olarak İran'a karşı Konsey'den çıkabilecek kararlara katılımına imkan sağlıyor. Tabi Lübnan gibi İslâm dünyasında tek iki Şii devlet arasındaki ilişkilerde daha fazla gerginlikten sakınmak için bu kararlardan kendisini uzak tutmak isterse başka.

(Lübnan gazetesi Sefir, 13 Şubat 2012)

KAOSTAN DA ÖTE

FEHMİ HUVEYDİ

Geçtiğimiz Çarşamba günü Port Said'de El-Ehli ile El-Mısri takımları arasındaki maçın ardından yaşanan ölümlere ilişkin dört gözlemim var.

Birincisi: Mısır'ın, istikrar ve demokrasi binasının kurulması yönünde attığı her adımla birlikte bir felaket yaşamayı tesadüften ibaret mi? Zira geçen 28 Kasım'da Halk Meclisi seçimlerinin birinci turu başlamadan önce Tahrir meydanı ve Muhammed Mahmud caddesi olayları yaşanmıştı. O olaylar meydanı oturma eylemi yapanlardan boşaltma kararıyla meydana gelmiş ve 'askeri polis' gücü kullanılmıştı. Bu durum meydana gelen öfke ateşini tutuşturdu. Göstericiler ile polis arasında 42 kişinin ölümüne yol açan çatışmalarla son buldu. 16 Aralık'ta yapılan ikinci tur seçimleriyle birlikte bakanlar kurulu binası önünde oturma eylemi olayları yaşanmıştı. Bu olaylarda eylemcilere karşı ilk kez gerçek mermi kullanıldı ve 17 kişinin ölümüne yol açtı. Olayla birlikte bilim akademisi de yakıldı. Üçüncü tur seçimlerin tamamlanmasından sonra ve özgür seçimler gölgesinde seçilen ilk parlamento oturumunun gerçekleştiği ilk hafta içinde Port Said faciası yaşandı. Bu facia 70'den fazla kişinin ölümüne ve yaklaşık 400 kişinin yaralanmasına yol açtı. Bir kez daha soracak olursak bütün bunlar tesadüften mi ibaret? Sonraki dönem bu soruya daha fazla ışık tutacaktır.

İkincisi: Port Said'te yaşananlar rolü itibarıyla tesadüfi değildir. Bütün kanıtlar bu olayın kasıtlı ve planlı olduğunu gösteriyor. El-Ehli ile çatışma bölgesindeki futbol takımları arasında tarihi arka planları olan gerginliklerinin bulunduğunu biliyorduk. Son duyduklarımızı sporla ve özellikle de futbol federasyonu konusuyla ilgilenen herkes çok iyi bilir. Doğal olarak güvenlik organları da. Geçen iki gün zarfında bunları okurken ve dinlerken içişleri bakanı maçın güvenlik planını denetliyordu. Bununla birlikte şunlar yaşandı: Stadın kapıları hiçbir güvenlik önlemi alınmaksızın girenlere açıldı, gerginliğin güçlü belirtileri maçın ilk yarısında görüldü ancak hakem bunları umursamadı ve ikinci yarı sürdü. El-Ehli takımının maçı kaybetmesine ve El-Mısri takımı galip gelmesine rağmen taraftarlar El-Ehli takımı taraftarlarının bulunduğu yöne doğru akın ettiler ve yıldırım hızıyla saldırdılar. Maçın bitmesi ardından stadın ışıkları bir anda söndürüldü ve El-Ehli taraftarlarının ayrılması gereken çıkış kapısı kapatıldı. Bu durum tuhaf bir sertlikle taraftarlara saldıran saldırganların hazırladığı ablukayla açıklanabilir. Bazı merkez güvenlik askerlerinin saf tutmasına rağmen polisin müdahalesinin olmaması dikkatleri çekti. Ayrıca seçimlerin güvenliğinin sağlanmasında somut rolü olan

ordunun da hiçbir etkisi görülmedi. Bir diğer tuhaf durum da güvenlik organlarının maç nedeniyle seferber olmasına rağmen valinin ve emniyet müdürünün bulunmaması. Oysa bu ikisi genelde Port Said takımının yaptığı sıradan maçlara dahi gelmeyi alışkanlık edinmişti. El-Ehli takımıyla böylesine önemli bir maç ve hassas bir karşılaşmaya her halükarda gelirlerdi. Bütün bu kanıtlar yaşananların kasıtlı ve planlı olduğuna işaret ediyor.

Üçüncüsü: Üçüncü bir tarafa, önceki rejimin kalıntılarına, devlet güvenlik organlarının kalıntılarına ve Turra cezaevine konulan hükümetin rolüne çokça işaret etmekten sıkılmıştık. Bu işaretler bu kez de tekrarlandı ancak bu bağlamdaki açıklamaların ve medya organlarında dile getirilenlerin hiçbir kanıtı dayanmaması şaşkınlığı artırıyor. Ben bu çevrelerin rolünü yalanlamıyorum. Ülkede kaosu yayılmasında çıkarı olan bu çevrelerin suçlanmasını doğrulamaya hazırım. Ayrıca devlet güvenlik organlarının bu bağlamda bir sicili var. Ancak benim garibime giden bu sözlerin bir yıldır tekrarlanıyor olması, ilgili organların bizlere bu iddiaları onaylamamıza destek olacak bir ipin ucundan tutmakta aciz kalması. Bu durum bizleri üç ihtimal karşısına koyuyor. Ya bu organlar bu misyonu yapmaktan aciz. Bu durumda daha kötüsünün yaşanmaması için başka organlarla değiştirilmeleri gerekmektedir. Ya bu organlar işbirlikçidir ve bu yüzden olayların sorumlusu olan tarafı kasıtlı olarak görmezden gelmektedirler. Ya da bu olayların faili ve planlayıcısı biz-zat bu organlardır. Her defasında kamuoyunu avutmaya çalışmakta ve diğer tarafı suçlamaktalar.

Dördüncüsü: Port Said'de yaşananları bankaların ve şirketlerin basılması, zenginlerin çocuklarının kaçırılması, tren ve Nil deniz trafiğinin işleme kılınması, fabrikaların felç edilmesi, grevler, içişleri bakanlığının basılması girişimi, bakanlar kurulunun abluka altına alınması, bilim akademisinin yakılması, rejim düşene kadar Tahrir meydanında oturma eyleminin devam edileceğinin açıklanması ve Askeri Konsey üyelerinin yargılanması çağrıları gibi diğer olaylarla yan yana koyarsak bütün bu başlıklar bizlere hedefin ülkede kaosu yaymaktan daha ileri boyutta olduğuna dikkatlerimizi çekmektedir ve hedef Mısır devletinin kendisini devirmek olabilir. Bu durum bizleri yukarıdaki soru üzerinde iyi düşünmemize sevk etmektedir. Bu soru infial ve medya tantanası içinde göremediklerimize karşı gözlerimizi açmaktadır. Bu yüzden ima ve uyarıda bulunmak gerekmektedir.

(Katar gazetesi Şark, 4 Şubat 2012)

TÜRKİYE HÂLÂ BİR DENGELME YAPABİLİR

MUHAMMED NUREDDİN

Türkiye sıfır sorun ile sıfır siyaset arasında gidip gelen politikalarında büyük sorunlarla mücadele ediyor. Sadece sekiz yıl önce hiç kimse Türkiye'nin coğrafik bölgesinin düşman bölgeden dost bölgeye dönüşmesini ve Türkiye'nin en azından komşularıyla ilişkilerine damgasını vuran sorunları sıfırlamasını beklemiyordu.

Yalnız sonraki gelişmeler Türkiye'nin dış politikasında değişimlere yol açtı. Türkiye'nin Batıya karşı yanlı yaklaşımının başlangıcı olan özgürlük filosu olayı sonrası Ankara üzerindeki Batı baskıları, Türkiye'nin bazı Arap ülkelerine yönelik politikalarını karıştıran ve bazısıyla ilişkilerini bozan Arap devrimleri bu değişimlerden.

Ancak birçok Türk yazar Türkiye'ye yönelik yeni düşmanlığın yelpazesinin daha da genişletecek bir tablo çiziyorlar. İsrail'in Türkiye'yi sıkıştırma girişimleri bu baskıların başında geliyor. Ona Yunanistan, Rum Kıbrıs'ı, Romanya, Bulgaristan ve bu ülkeler arasındaki ekonomik, askeri ve istihbarat anlaşmaları eşlik ediyor.

Rusya, Ermenistan, İran, Irak, Suriye ve hatta Lübnan'ı bu yelpazeye ekleyecek olursak Türkiye etrafındaki coğrafik halka tamamlanmış oluyor.

Ancak bu halka Türkiye'nin coğrafik çevresinden uzaktaki ülkelere ve güçler dikkate alındığında daha da genişliyor. Sözelimi Türkiye ile gergin ilişkilere giren Fransa bu ülkelerden. Türkiye'nin AB üyeliği Türkiye ile Fransa ve Almanya arasındaki en önemli anlaşmazlık konularından olsa da Fransa'nın Ermeni meselesindeki tutumlarının, 1915 Ermeni 'soykırımını' inkar eden cezalandıran bir suç olarak görmesinin Türkiye üzerindeki boğucu daraltmada bir rolü vardır. Türkiye'nin hali hazırdaki durumu ile 1990'lardaki durumu arasında bir karşılaştırma yapmak mümkün. O vakitler de Türkiye yakın ve uzak düşmanlarla çevriliydi.

Bunun sorumluluğunu bütün bu ülkelere verip AKP hükümetini Türkiye'ye zarar veren bu durumdan aklamamız mümkün değil. Özellikle de etkili bölgesel güç ve hatta evrensel kriterleri etkileyen

bir güç olmak istediği bir zamanda. Sıfır sorun politikasının yol açtığı başarısızlığın değerlendirmesinin sorumluluğu bu teorisinin mühendislerine ve özellikle de Türk dışişleri bakanı Ahmet Davutoğlu'na dayanıyor.

Bununla birlikte Türk yetkililer, gerçekleri kavrama, başkalarının ve Türkiye'nin kafasını karıştıran, sakinleştirici değil, gerginliği arttırıcı bir etken olan Türk politikalarına yönelik eleştirilere açık olma esnekliğine muhtaçlar. Oysa bu politikaların başkalarının yapamayacağını yapma imkanı vardı.

AKP hükümetinin hali hazırdaki eğilimlerinin önceki aşır laik ve askeri hükümetlerin eğilimlerine benzemesi, üzerinde durulması ve incelenmesi gerekli bir konu.

İçeride İslâmcılara karşı uygulanan askeri vesayeti şimdi 'rejimin İslâmcıları' rakiplerine karşı kullanırken herkes farklı bir yöntem bekliyordu.

Dış düzlemde Türk yetkililerinin eşit mesafede durma politikalarının gerilemesi ve her devlet içindeki iç çekişmelerde taraf olması Arap ve İslâm bölgesindeki en büyük hatalardan biriydi. Türk dışişleri bakanı Davutoğlu Beyrut'a geldi ve yoğun programı kapsamında bir dizi aydınlık 1,5 saat boyunca bir araya geldi. Oturumuna, Türk dış politikasına yönelik eleştiri ve gözlemleri dinlemek için burada olduğunu belirterek başladı. Kendisini dinlediğimiz oranda saygı duyduğumuz ve takdir ettiğimiz yetkili bakanın da Türkiye'nin geçen yıllar zarfında elde ettiği bütün kazanımlardan sonra düşman bölgenin ortasında kendisini bulmasının sebeplerinin iyi anlaşması gerektiğini düşünüyorum. Bütün bu kazanımlar bir yıldan az bir süre zarfında buharlaştı.

Türkiye hâlâ dış politikalarında yeniden bir dengeleme yapabilir. Çünkü bu dengeleme hem kendisi hem komşuları için yararlı olacaktır ancak bu nasıl olacak?

(Birleşik Arap Emirlikleri gazetesi Haliç, 25 Ocak 2012)

TÜRKİYE VE İRAN: SAVAŞSIZ GELECEK ORTAKLIĞI

SARKIS NAUM

Sünni 'İslâmi' ve laik Türkiye ile İran İslâm Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler Arap ve İslâm dünyasının zihnini meşgul ediyor. Arap ülkelerinin çoğunluğu bir süredir kendileri için en büyük tehlike olduğundan dolayı adı geçen cumhuriyetle mücadele ediyorlar. Ancak mücadele dolaylı gerçekleşiyor. İranlıların elde ettiği nükleer başarılar sonrası Arap ülkeleri tehlikenin yakın olduğunu hissettiler ancak mücadele edebilecekleri bir güce sahip değiller. Bu yüzden tehlikenin azaltılması ve ortadan kaldırılması için iki yola dayandılar. İlki korunma talep etmek için ABD'nin ve destekçisi Batının kucağına atlamak. Bu korumayı elde ettiler. Çünkü bu ülkelerin çoğunluğu Arap dünyasının kalbinde ve dünyanın ihtiyaç duyduğu petrol denizinde bulunan ülkeler. İkincisi gerek bu ülkeler içinde gerekse de İran'ın en güçlü nüfuzuna sahip olduğu Irak gibi komşu ülkelerdeki etnik ve mezhep sebeplerinden ötürü İran'a sıkıntı oluşturacak hareketleri cesaretlendirmek ve desteklemek. Arap Baharı adı geçen Arap ülkelerine İran'la mücadele için ideal bir fırsat sağladı. İran'ın müttefiki Suriye'ye isyan eden devrimcileri destekleyerek bunu yaptılar. Bu durum kendilerine İran'ı savunma konumuna koyma fırsatı verebilir.

Doğal olarak son yıllarda özellikle de İran tehlikeleriyle mücadele eden Arap ülkelerinin çoğunluğunun inandığı üçüncü bir yol daha belirdi. Askeri kapasitesine, ekonomik imkanlarına, uluslararası ilişkilerine, NATO üyeliğine ve halkının çoğunluğunun Sünniliğine dayanarak büyük bölgesel rol oynamak isteyen ülke Müslüman Türkiye'nin sahneye çıkması. Bu ülkelerin çoğunluğu Türkiye'nin Sünni Arapları Şii Farslılardan koruyabileceğini düşündü.

Peki işaret edilen Arap ülkeleri umut ettikleri sonuçları gerçekleştirdi mi? Amerikan ve Avrupa ülkelerinin korumasını garantiye aldılar. Bu korumanın sahipleri nükleer tercihlerini ve Ortadoğu politikasını sürdürmesi halinde İran'a karşı sessiz kalmayacakları garantisini verdi. Bu ülkeler bir süredir İran'a sert yaptırımlar öngörmeye başladılar. Planlarından vazgeçmeyeceğini veya kendileriyle herkesin çıkarlarını koruyacak ciddi bir diyaloga girmeyeceğini gördükleri zaman askeri güce başvuracaklar.

Arap ülkeleri Suriye halkının çoğunluğunun Esad rejimine yönelik devrimini ciddi şekilde destekliyorlar. Arap halkları ve dünya da ekseriyetle destek veriyor. İran ve Şii müttefiklerine karşı direnmeleri ve dola-

yısıyla İran'ı Arap petrol Körfezi'yle olan sınırlardan uzaklaştırmak için Irak Sünnilerine destek sunuyorlar.

Türkiye açısından ise bu Arap ülkeleri hâlâ Türkiye'ye güveniyor ancak İslâmcı hükümetiyle görüşmeleri sırasında bu ülkenin özellikle Suriye'de askeri olmayan desteği vermeye tam hazır olduğunu anladı. Devrimcilere yaptığı insani ve belki gizli yollarla da yaptığı başka (askeri) yardımlarının sürmesine rağmen Türkiye'nin kenarda duruşunda bu tutum kendini gösterdi. Bu ülkelerin başka uluslararası çevrelerle birlikte istifade edecekleri İran-Türkiye çekişmesine bel bağlaması başarı getirmede.

Doğal olarak Türkiye İran'a düşman değil, ancak müttefiki de olmadı. Her ikisi de geniş bölgede büyük rol oynamak isteyen iki büyük komşu ülke. Her biri bölgenin genişliğini dikkate alarak bu rolü elde edeceklerini biliyor. Ankara ile Tahran arasındaki bağlantılardan sağlanan diplomatik bilgilere dayanarak iki ülke yöneticilerinin nihai kararının savaşmamak, çeşitli ve iyi ikili ilişkiler kurmak olduğu görülüyor.

Doğal olarak Tahran Ankara'ya kendisi açısından Esad Suriye'sinin önemini anlattı, bu konuya anlayış göstermesini istedi, doğrudan askeri müdahalede bulunmamasını tavsiye etti. Ankara Tahran'a ülkesinin rejiminin laik olduğunu ancak halkının çoğunluğunun Sünni Müslüman olduğunu, bu yüzden İran'ın bir şekilde olumsuz etkisi olduğu ülkelerde Sünnilere baskı yapılmasına ve hedef alınmalarına tahammül edemeyeceğini belirtti.

Ayrıca Türkiye Irak'ın İran için olduğu kadar kendisi için de önemli olduğunu belirtti. Irak'ın Türkiye için önemi sadece Türkmenler ve Arap Sünnilerden dolayı değil, aynı zamanda Arap Körfezine yakın olması. Doğal olarak İran, Türkiye'den barışçıl amaçlar için nükleer enerjiye sahip olmasını tercih ettiğini ancak askeri nükleer güce dönüşmesine karşı çıktığını öğrendi. Zira İran'ın klasik füzelerinin menzili İstanbul'a kadar gelebiliyor. Bu durum istikrarlı bir Ortadoğu görme eğilimini, endişesini veya korkusunu gizlemiyor. Türkiye çeşitli imkanları, uluslararası ve Arap koalisyonları, keza NATO üyeliğiyle güçlü olduğunu biliyor.

(Lübnan gazetesi Nihar, 8 Şubat 2012)

Cevat Özkaya ile Uludere, Özür Çekingenliği ve Kürt Sorunu Üzerine

Hikmet DEMİR

Şöyle başlayalım istiyorum: *Uludere ve genel anlamda Güneydoğu'da birçok olaylar var. Uludere bunların başını çekiyor. Ayrıca son zamanlarda yine artan bir şekilde kazılarda cesetler, iskeletler çıkıyor. Siz Uludere'ye gittiniz ve orada yakinen durumu, olaydan sonrasını müşahade ettiniz ve hatta cenaze yakınlarıyla görüşme imkânı da buldunuz. Şimdi bu izlenimlerinize dayanarak özellikle nelerin altını çizmek istersiniz?*

Şimdi Uludere'ye biz Mazlum-Der'in organizasyonunda bir grup sivil toplum kurumu olarak yaklaşık 30-35 kişilik bir grup halinde gittik. Bu grubun 20'den fazlası, aşağı yukarı 20 kişiye yakın İstanbul'dan gelmişti, Konya'dan, İzmir'den gelenler de vardı, Diyarbakır'daki arkadaşları da alarak, yaklaşık 6 saatlik Diyarbakır-Uludere karayolculuğundan sonra Uludere'ye gittik. Oraya ulaştığımızda akşam namazına yakın bir vakitti; sanıyorum 16.00 civarında kılınıyordu o zaman akşam namazı, ondan yarım saat önce köye vardık. Köyler Gülyazı ve Ortasu'ydu. Daha önceden orası

ile arkadaşlar zaten temas kurmuşlardı; aşağı yukarı 30-35'e yakın insan bir o kadar belki 40 civarında, daha çok öldürülenlerin yakınlarından teşekkül etmiş insan topluluğu bulunmaktaydı. Bizi, hanımlar ve erkekler olmak üzere karşıladılar. Akşam namazını bu grupla beraber kıldık, sonra mevzuu konuşmaya başladık. Bu konuşanların içinde tabii çocukları ölmüş insanlar, yakınları ölmüş insanlar da vardı. Kurtulan dört kişiden ikisi toplanıda bulunuyordu.

Öncelikle genel bir şey yapıldı; yani olayın ne olduğuna ilişkin bir açıklama yapıldı. Fakat daha önce ben şunu belirtmek isterim: Bu köylerin bulunduğu coğrafya bir vadi içinde, dik yamaçlarla çevrilmiş bir vadi içinde bir köy, buralarda tarım yapmanın imkânı hemen hemen yok denilecek kadar az; çok küçük bölgelerde, çok küçük kesimlerde tarım yapılabilir. Hayvancılık yapmanın da çok zor olduğu bir yer. Yaklaşık olarak sınırın sıfır noktasına 1,5-2 km, bilemediniz 3 km'lik bir -o kadar da yok zannediyorum- çoğ-

rafi iklimde, konumda bulunuyor bu köy. Köylerin -Ortasu ve Gülyazı köylerinin- toplam olarak 800 hane olduğu söylendi. Büyük bir köy, 5.000 civarında insanın yaşadığı bir köyden bahsediyoruz. Köyün üst tarafında, yani Gülyazı'nın hemen üst tarafında İlsu var. Ortasu ve Gülyazı köyleri ise birbirine bitişik köyler. Köyün dik yamacının üst tarafında iyi aydınlatılmış, alay mertebesinde bir askeri birlik var. Köyün bittiği noktadan hemen başlıyor, yani birliğin duvarıyla son evin duvarı arasında 20-30 metrelik bir mesafenin olduğu bir askeri birlik konuşlandırılmış vaziyette. Dediğim gibi tarımsal imkânları yok, hayvancılık imkânları da son derece sınırlı. Biz gittiğimizde basında çıkan haberlerde oranın bir korucu köy olduğuna ilişkin bir şey vardı, ama bize söyledikleri -ki, sonradan bunun tersini teyit eden bir şey de çıkmadı- 200-250 hane civarında bir korucu olduğu, gerisinin korucu olmadıkları istikametinde ve geçimlerini tabii birçoklarının kaçakçılık dediği, ama kendilerinin geçimlerini sağlamak üzere yaptıkları bir nevi alışveriş

mahiyetinde gördükleri bu işten sağlıyorlar ve bunu da devlet biliyor. Yani bunu bildiklerini zaten sonradan komutanlar filan da söylediler. Köylüler, “buralara gidip gelirken bizi bilir devlet, yani çıktığımızı da bilir, ne zaman geleceğimizi de bilir” dediler. Hakikaten askeri birliğin çıplak gözle öyle 40 tane insan 40-50 tane katırla beraber çıkacak insanı görmemesi ve bilmemesine hiç imkân yok. Zaten onlar da bildiklerini söylemediler. “Biz haftada bir-iki defa bu yola çıkarız, karşı taraftakiler de bizim akrabalarımızdır” diye durumu köylüler anlatıyorlar. Hatta özellikle belirtmem gereken bir şey var; köylülerden birinin söylediği -bu tabii gayriihtiyari ağızdan çıkmış veya şöyle söyleyelim, refleksif olarak ortaya çıkmış- bir söz: “*Bu sınır belası ortaya çıkmadan önce de burada bu ticaret yapılıyordu.*” Yani “sınır belası” lafına özellikle dikkat etmek lazım. Bizim Ortadoğu coğrafyası, birilerinin Ortadoğu coğrafyası dediği, bu İslâm coğrafyasında mezhep meseleleri dahil olmak üzere bir takım sorunlarımızın hallinde sınırların itibari hale gelmesinin çok büyük önemi olduğunu düşünüyorum. Çünkü bilmediğimize karşı düşman olursunuz, yani iç içe girmeye başladığımız zaman düşmanlıklar falan ortada kalmaz. Kaldı ki bu coğrafyanın birbiriyle husumetli bir coğrafya olmadığını biliyoruz tarihî süreç içinde. Yaklaşık olarak İkinci Dünya Savaşı’nda 55 milyon kişinin öldüğü kabul

edilir, bunun 5 milyonu Japon cephesinde ölmüşse, 50 milyonu Avrupa coğrafyasında ölmüştür, ama 45 yılında savaş bitmiş, 50 milyon ölüyle beraber bitmiş. Bu savaşın 7 sene sonrasında Kömür-Demir Birliği diye bir birlik kurarak bugünkü Avrupa Birliği dediğimiz şeyin temelini atabilmişlerdir bu insanlar. Birbirini öldüren

Bizim, yani İslâm’ın doğuşundan bu yana o coğrafyada, İslâm’ın hâkim olduğu zamandan bu yana bütün savaşları eklesen, toptasak 3 milyon kişi etmez ölen insan sayısı; bunun da 1 milyonu son dönemde İran-İrak arasındaki savaşta olmuştur. Dolayısıyla bizim bu sınırları âdeta izafileştirerek geçiş hale getirerek, bu duvarları ortadan kaldırarak bu coğrafyada birbirlerine dinen de bağlı, kaldı ki Irak’tan başlayarak Yemen’e kadar etnik olarak da aynı etnisiteye mensup ve coğrafi olarak da aralarında engellerin hemen hemen olmadığı- bu coğrafyanın bütünleşmesi lazım.

devletlerin kurduğu bir birlikte-lik, yani Almanya’yla Fransa farklı cephelelerde yer almıştır ve Paris üç sene Alman işgalinde kalmıştır. Buna rağmen böyle bir birlik kurulabilmiş ve bu sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu, daha sonra Avrupa Topluluğu ve

Avrupa Birliği şeklinde bugünkü haline gelebilmiştir. Yani sınırların izafileştiği değil, yok olduğu bir coğrafyadır.

Bizim, yani İslâm’ın doğuşundan bu yana o coğrafyada, İslâm’ın hâkim olduğu zamandan bu yana bütün savaşları eklesen, toptasak 3 milyon kişi etmez ölen insan sayısı; bunun da 1 milyonu son dönemde İran-İrak arasındaki savaşta olmuştur. Dolayısıyla bizim bu sınırları âdeta izafileştirerek geçiş hale getirerek, bu duvarları ortadan kaldırarak bu coğrafyada birbirlerine dinen de bağlı, kaldı ki Irak’tan başlayarak Yemen’e kadar etnik olarak da aynı etnisiteye mensup ve coğrafi olarak da aralarında engellerin hemen hemen olmadığı- bu coğrafyanın bütünleşmesi lazım.

Bu unsurlar zaten Osmanlı’da 100-150 yıldır beraberdi.

Berberdi. O “sınır belası” meselesi çok önemli. Sınırları kutsal görmek gibi bir hikâyenin artık bu zihinde yerleşmediğini gösteriyor. Çünkü karşı taraftaki akrabasının getirdiği malzemeleri alıyor, onlar o malzemeyi bu tarafa satarken kazanıyorlar. Kazanıyorlar dediğimiz büyük bir ticaretten bahsediyor değil; geçimlerini sağlıyor insanlar. Bunu devlet de biliyor ve böyle yapıyor. Niye böyle yapıyor? Bu tarafta insanların geçimini başka bir şeyle sağlayamıyorsanız buna izin veriyorsunuz. Bu gidişte sıkıntılar meydana geldi, yani

Tabii şunu da söylemek istiyorum: Yani bu işten hükümetin ve devletin kazandığı hiçbir şey yok. Peki, devlet vatandaşını öldürerek bir şey kazanır mı? diye böyle bir soru sorulabilir. Kazanmaz tabii, ama burada siyasal parti olarak da düşündüğünüzde herhangi bir şekilde evet, burada böyle zalimane bir şey yaptılar, ama siyasal olarak da şöyle bir şey kazandılar denebilecek hiçbir şey yok, insani olarak böyle bir kazanç olamaz da zaten. Olayı siyasal bağlamda düşünelim. Böyle bir şey yok, niye yapsın bunu siyasal iktidar?

bu son gidişte birtakım sıkıntılar meydana geldi, onlar üzerinde belki konuşabiliriz.

Mesele oraya geldi. Olayın başından beri hep yanlış bir istihbarattan kaynaklandığı söylene-geldi. Fakat bu yanlış istihbarat kavramı işi olabildiğince muğlak bir şeye de dönüştürüyor. Yani şöyle bir şey; Gülyazı Jandarma Karakol Komutanı diyor ki: "Bana sorsalardı ben bunların zaten gidip gelenler olduklarını söyledim" Yani mesele bu kadar basit halledilebilecekken niye böyle bir şey meydana geliyor?

Zaten bu işin en sıkıntılı tarafı da bu. Tabii ki bazan normal hata yapılır; her zaman yapılıyor birtakım hatalar. İşte Kıbrıs Savaşı'nda gemimizi batırdık, kendimiz batırdık. Bu çok mazur görülebilecek bir şey değil, ama anlaşılabilir bir şeydir, hatalar yapılır. Bu kadar basit halledilebilecek bir şeyde, defalarca tekrar etmiş bir hadisede bu hatanın böyle kritik bir zamana denk gelmesi ve hadiseleri böyle arka arkaya koyduğunuz zaman işin içinde sanki masum bir hatanın ötesinde

kasta mebni bir şeyin olduğunu gösterir şüpheleri tetikliyor. Nedir? Bu insanlar gidiyorlar, yedi saatlik bir yolculuk bu. Giderken hiçbir problem yok, dönüşlerinde problem başlıyor. Yani malzemeleri alıp geliyorlar, aldıkları malzemeler de biraz şekerdir, biraz mazottur, sigaradır, buna benzer şeyler. Bu, devletin izniyle yapıldığı için de, başka türlü bir kaçağı bu işin içine sokarlarsa geçimlerinin doğrudan doğruya aksayacağını ve devletin bunları asla buradan bir daha geçirmeyeceğini bildikleri için bu tür şeylere de tevessül etmiyorlar. Yani bülbülü eti için kesmiyorlar. Bu iş devam etsin diye bir gayretleri var. Söyledikleri şey şu: "Dönüş başladı, dönüşün başladığı noktada bir grup asker gördük ve bu bir grup askeri görünce tereddüt ettik ve tabii ayrı ayrı geliyorduk 2'ser, 3'erli gruplar halinde geliyorduk. Önden gelen aşağı yukarı 20'nin üzerindeki bir grup buraya yığıldı, arkada da 12-13 kişilik bir grup daha vardı; buraya bunlar yığılınca bir obüs, yani bir mermi atıldı, bir de aydınlatma mermisi atıldı. Aydınlatma mermisinin

hemen akabinde bu 20-22 kişilik grup bombalandı"

Arkadakiler askeriye ve daha farklı yerlere ulaşmaya çalışmışlar; bazıları ulaştıklarını söylediler. Orası benim açımdan çok net değil, yani sonraki olaylarda net olarak ortaya çıkmış olabilir. Hatta o ölen çocuklardan birisinin babasının bize anlattığı bir şey var: "Ben karakoldan Vehbi Başçavuşu aradım, silah sesleri filan geliyor, bizim çocuklar orada, haberin olsun" dedim. Görüleceği üzere bu bir kaçakçılık falan değil. Komutan da "sorun yok" demiş. Adam devam ediyor: "Daha önce de yapıldı böyle şeyler, yani aydınlatma mermisi filan değilse bile hiç bu kadar serbest olmasın diye sağa sola bir-iki mermi atarlar, yani çok da rahat olmadığımızı hissettirirler. Hatta bazen çocuklarımızı alırlar, 10-15 gün kalır, onu biliriz, 15 gün sonra salacaklar bunu. Yani öyle serbest değilsiniz filan, biz buradayız filan der gibi de bir şey yapıyor. Daha sonra birinci grup bombalandı, ölenlerin olduğunu haber aldık, biz o zaman ya sınırın sıfır noktasında veya öbür tarafındaydık. İrtibat kurmaya çalıştık, sınırın bu tarafına geçip irtibat kurmaya çalıştığımızda birtakım yerlere ulaşabildiklerini veya babalarına ulaşabildiklerini söylediler. 45 dakika geçti ikinci grubu bombalamakla birincinin arasındaki zaman dilimi, epey de uzun bir zaman 40-45 dakika".

"Peki, siz nasıl kurtuldunuz" dedim.

Dedi ki: "Biz grup beraber geliyoruz, ne yapacağımızı da bilemezken arkadaşımızın biri arkada

kaldı. Yanımdaki arkadaş dedi ki: Bu çok geri kaldı, bir bakayım şuna ne var? Göremiyoruz da, gece geliyoruz. O gidip gelmeyince ben de bir bakayım şunlara diye ayrıldım, o arada bomba atıldı ve biz kurtulduk, ama bomba o kadar şiddetliydi ki tesiri, bizi kaldırdı dereye attı. Derede o buz gibi suda kaldık.”

Sonuçta tabii köylüler geliyorlar, buradan katırlara yükleyip cesetleri getiriyorlar. Çok dramatik bir sahnedir, yani bu ayak kimin, bu kol kimin, onları cesetlerin üzerinde birleştirmeye çalıştıklarından bahsettiler. Bu çok dramatik bir şey, hakikaten insanın tüylerini diken diken eden bir şey. O arada birisi dedi ki bizim gruptan gelenlerden, biraz da tabii devleti eleştirir -eleştiriden de öte- bir mahiyette: “Çok dramatik bir şey değil mi siz cesetlerinizi katırlarla beraber getiriyorsunuz? Bir ambulans bile yok.”

Biz o coğrafyayı, en azından tabii coğrafyayı dıştan görüyoruz, ama oraya bir yolun gidip gitmediğini, oraya bir ambulansın gidip gidemeyeceğini biliyor değiliz. Şunu diyebilirlerdi rahat rahat: Evet, o ayıbı da işlediler diyebilirlerdi ve biz bunu yutar- dık sonuç itibarıyla, ama dedi ki çocuk: “Ağabey, orada iki şikkimiz vardı, ya katırlarla getirecektik veya helikopter gelebilirdi, oraya başka bir aracın gitme ihtimali yok.” Bu o çocuğun doğru söylediğine ilişkin bir veri olarak bende biz iz bıraktı. Nihayet tabii şeylerini getiriyorlar, böyle dramatik bir ölümle 34 kişi hakikaten 1’den 34’e kadar böyle ortalama bir hızla sayarsanız, her birinin

de bir ceset olduğunu düşünürseniz, bir insanın ölümü olduğunu düşünürseniz nasıl bir olayla karşı karşıya olduğumuz ortaya çıkar.

İnsanların söyledikleri şuydu: “Bakın beyler, bizim 34 insanımız öldü, benim çocuğum öldü, falanın kardeşi öldü, benim iki çocuğum gitti, bir kardeşim, biz bir hafta, on gün sonra tekrar çıkacağız, başka hiçbir şansımız yok.” Tabii burada üzerinde durulması gereken şey; hadise ortaya çıktıktan sonra bizim grubun yayınladığı raporda devlet kibrinden bahsediyor olması önemli. Bu insanlara bir başsağlığı dilendi evet, ama bakın “bir yanlışlık var ve özür diliyoruz” gibi bir şey çok net bir biçimde söylenmedi?

Evet, başından beri böyle bir isteksizlik gözleniyor.

Bir isteksizlik, bir çekingenlik var. Hatta orada arkadaşlarımızdan bir tanesi dedi ki: “Rojin denen bir Kürt sanatçı var, Kürtçe söylüyor. Buna ilişkin TRT Genel Müdürünün uygun olmayan bir lafı olmuş. Bu basında çıkınca Sayın Başbakanın Hanımı ve Sayın Başbakanın kendisi kamuoyu önünde özür dilediler.” İyi de yaptılar netice itibarıyla, ama Rojin’in gönlü ve hatırı kadar bu 34 kişinin ölümünün anlamı yok mu? diye bir şey de söylendi. Bu bir mukayese unsuru olarak ortaya çıktı.

Yani Başbakan mesela, Dersim için bile özür diledi. Aslında direkt sorumlu olmadığı bir şey için.

Evet, burada bir sıkıntı var. Tabii şunu da söylemek istiyorum: Yani bu işten hükümetin ve

Cevat ÖZKAYA

devletin kazandığı hiçbir şey yok. Peki, devlet vatandaşını öldürerek bir şey kazanır mı? diye böyle bir soru sorulabilir. Kazanmaz tabii, ama burada siyasal parti olarak da düşündüğünüzde herhangi bir şekilde evet, burada böyle zalimane bir şey yaptılar, ama siyasal olarak da şöyle bir şey kazandılar denebilecek hiçbir şey yok, insani olarak böyle bir kazanç olamaz da zaten. Olayı siyasal bağlamda düşünelim. Böyle bir şey yok, niye yapsın bunu siyasal iktidar?

Tam da o noktaya geldik. Aslında bunların her biri, birkaç farklı kategori yaptığımızda hükümet, BDP ve PKK’nın hanelerine neler getirdi, neler götürdü?

Şimdi bakın, PKK’ya sempati duyan bir sivil toplum örgütünün de bulunduğu bir basın açıklamasında ben de vardım. Arkadaşın söylediği şey şu: “Bu insanlar Kürt hareketi içinde de yer almıyorlardı.” Oysa benim kanaatimce birçok devlet görevlisinin de, bazı devlet görevlilerinin, bazı basın mensuplarının baktığı gibi bu olaya öncelikle siyasal olarak bakmanın çok

doğru olmadığını düşünüyorum. Tabii ki bunun bir siyasal tarafı var, bu ihmal edilemez bir şeydir. Bu bir siyasal mesajdır, siyasal bir sonuç üretecek bir hareket, ama önce anne-baba olanlar kendi çocukları yerine o insanları koyup bir düşünmek zorundalar, yani ortalama yaşı 18 civarında insanlar bunlar; ortalama yaş bu. Doğrusu o çocukların resimleri de vardı yanlarında hanımların. Çocukların resimlerini gördüğümde “kendi çocuğuma olursa nasıl olur?!” diye düşünmeye başladım ve hakikaten çok zor bir işti. Önce bu acıyı hissetmek lazım, böyle bir acıyı yaşatanların ve yaşamanın nasıl bir siyasal sonucu olacağı meselesi ondan sonraki hikâyedir.

Şimdi olayı hemen araçsallaştırıp, yani insan bedeninin yok oluşunu araçsallaştırıp bu araçsallaştırmanın üzerinden bir siyaset okuması yapmaya girişmek bana çok duygusuz ve çok insani olmayan bir tavır gibi geliyor. Peki, siyasal bir şeyi yok mu bunun, böyle düşünmeyeceğiz mi? Tabii ki düşünmeyeceğiz, yani baştan aşağı bugün konuştuğumuz şey de siyasal bir olaydır, ama önce şu acıyı, insanların acısını bir hissedip, bir içselleştirebilmek lazım diye düşünüyorum.

O zaman meselenin insani boyutunun altını özellikle çizelim.

Özellikle çizelim, evet, insani boyut.

Bu olay oraya dair imajları daha da besledi. Oradaki insanlar şöyle düşünüyorlar veya böyle düşündüğünü tahmin ediyoruz:

“Hep bir şeyler oluyor, yıllardır biz ölüyoruz.”

Tabii bu var, bu psikolojik olarak var. İkincisi de şuna bakmak lazım; burada tabii ki öyle bir olay da yok, netice itibarıyla devlet kendisiyle savaşıyor, yani böyledir bu. Hayatın tabiatı gibi bir şeydir, ama netice itibarıyla PKK militanı olduğunu söylediğimiz insanla devlet savaşıyacaktır. Bu gayet tabii bir şeydir, ama o çocuğun annesi için çocuk terörist değildir, yani anaların gözyaşlarıdır bu. Terörist denilen insanın anasının gözyaşıyla askerin anasının gözyaşı başka türlü akmaz, bunun farkında olmak lazım. Bu şu demek değildir: Ağabeyciğim, terörizme prim verelim. Hayır, bu değil; ama bu anaları anlamak lazım, netice itibarıyla anlamak lazım. Çünkü o terörün suçunu onların üzerine, onların gözyaşları üzerine yıkarak da yapılabilecek bir şey yok. Onun için insani düşünmenin önemli bir yanı var.

İkincisi, bu hadisenin PKK için bir hayat öpücüğü olduğunu, bölgede yaşayan insanların durumundan öğrendik doğrusu. KCK operasyonlarından sonra ve Kazan Vadisindeki devletin kurumları arasındaki koordinasyonun iyi işlemesi neticesinde ve ahaliyle terörist arasındaki bağlantıyı da olabildiğince, imkân verdiğince eski dönemlere bakarak daha hassas ayarlamaları neticesinde hakikaten PKK'nın ciddi zayıf olduğunu bölgede herkes biliyor. Psikolojik üstünlüğün devletin eline geçtiği, ahaliye yavaş yavaş örgüt baskısının üzerlerinden kalktığına ilişkin bir izlenimin olduğu bir dönemde bu hadise

meydana geldi. PKK bu hadiseyi sonuna kadar kullandı, yani niye kullandı da diyemem doğrusu, açık söyleyelim. Mademki rakip bir şey halinde bulunuyor, yani bu devlete karşı bir savaş açmış, bu savaşta eline bir malzeme geçtiyse kullanır. Tabii bir de şunu özellikle belirtmem lazım: O köy ahalisinden çocukları ölen insanlar elbette çok büyük acı çekiyorlar, elbette evlat başka bir şeydir, ama büyük kırgınlık ve sükutu hayal yaşadıklarını gördüm. Nedir o? Bunlar hükümeti, Başbakanı ve Cumhurbaşkanını, yani devletin görünen yüzünü temsil eden bu insanları ve kurumları, daha doğrusu bu insanları farklı düşünüp, bunların böyle bir şeyi yapmayacağını düşünüyorlar. Böyle bir şey olunca da sükutu hayale uğruyorlar. Peki, niye özür dilemiyorlar bu işi yapmadılarsa diye de böyle bir sükutu hayalleri ve kırgınlıkları var. Bunu özellikle belirtmek isterim.

Bu manzara biraz mesela şöyle bir şey ortaya çıkarır mı? İşlerin bu mesele bağlamında hükümetin rayından veya kontrolünden çıktığı veya hükümetin olayları böyle kontrol altında tutamadığı gibi bir şey?

Bunu çok hissetmedik, ama tabii şu propagandayı PKK'nın yaptığı da açık gözüküyor. PKK diyor ki: Hani, sizin kardeşiniz, Kürt kardeşlerim diye bahseden kim? Tayyip Erdoğan, yani Sayın Başbakan için söylüyorlar. Peki, kimin döneminde oldu bu iş, kim yaptı, hangi uçaklar sizi bombaladı? Şimdi ne diyecek, buna ne cevap verilecek?

Evet, Türkiye'nin uçakları bombaladı bizi. Kimin döneminde oldu? Sayın Başbakanın döneminde oldu, yani Tayyip Erdoğan'ın döneminde oldu. Bu adamların çok da verecekleri cevapları yok, çünkü hükümetten yana da tavır takınmışlar, hatta bunu daha ileri noktalara götürüp bu kadınlar orada oturma eylemi yapmışlardı. O köyde yapılmış ve oturma eylemi yapanlara bu köylüler de sahip çıkmışlar, misafir etmişler, ikramda bulunmuşlar. Bize de yaptılar aynı şeyi, yani bu tabii bir şeydir. İlla da eyleminizi destekliyoruz anlamına gelmez, Kazan Vadisi civarında vurulan insanların cenazeleri de o köy üzerinden çıkarılmış.

Bir başka durum da, acaba bizden bunun intikamını mı alıyor diye soru soranlar da var, hükümet bunun mu intikamını alıyor? Yani devlet diyorlar, hükümet de demiyorlar. 34 tane cenazenin üzerinde PKK bayrakları vardı biliyorsunuz. O süre zarfında buraya ilk yetişen onlar oldu ve o bayrakları koydular. Ne yapacaktım? Netice itibariyle sahip çıktılar ve koydular, yapılacak başka bir şey yoktu. Sayın Beşir Atalay'ın oraya geldiğini, ama taziye çadırına uğramadığını, ölüsü olan, cenazesi olan hiçbir insanla görüşmediğini, o demin bahsettiğim askeri birliğin kenarındaki korucu evinde insanlara taziyede bulunduğunu söyledi. Taziye çadırı aşağıdaydı, büyük bir spor sahasını taziye çadırı olarak kullanmışlar. İkincisi kaymakamla ilgili. "Evet, kaymakama bizim çocuklarımız saldırdı, ama biz o zaman gelmesin buraya dedik. Yani şimdi

gelmesin, biraz sakinleşelim, biraz acımızı yaşayalım filan dedik, ama orada birkaç tanesi dedi ki, korucular dediler ki, "siz gelin, biz sizi koruruz." O da olmadı netice itibariyle bizim gençlerimiz saldırdılar, doğrudur dedi. Hatta şunu söylediler: Kaymakama saldırdı diye aşağı yukarı 65 kişinin araması var, köyden dışarı çıkamıyorlar. Hem insanlarımızı kaybettik, hem bu insanlarımızı dışarı çıkaramıyoruz, böyle bir iş. Hatta çocuğun biri konuştu: "*Ben gidemediğim için -Konya'da okuyormuş galiba- dönem kaybettim*" dedi. Çanakkale'de mi, Konya'da mı hatırlayamadım şimdi tam olarak. Dolayısıyla bu da ayrı bir hikâye. Yani kaymakama karşı garimiz yok, ama bu işte bilinir ki, uzlaştırmaya gelenler bile azıcık acının üzeri kabuk bağladık-tan sonra gelirler. Bir gün sonra veya Başbakanın kendisi doğrudan doğruya gelip inmiş olsaydı bütün mevzu daha iyi olurdu.

Yani hiçbir zaman şimdiki kadar büyüyecekti.

Büyümezdi. Şimdi bunu bütün bölgeye PKK'nın çok ciddi propaganda yaptığı ve bundan sonra bu meseleyi kullanacağını da orada gördüğümüz arkadaşlardan, Diyarbakır'da gördüğümüz arkadaşlardan öğrenmiş olduk. Dolayısıyla çok sıkıntılı bir pozisyon. Bunu Danıştay saldırısına benzeten, araştırmayı yapan arkadaşın bana kalırsa bir miktar hakkı var.

Orada biliyorsunuz, onun "Terörün Matruşkası KCK" kitabında söylüyor bunu.

Yani Danıştay saldırısına benzetiyor olmasında bir gerçeklik payı var. Şöyle düşünelim: Danıştay faili meçhul kalsaydı bugün nasıl bir Türkiye'de olurduk diye bir soru soralım. Çünkü fail belliydi birilerinin zihninde, ne olacaktı? Müslümanlar öldürmüş olacaktı, önce bu karar verilecekti, sonra bunu kimin yaptığına ilişkin bir örgüt bulunmaya çalışılacaktı. Uğur Mumcu'yu hatırlayın, Uğur Mumcu'nun kaç tane katili vardı? Hâlâ katil diye birileri içeride bulunuyor, ama bunların katil olduğuna ilişkin net delillerin olmadığını da herkes biliyor, 7 defa katil bulundu Uğur Mumcu'ya ve açık söyleyeyim, Uğur Mumcu davasının yeniden açılması lazım, Sivas davasının yeniden açılması lazım. Niye? Sivas'ta bir manga asker göndermeler hadiseyi önleyebilirlerdi. 7 saat sürmüş bir hadise Sivas hadisesi. Boyu 100-150 metre, eni 20 metre bile olmayan bir sokakta, 20-25 metrelik bir sokakta 7 saat hadise devam ediyor, ondan 3 gün önce şehir zaten bir hafta önce barut haline getirilmiş, bir haftadır orada belli kitlelerin kanı kaynatılıyor, ondan sonra da oraya Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü istemesine rağmen askeri birlik komutanına ulaşamıyor ve oraya birlik gönderilmiyor. Burada katil diye şu anda yakalanmış insanların gerçekten çoğunun masum olduğu kanaatindeyim. Kitleysel bir tahrikin sonucunda olmuş bir provokasyondur, bir operasyondur. Danıştay'la burayı da mukayese ettiğimizde burada kim ne kazandı? diye dönüp baktığımızda bir PKK kazandı, hükümetin

kazandığı bir şey yok. Hükümet kaybetti. Şu anda Adil Gür'ün yaptığı araştırmaya göre PKK'nın oyu yüzde 8'e çıkmış vaziyette. Uludere'den sonra böyle bir araştırma yapsalar bunun yüzde 10'u zorladığı görülür. Kimin kazandığına dönüp bakalım; hükümetin kazanmadığı kesin. Maalesef terör tarafı kazandı. Benim umudum azalmasına rağmen ciddi bir beklentim var. Öyle bir şey açıklayacak ki bunlar, çünkü bazı işleri çözmek de zor. Meclis heron görüntülerini istiyor, 4 saatlik bir heron görüntüsü var. Bu heron görüntülerini de bir uzmanın anlatması lazım ancak, şimdi ben bekliyorum ki, hükümet çok ciddi ve insanları ikna edebilecek birtakım şeyler açıklayacak. Umarım böyle bir şey olur, olmazsa açık söyleyelim, konjonktürel olmaz bu oy kaybı, kalıcı hale gelir.

Çünkü mesele, bu zamanki kadar birikimin üzerine gelmiş artı bir şey.

Evet, bir şey söyleyeyim; olabilecek bir seçimde de bir propaganda malzemesi olarak bu rahatlıkla kullanılır. Şu da önemli: Nihayetinde hükümet de, devlet de biliyor ki, vura-kıra bu insanları bitirmek yol değil. Burada PKK da vura-kıra bir devlet ilan edemez, hükümet de vura-kıra PKK'yı; çünkü bir taban var, kabul edelim bunu, bir halk tabanı var, bu halk tabanını bitiremez. Ne olur bu? Her iki taraf da kan kaybına uğrar ve bölgenin yeniden dizayn edildiği bu dönemde Türkiye bölgeye bir aktör olarak, yani siyaset sahnesinden çekildiği bölgeye -bir aktör olarak dön-

mek iradesini ortaya koyduğu bir dönemde- kansızlıktan ve halsizlikten dönemez hale getirilebilir. Bu bağlamda dönüp baktığınız zaman ne Kürt meselesi, ne Türkiye'nin uğradığı bazı meseleleri sadece Türkiye için meseleler olarak düşünmenin çok açıklayıcı ve izah edici olmadığını görüyoruz. Onun için bu mevzuun psikolojik üstünlük ele alındıktan sonra halledilmesi gerekir. Çünkü hakikaten insanların sınırlarını zıplatan o Gülten Kışanak'ın ve benzerlerinin konuşmaları, sanki böyle her şeyin hâkimi biziz gibi konuşmaların arkasından, devletin de "bu iş böyle değil" diye oturup sakin bir kafayla beraber insan hakları bağlamında, ama Türkiye'nin bütünlüğü içinde bir çözüm sürecine gelmesi lazımdı. Bu psikolojik üstünlük devletin elinden şu anda gitmiş vaziyettedir.

Bunun için geç kalınmış mı? Yani şimdi şöyle, bir açıklama bekliyoruz dedik, iyi bir şey, ama özür dilemek için geç mi kalınmış? Bir de mesela şunu da görmemiz gerekmiyor mu? Devletin görünen yüzü dediğimiz o kesimlerin aslında daha önceki sicili, genel Türkiye nezdinde kötü bir sicil değil ve olabildiğince iyi bir sicil. Şimdi tekrar aslında bütün meseleleri kendi rotası içerisine koyabilmesi teorik olarak mümkün. Fakat bunu yapabilir mi veya bu saatten sonra ne yaparsa bu olur?

Vallahi bu saatten sonra yapılacak şey şudur: Hafızayı beşer nisyen ile maluldür derler, ama hafızayı beşerin unuttuğu şeyleri hatırlatan bir siyaset olduğu

zaman bu nisyen geçerli olmaz. Deminki söylediğim gibi bu meselenin ne olduğuna ilişkin, bunun suçlusunun hangi kurum veya ne olduğuna ilişkin net bir şey ortaya çıkarıp da, meselenin sorumluları eğer ceza almazlarsa, bu meselenin arızası ortadan kalkmaz. Yüzde yüz kalkar mı? Başta yapılmış olsaydı, en azından başta yani şöyle bir özür dilenmiş olsaydı, "Allah rahmet etsin ölülerinize, evet, bu bizim uçaklarımız tarafından vurulmuştur. Hadisenin ne olduğunu ayrıntılarıyla açıklayacağız, bunu mutlaka ortaya çıkaracağız, bu bizim size teminatımızdır, sözümüzdür, özür diliyoruz" demiş olsalardı ve ondan sonra da bu hadiseyi ortaya çıkarmaya uğraşsalardı hiçbir problem olmazdı.

Hâlâ bu konuda ikna edici bir gücü vardı yani.

Vardı, şimdi de kısmen var, ama tabii ki şunu söyleyelim, derler ki, galatı meşhur sahihi meçhulden evladır. Meşhur olmuş yalan, meşhur olmuş galat yayıldıktan sonra sahihin ortaya çıkması bu galatın yok olmasını gerektirmiyor. Bu galatı bu kadar yaymayacaktık, şimdi bunu ortadan kaldırmak zaman alacaktır ve sorun olacaktır diye düşünüyorum.

En azından baştan bunu gidermeye, yani telafi etmeye yönelik bir irade konulmuş olsaydı bu belki daha iyi olurdu.

Çok doğru bir şey olurdu ve iyi bir şey olurdu. Bu arada şunu da belirtmek isterim. Tazminatlar meselesi önemlidir. Bunu yapmadığımız zaman eksik kalır.

Çünkü o insanların ciddi ihtiyaçları oldukları belli, bunu da almak isterler. Bu tazminat netice itibarıyla bu diyet dediğimiz şey, tazminat dediğimiz şey ne dersek diyelim, “*al işte, senin çocuğun bu kadar eder*” diye çocuğunun karşılığı değil, yani özür diliyorsun. “*Ne yapayım, gücüm buna yetiyor ve sana bunu da ben yapmak istiyorum*” demektir. Yani şudur: Ben sana düşmanlık ederek yapmadım bunu, bir hata oldu, gönlündeki o şişliği, kalbindeki o kabanklığı indirmeye dönük bir şeydir. Kimsenin evladı, hangi parayı verirseniz verin geri gelmez, ama bu özür olmadan bunu verdiğiniz zaman algılama -ki, PKK'nın da telkin ettiği algılama budur- çocuklarınızın değeri bu kadar olacaktır. Özürsüz olarak verildiğinde, dünya kadar ihtiyacı olsun bunu herhangi biri aldığında çocuğunu 120 milyara, 123 milyara satmış adam pozisyonuna gelecektir ki, böyle bir sosyal ortamda bunun nasıl bir sonuç doğuracağını hepimiz kendi kendimize soralım.

Bu parayı aslında özür dileyici bir tutumla vermek gerekmektedir.

Evet, özür dileyerek vermek lazım. Yani en son iştir o, diyeceksin ki, özür diliyorum, bunun failini mutlaka ortaya çıkaracağım ve bunu sana açıkça söyleyeceğim, yani kamuoyuna söyleyeceğim. Üçüncüsü de, bu iş benim kasti olarak yaptığım bir şey değil, bunun için de bu diyeti kabul edin veya tazminatı kabul edin, budur, yani kademeli bir hikâyledir bu.

Hükümet çok genel anlamda söylemek gerekirse, güneydoğu meselesini halletmeye yönelik, en azından bir cehd göstermeye başlamıştı. Bunun belki somut adımları konusunda tartışmalar vardı. Şöyle olsa, böyle olsa, gidiyor gitmiyor meseleleri, ama bütün bunlarla birlikte aslında genel anlamda Uludere olayının ve bu tip şeylerin biraz hükümetin bu güneydoğu sorunu ya da tırnak içinde Kürt sorunu ve kazanımlarına bir sabotaj olması mümkün mü, yani sabotaj anlamı taşır mı?

Mümkün, kesinlikle mümkün. Tarihe dönüp baktığımızda düşmanların yaptığı zannedildiği birçok olay, sadece bizim tarihimize değil, genel tarihe dönüp baktığımızda birçok olay devletlerin kendi icra ettikleri olay olarak söylenilir. Hatta Japonya'ya yapılan Pearl Harbor baskınının Amerikan devleti tarafından Amerika'nın savaşa girmesini temin için yapıldığından bahsedilir. Böyle midir, değil midir bunu yazarlar olmuştur, ama bu yapılmayan bir iş değildir. Devletler bu tür operasyonlara imza atarlar. İşte bugün MİT Başkanı'yla ilgili şeye dönüp bakalım, nedir MİT Başkanı'nın şüpheli sıfatıyla sorguya çağırılması, hangi şeye uygundur? diye dönüp baktığımızda burada bunun bir operasyon olduğu hükmüne varırız. Çünkü netice itibarıyla savcılar hukukun alanı içine giren şeylerle uğraşırlar. Siyasal bir konunun halledilmesi siyasal araçları kullanarak olur. Netice itibarıyla Başbakanın temsilcisi olarak PKK mensuplarıyla görüşmeye gidiyor Hakan Fidan. Hakan Fidan'a yapı-

labilecek bir iş doğrudan doğruya Başbakanı hacr altına almakla alakalı bir şeydir. Bunun bilinmeyen ve bunun safiyane yapılan bir iş olduğunu düşünebilir miyiz? Düşünemeyiz. Peki, psikolojik üstünlüğün ele geçirildiği operasyonlardan sonra kamuoyunda da itibarı ciddi biçimde örselenmiş olan güvenlik kuvvetlerinin organize ettiği bir faaliyetle Kazan Vadisinde yaptığı operasyonlarda başarılı bir sonuçlar elde ediyor olması, kamuoyunda da bu kurumların itibarını yükseltmişken tam anlamıyla bu kazanımları sıfırlayan bir olay olarak Uludere ortaya çıktı. Burada hükümet zor duruma düştü, ordunun hükümetin emrinde olan kısmı zor duruma düştü, güvenlik kuvvetleri zor duruma düştü. Böyle bir operasyon kime yarar? diye dönüp baktığımızda bir şey var. Peki, MİT buraya karıştırıldı, MİT dedi ki, ben böyle bir şey yapmadım. Şunu hiç unutmamak lazım, gerek bu son MİT operasyonunda, yani Hakan Fidan'ın sorguya çağırılmasında, gerekse Uludere meselesinde olayın farklı boyutlarını görmek lazım. Bu tabii her şey dışarıdan yapıyor diye böyle dışarıdan komplo arama hikâyesi değil, ama Ehud Barak'ın sözünü unutmamak lazım. Hakan Fidan MİT'in başına geldiği zaman Ehud Barak dedi ki: “*Paylaştığımız bilgilerden, gizli bilgilerimizin güvenilirliğinden emin değilim artık, bunların nereye verileceğini bilmiyorum.*” Bu ne demektir? Arkadaş, bu gelenle biz ittifak halindeyiz, karşılıklı bilgiler paylaştık, bu düşman demektir. Eğer bunu adeta düşman olarak tescil-

lemiştir, buna elinden gelen her şeyi de yapacaktır. Şöyle söylemek istiyor değilim; yani bunları ifadeye çağıran savcılar İsrail'in adıdır, hayır, bu değil, ama bu operasyonları bu sözlerin dışında da düşünmemek lazım diye aklımda bu var doğrusu. Onun için Uludere meselesinin çok masumane olduğu kanaatinde değilim, masumane bir hata olduğu kanaatinde değilim. Tek öyle olsaydı -yani, hiç olmaması en istenen bir şey- ama öbür türlü olacağına öyle olsaydı daha kabul edilebilir bir şey olurdu.

Eskiden beri devam eden, aslında mevcut hükümetten çok daha önce devam eden bir çatışma ve savaş konseptini yeniden belki canlandırmak, yani en azından söylemlerle ve sonra pratiklerle.

Tabii, şimdi bakın, ayın 15'i Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye teslim edilmesinin 13 veya 14. yıldönümüdür. PKK da o dönemden itibaren saldırılara başlayacağına ilişkin bir beyanatta bulundu. Tam onların olmaya başladığı sıralarda birtakım hadiseler meydana geliyor. Efendim, bu kadar komplocu olmamak gerekir, ama ortada birtakım komplolar varsa komplocu düşünmek zorundasınız. Her mevzuda komplocu düşünmek durumunda değiliz, ama ortada birtakım komploların olduğunu da görüyoruz. Yani Danıştay hadisesine dönüp baktığınız zaman da bir bağlantı vardı. Normal şartlarda düşündüğünüz zaman, yakalanmış, olmuş bitmiş hadise diye bakabilirsiniz, ama öyle değil, birtakım bağlantılar var. Oğün Samast, Yasin Hayal

meselesi, yani Trabzon Pelitli semtinden üç kişi çıkıyor, diyor ki, bu Hrant Dink denilen adam şu şu işleri yapıyor, gidelim bunu öldürelim. Böyle mi bu hikâye, bu kadar mı basit?

Yani gazetelerde beyanatlar oldu. Çoluk çocuğun işi değil ki.

O zaman bu komplo değil mi? Komplocu düşünmezsen bu komplocu çözme imkânın da olmaz netice itibariyle, ama bütün sosyal hadiseleri, komplo teorisiyle izah etmeye çalışmak bir hastalık, ama bu hiç komplonun olmadığı anlamına da gelmiyor.

Paranoyak olmamız takip edilmediğimiz anlamına gelmez netice itibariyle. Son bir soru, şimdi hükümetin bundan sonra size göre meseleyi sağlıklı bir yörengeye oturtabilmesi açısından somut olarak atması gereken adımlar nelerdir?

Yani Uludere meselesiyle ilgili.

Uludere meselesiyle ilgili olarak söylüyorum. Zaten şimdi Güneydoğunun geneliyle ilgili olarak kazıyorsunuz mezarlar, işte genel olarak geçmişte yaşanmış, devletle yöre halkı arasındaki birtakım sorunlar, şunlar bunlar hâlâ kendisini somut göstergelerle devam ettiriyor bir şekilde, yani ince ince ihsas ettiriyor, ama şimdi iktidar burada ister istemez sorumluluk almak zorunda. Bu olayda bir kastı yoktur, ama sorumluluk almak zorunda. Şimdi sağlıklı bir yörengeye oturtabilmek için somut hangi adımları atması gerekir?

Vallahi bir, en öncelikli olarak söylediğim şey özür dilemekti, ama şimdi özür dilemek yeterli değil. Hadisenin mahiyetini ortaya çıkarıp özür dilemesi lazım, çıkarmadan değil. Ondan sonra da bu hadiseyi tezgâhlayanlar ve suçlu olanların kamuoyunun hiç böyle vicdani olarak da itiraz edemeyeceği bir biçimde, insanların yüreklerine su serpecek bir biçimde de cezalandırılmaları gerekir. Bu Uludere meselesinin zayıyatını azaltır, sıfırlamaz. Dediğim gibi meşhur olmuş yalan ortalığı kapladıktan sonra, bunu silmek zannedildiği kadar kolay değildir, bir yerlerde kalacaktır bu. Çamur at iz bırakır gibi bir şeydir bu.

Güneydoğu meselesiyle, daha doğrusu Kürt meselesiyle ilgili olarak epey mesafe alınmıştı. Mesela, 2009 yılındaki o Habur'dan girişler doğru organize edilmiş olsaydı, bir nevi sabotaja uğramamış olsaydı daha olumlu gelişmeler olurdu hiç kuşkusuz. Sabotaj çok da bilinçli bir şey de olmayabilir. Hatta benim bir arkadaştan, Hakkarili bir arkadaştan dinlediğim kadarıyla, "ağabey, bize deselerdi ki, elbise giy, valahi yanımızda elbise de yoktu, giyerdik, giydirirdik arkadaşlara." Şimdi bu kadar mı basit, bazı işler bu kadar basit, maalesef böyle oluyor. Bu açılım çok önemli bir şeydi, Avrupa'dan Türkiye'ye gelmek isteyenler de olacaktı, fakat bu açılım torpillendi. Peki, şimdi bazı sembolik şeyler vardır ki, mutlaka yapılması lazım. Mesela, Kürtçe televizyon olursa Türkiye'nin bölüneceği hikâyesi ortaya çıktı. Bunu 15 sene önce yapsaydık sorun bu kadar büyü-

mezdi. Bazı işler var ki, hakikaten zamanında yapmak lazım. Türkiye kademe kademe yapıyor bu işleri ve kademedede hep geri kalıyor. Yani dün için önlem olan bir şey bugün için aşılmış bir şey oluyor. Siz o şeyi yaptığımız zaman etkisi bile olmuyor. Sadece Güneydoğu'da değil, Türkiye'nin her yerinde köy isimleri filan değiştirildi, ama Güneydoğu'da bu daha çok yapıldı. Yani değiştirilmiş isimleri tekrar değiştirip aslına irca etmek isteyenler için bu serbesttir, şu zamana kadar ortaklaşa bir karar alsınlar denilemez mi? Bu isimler eski isimlerdir demenin sembolik anlamı çok büyüktür, tarihsel olarak doğru bir şeydir, bunun yapılamıyor oluşu anlaşılabilir bir şey değildir. Aynı şey doğrusu -bunu belki dergide bir konu haline de getirmek lazım, onu da söylemiş olayım- mesela İstanbul'un sokakları için de geçerli. Arkadaş şu Kadir Has Üniversitesi'nin önündeki sokağın, o şeye paralel giden sokağın ismi, yolun ismi Abdülezel Paşa Sokağı'dır. Abdülezel Paşa bizim 1897 Yunan Savaşı'ndaki komutanlardan ve aynı zamanda Gazi Osman Paşa'nın da yardımcılarından birisidir. Şimdi Abdülezel Paşa Sokağı'nın ismini değiştirmişsiniz, Kadir Has koymuşsunuz. Kardeşim, zaten devletin binasını o kişiye vermişsiniz. İstanbul'daki din dışı mimarinin en güzellerinden bir tanesi olan o binayı vermişsiniz. Orası Kadir Has, peki niye önündeki sokak Kadir Has kardeşim? Bundan 30 sene, 50 sene önce yazılmış bir hatıratla "ben Abdülezel Paşa Caddesinden yürüyorken"

diye yazılmışsa, nereden bulacağız Abdülezel Paşa Caddesini? Sarıgüzel Caddesi dediğimiz zaman Sarıgüzel Caddesi Mehmet Akif'in doğduğu caddedir ve bütün hatıratlarda Sarıgüzel diye geçer. Sanıyorum şimdi Mehmet Zahit Kotku mu yaptılar ismini bilmiyorum, öyle mi oldu? Bu tür şeyleri değiştirdiğiniz zaman, bu olmaz. Niye arkadaş? Adama bir anıt dik, onu koy, ne bileyim bir köşeye, bir binanın kenarına koy, bir küçük sokağa koy, bir şeye koy, başka bir şey yap, niye sokaklar? Şurası Horhor Caddesi, buranın başka bir tarihi var. Buraya tutup da bilmem ne caddesi ismini koyarsan olacak iş değil. Yeni yerler açılıyor, yeni yerlere koyun bu adamların isimlerini. Mehmet Zahit Kotku Hazretleri benim çok takdir ettiğim bir insandır. Hakikaten Allah mekânını cennet etsin. Hizmetlerine de dönüp baktığım zaman gıptaıyla baktığım insanlardan biridir, ama Sarıgüzel Sokağının ismini öyle koymak Mehmet Zahit Kotku'ya hiçbir şey kazandırmaz, ama biz bir tarih kaybederiz. Her sokak bir tarihtir, bir bellektir. Türkiye için de öyledir. Nedir eski isimleri koymak? Bu bizi rahatlatır da, böyle bir şey sembolik bir öneme haizdir ve Güneydoğu'daki ahali için de hükümetin samimiyetle meseleye eğildiğini gösterecek bir iklimin oluşmasını da sağlar. Yani en azından buna doğru bir meyil oluşturur, bir eğilim oluşturur bu kadar basit şeyler. Şunu diyor değilim yalnız; bunu Türkiye gibi aşağı yukarı 100-150 senedir bir güvenlik devleti olarak kurgulanmış bir devletin içinde bu işleri

yapmak, hadiseye noktasal olarak bakmak yanlış bir şey, bir süreç olarak okumak lazım. Ama şu bahsettiğim şey bu süreç içinde bir yere oturabilecek bir şeydir. Bu kadar iyi kurgulanmış bir bürokratik elitin hâkimiyetindeki devlette kurumun başına birini geçirdiğiniz zaman kurumu değiştiremiyorsunuz. Mesela, MİT'te olan şey budur, burada bir MİT savunusu, insanların mahremiyetine giren bir örgüt savunusundan bahsetmiyorum. MİT'in konumunu değiştiren bir hikâye var. Yani MİT'i dış istihbarata doğru yönelten ve Ortadoğu'daki hadiseleri, bölgemizdeki hadiseleri böyle gözükümlü oralarda olan ve neyin ne olacağını olmadan önce haberleyen ve doğru düzgün bir istihbarat örgütü haline getirmek için yeni bir kurgulama yapıyor ve tam bu arada bunlar oluyor. İsrail böyle bir şeyi yapar, çünkü İsrail'e çok muhtacız, İsrail'den alınan bilgilerle idare ettik dönemlerce. Allah rahmet eylesin Adnan Menderes'in döneminde CIA'nın bizim MİT'in o günkü MAH (Milli Amale Hizmet) kurumunun çalışanlarının maaşları konuşulurken Menderes: "Bunlara nereden maaş veriyoruz, bunlar bütçede yok filan deyince", "Amerikalılardan alıyorlar" diyor Başbakanlık müsteşarı Ahmet Salih Korur. Menderes, "hemen kesin, maaşları biz ödeyeceğiz" emrini veriyor. Yani buralardan geliyoruz, bir yerlerden geliyoruz anlatabildim mi? Şimdi daha anlamlı bir şey yapılmaya çalışılıyor, mesela özür dileme meselesi gibi bu tür sembolik hareketleri yapmak sizin niyetinizin halisliğine ilişkin bir algı oluşturur. Bazen de gerçek bir şey, algı her şeydir.

Kürt Sorunu Üzerine Bir Çığlık

Sıbğatullah KAYA

Bıçak kemiğe dayandı gerçekten. Terör ve terörle mücadele haberleri yürek sızlatıyor. Bir halkın kurtuluş hareketi olma fantezisiyle yola çıkmış bir örgüt acımasızca ve sinsice saldırıyor, ortalık yasa boğuluyor. Ardından TSK operasyonlara başlıyor. Ortalık yine yasa boğuluyor. Karadan ve havadan sürdürülen hareket sonuçlarına bakılırsa bugüne kadar kırk binden fazla zayıat vermiş PKK militanları. Yine verecekler. Onlarca, belki yüzlerce PKK militanı ölecek. Ortalık yine yasa boğulacak. Son zamanlarda yaşanan iki büyük olay içimizi gerçekten sızlattı. 19 Ekim 2011’de öldürülen 24 asker unutulacak türden değil. Ardından yapılan terörle mücadelede hareketi kapsamında, 29 Aralık 2011 tarihinde Şırnak-Uludere’de 35 sivilin bir yanlışa kurban gitmesi de yürek sızlatmayacak türden değil.

Bir yanda gözü yaşlı asker anaları ve yakınları, öte yanda gözü yaşlı militan anaları ve yakınları. Arada sivilin ölmesi de ayrı bir dram. M. Akif’in “Seyfi Baba”da dediği gibi; ya “hamiyetsiz” olmak lazım, yahut bir çare üretmek lazım. Duyarsız kalmak mümkün değil. Gencecik asker cenazelerine ağlamamak mümkün değil.

Gencecik militanlara da üzülmemek mümkün değil. Tabi, öfkelenmemek, kızmamak da mümkün değil.

Nasıl mümkün olsun? Cenazeler, gözü yaşlı analar, dul eşler, küçücük yetimler, gözü yaşlı gencecik nişanlılar ve hıçkırığı boğazında düğümlenen metanetli babalar... “Vatan sağ olsun.” demekle yetinmiyorlar. İnsan, acı içinde burnundan soluyor. Soğukkanlı düşünmek zorlaşıyor.

Benzeri bir acıklı manzarayı ölen militanın mahallesinde de görebiliyor insan. Hüzün, acı ve öfke birbirine kanıyor, yüreği burkuluyor insanın...

Hüzün ve acı bir süre sonra yerini tamamen “öfke”ye terk ediyor. Hesap sorma, intikam alma yeminleri yapılıyor. Her iki tarafın da şahinleri (akılsızları da denebilir) yangına körükle gidiyor. Devlet “teröre ve teröriste” ödün vermemek adına, diğer taraf da “varlık savaşını kaybetmemek” adına bildiğini okumaya devam ediyor. Bu kısır döngü 30. yılını doldurmuş durumda. Yaklaşık 30 yıldır, sorun “acılar ve öfkelerle” çözülmeye çalışılıyor.

İnsanı ürküten de asıl bu. Acı ve öfke ülkeyi esir alacak diye. “Acı çekme ve öfkelenme” devletin reflekslerine dönüşür diye endişeleniyor insan. Gerçi

üniversitelerde bir siyasal kavram olarak “devlet”in “soğukkanlı” hareket ettiği öğretilir. Buna göre devletin öfkeyle, hatta sevgiyle bile hareket etmemesi, bunun yerine keskin bir zeka ve akılla hareket etmesi gerekiyor. Aklın, bilimin ve sağduyunun verilerinden şaşmaması gerekiyor devletin.

Bu, insanın yüreğine bir parça su serpiyor doğrusu. Ama bundan önceki hükümetlerin bu alanda tabiri caizse sınıfta kalmış olması, “Endişesi vukuundan beter.” bir moral yaratıyor insanda. Karamsar nesiller oluşuyor. Devlet aygıtı güven alanında zarar görüyor. Güven kaybının ülke sathına yayıldığını düşünmek bile istemiyor insan...

Otorite boşluğu tarih boyunca “beşeri felaket”lerin en önemlisi olarak çıkar karşımıza. İç savaşlar sonucunda yönetimler yıkılınca zarar gören “insanlık” oluyor. Güvenlik, adalet, hak-hukuk, eğitim, üretim, huzur ve refah elden gidiyor. Bunların yerini anarşi ve kaos dolduruyor. Can, mal ve namus güvenliği kalmıyor, insanlık huzur ve mutluluktan yoksun bir şekilde ağır bedeller ödemeye mahkum oluyor. Adil bir otoritenin yeniden tesisi, çoğu zaman birkaç

nesil sonra mümkün olabiliyor. İnsan endişelenmesin de ne yapsın? Hadi vatanseverliği geçelim, kalbinde biraz olsun insan sevgisi taşıyanların böyle bir konuda “vurdumduymaz” olması mümkün mü?

Başbakanın Çağrısı

19 Ekim 2011’de Hakkari Çukurca’da yapılan saldırılar sonrası 24 askeri kaybetmemiz ve ardından devam eden olaylar kamuoyunda büyük bir infiale neden olmuştu. O günlerde başta yazılı ve görsel medya olmak üzere pek çok kurum-kuruluş bu büyük infiali yansıttılar. Acılar ve öfkeler dillendirildi. Yorumlar-analizler yapıldı. Bundan sonraki sürecin nasıl işleyeceği hakkında tahminler yürütüldü.

Başbakan Erdoğan da olay sonrası bir açıklama yaptı. Açıklamasında devletin dik duracağına, öfkeyle hareket etmeyeceğine, demokratik ve hukuki açılımların devam edeceğine ilişkin bilgiler verdi. Muhalefet partilerine, STK’lara ve medya organlarına “sorumluluk ilkesine” riayet çağrısında bulundu. Ama bir de Kürt annelerine, Kürt aydın ve sanatçılarına çağrı yaptı: Sesinizi yükseltin!

Ben Bir Kürt Aydın mıyım?

Başbakanın çağrısının beni ilgilendiren tarafı da bu işte. Çünkü bu satırların yazarı olan bendeniz de Güneydoğulu bir Kürdü. Babam, Diyarbakır’da tanınan bir Kürt mollası idi. Anne tarafından dedelerim 77 göbek molladırlar. Ulaşabildiğimiz şecere bilgilerine göre Abbasiler zamanından beri bölgede “İlmiye” sınıfı olarak görev almışlar, yüzyıllarca ülkemizin doğu ve güneydoğu beldelerinde ilmin ve irfanın temsilciliğini yapmışlar.

PKK ve Kürt milliyetçileri bizim gibileri ne kadar “Kürt” kabul eder,

bilmem ama Kürtçülüğün başını çeken pek çok militan Kürdün aksine ben Kürtçe okur-yazarlığı olan birisiyim. Kürt klasiklerini aslından okuyup anlar, yorumunu yaparım. Klasik Kürt medreselerinde aldığım eğitimin yanı sıra, İlahiyat alanında yüksek öğrenim görmüş, ardından lisans üstü çalışmalar yapmış birisiyim. Arapça, Farsça ve İngilizceye aşinalığım; Arapçadan yaptığım ve yıllardır yayınlanan çeviri çalışmalarım var. Vaktiyle, Başbakanlık bünyesinde Osmanlı Arşivi elemanı olarak çalıştığım için Osmanlıcaya da vakıf birisiyim. Nitekim, 1999’da Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından yayınlanan 5 ciltlik “Diyarbakır Salnameleri”ne yayın kurulu üyesi ve redaktörü olarak katkı sağlamıştım.

Geçmişte, düşünce-kültür alanında kitap-dergi yayıncılığı da yaptım. 30 yılı aşkın bir süredir, okuma hayatından kopmamaya özen gösteririm. Bunun sonucunda çeşitli konularda irili-ufaklı inceleme-araştırma çalışmalarını yapmaya da gayret ederim.

Başbakanın çağrısı, beni geçmişime doğru bir gezintiye çıkardı. Yukarıda sizlerle de paylaştığım bu gezintinin ardından kendi kendime sordum: Ben bir Kürt aydını mıyım?

Bu sorunun cevabını kendime veremedim. Çünkü bilmiyorum. Bildiğim tek şey evet, köken olarak Kürt olduğum. Kürt aydını sayılmak için bugüne kadar sesimin gür çıkmadığını itiraf etmeliyim. Neden mi?

69’da başladığım ilkokul hayatım boyunca, öğretmenlerimiz, okulda başka dil konuşulmaması gerektiğini çok sert yöntemlerle bize hatırlattılar. Hem de her gün. Çünkü hepimiz Türk’tük. Kürtçe mahalli bir dildi. Dolayısıyla Türkçeyi güzel konuşabilmek için Kürtçenin konuşulmaması gerekiyordu. Hatta “Kürtçe konuşmak

yasak!” bile denmiyordu. “Başka dil konuşmak yasak!” diye söylüyorlardı. Büyülü sözcük “Kürtçe” cümle içinde telaffuz dahi edilmiyordu. Sanki telaffuz edilirse içinde bulunduğumuz derin hipnozdan uyanacakmışız gibi...

Büyüklerimizden aldığımız uyarılar konunun ciddiyetini pekiştiriyordu: “Okulda Kürtçe konuşmayın! Kürt olduğunuzu dile getirmeyin! Şimdi pek bir şey demiyorlar. Ama bizim zamanımızda Kürtçe konuşan ceza alıyor, hatta jandarma dayığı yiyordu.”

Dedemin bana anlattıklarını ise hayatım boyunca unutmadım. Bembeyaz sakalı ve nurani yüzüyle sarkıklı-cübbeli bir Kürt mollası. Çocuk dimağında dehşetli izler bırakıyor. 40’lı yıllarda Baykan ilçe meydanında sırf Kürtçe konuştuğu için jandarma dayığı yemişler. Dedem o yıllarda 30 yaşlarında bir Kürt mollası. Yanında akrabadan başka mollalar da var. Kendi aralarında Kürtçe konuşurken jandarmaya yakalanıyorlar. Tartaklanmayla başlayan müdahale dayağa-dipçiğe kadar gidiyor. Sarkıklı cübbeli “Seyda”ların uğradığı muameleye dayanamayan halktan birileri silahına davranıyor. Dedem bunu fark ediyor ve avazı çıktığı kadar bağırıyor: “Jı bo Xwedé kes dest nebe xwe!!Allah aşkına kimse davranmasın!” Dedem bu son sözünü Kürtçe söylediği için sıkı bir dipçik daha yiyor. Üstelik de ağır bir küfürle beraber. Zavallı jandarma eri, dedemin hayatını kurtardığından habersiz, aldığı talimatı acımasızca uygulamaya devam ediyor...

Dedeme, “Onlar size kötülük ediyorlardı. Sen onlara neden iyilik ettin?” diye sordum. Şu cevabı verdi: “Bak oğlum! Hak Teala, adam öldürmeyi şiddetle yasaklar. Eğer bizim yüzümüzden o gün asker kanı dökülseydi, hem biz vicdan azabı çekerdik; hem de pek çok kişi zarar görürdü. Peygamber

Büyük üstadın Kürtlerin eline tutuşturduğu silaha bakın! Sadece “aşk”. Kimsenin kuşkusu olmasın, Üstat Hani de Kürtlerin ilmi, kültürel ve ekonomik alanda geri kalmışlığından yakınıyor, bölük-pörçük hallerinden dolayı dertleniyor; bu yakınmalarını eserlerinde çok da güzel dile getiriyordu. Kürtlerin aşk destanı Mem u Zin’i de bu amaçla kaleme alacaktı. Yazdığı destanda ilmi, irfanı, aşkı, hikmeti; sadakat ve fedakârlık başta olmak üzere ahlaki erdemleri, bireyin ve toplumun mahvına sebep olarak gördüğü ahlaki zaafı bir iğne oyası gibi işleyerek bir bakıma Kürt çocuklarına şu komutu vermiş oluyordu: “Kürtler! İlk hedefiniz aşk denizidir. İleri!” Bu komutu veren komutan, Kürt çocuklarının aşka/sevgiye, bilgiye, irfana, hikmete ve ahlaki erdemlere olanca güçleriyle sarılırlarsa kurtulacakları inancındadır.

Efendimiz, “Sana kötülükle gelene, sen iyilikle git!” diye buyuruyor. Biz de öyle yapmaya çalıştık.”

Ortaokul ve lise yıllarım da kafa karışıklığıyla geçti. Büyüklerimiz, kendileriyle Türkçe konuşmamızı ayıplıyorlardı. Halk, bunu “aslını kaybetmek” olarak değerlendiriyordu. Dışarıda ise Kürtçe konuşmak az da olsa sıkıntı getiriyordu.

Lise yıllarımın geçtiği Diyarbakır’da 12 Eylül öncesi, sol ideoloji kendi devrimleri gerçekleştiği takdirde “Halkların kardeşliği” ilkesinin uygulanacağını ve bu tür sorunların kendiliğinden çözüleceğini savunuyordu. Benim kendime daha yakın bulduğum ve içinde yer aldığım Milli Türk Talebe Birliği çevresi ise bu sorunun “İslâm kardeşliği” çerçevesinde zaten sorun olmaktan çıkacağını savunuyordu.

12 Eylül darbesinin gölgesinde geçirdiğim üniversite hayatım boyunca da bu mesele oldukça sıkıntılı geçti. 12 Eylül yönetimi Kürtçeyi bir kez daha yasaklamıştı. Kürtçe kişi ve yer isimleri

de yasaklar listesindeydi. Kürtçe diye bir dil yoktu. Kürt de yoktu. Bunlar zamanla dillerini unutup “Dağ Türkü” idiler ve yeniden asıllarına dönmeleri emredilmişti. Bunun aksini düşünmek dahi başa bela olabilirdi.

Sert adımlarla yer-gök inleyen askeri iktidar baskısı 90’lı yıllara kadar devam etti. Bu dönemde sivil kalemlerin, Türk ve Kürt aydınlarının “Kürt Sorunu” tabirini kullanmaları dahi yürek ister cinstendi. Soruna ancak “Güneydoğu sorunu” başlığıyla yaklaşabilirsiniz. Yine de yazdıklarınız DGM savcılarını ve hakimlerini atlatacak cinsten değilse başınız ciddi şekilde belaya girebilirdi.

Ayrıca “Kürt Sorunu” hakkında konuşmak, kendi çevrenizde dahi başlı başına sorun teşkil edebilirdi. Benim gibi insana bakışımızda “İslâm kardeşliği” düşüncesi egemense, soruna “Kürt sorunu” demeniz dahi “İrkçılık” töhmetiyle karşılaşmanıza yol açabiliyordu. Çok azı istisna, tanıştığım tüm dindar çevreler sorunun temelinde din

kardeşliği şuurundan yoksun olmanın yattığını, din kardeşliği düşüncesi yaygınlaşırsa, problemin kendiliğinden çözüleceğini düşünüyordu. Öte yandan askeri darbe idaresinin koyduğu yasaklar devam ediyordu. Gördüğüm kadarıyla dindar çevreler, zaten işimiz başımızdan aşkın havasında idiler. Kürt sorununa öyle kolaycı bir formülle yaklaşmaları, devlete de bu konuda toz kondurmamakla neticeleniyordu. Sonuçta, Kürt sorunu dini bir sorun değildi. Dindarların o kadar çok sorunu vardı ki, Kürtlerin problemlerini üstlenmenin ne yeriydi, ne de zamanı.

80’li ve 90’lı yıllarda tanıştığım “Müslüman Aydınlar” da çok farklı bir konumda değildiler. Kimse bu meseleye o kadar kafa yormuyordu. Biz hepimiz, meseleye en fazla “Güneydoğu Sorunu” başlığıyla yaklaşabiliyorduk. Benim de yayın kurulu üyesi ve yazarı olduğum “Girişim” dergisi Nisan 1987 sayısını “Güneydoğuda Neler Oluyor” cümlesiyle kapak yapabiliyordu. Hiç unutamam. İsmet Özel’le Çıdam Yayınları’nın ofisinde yaptığım bir sohbet, bende tam bir hayal kırıklığı yaratacaktı. Kendisine “Abi, Kürt sorunu...” diye soracak olduğumda, kendi cevabı yerine; ben bunu Kemal Tahir’e sormuştum. O bana “iki kere ezilmişten bir şey olmaz.” cevabını verdi, demeyi tercih etti. Oradakilerden biri “Abi, ne demek istiyor?” diye sorunca İsmet Özel şu cevabı verdi: Yani hem dünya emperyalizminden hem de devlet baskısından ayrı ayrı etkilenmiş. O yüzden Kürtlerden iş çıkmaz.

Cılız çabaların para etmiyordu. Devlet dahil herkes söz birliği etmişçesine, ama sanırım pek de farkında olmadan Kürt sorununun yegane temsilcisi olarak PKK’yı tayin ediyordu.

PKK silahlı bir örgüt olarak ortaya çıkmıştı. Marksist bir örgüttü. Kendine has bir söylemi ve ideolojisi vardı. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde istediği gibi at oynatıyor, illegal faaliyetlerde bulunuyordu. Bizim ise tek seçeneğimiz vardı: Devletin resmi tezini allayıp pullayıp tekrar etmek. Bu da benim hiç işime gelmiyordu. Çünkü devletin resmi tezinde doğru bir taraf göremiyordum. Benim 80'li-90'lı yıllar için en hayıflandığım nokta, tüm seslerin bastırılması ve dolayısıyla yapılanma şekliinden tutun ideolojisine kadar, mücadele metodundan tutun yaptığı eylemlere kadar "hatalı" bir örgüt olan PKK'nın "Kürt Sorunu"nda yegane temsilci haline dönüşmesi olacaktı. PKK güçlendiği yerlerde devletin 40'lı ve 80'li yıllardaki baskısını tersinden yapmaya başlayacak, kendisiyle aynı düşüncede olmayan Kürtlere "Ya katıl, ya çekil!" mesajını şiddetle vererek baskılarını günümüze kadar sürdürecekti. . .

Düşünüyorum da ne çok baskı görmüşüm bu "Kürtçe ve Kürt sorunu" konusunda. Korumak amacıyla büyüklerimden. . . Korkutmak amacıyla devletten. . . Asimile olurum ümidiyle okulumdan ve öğretmenlerimden. . . Kendilerine engel teşkil ederim korkusuyla PKK'dan. . . Bunlara ek olarak, bir de ben kendimi korkutmuşum. "Kürtçü/Milliyetçi" diye algılanırım endişesiyle kendi fikir çevremden. . .

Kısık Sesli Bir Kürt Aydınının Çığlığı/ Ji bo Xwedé kes dest nebe xwe!

Kendime tekrar soruyorum. Ben bir Kürt aydını mıyım? Galiba evet, "Sesi kısık" bir Kürt aydınıyım. Peki sesimin daha gür çıkması için ne yapabilirim? Belki, kısık sesime "Dedemin Çığlığını" da ekleyerek,

doğru bildiklerimi haykırabilirim: "Ji bo Xwedé kes dest nebe xwe! /Allah aşkına kimse davranmasın!"

Düştüğü yerden bağırarak haykıran bu Kürt bilgesine kulak verip dinleyin! "Kimse davranmasın!" Çünkü bir yanlışla "Öldürerek karşılık vermek" daha büyük yanlış. Yanlıştan doğru çıkmadığı gibi, iki yanlış da bir doğru etmiyor. Kan ve şiddet, öfke ve düşmanlığı körüklemekten başka işe yaramıyor ne yazık ki. . .

Ben de artık ne devletin yanlışlarını onaylamış, ne de hak arama yöntemi olarak yanlış metotları onaylamış birisi olarak, bundan sonraki bölümde çözüme katkı sunacağına inandığım doğruları sıralamak istiyorum.

Kürt Çocukları Bilge Dedelerinin Manevi Komutası Altına Girmelidirler

Sadece bilge dedem değil, tüm Kürtlerin bilge dedesi sayılan Ahmedé Hani de yattığı yerden aynı çığlığı atıyor. Kürtler için başkaldırını "aşk"la başlatıyor büyük üstat. Ünlü Kürt destanı *Mem u Zin*'in giriş bölümünde başkaldırın gerekçesini şöyle dile getiriyor Ahmedé Hani: "Hem ehlé nezer ne bën ku Kurmanc/Işqé ne kırım ji bo xwe armanc./Hem (artık) görüş sahipleri demesin ki Kürtler/Aşk kendilerine amaç edinmemişler." Büyük üstadın Kürtlerin eline tutuşturduğu silaha bakın! Sadece "aşk". Kimsenin kuşkusu olmasın, Üstat Hani de Kürtlerin ilmi, kültürel ve ekonomik alanda geri kalmışlığından yakınıyor, bölük-pörçük hallerinden dolayı dertleniyor; bu yakınmalarnı eserlerinde çok da güzel dile getiriyordu. Kürtlerin aşk destanı *Mem u Zin*'i de bu amaçla kaleme alacaktı. Yazdığı destanda ilmi, irfanı, aşkı, hikmeti; sadakat ve fedakârlık başta olmak üzere ahlaki erdemleri,

bireyin ve toplumun mahvına sebep olarak gördüğü ahlaki zaafı bir iğne oyası gibi işleyerek bir bakıma Kürt çocuklarına şu komutu vermiş oluyordu: "Kürtler! İlk hedefiniz aşk denizidir. İleri!" Bu komutu veren komutan, Kürt çocuklarının aşka/sevgiye, bilgiye, irfana, hikmete ve ahlaki erdemlere olanca güçleriyle sarılırlarsa kurtulacakları inancındadır.

Ahmedé Hani, bu konuda yalnız değil elbette ki. Melayé Cızîrî, Feqiyé Teyran, Bediuzzaman Said Nursi ve daha pek çok Kürt alim ve düşünür de Kürt çocuklarına benzeri güzel hedefleri göstermekten geri durmamışlardır. Hele Bediuzzaman'ın Kürtlere nasihatı, Bütün Kürt çocuklarının dimağına kazınması gereken cinstendir.

Bediuzzaman Said Nursi'nin Kürtlere Nasihatı

"İttifakta kuvvet, ittihatla hayat, kardeşlikte saadet, hükümette saadet vardır. İttihat bağı ve muhabbet ipini güçlü tutun. Ta ki sizi beladan kurtarsın. Bana iyi kulak verin, size bir şey söyleyeceğim; biliniz ki, korumamız gereken üç cevherimiz vardır:

Birincisi: İslâmiyet'tir ki, binlerce şehidimizin kanı pahasına olmuştur. İkincisi: İnsaniyettir ki, halkın nazarında akla uygun hizmetle yiğitliğimizi ve insanlığımızı bütün dünyaya göstermeliyiz. Üçüncüsü: Milliyetimizdir ki, bize meziyet vermiştir. Bizden öncekiler iyilikleriyle yaşıyorlar. Kendine yetebilen, milliyetini koruyup onların ruhlarını kabirlerinde şad eder.

Bundan sonra bizi perişan eden üç düşmanımız vardır; Birincisi: Fakirliktir ki, İstanbul'daki kırk bin hamal buna delildir. İkincisi: Cehalettir ki, binimizin bir gazete okuyamaması bunun delilidir. Üçüncüsü: İhtilafıdır ki, kuvvetimizi kaybettiriyor, bizi terbiyeye

müstahak kılıyor ve hükümet de kendi insafsızlığından bize zulmediyor.

Eğer bana kulak verdiyseniz, iyi bilin ki, bizim çaremiz şudur; Biz üç elmas kılıcı elimize alalım ve düşmanı üstümüzden kaldıralım. Birincisi: Adalet, maarif ve okuma kılıcıdır. İkincisi: İttifak ve milli muhabbet kılıcıdır. Üçüncüsü: Kendine güven kılıcıdır. Böylece herkes kendi işini yapsın. Sefiller gibi kimsenin gücünden ümit beklemesin ve sırtını ona dayamasın.”

Bir düşünelim, 21. yüzyılda hala bir tür hak arama yöntemi olarak kan dökenlerin Ahmedé Hani ve Bediüzzaman gibi “Kürt Bilgeleri”nin manevi komutası altında olduğu söylenebilir mi? Hiç sanmıyorum.

PKK ve KCK gibi örgütlere destek veren Kürt çocukları bilmelidirler ki, bu yanlış mücadeleye verdikleri destek yüzünden, bilge dedelerine sırtını dönmüş, onların yoluna bizzat kendileri barikat kurmuş sayılmaktadırlar. Onların bu desteği olmasa, yanlış mücadele sürdürenler de bir süre sonra şapkalarını önlerine koyup “Biz nerede yanlış yapıyoruz?” diyerek mücadele metotlarını gözden geçireceklerdir. Adına ister “militan” ister “gerilla” densin, dağdaki Kürt çocuklarını içler acısı durumlardan kurtarmak da yine bilgece kararlar verebilecek olan diğer Kürt çocuklarının elindedir. Kürt çocuklarının avazı çıktığı kadar bağırarak “ Benim için ne öl, ne de öldür!” demelerinin zamanı gelmiştir.

Türkiye, Tarihiyle Ortak Vatanımızdır

Kimsenin kuşkusuz olmasın “Anadolu” Türklerin ve Kürtlerin ortak vatanıdır.

Biz Kürtler Malazgirt’te Türk kardeşlerimize destek vermiş, onların Anadolu’ya yerleşmelerine yardımcı

olmuşuz. Başta, Haçlı ve Moğol akınları olmak üzere pek çok düşman saldırısını beraber püskürtmüşüz. Selahaddinleri ve Kılıçaslanları bu süreçte ortaya çıkarmışız. Mevlanaları-Ahmedé Hanileri, Yunusları-Feqiyé Teyraları da yine bu süreçte ortaya çıkarmışız.

Şah İsmail’in Doğu’yu istilasını beraber defetmiş, bir anlamda Devlet-i Aliye’yi birlikte kurmuşuz. Bizim desteğimizden önce sadece “Devlet-i Osmani” olarak isimlendirilen devlet, biz katıldıktan sonraki süreçte büyümüş ve “Devlet-i Aliye/Yüce Devlet” unvanını almıştır. İşin hikayesi şöyledir:

Diyarbakir’i uzun yıllar başkent olarak kullanan Akkoyunlular Devleti, 15. yüzyılın son çeyreğinde zayıflamış ve devlet merkezini de Diyarbakir’den Tebriz’e taşımıştı. 16. Yüzyılın başlarında Safevi devletine güç ve toprak kazandırmak isteyen Şah İsmail’in 1504’te Tebriz’i fethederek Safevi başkentine dönüştürmesi Akkoyunlular Devletinin sonunu hazırlayan süreci başlatacaktı. 1507-1508 yıllarında Diyarbakir dahil, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki tüm şehir ve kaleler Şah İsmail kuvvetleri tarafından fethedildi. Bölge tamamen Şah İsmail kuvvetlerinin işgali altındaydı artık.

Safevi devleti bir Şii-Türkmen devleti idi. Bu Kürtler için tam anlamıyla bir felaket demektir. Çünkü Şii idare Sünniliğe kendi hakimiyet alanında asla hayat hakkı tanımaya niyetli değildi. Daha önce bölgede hakim olan Akkoyunlu Devleti de bir Türk devleti idi. Ama Akkoyunlular oradaki güçlerini 15. yüzyılın başlarında kısmen Timur’un desteğinden, kısmen de Memluktardan almışlardı. O dönemde Sünni bölgelerdeki tüm Müslüman beylikler, “Emirlik” beratını Abbasi halifeliğinden alıyorlardı. Bilindiği gibi Abbasi halifeliği Memluktaların hima-

yesinde sembolik olarak devam ettiği için, Yavuz Sultan Selim halifeliği -bir iddiaya göre- son Abbasi Halifesinden “Yetki Devri” yoluyla almıştır. Dolayısıyla Akkoyunlu Devleti bölgedeki Kürtleri çok fazla rahatsız etmiyordu. Zaten Akkoyunlular da Abbasi-Selçuklu geleneğine bağlı olarak yönetimi yöre halkıyla paylaşıyor, Kürt beyliklerini kısmen yetkili olarak tanıyorlardı. O çağda geçerli olan İslâm Hukuku’nun gereğini yerine getiriyor, nisbeten “adil” bir idare yürütüyorlardı.

Ama 1508’den itibaren bölge, artık Şii ve acımasız bir idarenin egemenliği altındaydı. Şah İsmail, tüm Sünni mezheplere karşı sert ve acımasız olan politikasını şiddetle uyguluyordu. Hutbelerde ilk üç halifeye lanet okunması emredilmişti. Buna karşı çıkan alimler katlediliyordu. Uzlaşma zemini arayan Kürt beyleri tutuklanıp aşağılanıyor, karşı çıkanlar acımasızca öldürülüyordu. Yaygınlaştıran Alevi-Şii propagandası ve bölgeye akın eden Türkmen kabilelerinin kendi topraklarına iskân edilmesinden dolayı, Kürtler kendilerini hem dini ve mezhebi açıdan hem de nesillerinin devamı açısından büyük bir tehlike altında gördüler. Derken, o dönemdeki adlandırılmayla “Kürdistan”ın tarihini değiştirecek bir adam çıktı ortaya. Bu adam büyük Kürt Alimi İdrisi Bitlisi’den başkası değildi.

Babası Akkoyunlu Devletinde vezir olan İdris’in, doğum tarihi kesin olarak bilinmez. 1442-1447 tarih aralığında Diyarbakir’de doğduğu tahmin edilir. Çocukluk ve gençlik yıllarını Diyarbakir medreselerinde ve Akkoyunlu sarayında ilim-irfan öğrenerek geçiren İdris, Allah vergisi zekasıyla kısa zamanda Ulûm-u diniye, İslâm Hukuku, tarih, devlet idaresi vb. alanlarda uzman, şöhretli bir alim haline gelir. Tasavvufi ilimler

ve edebiyat da mahir olduğu alanlardandır. Arapça, Farsça, Türkçe ve Kürtçeye, bu dillerde eser yazacak kadar vakıf olur. Kazandığı ilmi saygınlık nedeniyle kısa süre sonra Kürdistan medreselerinde adından “Mevlana İdris” diye söz edilecektir. Kendisi de babası gibi, gençlik yıllarından itibaren sarayda görev almış ve “divan kâtipliğine” yükselmiştir. 15. Yüzyılın son çeyreğinde Akkoyunlular, güvenlik nedeniyle başkenti Diyarbakır’dan Tebriz’e taşındıklarında, kendisi de Tebriz’e taşınır. Saraydaki görevine ve ilmi çalışmalarına orada devam eder. Mevlana İdris, önemli çalışmalarıyla tarihte iz bırakmış bir devlet adamı ve ardında pek çok eser bırakmış bir İslâm alimi olarak 1520’de vefat etmiştir.

Mevlana İdris’in yaşadığı “felaket”le o dönemde yaşayan sıradan bir Kürdün yaşadığı felaket arasında fazla bir fark yoktu. Akkoyunlular Devleti yıkılmış, ülkesi baştan başa işgal edilmişti. O dönemde yaşayan sıradan bir Kürt’ten farklı olarak Mevlana İdris, hal böyle giderse Kürdistan’da Sünniliğin de Kürtlüğün de sonunun geleceğini hissetti. Çağın tüm ilimlerine olan vukufiyeti ve devlet adamlığı tecrübesi onu bu sonuca götürmüştü. Mevlana İdris, engin devlet adamlığı tecrübesiyle Kürtlerin bu işgali sona erdirmeye tek başına güçlerinin yetmeyeceğini düşünüyor, yetse bile ülkelerini dış tehlike ve saldırılardan korumaya güçleri olmadığını biliyordu. Koskoca Akkoyunlu Devleti gözlerinin önünde erimiş, yok olmuştu. Mevlana İdris, çareyi Kürdistan’ın İslâm birliği içinde yer almasında buldu. O dönemde İslâm birliğini sağlamaya aday en uygun devlet Osmanlı devletiydi. Osmanlılar en başta “Sünni” idiler. Bu özellikleriyle İslâm dünyasının ana bloğuyla herhangi bir doku uyumsuzluğu

yaşamayacaklardı. Bunun ötesinde Osmanlı Devleti kendi idaresi altında bulunan kavimlere nisbi bir self determinasyon hakkı tanıyor, onları örf ve adetlerinde, dillerinde ve kısmen de idarelerinde serbest bırakıyordu.

Mevlana İdris, devlet adamlığı tecrübesini ortaya koyarak şehzadelik günlerinden beri dostu olan Yavuz Selim’le görüştü. Yavuz’a sunduğu proje Osmanlıya “İslâm dünyasına liderlik” kapılarını açıyordu. Bunu Yavuz da fark etmişti. Ama her şeyden önce bölgeyi Şah İsmail’in işgalinden kurtarmak gerekiyordu. 1514’te kazanılan Çaldıran savaşında Osmanlı kuvvetlerine binlerce Kürt askeri eşlik etti. Çaldıran savaşı dönüşünde Amasya’da yapılan toplantıda bölgenin tarihini değiştirecek kararlar alındı. Mevlana İdris’in önderliğinde bu toplantıya iştirak eden 30 kadar Kürt beyi ve aşiret reisi, bölge tamamen Safevi işgalinden kurtarıldığı takdirde, Osmanlı’ya bağlı kalacaklarına dair söz verdiler. Mevlana İdris, bu sözleşmenin tarihi bir çıkış açacağından emindi. Projesi başarıya ulaşacaktı...

Yavuz Sultan Selim’in bölgeyi işgalden kurtarmakla görevlendirdiği kuvvetler, 1515 yılında on binlerce Kürt askeriyle birlikte bölgeyi işgallerden kurtardılar. Başta Diyarbakır, Mardin ve Bitlis olmak üzere tüm şehir ve kaleler Safevi işgalinden kurtarıldı. Bu sürecin ardından Irak ve Suriye topraklarına uzanan pek çok şehir ve aşiret, Osmanlıya bağlılıklarını bildirdiler. Diyarbakır Eyaleti (Diğer adıyla Kürdistan Eyaleti) tam anlamıyla bir Osmanlı eyaleti olmuştu. Yavuz Selim, bu başarıya iştirak eden bazı Kürt beyliklerine imtiyazlı sancak olma imkanı tanıdı. Bu sancaklar, yönetim hakkı “babadan oğula” geçen sancaklar olarak Tanzimat’a kadar devam etti. İdrisi Bitlisi’nin tüm eyalet

yönetimini “İmtiyazlı” kılma çabaları ise para etmedi. Kürt beyleri kendi aralarından birini “Beylerbeyi” seçme konusunda anlaşamadılar. Eyalet yönetimi merkezde kaldı. Bıyıklı Mehmet Paşa ilk eyalet valisi olarak tayin edildi.

Mevlana İdris’in çabaları bununla da bitmedi. Osmanlı Devleti’nin İslâm dünyasının liderliğine soyunduğu süreci de bir anlamda o yönetti. Projesi bütünüyle başarıya ulaşacak, Memluklulara karşı kazanılan Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) savaşları, Osmanlıyı tüm İslâm dünyasının lideri haline getirecekti.

İdrisi Bitlisi’nin çalışmaları hakkında ileri-geri birçok yorum yapılmıştır. Biz de bir değerlendirme yapalım:

1. Mevlana İdris’in çabaları Kürtleri dini ve etnik bakımdan yok olmaktan kurtarmış, bölgenin gerçek sahipleri olan Kürtlerde kalmasını sağlamıştır. Soner Yalçın gibi ulusalcıların hayıflanmaları boşuna değildir. Bitlisi, yörenin tamamen Türkleşmesini önlemiş ve Kürtlerin “İslâm Birliği” içerisinde dini, millî ve etnik kimliklerini muhafaza etmelerini sağlamıştır. Bu aynı zamanda şu anlama da gelir: Kürtler, “Kürt olarak kalmay” kendileri gibi Müslüman ve Sünni olan Türk kardeşlerine borçludurlar.

2. Kürt milliyetçileri kusura bakmasınlar, Mevlana İdris, kurulu herhangi bir Kürt devletini getirip Osmanlı’nın kucığına atmış da değildir. O, işgal altındaki memleketini işgalden kurtarmayı başarmış, memleketinin sosyo-kültürel durumunu iyi analiz etmiş ve halkının İslâm birliği altında korunacağını düşünmüş büyük bir Kürt aydınıdır. Adaşı olduğu İdris Nebi’nin izinden giderek Kürtlere iman, İslâm, ahlak, şan ve şeref “hülle”sini biçmiş bir alimdir. Kürtlerin “İdris”i

olmuştur; ama asla Kürtlerin “İblisi” olmamıştır. Bu nedenle “İblisi Bitlisi” gibi aşağılık sıfatları hak eden bir hain olarak lanse edilmesi hem tarihe hem de Kürtlere saygısızlıktır.

3. Osmanlı Devletinin sıradan bir devlet olmaktan çıkıp “Devlet-i Aliye”ye dönüşmesi, Kürtlerin tarihteki bu desteğinden sonra mümkün olmuştur. Kürtler Osmanlıya şan, Osmanlı da Kürtlere şerefli bir yaşam kazandırmıştır. Çünkü Mevlana İdris’in çabaları sayesinde hem Osmanlı tüm İslâm dünyasının lideri olmuş, Hem de Kürtler artık herhangi bir devletin payandası olmaktan kurtulmuş, oluşturulan büyük “İslâm Birliği”nin şerefli bir üyesi olarak yaşamışlardır.

4. Mevlana İdris’in önderliğinde Osmanlıyla sözleşen Kürtler, sözlerini sonuna kadar tutmuşlardır. Kürtler, yaklaşık 400 yıl Osmanlı devletiyle beraber yaşadılar. Bireysel başkaldırlar dışında Kürtlerin tamamının hatta çoğunluğunun katıldığı bir isyan hareketi, Osmanlı’ya karşı yaşanmadı. Çünkü Kürtler kendilerini işgal altındaki bir tebaa gibi değil, memleketlerinin öz sahibi olarak hissediyorlardı.

Aidiyet konusunda kendilerini vatanlarının öz evladı ve sahibi olarak hisseden biz Kürtler, Kurtuluş Savaşını da Türk kardeşlerimizle beraber yürütmüş, hem bu şanlı destanın hem de Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu unsurları olmuşuz.

Düşünelim, din kardeşiydik. Yüzyıllar boyunca asker arkadaşı olduk. Kız aldık-kız verdik. Akraba olduk. Aynı havayı soluduk, aynı suyu içtik, aynı topraktan beslendik. Başlangıçta sadece din kardeşi idik. Artık aynı vatanın evlatlarıyız. Bu ortak vatan üzerinde meydana gelecek bir ayrışma Türklerin de Kürtlerin de lehine olmayacaktır.

Ferasetten Yoksun Acı Reçeteler Kullanılsa Ne Olur?

Allah korusun, ferasetten yoksun bir acı reçete, Türklere çok Kürtleri mağdur edecektir. Şunun bunun himayesinde kurulacak farazi bir Kürt devleti, sırf uluslaşma süreciyle 50 yıl belki de 100 yüz yıl oyalanacak, Kürtler, bu fantezi uğruna kim bilir kaç mutsuz ve umutsuz kuşağını kurban verecektir. Yeni kurulacak farazi bir devletin kendi ayakları üzerinde durabilme süreci dahi çok uzun geçecektir. Çünkü devlet kavramını ayakta tutacak unsurlar “toprak, halk ve siyasi erk” üçlüsüdür. Bağımsız bir Kürdistan hayali, diyelim ki, toprağı ayırmaktan geçiyor. Bunun akabinde “halk/millet” ve “siyasi erk” unsurlarını sureta var kılmak için kaç neslin insan hakları, demokrasi, huzur ve refaktan yoksun olarak rahmeti rahmana kavuşacağını düşünebiliyor musunuz?

Dedelerimiz, babalarımız ve kismen bizler, Türkiye Cumhuriyeti’nin devletleşme sürecinde binlerce acıyı Türk kardeşlerimizle beraber zaten yaşadık. Sırf bir “Takrir-i Sükûn” uğruna yitirilen binlerce evladını Türkiye unutmamıştır. Unutamaz da... Bilindiği gibi, 13 Şubat 1925’te başlayan Şeyh Sait İsyanı’nı bastırmak ve devletin elini güçlendirmek amacıyla, isyandan kısa süre sonra Meclisten alelacele geçirilen kanun, 1929’a kadar yürürlükte kalmıştı. Kanun gereği kurulan İstiklal Mahkemeleri, sadece isyana adı karışanları idam etmekle kalmamış, rejimin tüm muhaliflerine yönelerek idamlar gerçekleştirmişti. Aynı İstiklal Mahkemeleri 1920-1922 tarihlerinde de faaliyet halinde olmuştu. Bu iki dönem İstiklal Mahkemelerinde toplam 60 binden fazla insanın yargılandığı ve binlerce idam kararının infaz edildiği biliniyor. Bu özel yetkili mahkeme-

lerin mahkum ettiği insanlar, isyan bastırıldıktan sonra yakalananlar tabii ki... İsyanlar sırasında ve akabinde ölenlerin sayısını ise kimse bilmiyor... .

Ama Türkiye insanının, hele Kürtlerin çok iyi bildiği ve bir türlü unutamadığı şu: Kan, gözyaşı ve çekilen acılar.

Devlet bu acıları yaşatmak zorunda mıydı? Kurtuluş savaşından yeni çıkmış genç Türkiye Cumhuriyeti, kendisine karşı yapılan kalkışmaları bir tür varlık tehdidi olarak algıladı ve algıladığı doğrultuda hareket etti. Bu, aslında her devletin göstereceği bir reflektir. Her devlet kendi varlığına yönelik tehditleri, birinci plana alır ve gerekirse diğer unsurları olan toprağı ve insanı ihmal eder. Ülke imardan, insan ise haklardan mahrum kalır böylesi durumlarda... .

Genç Türkiye Cumhuriyeti de öyle yaptı. Türk İnkılap Tarihi sevdalıları bunu “Yapmak zorunda kaldı.” diye ifade ederler. Benim de bir okur-yazar olarak eleştiri noktam hiçbir zaman “Niye yaptı?” şeklinde olmadı. Ben hep “Neden tehdit algısı bu kadar uzun sürdü?” diye soranlardan olmuşumdur. Krallıklar dahil hiçbir devlete “Neden seni yıkmalarına müsaade etmedin?” diye sorulamaz çünkü. Sorulması gereken “Neden hukukun dışına çıktın?” olmalıdır. Çünkü, “Neden yaptın?” eleştirisi bütüne, temele yönelik bir sorgulamadır. Ama “Neden hukukun dışına çıkılıyor?” eleştirisi, sahiplenici ve hak arayıcı bir eleştiridir.

Bu nedenle benim, devlete yönelttiğim eleştiriler, muhtelif tehdit algısının neden bu kadar çok sürdüğü olmuştur hep. 21. Yüzyıla kadar taşınan bu korkular yüzünden ben ve ülkem, inanç ve düşünce özgürlüğü, çağdaş demokrasi, evrensel hukuk değerleri, sosyal ve ekonomik kalkınma ile oldukça geç tanıştık. Bunu daha da geciktirmeye kimsenin hakkı var mı?

Kürt çocukları, ferasetle karar verip farazi özgürlükler uğruna yanlış mücadele metotlarını güçlendirmekten vazgeçmelidirler. Kürt çocukları başta “Anadil Eğitimi” olmak üzere, bireysel ve toplumsal tüm haklarını bu ortak vatanda aramalıdır. Bu hakları ararken insan ölümüne ve toplumsal kargaşalara dolaylı veya direkt olarak neden olmak, eli kanlı olarak anılmaktan bizi kurtarmayacaktır.

Çözümün eşğine kadar gelmişken, Kürt haklarının koruyucu gücü olarak geçinen örgütün, davayı kendi varlık savaşına dönüştürmesi kabul edilebilir bir şey değildir. Kürtler ve Kürt çocukları aklını başına almalıdır.

Daha devletleşme süreci kazanmamış bir örgüt, kendi varlık savaşını halkının her türlü menfaatinin önüne çıkarmakta tereddüt dahi etmiyor. Faraza devlet kurduğunu veya devletin yönetimine ortak olduğunu düşünelim. Böylesi bir örgüt, uzun yıllar kendini kollamaktan başka ne iş yapar? Böylesi bir yönetimin baskısı altında kaç Kürt nesli telef olur acaba?

Düşünün! Türküyle, Kürdüyle, Lazıyla, Çerkeziyle ve diğer tüm etnik unsurlarıyla “Türkiye” tek ses olmuş; askeri vesayete son vermiş, devletin milletiyle banşık olduğu demokratik, çağdaş ve hukukun egemen olduğu bir Türkiye özlemini dile getiriyor. Sen de “Kürt” olarak aynı özlemi dilinden düşürmeyeceksin. Askeri vesayet olmasın; çağdaş, demokrat, insan haklarına ve hukuka saygılı bir “Türkiye” olsun, diyeceksin. Ama öte yandan bu özlem tablosunun yanından geçmesi dahi mümkün olmayan PKK ve militanlarını el üstünde tutacaksın. Askeri kalitesi mükemmel, personelinin tamamı eğitilmiş, kültürlü, görgülü ve değerlerine bağlı Türk Ordusunun vesayetine hayır! Bunların yanında esamisi dahi okunamayacak olan

“

Aklım ve şuurum yerindeyken, özbeöz Türkiyeli bir “Kürt Evladı” olarak bu işte parmağı olan tüm dinamiklere seslenmek istiyorum: “Benim için öldürme!” Benim için öldürme! Çünkü ben Kürdüm ama öncelikle de Müslüman’ım. İtikadımca “Kim, cinayet işlememiş veya yeryüzünde bozgunculuk yapmamış bir kişiyi öldürürse tüm insanları öldürmüş gibidir. Kim de o canı yaşattırsa, bütün insanları yaşattmış gibi olur.” (Maide, 5/32) Benim için öldürme! Çünkü “öldürmeye devam ederek aslında benim “itikat”ımı öldürüyorsun.

militanların vesayetine evet! Dramla komedinin iç içe girdiği bu hipnozdan uyanmak Kürt çocuklarına düşen birincil görevdir. Kürt çocukları şunu asla unutmamalıdır: Bir halkın “reşit” olduğunun göstergesi, lehinde ve aleyhinde olanı ayırabilmesinden geçer. Bunu ayıramayan bir topluluk bırakınız “millet” olmayı, bir “halk” olduğunu ispatta dahi zorlanacaktır.

Devlet Hatalarından Dönüyor; Huzurlu ve Müreffeh Günler Yakındır

Tarihteki adıyla Kürdistan (Diyarbakir) eyaleti, sanılanın aksine fakir değil, zengin bir bölgedir. Başta Halil İnalcık olmak üzere bazı tarihçiler, Kürdistan eyaletinin Osmanlı Devletine katılmasıyla Osmanlı hazinelerinin dolup taşıdığını, çünkü Diyarbakir eyalet gelirlerinin tüm Balkan ülkelerinin gelirinden fazla olduğunu belirtirler. Bölge, kendi tarihi boyunca bir tarım ve üretim cenneti olmuştur.

Belki şaşıracaksınız, ama aynı ekonomik canlılığı Osmanlı'nın son yıllarına kadar görmek mümkündür. Osmanlı Devletinin resmi eyalet yılıkları olan “Diyarbakir Salnameleri”, bugünkü Güneydoğu Anadolu Bölgesinin tarımsal ve sinai üretimde tarihiyle

benzeş bir ekonomik canlılığa sahip olduğunu ortaya koyuyor.

Salnameler incelendiğinde, Diyarbakir Eyalet sınırları içerisinde mevcut bulunan üretim tezgah ve atölye sayısı on binlerin üzerindedir. Bu rakamın abartılı olmadığını Mardin Valiliği resmi sitesi de doğruluyor. Siteye göre I. Dünya Savaşı öncesine kadar çoğunluğu Hasankeyf ve Midyat'ta olmak üzere 3.000 civarında dokuma tezgahı vardı. Bu tezgahlarda üretilen kumaşlar oldukça kaliteli ve talep edilen kumaşlardı.

5 Ciltlik Diyarbakir Salnameleri incelendiğinde 1900'lerin başlarında Diyarbakir eyaleti gıdadan ev ihtiyaçlarına, giyimden dericiliğe, ahşaptan inşaat malzemelerine, hayvancılıktan tarıma, ulaşımdan silah üretimine, demircilikten bakır üretimine, ipekten altın ve gümüş üretimine kadar binlerce ihtiyacı kendi sınırları içinde üretiyordu.

Diyarbakir eyalet esnafı ve tacirleri, ürettikleri mamulleri hem eyalet dahilinde tüketime sunuyorlar, hem de diğer Osmanlı şehirlerine; Musul'dan Bağdat'a, Halep'ten Şam'a, Beyrut'tan Mısır'a kadar geniş bir pazarda değerlendiriyorlardı. Bu pazarlarda değerlendirilen mallar, gerektiğinde

hammadde olarak, gerektiğinde işlenmiş mamuller olarak, gerektiğinde de nakit olarak eyalete geri dönüyor, eyalet aynı zamanda ekonomik canlılık kazanıyordu.

Şaşıracaksınız, ama gerçek anlamda fakirleşme Cumhuriyet döneminden sonra başladı. Devlet-i Aliye/Ulu Devlet'in yerine kurulan "Ulus Devlet" kendi devlet erkini kazanmak ve yerleştirmekle çok vakit geçirdi. Bunun doğal sonucu olarak devletin diğer iki elemanı olan "toprak" ve "insan" ihmale uğradı. Ülke imardan ve kalkınmadan, halklar da haklardan yeteri kadar nasiplenemediler. Doğrusu bu ihmal, Güneydoğu'yu kasıtlı olarak hedef alan bir ihmal değildi. Aynı ihmalden Anadolu'nun diğer bölgeleri de tabii ki menfi anlamda etkileniyordu.

Ama Diyarbakir eyaleti ve çevresi bambaşka etkileniyordu. Ulus devlet kendisine yeni sınırlar çizmiş, güvenlik vb. gerekçelerle diğer sınırlara geçişi yasaklamıştı. Hatta, devlet geçiş yaşağını delme girişimlerinden bıkmış olmalı ki, 1959'da Hatay'dan başlayarak Şırnak'a kadar uzanan 510 km'lik Suriye sınırını baştan başa mayınlarla döşedi. Bu inanılmaz uzunluğa üstelik 350 m'lik derinlik de feda edilmişti. Ulus devlet yöre insanının bütün ticaret yollarını kesmiş, bu ticaretin adını "kaçakçılık" olarak koymuş, bölgenin ekonomik canlılığını sona erdirmişti. Devlete sorsan, ne ekonomik açıdan, ne de üretim açısından herhangi bir yasak mevcut değildi. Vatandaş üretsin, üretimini kamyonu veya trene bindirsin, getirip İstanbul'da satsın. Buna gücü yetmeyenler katırlara bindirip getirsin! Yasalara ve yasaklara uymak her vatandaşın başta gelen görevi olmalıdır çünkü...

Ulus devlet çağdaşlaşmayı biraz da modernleşmeyle eş tutuyor, bunu yukarıdan aşağıya sirayet eden baskıcı

bir üslupla yapıyordu. Modernleşme kılık-kiyafetle, batılı gibi hareket etmeyle başlatılmıştı. Ancak çağdaşlaşma için gerekli olan ekonomik, bilimsel ve sinai hamleleri ülke insanının eliyle gerçekleştirmek yerine, "üretim ve ekonomi devleti" olmayı seçerek yukarıdan aşağıya bir lütuf gibi sununca, sahip olduğu eşyalara pek de akıl sır erdiremeyen kitleler vücuda geldi. Yapaylık ve taklitçilik diz boyuydu. Anadolu insanının yaşadığı çelişkiler yüzünden ortaya çıkan doku uyumsuzluğu yıllar sürecekti. . .

Devletin, kuruluş sürecinde 'başarımlı' ümidiyle uyguladığı "asimilasyon" politikası, tarihte müreffeh bir hayat süren Diyarbakir Eyaleti'ni derinden etkileyen başka bir faktör olarak çıkar karşımıza.

Türkiye topraklarında bir ulus devlet kurmak ve bunu tek millet ekseninde gerçekleştirmek, İttihat ve Terakki'nin de temel düşüncesiydi. Savaş koşulları bahane edilerek Ermenilerin tehcir edilmesi, aslında fırsatını bulmuşken ülkeyi "Gayri Müslim" azınlıklardan temizleme politikası idi. Cumhuriyetten sonraki "Ulus Devlet" politikası da bir bakıma bu politikanın bir devamı olarak yürütüldü. Önceleri "mübadele" yoluyla, sonraları da baskı kurma yöntemiyle ülke Müslüman olmayan azınlıklardan temizlenmeye çalışıldı. Bu politika büyük ölçüde başarılı oldu da denebilir. Türkiye'nin Batısında başta Rumlar olmak üzere, Müslüman olmayan azınlıklar esamisi okunmayacak kadar azaldılar.

Ulus devletin fikir öncüleri, Kürtler konusunda ise iyimser davrandılar. Kürtler Müslüman ve Türklerle kardeş duygular içerisindeydiler. Dolayısıyla, ulus devlet oluşturma projesine sorun teşkil etmezler, diye düşünülürdü. Bu iyimserlik, vatan ve din birliği içerisinde Kürtlerin zamanla Türkleşeceği

vehminin ciddiye alınmasını sağladı. Kürtler hiçbir zaman toplu bir isyana girişmemişlerdi. 1925'teki Şeyh Sait İsyanı hem lokal bir isyandı, hem de bereket versin ki, bir nevi "Şeriat İsyanı" sayılıyordu. Belki de bundan dolayı ne "Kürt İsyanı" ne de "halk hareketi" olarak sayılmadı. Devlet Şeyh Sait İsyanı bastırıldıktan sonra "tedip" yoluyla bastırıldığı bazı hareketleri de "halk hareketi" olarak görmedi. Bu vakalar, ya "adi nedenlerle ortaya çıkan kalkışmalar" veya "irtica temelli isyanlar" olarak değerlendiriliyordu. Yapılan sosyolojik değerlendirme de Kürtlerin sadece "cahil" olduğu, ne yaptığını bilmediği, onun-bunun doldurmasıyla hareket ettiği yönündeydi. Kürtler Türkçe eğitim alırlarsa, hem cahillikten kurtulacak, hem de zamanla Türkleşecek, artık sorun teşkil etmeyeceklerdi.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en vahim ve dramatik hatası bu yanlış hesaplamayla başladı. Buz gibi "asimilasyon politikası" anlamına gelen uygulamalar hem de sertlikle yürütüldü. Kürtlük ve Kürt dili inkara uğradı. Kürtler iki arada bir derecede çok acı çektiler, çok bedel ödediler. . .

Asimilasyon Politikası Neden Başarısız Oldu?

Kürtler neden asimile edilemediler? Devlet nerede hata yapmıştı? Bu soruların cevabı araştırıldığında, birkaç önemli nokta çıkıyor karşımıza:

1. Kürtler sanıldığı gibi uydurma bir dil konuşmuyorlardı. Farsçayla aynı aileden gelen kadim bir dilleri vardı. Bu kadim dil, yörede yaşayan tüm insanların ana dili haline gelmişti. Projenin fikir sahiplerinin umduğu gibi "uygulamadan" asla hoşnut olmadılar ve dillerini değiştirmek isteyenlerin boynuna sarılmadılar.

2. Devlet, “Devrimler” adını verdiği tüm yenilikleri sert üsluplarla empoze ediyordu. Kürtlerin özgür ve delişmen tabiatı ile devletin sertlik yöntemi arasında bir çatışma başlayacaktı.

3. Atatürk devrimlerinden biri olan “Laiklik” bölgede din ve devlet işlerinin ayrılması olarak değil, “Dinsizlik” olarak empoze ediliyordu. Başta şeyhler ve mollalar olmak üzere tüm Kürtlerin kafası bu konuda soru işaretleriyle doluydu. İstiklal Mahkemelerinin yalnızca isyancılara değil, rejimin tüm muhaliflerine yönelerek bazı şeyhleri ve hocaları da idam etmesi bu soru işaretlerini güçlendirmişti. Katı bir Sünni-Şafii geleneğine sahip olan Kürtler, dininden şüphe duydukları bu yeni rejimin her emrine karşı temkinli olmayı tercih ettiler.

4. Katı bir dindarlık geleneği olan bölgede şeyhlerin ve mollaların halk üzerindeki etkisi çok fazlaydı. Halkın devlet hakkında onlardan duydukları, devletin hoşuna gidecek cinsten değildi. Tekke ve Medrese çevreleri, “Çocuklarınızı devletin okullarına göndermeniz caiz değildir.” fetvasını veriyorlardı. Gerçekte devletin okullarında dinsizlik eğitimi verilmiyordu. Ama zaten bu gelenekçi güruhun asıl derdi de “dindarlık” değil, nüfuzlarını kaybetmemektir. Durumun farkında olan ve bu fetvaya karşı çıkan ferasetli alimlerle bu gelenekçi şeyh ve mollalar arasındaki ihtilaf, giderek gerginlik ve çatışmaya dönüşecekti.

5. Bölgede Yavuz Sultan Selim döneminde uygulanan yönetim modelinden doğan yarı feodal bir yapılanma vardı. Tanzimat’tan sonra eski statülerini kaybeden beyler, aşiret reisleri ve ağalar “yetkilerinin” ardından “etkilerini” de kaybetmemek adına aynı karşı tavrı sergilediler. Bunların derdi halkın dinsizleşeceği korkusu değildi

elbette ki. Diyarbekir Eyaletinin beyleri, aşiret reisleri ve ağaları “Devlet-i Aliye/Ulu Devlet”in kendilerine tahsis ettiği, “Ulus Devlet”in ise tapulandırıldığı uçsuz bucaksız topraklarda karn tokluğuna çalıştıracak ırgat bulamama endişesini taşıyorlardı. Irgat çocuklarının okullarda aydınlanacak olması işlerine gelmiyordu. Bundan dolayı uzun yıllar boyunca kendi nüfuz alanlarındaki Kürt çocuklarının hiç okula gitmemesini sağlamaya çalıştılar.

6. Yeni ulus devletin kendi meşruiyetini dayandırmak zorunda olduğu temel kavram, “Türk Milliyetçiliği” kavramı idi. Kürtler de yakında Türkleşeceklerine göre, Türkiye Cumhuriyeti topraklarında Türk milliyetçiliğini yaygın hale getirmek, onu koruyup geliştirmek, gençliğin milli duygularla yetişmesine çalışan “Milliyetçi” platformlara destek vermek, devletçe zararsız, hatta gerekli bir davranış sayıldı. Ama Kürtlerin Türkleşme süreci uzadıkça uzadı. Kürtler önceleri devlet himayesindeki bu milliyetçi dalgaya karşı kayıtsız kaldılar. Sonraki yıllarda “Türk” sayılmaktan gocunmaya başladılar. Bu çelişki bitmek bilmeyince Kürtler arasında karşı milliyetçilik türünden “Kürt Milliyetçiliği” dalgaları oluşmaya başladı. Oysa Osmanlı’nın son dönemlerindeki Kürt ulusalcıları, düşlerindeki Kürt milliyetçiliğinin “Kürdistan”da hep din kardeşliği engeline takıldığından ve bir türlü toplumsal bir dalgaya dönüşemediğinden yakınırldı.

Asimilasyon politikası, özünde yanlış, tutarsız, temel insan hak ve hürriyetlerine aykırı bir projeydi. Üstüne üstlük, yukarıda değindiğimiz gibi başka faktörlerden kaynaklanan geniş bir muhalefet zeminiyle karşılaştıktan sonra, başarılı olma şansı neredeyse sıfıra inmişti. Devletin, diğer hatalarında olduğu gibi bunu

sürdürmekte ısrar etmesi, Kürtlerin ortalama bir Türkiyeliden daha fazla cahil kalmasına, daha fazla yerinde saymasına, daha fazla bedel ödemesine, daha fazla acı çekmesine neden oldu.

Bu arada ortalama her Türkiyeli de devletin baskılarından nasibini aldı. Çünkü Türkiye’de devlet her şeydi. Patrondu. Fabrikatördü. Düşünürdü. Edebiyatçı ve şairdi. Din adamıydı. Parayı o verir, üretimi o yapar, düşüncüyü o geliştirir ve sınır koyar, şiir ve edebiyata o yön verir, topluma nasıl ve ne miktarda dindarlık gerektiğine o karar verirdi. Ortalama her Türkiyeli bundan etkilendi. Babalarımız ve dedelerimiz kaçakçılıktan, yanlış düşünmekten, uygunsuz edebiyat yapmaktan, zararlı şiir yazmaktan ve aşırı dindarlıktan çok fazla mahkum oldular. Devletin kendisini bireyden üstün görmesi, devletin bekası uğruna bireyin birçok haktan mahrum kalmasıyla neticelendi. Ortalama bir Kürt ise bunlardan fazla baskılara maruz kaldı. Bir türlü tedip edilemediği için, Kürtçe konuşmaya ve kendisini Kürt saymaya devam ettiği için dramatik bir yüzyıl yaşadı...

Değişim Ne Zaman Başladı?

Türkiye uzun bir aradan sonra ilk defa, bir hükümet liderinin ağzından inanılmaz sözler duyacaktı. 12 Eylül darbesi sonrası yapılan ilk seçimlerde Anavatan Partisi 83 seçimlerinde %45 oy alarak iktidar olmuştu. Genel Başkan Turgut Özal da Başbakan. Türkiye Özal’ın ağzından ilk defa “teşebbüs hürriyeti”, “din ve vicdan hürriyeti”, “düşünme ve düşündüğünü ifade etme hürriyeti” gibi sözler duyuyordu. Bu sözleri “Başbakan” düzeyindeki birisinden duymak dahi Türkiyelinin içini kıpır kıpır etmeye yetiyordu. 12 Eylül darbesinin olanca kasvetiyle gölge

yaptığı ülke, Başbakan'ının ağzından umut dolu vaatler duyuyor ve Özal'a verdiği fırsatı bir kez daha uzatıyordu. Özal'ın ülkesi bir transformasyon ülkesi oldu. Teşebbüs hürriyeti, dışa açılma, ihracat ülkesi olmak, sivilleşmek gibi kavramlar, onun zamanında çok kullanıldı. Yeniliklerle dolu siyasi hayatı onu cumhurbaşkanlığına taşıyacak, 1989 Kasım'ından vefatına (1993) kadar bu görevde kalacaktı.

Özal'ın Türkiye'si dışa açılma ve değişim konusunda dünya koşullarıyla paralel bir zamanlama tutturmuş, değişen dünyaya ayak uydurmayı başarmıştı. Katı bir "Demirperde" ülkesi olan Sovyetler Birliği de 80 sonrası "Perestrojka" adını verdiği "yeniden yapılanma" hamlesi başlatmıştı. 85'lerden sonra da "Glasnost" adını verdiği "açıklık" politikasını uygulamaya başladı. Ancak Birliğin başlamakta geciktiği yeniden yapılanma ve açılma politikaları sosyal hayatta ve ekonomide yeteri kadar karşılık bulamayınca, 1991 sonunda dağılmaktan kendini kurtaramadı. Başta Avrupa olmak üzere dünya genelinde bir demokrasi talebi görülecekti. 90'lı yıllar Berlin Duvarı'nın yıkılmasına, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesine, Yugoslavya'nın kanlı bir iç savaş sonrası dağılmasına sahne olacaktı. Tüm dünyada yükselen demokrasi ve özgürlük talepleri, genelde "Liberal Demokrasilerin" zafer kazanmasıyla sonuçlanıyordu.

Hatta bazı toplumbilimciler bu zaferi kısmen de önceden öngörerek, dünyanın demokrasiye karşı mağlubiyetini tarihin sonu olarak değerlendirdiler. Amerikalı toplumbilimci Francis Fukuyama "Tarihin Sonu" tezini ortaya atmıştı. Başka bir Amerikalı siyasal bilimci Samuel Huntington "Medeniyetler Çatışması" tezini ortaya atmış, soğuk savaş sonrası dünyanın

medeniyetler temelinde oluşturulan birliklere sahne olacağını savunuyordu. Bu teze göre dünya artık ideolojik yönetimlerden kurtulacaktı. Ülkeler ait oldukları "medeniyetler" içerisinde yer alacaklardı. Samuel Huntington, halkları başka medeniyetlere ait olan ama lider kadro tarafından başka medeniyetlere dahil edilmek istenen "Kararsız Ülkeler" arasında Türkiye'yi de sayıyor ve bu tip ülkelerin Japonya tipi bir modernleşmeyi daha sağlıklı başarabileceklerine dikkat çekiyordu.

Dünyadaki bu tartışmalar Türkiye'de nasıl yankılandı? Başta Mehmet Altan olmak üzere Ahmet Altan, Murat Belge, Mehmet Barlas gibi aydınlar, adına "İkinci Cumhuriyetçilik" denen bir akım geliştirerek "Cumhuriyet" in kendisini revize etmesi gerektiğini savunmaya başladılar. Sonradan başka aydınların da aynı saflara katıldığını gördüğümüz bu akım hiçbir zaman tek sesli olmadı. Kimi "Sosyal Demokratlık" olarak adlandırılacak projeler öneriyordu. Kimi de "Liberal Demokratlık"la paralel görüşler sergiliyordu. İkinci cumhuriyet ortak paydaydı sadece.

Benzeri bir akım da Müslüman aydınlar tarafından geliştirilecekti. Başını Ali Bulaç ve Abdurrahman Dilipak gibi yazarların çektiği Müslüman aydınlar, "Medine Sözleşmesi" ekseninde "Birlikte Yaşama", "İslâm ve Demokrasi", "Sekülerizm ve İslâm", "Ulus İslâm Devleti Gerekli mi?" gibi başlıkları tartışmaya başladılar. Bu tartışmalar Türkiye'de İslâmcıların daha önce hiç sıcak bakmadıkları "Laiklik" ve "Demokrasi" gibi kavramlara ısınmasıyla noktalanacaktı. (Adalet ve Kalkınma Partisi de bu düşünsel değişimi geçirmiş olan siyasetçilerin doğurduğu bir teşekküldür.)

Doksanlı yılların popüler konuları bunlardı işte. Tüm dünyada demokra-

siler, bireysel hak ve özgürlükler, ülke için uygun düşen modeller konuşuluyordu. Özal'ın Türkiye'si, dünyadaki bu gelişmeleri iskalamadı. En azından tartıştı. Türkiye, doksanlı yıllarda her kesimden aydınıyla, siyasetçisiyle, sivil toplum örgütleriyle demokrasi, hak ve özgürlükler, hukuk devleti, evrensel değerler gibi kavramları enine-boyuna tartıştı. İki binli yıllar, düşünce özgürlüğünün, din ve vicdan özgürlüğünün daha tutarlı tartışıldığı yıllar oldu. Yarım ağızla "Güneydoğu Sorunu" diye ifade edilen sorun da nihayet "Kürt Sorunu" adı altında tartışılmaya başlandı. Seksenlerden iki binli yıllara kadar yapılmış olan yasal düzenlemeler de konuşma-tartışma, çözüm ve proje önerme zeminini rahatlatmıştı.

Özal'lı yıllar bazı eleştirmenler tarafından "Demokrasiden önce ekonomiye önem veriliyor" diye sıkıca eleştiriliyordu. Aradan yıllar geçtikçe bu politikanın aslında doğru olduğu sonucuna varabiliyoruz. Ekonomik özgürlüğü olmayan, en azından ekonomik hayatın içinde olmayan bir toplumun hak ve özgürlük talebi pek de ciddi olmuyor. Sovyetler Birliği'nin "Perestrojka" ve "Glasnost" a rağmen, alınan tedbirler toplumda ve ekonomik hayatta karşılık bulamayınca dağılmaktan kurtulamadığını göz önünde bulundurursak, Özal'ın ekonomiyi demokrasiye öncelemesine hak vermek zorunda kalırız. Çünkü devlet bahşisi olarak verilen demokrasi, pek de "kazanıma" dönüşmüyor. Ama toplumsal hayata, üretime ve ekonomiye aktif olarak katılan bireyler bir süre sonra hak sıkıntısı çektiklerini zaten anlıyorlar. Bireylerin örgütlenerek talep ettiği ve kazandığı haklar ise tam bir kazanıma dönüşüyor. Bunu bir örnekle şöyle açıklayabiliriz: Türkiye'de kadına

seçme ve seçilme hakkı 1930'da verilmiş. Kadınların büyük bir bölümü uzun yıllar boyunca oylarını sadece hatır-gönül oyu olarak kullanmışlar. Ancak bir kadın -diyelim ki- bir tuhafiyeye dükkânı açtığı anda oyunu seçici olarak kullanmaya başlıyor. Maliyesinden ekonomisine kadar programına "inandığı" partiye oyunu vermeye başlıyor. Verilen hak o zaman reel bir hak haline geliyor.

Özallı yılların ülke insanını kafa karışıklığı açısından kaotik bir ortama sürüklediği doğrudur. Ancak bu kaos zamanla yerini düzene terk etmiş, kafa karışıklığı bireyde "kendisini ve geleceğini düşünmeye" dönüşmüştür. Özallı yılların başlattığı açılım ve atılımlar sayesinde Türkiye doksanlarda "Düşünen ve konuşan Türkiye", İki binlerde ise "çözüm üreten-proje sunan Türkiye" olmuştur.

Özallı yıllar doksanlarda sona erdi. Turgut Özal, 1989 yılının sonlarından itibaren aktif siyasetten çekilmiş, Cumhurbaşkanı koltuğuna oturmuştu. Anavatan Partisi eski gücünü kaybetmişti. Özal'ın halefleri partilerini daha ilerilere hiç götüremediler. 90'lı yıllar etkisiz koalisyon hükümetleri ile geçirildi. Türkiye bu koalisyon hükümetleri döneminde "içeride ve dışarıda" ortaya çıkan pek çok gelişmeyi ıskaladı. İç ve dış sorunlar, çözüme kavuşacağına daha da derinleştiler. Özellikle "Kürt Sorunu" nun sert yöntemlerin yanı sıra "Yasadışı" yöntemlerle çözülmeye çalışılması, olayı içinden çıkılması zor bir noktaya taşıdı. Türkiye "Faili Meçhul" cinayetlerle işte o zaman tanıştı. Doksanlı yılların tek olumlu tarafı, düşünen, konuşan ve tartışan bir Türkiye'nin "gelecek" hakkında iyimserlik yaratması olmuştur. Özallı yılların devri geçse de rüzgar dahi bir süreliğine Türkiye'ye olumlu katkı yapmaya devam etmişti...

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Dönemi

2002'den itibaren Türkiye Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarıyla tanışacaktı. Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki AK Parti tek başına iktidar olmuştu.

Başta kendisini Türkiye'nin sahibi sananlar olmak üzere muhalif siyasi çevreler şoktaydı. Siyaset kahinleri, başlangıçta şu yorumu yaptılar. AK Parti iktidarı aslında yapay bir iktidardı ve kalıcı olamazdı. Zinde güçler halkın yükselen teveccühünü kırmak için buna sadece "müsaade" etmişlerdi. AK Parti'nin önünde aşılması imkansız mayın tarlaları vardı. Bunları aşması imkansızdı. Bu mayın tarlaları şunlardı: Ekonomi ve işsizlik, Güneydoğu (Kürt) sorunu, Terör sorunu, Avrupa Birliği sorunu, Başta Irak olmak üzere komşu ve uzak ülkelerle yaşanan dış politika sorunları ve Türkiye'deki asker-bürokrasi vesayeti sorunu. AK Parti iktidarı bu mayın tarlalarına girecek; kolu-bacağı parçalanacak, kafası-gözü dağılacaktı...

Görünen o ki, ya AK Parti bu mayınlara hiç basmadı. Zorlu mayın tarlalarında ustalıklı yürümeyi bildi. Yahut bu sorunların hiçbirisi aslında mayın tarlası değildi.

AK Parti halkın %35 desteğiyle iktidar olmuştu. Her hangi bir mayına basmadığı gibi, başarılı işler yaptı. Türkiye koalisyonlar dönemindeki gibi önemli sorunlarını ıskalamadı. Ekonomi toparlandı. Enflasyon tek haneli rakamlara indi. İhracat ve kişi başına düşen milli gelirden önemli ölçüde artış sağlandı. Kamu teşebbüsleri kambur olmaktan çıkarıldı. Kamu bankaları zarardan kurtarıldı. Başta memurlar olmak üzere kamu çalışanlarının ücretlerinde iyileşme görüldü.

AK Parti iktidarı sağlık alanında "devrim" sayılabilecek düzenlemeler yaptı ve büyük takdir topladı. Eğitime desteği artırdı. Tarımda önemli yenilikler yaptı. Kara, hava, deniz ve demiryolu ulaşımında önemli işler yaptı. Sosyal güvenlik ve sosyal yardımlar konusunda tanışık olmadığımız olağanüstü yenilikler gerçekleştirdi. Sadece engellilere verilen destek ve ailesine maaş bile her türlü takdirin üstündedir. Köydes-beldes projeleriyle 10 milyon kişiye içme suyu sağladı. Köylerin yol, su, elektrik ve kanalizasyon ihtiyacını tamamen karşıladı.

AK Parti iktidarı dış politika konusunda şahsiyetli politikalar izledi. Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini iyi götürdü. Bu sürecin gerektirdiği yasal düzenlemeleri başarıyla sağladı ve "müzakere" sürecini başlattı. Komşu ülkelerle sıfır sorun politikası büyük ölçüde sağlıklı sonuçlar verdi. Türkiye'nin ve ülke insanının dış dünyadaki prestiji arttı.

AK Parti iktidarı "Demokratikleşme" konusunda da önemli adımlar attı. Yaptığı yasal ve anayasal değişikliklerle özgürlük alanlarını genişletti. Başta "Kürt Sorunu" olmak üzere, Gayri Müslimlerin, Alevilerin, Romanların, Kafkas ve Çerkez kökenli vatandaşların sorunları "Demokratik Açılım" adı verilen bir paketle ele alındı. Bu çalışmalar halen devam ediyor.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sivilleşme, askeri vesayete karşı gelme ve devlet kurumlarında örgütlenen suç şebekeleriyle mücadele etmesi de halkın teveccühünü artıran önemli bir husus oldu.

Bütün bu nedenlerden dolayı olsa gerek, AK Parti, halkın %35'inin desteğiyle başlattığı "İktidar"ını bu gün %50'lik destekle sürdürüyor...

PKK ve KCK Hangi Akla Hizmet Ediyor?

Kürtler, Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra kendi bölgelerinde kurulan farklı ulus devletlerin mağduru oldular. Türkiye, İran, Irak ve Suriye Kürtleri farklı zeminlerde farklı sıkıntılar çektiler. Yukarıda, tarihten-günümüze resmettiğimiz tabloda Türkiye Kürtlerinin ne gibi sıkıntılar yaşadığını hep beraber gördük. İnsani hak ve özgürlüklerle hiç bağdaşmayan bu sıkıntılar, kabul edelim ki, bugün devam etmiyor. 80'li yıllarda "açılımlar" yapan, 90'lı yıllarda "düşünen-konuşan", 2000'li yıllardan itibaren de "proje yapan ve uygulayan" bir Türkiye var karşımızda.

Türkiye yek vücut olmuş; Müslüman'ıyla, Rum'uyla, Ermeni'siyle, Yahudi'siyle, Süryani'siyle, Yezidi'siyle, Sünni'siyle, Alevi'siyle; Türk'üyle, Kürd'üyle, Çerkez'üyle, Kafkas'ıyla aynı şeyi seslendiriyor: "Tam anlamıyla demokrat, hukuka ve evrensel değerlere saygılı, güvenli, huzurlu ve müreffeh bir Türkiye!" Hayali bile insanın yüreğini hoplatmaya yeten bu Türkiye'yi engellemeye kimin hakkı var?

PKK-KCK yapılanması, "Mücadelesini ben verdim, benim hakkım var." demeye getiriyor. İdeal bir Türkiye hayalinin önünde barikat gibi durmuş, "Ben ne olacağım?" diye mızımızlanıyor. Çözümüne engel olmaya, baskıya, şiddete ve cinayetlerine devam ediyor. Arada bir, Kürtlere de şu mesajı veriyor: "Her şey sizin için!" Sizin için "Öldürüyorum!" demeye getiriyor.

Benim İçin Öldürme!

Aklım ve şuurum yerindeyken, özbeöz Türkiyeli bir "Kürt Evladı" olarak bu işte parmağı olan tüm dinamiklere seslenmek istiyorum:

"Benim için öldürme!"

Benim için öldürme! Çünkü ben Kürdüm ama öncelikle de Müslüman'ım. İtikadımca "Kim, cinayet işlememiş veya yeryüzünde bozgunculuk yapmamış bir kişiyi öldürürse tüm insanları öldürmüş gibidir. Kim de o canı yaşatırsa, bütün insanları yaşatmış gibi olur." (Maide, 5/32) Benim için öldürme! Çünkü "öldürmeye devam ederek aslında benim "itikat"ımı öldürüyorsun.

Benim için öldürme! Çünkü işlediğin her cinayet, seninle sureta aynı soydan geldiğim için beni utandırıyor. Seni engelleyemediğimden ötürü başım önüme düşüyor. Kendimi sorumlu hissediyorum. Başım dik gezemiyor, aklı selimle düşünemiyorum.

Benim için öldürme! Çünkü Türkler benim kardeşimdir. İşlediğin her cinayet beni kardeş katili "Kabil" gibi lanetli bir konuma sürüklüyor. İşlediğin her cinayetten sonra Kabil'e güç veren haksız bir yaşam yerine, Habil gibi haklı olarak ölmek istiyorum. Aslında öldürdüğün benim, görmüyor musun?

Benim için öldürme! Çünkü işlediğin her cinayetten sonra kardeşlerimin yüzüne bakmakta zorlanıyorum. Senin cinayetlerinden sonra, evladını yitiren bir ananın elini öpmem, gencecik dul eşine teselli vermem, küçücük yetimlerine durumu açıklamam zorlaşıyor.

Benim için öldürme! Çünkü sen öldüğün zaman da kendimi sorumlu hissediyorum. Seni durduramadığım için senin anacığın ve kardeşlerine karşı da kendimi suçlu gibi hissediyorum. Ne zaman aklımı başına alacaksın?

Benim için öldürme! Çünkü sen yanlış bir mücadele metodu içindesin. 70'li yıllarda Marksist bir örgüt olarak ortaya çıkmıştın. O zamanlar seslendirdiğin düşünce Marksist bir "Kürt Devleti" kumaktı. 90'lı yıllarda Marksist felsefeye yaslanan yönetimler bir bir

yıkılınca hayal kırıklığı yaşadın. Ama yine de Marksizm'den vazgeçmedin. Sonraları Marksizm'le nasıl bağdaştırdınsa, buz gibi soğuk ve katı bir Kürt milliyetçiliği sergilemeye başladın. Bir tarafın hâlâ Marksist olduğu için "Faşist" damgası yemem, diye düşünüyordun. Zamanla Marksist felsefeden tevarüs ettiğin "Jakoben" kimliğine ne yazık ki, "Faşist" kimliğini de ekledin. Bu düalist kimlikle, jakobene de faşiste de rahmet okutmaya başladın. Sanırım şunu göz ardı etmiştin: Bütün milliyetçilikler sosyo-kültürel değerler olarak sevimlidirler ve belli bir değeri hak ederler. Ama devlet rejimi olmaya çalıştıklarında faşizme dönüşürler. Dahası var: Bütün milliyetçiliklerin dini açıdan nihai durağı paganizmdir. Neredeyse dünyadaki tüm milliyetçiliklerin kurduğu "Ataların Dini" fantezisini sen de kurmaya başladın. Yüce dinimiz Marksist argümana göre zaten bir tür afyondur. Ama pagan dinler için nedense öyle düşünmüyordun. Hatırlayacaksın; sırasıyla Zerdüştlüğü, eski Mezopotamya dinlerini, hatta Yezidiliği denedin. Bunlar tutmayınca, "Türk İslâm'ı" söylemine karşı "Kürt İslâm'ı" oluşturma gayretine girdin. Şimdilerde alternatif "Cuma Namazları" kıldırılmaya çalışıyorsun. Seçilmiş belediye başkanlarını hesaba çekiyor, adını "Halk Mahkemeleri" koyduğun Mahkemelerde yargılamalar yapıyorsun. Söyle misin? Mücadelen hasbelkader başarılı olursa, ortaya nasıl bir devlet çıkacak? Bir düşün! Hem faşist, hem jakoben, hem de pagan bir ülkem olmasını istiyor muyum acaba?

Bu güne kadar verdiğin kayıplar için üzgünüm. Bunu sürekli olarak başıma kakmaktan vazgeç ve benim için asla öldürme!

Değişen Türkiye'nin Güncel ve Geleneksel Eğitim Sorunlarıyla İmtihanı

Mustafa GÜNDÜZ, Hakan AKÇAY¹

Modernizmin ve modernliğin temel unsurlarından biri, hayatı ve mekânı aklın rehberliğinde ve bilimsel veriler ışığında belirlemek ve geleceği bunlara dayalı olarak planlamaktır. Sürdürülebilir kalkınma ve yaşam, fizibiliteye dayalı öngörünün hayata geçirilmesiyle mümkündür. Bu amaçla hemen her alanda geleceği belirlemek için, geçmişe dönük periyodik verilere bakılır ve gelişmeler tespit edilir. Elde edilen verilerden hareketle de yeni planlamalara gidilir. Sürecin böyle işlemediği hiçbir sistem ideale ulaşmak şöyle dursun, sağlıklı ürünler ortaya koyamaz, nominalde kalır.

Türkiye'de son on yılda sosyo-ekonomik, modernleşme ve demokratikleşme, hukuk ve uluslararası ilişkiler bağlamında meydana gelen gelişmeler ve yaşanan 'ilk'ler uzun bir liste oluşturabilir. Bunlar arasında belki de en az gelişmenin yaşandığı alan eğitimdir. Ancak son birkaç aydır bu alanda da ciddi değişimlerin ortaya çıktığı gözlenmektedir. Eğitim alanında daha yavaş bir değişimin

seyretmesi biraz da bu meselenin tabiatından kaynaklanmaktadır. Çünkü eğitim alanında yapılanların görülebilir, hissedilebilir hale gelmesi uzun zaman alır. Her ne kadar eğitimde ilk'ler az olsa da ilköğretimden yükseköğretime varıncaya kadar pek çok yeniliğin yapıldığı yadsınamaz. Gerek proje, gerekse bina, araç gereç ve program yenilenmesi noktasında da radikal değişimlerin ve gelişmelerin ortaya konduğu görülmektedir. Cumhuriyet tarihinde eğitime en yüksek bütçe son on yılda ayrılırken, sınıf mevcutlarındaki düşüş hızı, eğitime katılma oranının artışı ve üniversite sayı-

sının yirmi sene öncesine göre beş kat artması son yılların büyük başarılarındandır.

Bunların yanı sıra ilköğretimde yaygınlaşma, orta öğretime katılma ve lise mezuniyet oranları iki kat artmıştır. Öğrenci afları, sınıftan geçmenin kolaylaştırılması, yurt imkânlarının genişletilmesi ve yaşama standartlarının iyileştirilmesi ile harçların sabit tutulması, burs sisteminin çağdaştırılması, eğitimde kullanılacak araç ve gereçlerin modernizasyonu ve bollaştırılması yanında ulaşım ve iletişim imkânlarının süratle genişletilmesi eğitimde büyük katkılar sağlamıştır.

Eğitimde fırsat eşitliği sağlama adına bütün illere üniversite açılması, lise ve ilköğretimde atama ve yer değiştirme sisteminin daha istikrarlı hale getirilmesi ve son olarak da FATİH (Fırsatları Arttırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) projesi eğitim adına yapılan çalışmalar olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak bütün bu gelişmelerin yanı sıra yüz elli yıldır halledilemeyen sorunların devam ediyor olması, tartışılması gereken konular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devam Eden ve Üretilen Sorunlar!

Bütün bu iyileş(tir)melere ve nicel artışlara rağmen, nitelik konusunda istenilen başarı sağlanamamıştır. Tanzimat yıllarından bu yana, plansızlıktan kaynaklanan nedenlerle öğretmen atamaları bir türlü çözülememiştir. Ancak son on yıla kadar yetersizlik ve bölgeler açısından dengesizlik bir sorun iken günümüzde fazlalık ve atama bekleyen öğretmenler ciddi bir sorun haline gelmiştir. Öğretmenlerin yetkin yetiştirilmesi ve niteliği de başlı başına bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Ayrıca öğretmen atamalarında nitelikten daha çok nicelik ön plana çıkmakta, bu da KPSS sınavının önemini daha da artırmaktadır. Artık üniversiteye hazırlık kurslarının benzeri KPSS kursları yaygınlaşmış, atamalarda en önemli kriter KPSS'den alınan not olmuştur.

Bunun yanında son zamanlarda eğitimle ilgili konularda kamuoyunu tatminkâr biçimde bilgilendirememeye eğitim sistemindeki

kriz yönetiminin zayıflığına işaret etmektir (üniversite sınavlarında ortaya çıkan şifre iddiaları). Hızla ve hemen hiçbir alt yapı gözetilmeden her ilde açılan üniversiteler daha şimdiden yükseköğretimde 2023 hedeflerini yakalamıştır. Son on yılda, bütün Cumhuriyet tarihi boyunca açılan üniversite sayısından daha çok üniversite açılmıştır. Elbette bu, isteyen herkesin üniversite okuması için iyi bir gelişmedir. Ancak bu hızlı ve ani artış beraberinde niteliksizliği getirmiştir. Yeni üniversite açılmış ama yeni bölümler, işe girmeyi kolaylaştırıcı alternatif imkânlar sunan meslek alanları üretilenmiştir. Bu süreç Türkiye'yi çok yakın bir gelecekte diplomaların işe yaramadığı ve eğitim kurumlarının meşruiyetinin sorgulandığı bir ülke haline dönüştürecektir.

Eğitim sistemi bugün zıtlıklarla dolu bir durum arz ediyor. Eğitim hâlâ kalabalık sınıfları olan, fırsat eşitliğini gerçekleştirilememiş, kayıt parası alan, okulun giderlerini veliden karşılayan, yabancı dil öğretemeyen, anadil ve tarih şuru veremeyen, öğretmen seçimi ve atamasını planlayamayan, suç potansiyeli yüksek okullar yanında, astronomik ücretlerle çocuk okutan, bir yandan cehalete terk ettiği Avrupa'daki işçi çocukları yanında, bir yandan da sınırlarımızı aşan seçkin eğitim kurumları barındıran bir sistem görüntüsü vermektedir. Eğitim sistemi, sadece okullarla ve kısa vadeli günü birlik planlarla sorunların halledilemeyeceğinin en iyi örneği olarak bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Gerek ülkeler gerekse BM, AB, OECD, OPEC, NATO, G8, G20

gibi organizasyonlar, mevcut durumlarını ve geleceklerini görmek için farklı alanlarda raporlar yayımlamaktadır. Bunlardan biri de OECD'nin her üç yılda üye ülkelerin eğitim durumlarını bütünsel ve özet halde ele aldığı *Bir Bakışta Eğitim* raporudur (*Education at a Glance 2011*, 497 s.). Söz konusu rapor en başta eğitime katılım ve başarı, harcama, yaşam boyu öğrenim ve diğer okul şartları gibi konuları ön plana çıkarmaktadır. Rapor eğitimle ilgili konuları ülkeler arasında nicel karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktadır.

OECD'nin "Bir Bakışta Eğitim 2011" Raporu

OECD nin "Bir Bakışta Eğitim 2011" raporu hem Türkiye deki eğitim sistemi hakkında hem de diğer ülkelerle kıyaslamaların yapılabilmesi açısından önemli veriler sunmaktadır. Raporda öne çıkan sonuçlar ana hatları ile aşağıda özetlenmektedir. Raporun Türkiye ile ilgili kısımları ve tablo göstergeleri hayli ilginç veriler sunmaktadır. Genel olarak eğitime her kademede ve yaşta katılım hem OECD ülkelerinde hem de Türkiye'de son on yılda belirgin bir şekilde artmıştır. Örneğin 1997-2009 arası lise ve altı seviyede eğitime katılımda (okullaşma) Türkiye %70 oranla diğer ülkelerle benzer artış oranına sahiptir. Bu oran 1997'den 2009'a oldukça anlamlı bir yükseliş göstermiştir.

Türkiye OECD ülkeleri arasında %45 ortaokul bitirme oranıyla son sırada yer almıştır. Genel olarak ülkelerin ortalaması ise %82'dir. Portekiz, Slovenya, Finlandiya listenin ilk sırasında yer almaktadır.

Türkiye örgün lise eğitimine %45 katılım oranıyla listede son sırada yer alırken, OECD ortalaması %85'tir. Ortalamanın altında dokuz ülke yer alırken, liste başını Kore, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti almıştır. Ancak son on yılda liseye katılım oranı Türkiye'de %20 oranında artmıştır.

Meslek liselerinde de durum örgün liselerle benzerlik göstermektedir. OECD'de meslek liselerine katılım oranı, %30 olup, Türkiye %10 ile sondan üçüncü sırada yer almıştır. Listede İrlanda ve İspanya Türkiye'den sonra gelirken, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya birinci sıradadır.

Rapora göre Türkiye nüfusunun yükseköğretime katılma oranını %15-20 arası ve OECD ülkeleri arasında sondan ikinci sıradadır. OECD ortalamasının %40 olduğu tabloda Kore, Kanada, Japonya ilk sıralarda yer almıştır. Yükseköğretimdeki 25-64 yaş arası nüfus Türkiye'de %1,6 iken, diğer ülkelerde bu oran daha yüksektir mesela ABD'de %25,8'dir. Liste başını Çin, Japonya ve İngiltere çekmektedir.

Lisans mezuniyet oranlarının ortalaması OECD'de %38 iken, Türkiye'de %31'dir. Sadece Japonya ve Türkiye'de erkekler kadınlardan daha fazla, diğer ülkelerde ise lisans mezuniyet oranında kadınlar erkeklere göre daha fazladır. 30 yaş üstü kadın ve erkeklerin lisans mezuniyet oranında ilginç rakamlar görülmektedir. Örneğin İrlanda ve İsveç'te kadınların %30'undan fazlası 30 yaşından sonra lisans mezunu olmaktadır. Benzer şekilde İrlanda ve İsrail'de de erkeklerin %30'undan fazlası 30 yaşından sonra mezun

“

Artık devlet merkezli, bireyi her şeyi ile devlet ve sermaye hizmetinde yetiştiren bir sistem yerine, birey merkezli bir eğitim kapıları zorlamaktadır. Modernizmin uzmanlık ve alan bilgisiyle nesneyi tanıttığı yöntemin artık iflas ettiği, disiplinler arası bilgilenmenin ve ötekenden önce insanın kendisini tanımasının ön plana çıktığı bir zihniyetin ve gerekliliğin eşiğinde bulunuyoruz. Nasıl ki Türkiye asker-siyaset ilişkilerinde, ekonomik-sosyal alanlarda radikal değişimlere gidiyorsa, eğitim alanında da radikal değişimlere gitmek zorundadır.

olurken Türkiye'de bu oran %5 civarındadır. Ancak 1995'ten sonra bu orandaki artış hızı bakımından Türkiye en önde gelen ülkelerden biridir.

Dünyada genç nüfusun üçte biri (1/3- %33) lisans eğitimini tamamlarken Türkiye'de bu oran beşte bir (1/5- %20)'dir. İrlanda, Yeni Zelanda, Slovakya'da bu oran 1/2 (%50)'den fazladır.

Eğitim Kalitesi

Bunun yanı sıra Türkiye yükseköğretimi ile ilgili ilginç bir veri de ders programlarıyla ilgilidir. Hazır, "çakılı" ders programı uygulama, değişik ve esnekliğe yer vermeme, öğrenci seçimine imkân tanımama bakımından Türkiye birinci sıradadır. Bologna sürecinde bu sürecin normalleşmesi beklenmektedir.

Üniversiteden sonra lisansüstü eğitime kayıta OECD ortalaması % 2,6 iken bu oran Türkiye'de %1'in altındadır ve listede ülkeler arasında son sırada yer almaktadır. Bu oran İsviçre ve Avusturya'da %4'ün üzerindedir.

25-64 yaş arası çalışma ve eğitim düzeyi ilişkisini sorgulayan

tabloya göre, Türkiye'de ilkökul mezunu erkeklerin %69'u iş bulurken, kadınların ise %22'si iş bulmaktadır. Ortaokul mezunu erkeklerin %74'ü, kadınların %19'u işe girmiştir. Lise mezunlarından işe girenlerin oranı erkeklerde %77, kadınlarda %27'dir. Bu oran üniversite mezunlarında ise erkeklerde %80'e, kadınlarda %63'e yükselmiştir. Genel ortalama erkeklerin %80'i iş bulurken, kadınların %65'i işe girmiştir. Bu veriler çok açık bir şekilde kadınların eğitim seviyeleri yükseldikçe işe girme şanslarının ve imkânlarının arttığını göstermektedir.

Öğrenci başına harcanan yıllık ücret karşılaştırıldığında Türkiye'de ilköğretimde öğrenci başına yıllık harcama 820 \$ iken, OECD ortalaması 2309 \$'dır. Lise öğrencisine Türkiye 1206 \$ harcarken, OECD ülkeleri öğrenci başına ortalama 3398 \$ harcama yapmaktadır. OECD ülkelerinde hizmet içi eğitime yılda ortalama 1108 \$'dan fazla bütçe ayrılırken, Türkiye'de oran sadece 10 \$ civarındadır. Özel sektörün eğitimdeki payı göstergesinde Türkiye

yine alt sıralarda yer almaktadır (%6'dan az). Aynı oran Almanya ve İsviçre'de %30'un üzerindedir.

Zorunlu eğitim yılı ortalaması OECD ülkelerinde 13 iken, sadece Türkiye, Endonezya ve Brezilya 8 yıldır. Zorunlu eğitim Arjantin, Şili, Kore ABD gibi ülkelerde 11, Belçika, Estonya, Almanya'da 14 yıldan fazladır. Okul öncesi eğitim okullaşma oranında Türkiye %9 ile son sırada yer almasına rağmen son on yılda büyük bir gelişme kaydedilmiştir.

Raporda bölgelere, eğitim seviyelerine ve türlerine göre sınıf mevcutları, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, okulların kalabalığı gibi konular da karşılaştırılmalı olarak verilmiştir. Buna göre, son on yılda sınıf mevcutlarını radikal biçimde düşüren iki ülkeden biri Türkiye, diğeri G. Kore'dir. Türkiye'de sınıf mevcutları (Türkiye ortalaması) 25 ve üzeridir. Çin ise dünyanın en kalabalık sınıf ortalaması ile ilk sırada yer almaktadır.

Ayrıca OECD'nin "Bir Bakışta Eğitim 2011" başlıklı uzun raporunda öğretmen maaşları, eğitim seviyeleri ve iş imkânları, girilen iş türleri, eğitimde fırsat eşitliği, okuma yazma becerisi ve nicel ge-

lişmelerle eğitim ekonomi ve refah oranları karşılaştırmalı olarak ayrıntılı biçimde yer almaktadır. Ancak pek çok tabloda Türkiye'ye ait verilerin olmaması sorgulanması gereken bir başka konudur.

Bu verilere bakıldığında OECD ülkeleri arasında Türkiye'nin eğitim karnesinin çok iyi olduğunu söylemek güçtür. Ancak bütün verilerde son on yılda belirgin bir artış gözlenmektedir. En yüksek artışlar soğuk savaş sonrası yeniden inşa sürecine giren ülkelerde görülmektedir. Son on yılın artış gösteren ülkeleri arasında Türkiye hemen her alanda en önlere gelen ülkeler arasındadır. Sürdürülebilir kalkınmanın ve refahın temel temlikleyicilerinden biri eğitimdir. Bu bağlamda son on yılda uygulanan eğitim politikasının -en azından nicel yönüyle- Türkiye'nin gerçek anlamda modernleşmesine ciddi katkılar sağladığı söylenebilir.

OECD raporundaki göstergelerde Türkiye'nin yerinin sonlarda olması bu günün verileri ile izah edilecek bir durum değildir. Nitekim bütün verilerde son on yılda ciddi bir atılım ve sayısal ilerleme hemen her başlıkta dile getirilmiştir. Türkiye bu atılımı belli dönemlere özgü olarak değil tıpkı batılı ülkelerin yaptığı gibi sürekli ve çok daha önceden başlatmalıydı. Eğitim yatırımlarının ve planlamalarının devam etmesi gelecek adına önemli katkılar sağlayacaktır.

Gelenek ve Tarih Ekseninde Eğitim Sorunlarının Sürekliliği

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e eğitim sorunlarının çözümü için pek çok reçete üretildi, teklifler götür-

rüldü, projeler yapıldı ama köklü bir netice alınmadığı gibi eğitimin nitelik bakımından her geçen gün daha da eridiği söylenebilir. Münif Paşa'dan Cevdet Paşa'ya, Emrullah Efendi'den Satı Bey'e, Mümtaz Turhan'a Erol Güngör'e, Nurettin Topçu'ya varıncaya kadar *Türkiye'nin Maarif Davası* çeşitli yönleriyle irdelendi. Ancak aydınların önerileri kitaplarla sınırlı kaldı. Eğitim sorunlarının çözümsüzlüğünde bürokratik yapı ve demokratik katılımın sağlanamaması çözüm arayışlarını kısır döngü haline getirmektedir. Eğitimde başarı ve icraat dönemlerinin öznelere bakıldığında bu sorunun çözümüne ilişkin ciddi verilere ulaşılabilir. Örneğin, birtakım kusurlarına rağmen, Abdülhamid dönemi eğitim sisteminin başarısında, Sultanın son derece yetenekli ve ehil danışmanlar eliyle maarifi yürütmesi görülür.

Aslında bütün sorunların temelinde Türk eğitim sisteminin modernleşme sürecindeki bilimsel, felsefi altyapı eksikliği ön plana çıkmaktadır. Modernizmin temel vasfı, "bilimsel bilgi" ve "planlama"ya dayalı hayat ve gelecek öngörüsü dikkate alınmamaktadır. Eğitim sistemimizde özgün program, metot oluşturmak, uygulamak ve ondan sonuç beklemek zahmet ve sabrı gösterilmemekte veya bundan bilerek kaçınılmaktadır. Bu kararsızlık ve plansızlık eğitimde yenileşme döneminin başlamasından bu yana yaklaşık 160 yıldır eğitim sistemini yaz-boz tahtasına çevirmiştir.

Eğitim sistemi kaotik yapısını sürdürmeye devam ediyor. Modernleşen eğitim sistemi bütün aslı olanları değiştirdiği gibi, arizi olanları da sıradanlaştırıyor. Türk eğitim sistemi bu gün en önemli hedefinden yoksundur: Nasıl bir eğitim, insan ve vatandaş? sorusu cevap bekleyen koskoca bir müphemdir. Eğitimde asıl olan nicel artış, günü birlik çözüm ve popülist yaklaşımlar değil, kişilik ve kimlik sahibi, okur-yazar bireyler yetiştirerek, zihni gelişim ve değişim sağlamaktır.

Sonuç ve Geleceğe Bakış

Yaklaşık 170 yıldır devam eden eğitimde modernleşme hareketi içinde *Eğitim ve kültür* hayatı teşebbüslerle doludur. Ne var ki bu süreçte *doğruyu korumak bir yana tek yanıfta bile ısrar edilmemektedir*. Kültür hayatının ve düşünce üreten kişileri yetiştirmenin tek güvencesi süreklilik sahibi kurumlardır. *Değişme kurumlar bünyesinde gerçekleşir*. Ama *her beş ya da on yılda yeni tohumların atılmaya kalkışıldığı* çalkantılı bir yapıda düşünce dünyasının mesele koyucu ve tanıdığı meselelere yeni yaklaşımlarla bakmayı bilen aydınların yetişmesi beklenemez. Dolayısıyla eğitimin bürokratik ve program yapısında meydana gelen hızlı ve radikal değişimin kalıcı olacağına dair hiçbir tarihsel güvencemiz bulunmamaktadır. Önce yapıları bozan, sonra bozuk olanı da bozan bir sistemle ilerleyen eğitim kurumları görevlerini yeterince yerine getirememektedir. Eğitim sistemi bağlamında, siyaset kurumunun ürettiği ve aynı zamanda çözdüğü sorunlar

ve krizler konusunda ilerleme kaydedilmiş görünse de sağlıklı bir şekilde devam edeceğine dair hiçbir garanti yoktur.

Bu gün her şeyden önce eğitim sisteminin yetiştirmek istediği birey tipine yönelik bir tanımlı yoktur. Bu aslında amaçsızlık anlamına da gelir. Burada yetiştirilecek bireyin tanımının yapılması, tek-tipleştirme olarak algılanmamalıdır. Burada kast edilen, hangi standartların asgari müşterekte temin edileceğinin belirtilmesidir. Türk milli eğitimi sisteminde amaçsızlık, hedefsizlik en temel sorundur. Ne öğrettiği değil, neyi öğretmediği meseledir. Eğitim sistemi bünyesindeki öğrencilere hiçbir şey öğretmemekle ve hakikati anlamayacak derecede dimağlarının körelmesine sebep olmakla en büyük görevini icra etmektedir ve bu görevinde de son derece başarılıdır. Milli eğitim yetkililerinin, idarecilerinin eleştiriye son derece kapalı olması, her şeyi en iyi derecede yaptıkları zehabı içinde bulunması, söz konusu ideolojisizliğin nasıl kör bir ideoloji haline gelip beyinleri dumura uğrattığının açık bir göstergesidir. Lise ya da üniversite mezunu öğrencilerin hiçbir anlam ve fonksiyonu olmayan bilgilerle yüklenmesinden sonra karşıt bilgi ve davranışlara tamamen kapalı olmaları da eğitim sisteminin negatif başarısına işaret eder.

Eğitim sistemi bugün, bireyle ilgili bir şekilde kendini yazılı ve sözlü ifade kabiliyeti verememektedir. Demokrasi, insan hakları, rekabet, girişimcilik, küreselleşme gibi çağdaş değerlerin içselleştirilmesinde başarılı sayı-

lamaz. Çünkü Tanzimat'tan bu güne eğitimde sorun çözmek adına yapılanlar, niceliği arttırmak, araç-gereç temin etmek ve günü kurtarmaktır. Eğitimli insan: anadilinde beceri sahibi, kendisini yazılı ve sözlü etkili bir şekilde ifade edebilen, kendi tarih ve kültürüyle birlikte paralel kültür ve tarihle ilgilenen, seçmiş olduğu alanda derinlemesine bilgili, diğer alanlarda ortalama bilgi sahibi olmalıdır.

Aslında burada üzerinde durulması gereken temel mesele, modernizmin icbar ettiği eğitim paradigmasının artık parodik ve çekilmez hale gelmesidir. Artık devlet merkezli, bireyi her şeyi ile devlet ve sermaye hizmetinde yetiştiren bir sistem yerine, birey merkezli bir eğitim kapıları zorlamaktadır. Modernizmin uzmanlık ve alan bilgisizliği nesneyi tanıttığı yöntemin artık iflas ettiği, disiplinler arası bilgilenmenin ve ötekenden önce insanın kendisini tanımmasının ön plana çıktığı bir zihniyetin ve gerekliliğin eşliğinde bulunuyoruz. Nasıl ki Türkiye asker-siyaset ilişkilerinde, ekonomik-sosyal alanlarda radikal değişimlere gidiyorsa, eğitim alanında da radikal değişimlere gitmek zorundadır. Sistem açısından Türkiye'de eğitim son derece başarılı bir seyir takip ederken, birey ve toplum açısından son derece başarısızdır. Bu başarısızlığa biraz da modernizm ve post-modernizm ile düşüşe geçen ideolojiler bağlamında bakmakta yarar bulunmaktadır.

Soğuk Savaş Geri mi Dönüyor?

“Soğuk Savaş (...) bir şantajdan başka bir şey değildir.”

Andre Gunder Frank

Öner BUÇUKCU

Soğuk Savaş aynı zamanda bir casuslar savaşıydı. Soğuk Savaş yıllarında Doğu Bloku'nun ve Batı Blokunun espionaj ve kontrespionaj faaliyetleri zaman zaman medyaya yansır ve medyaya yansıyan tarafı zamanla bir açık istihbarat haline dönüştürülüp toplumsalın şekillendirilmesinde kullanılırdı. Geçtiğimiz haftalarda İranlı bir nükleer fizikçinin evinin önünde bombalı bir suikast neticesi öldürülmesi sonrasında uzunca bir süredir çeşitli kesimler tarafından dillendirilen “Soğuk Savaş” metaforu daha yüksek sesle tartışılmaya başlandı. Özellikle Ortadoğu’da her geçen gün artmakta olan kamplaşma ve fay hatları üzerindeki gerginliğin henüz bir sıcak çatışmaya dönüşmemiş olması Soğuk Savaş söylentilerinin günden güne yayılmasına sebep oluyor. Hatırlanacağı üzere Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da İran’a düzenleyeceği gezi öncesinde basın mensuplarının sorularını yanıtlarken kimsenin Soğuk Savaş’ı geri getirmek için çalışması gerektiğini söylemişti.

Gelişmiş batılı ülkeler ciddi

bir ekonomik krizle mücadele ederken Çin, Rusya, Brezilya ve Hindistan gibi ülkelerin ekonomik yükselişleri küresel ölçekli yeni bir mücadelenin başlayacağı şeklinde yorumlanıyor. Diğer bir deyişle Ortadoğu’daki bölgesel kamplaşma küresel ölçekli güç mücadelesinin bir uzantısı olarak değerlendiriliyor. Bu yaklaşım açısının hiç kuşkusuz bir yönünü de güncel bir uluslararası mesele olarak varlığını on ayı aşkın bir süredir devam ettiren Suriye’deki ayaklanma oluşturuyor.

Bütün bu gelişmelerin ışığında, Soğuk Savaş geri mi dönüyor? Ya da soruyu çok daha ilmi bir biçime dönüştürürsek “geri döndüğü iddia edilen Soğuk Savaş ne anlama geliyor?”

Soğuk Savaş Neydi?

Uluslararası politika ve dış politika analizi kitaplarında devletlerin dış politika davranışlarını etkileyen kategori başlıklarından birisi de “dış siyasal ortam”dır. Bu başlık altında uluslararası sistemin analizi yapılmaktadır. Klasik uluslararası ilişkiler kitaplarında

günümüze kadar tecrübe edilmiş uluslararası sistem türleri olarak “tek kutuplu/hiyerarşik sistem, güç dengesi sistemi, iki kutuplu sistem ve çok kutuplu sistem” gösterilmektedir.

18. yüzyılda endüstri devrimini gerçekleştirip kapitalist sistemde büyük bir sıçrama gerçekleştiren İngiltere 1815 Viyana Kongresi ile uluslararası ilişkilerin “hegemon gücü” konumunu elde etmişti. Eric Hobsbawm’ın kategorileri ile I. Sanayi Devrimi’nin ardından İngiliz ekonomisi 1830’lu yıllara kadar şişkinleşen sermayenin verimliliği arttırmadığı için ciddi bir durgunluk dönemi içerisine girmişti. Ancak 1830’larda demiryollarının hem yeni istihdam yaratması, hem ülke pazarlarını birbirine bağlaması hem de toplumsal talebi arttırması neticesinde oluşan devinim II. Sanayi Devrimi’nin kapısını aralamış ve İngiltere ekonomisi ciddi bir sıçrama daha gerçekleştirmişti. Bu dönem uluslar arası ilişkiler sistemi teorisyenleri açısından “Güç Dengesi dönemi” olarak adlandırılmaktadır. Sistem içerisinde Rus

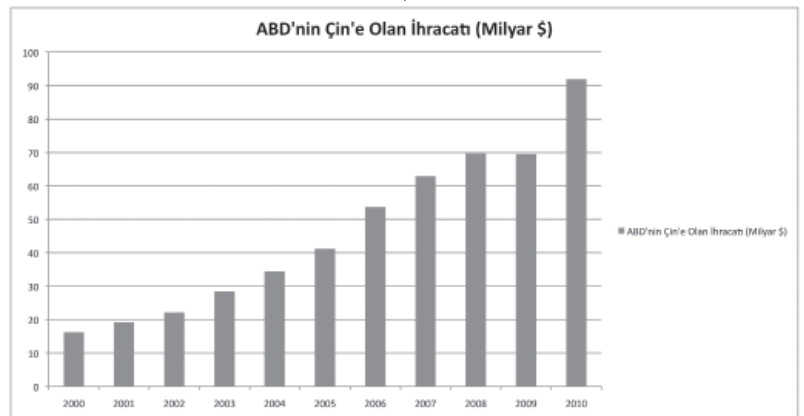
Çarlığı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Fransa, Prusya (ulusal birlik sağlandıktan sonra Almanya) gibi güç kriterleri açısından birbiriyle eşit olarak değerlendirilebilecek dört büyük devletin yanı sıra bu devletlerden bir kategori üstte değerlendirilebilecek ve sistem içerisinde dominant aktör olarak konumlandırılacak İngiltere bulunuyordu. Ancak 19. yy sonlarında Almanya'nın iktisadî göstergeler bakımından İngiltere'yi yakalaması İngiltere'yi de Klasik Güç Dengesi sisteminin bir "görece eşit" aktörü haline getirmişti. İngiltere'nin hegemon olma vasfını yitirmesi klasik güç dengesi sisteminde de bir sarsıntı meydana getirdi. İngiltere'nin sistem içerisindeki konumunu ve Avrupa'daki "kıta sisteminin mevcut durumunu" sorgulayan ve meydan okuyan Almanya'ya karşı başlatılan kampanya sonrası İngiltere "yeni bir dünya düzeni" kurdu ancak bu sistem uzun ömürlü olmadı. Önce 1929'da patlak veren büyük ekonomik kriz İngiltere'nin hegemonyayı artık taşıyamadığının göstergesi oldu. Ardından Almanya-İtalya ve Japonya gibi İngiltere tarafından 1918-1919 antlaşmalarına dayanarak kurulan sistem tarafından tatmin edilememiş aktörler İngiltere'nin tasarladığı "dünya-ekonomi" tarzındaki örgütlenmeye "dünya-imparatorluk" önermesiyle meydan okudular. Yaşanan II. Dünya Savaşı eksen devletlerinin yenilgisiyle neticelendi ancak Avrupa devletleri iktisaden çökme noktasına gelmişti. Savaş sürerken, Savaş sonrası için iki büyük uluslar arası aktör kendisini belli

“

iki kutuplu sistemin en belirgin özelliği devletlerin iki blok arasında yoğunlaşmış olmasıdır. İki kutuplu sistem Morton Kaplan tarafından Sıkı İki Kutuplu Sistem ve Gevşek İki Kutuplu Sistem olmak üzere iki alt başlıkta mütalaa edilmiştir. Kaplan'a göre sıkı iki kutuplu sistemde bütün devletler kutuplardan birisine üyedir, blokların dışında kalabilmiş aktör yoktur. Aynı minvalde bütün bloklardan üye olabilen Birleşmiş Milletler gibi uluslar arası örgütlenmelerden söz edilemez. Bu çerçevede tarihsel olarak tecrübe edilen uluslar arası sistem "gevşek iki kutuplu sistem"dir.

etmeye başladı. SSCB ve ABD Yalta ve Postdam'da anlaşarak yeni bir dünya düzeni kurdular ancak her anlaşmada olduğu gibi tarafların konulan hükümlerden anladıkları, konulan hükümleri yorumlamaları oldukça farklıydı. O dönem SSCB'de faaliyet gösteren ABD misyonunda görevli genç bir diplomat olan George Kennan'ın 22 Şubat 1946'da gönderdiği 5500 kelimelik uzun telgraf savaş sonrası dönemin iyi bir ön görüşü ya da ciddiye alınması gereken bir tasarımdı. Neticede ortaya iki "süper güç" etrafında kümelenmiş devletlerden oluşan doğu ve batı blokları çıktı. Mevcut uluslar arası durum sistem analistleri tarafından "iki kutuplu sistem" olarak adlandırıldı.

İki kutuplu sistemin en belirgin özelliği devletlerin iki blok arasında yoğunlaşmış olmasıdır. İki kutuplu sistem Morton Kaplan tarafından Sıkı İki Kutuplu Sistem ve Gevşek İki Kutuplu Sistem olmak üzere iki alt başlıkta mütalaa edilmiştir. Kaplan'a göre sıkı iki kutuplu sistemde bütün devletler kutuplardan birisine üyedir, blokların dışında kalabilmiş aktör yoktur. Aynı minvalde bütün bloklardan üye olabilen Birleşmiş Milletler gibi uluslar arası örgütlenmelerden söz edilemez. Bu çerçevede tarihsel olarak tecrübe edilen uluslar arası sistem "gevşek iki kutuplu sistem"dir. Gevşek iki kutuplu sistemde bloklardan birisinin askerî bakımdan güçlenmesi sistemin istikrarını sarsacağından

ikinci vuruş gücü önem kazanmaktadır. İkinci vuruş gücü kavramı iki kutuplu sistemin omurgasını oluşturan nükleer silahların caydırıcı etkisine dair bir husustur. Buna göre kutuplardan birisi nükleer bir saldırı gerçekleştirdiğinde saldırdığı blokun bütün nükleer silahlarını yok etmelidir. Aksi halde ikinci vuruş gücüne sahip olan taraf nükleer savaşın galibi olacaktır.

İki kutuplu sistemin en önemli hususlarından birisi de blok içi hiyerarşi ve blok dayanışmasıdır. İki kutuplu sistem döneminde Doğu bloku içi hiyerarşi son derece katıydı. Doğu bloku üyesi ülkeler batı blokuyla direkt ilişki kuramadıkları gibi kendi aralarındaki ilişkiler de SSCB aracılığıyla yürütülmekteydi. Bu dönemde Çin ve Arnavutluk Doğu blokundan kopmasına rağmen 1958'de Macaristan'ın 1968'de de Çekoslovakya'nın Doğu blokundan kopmasına izin verilmedi. Soğuk Savaş tanımlaması da bu çerçevede anlam kazandı.

Soğuk Savaş terimini tarihte ilk defa ortaya atan yaşadığı dönemdeki Hıristiyan-Müslüman çatışmasını kaleme alan 14. yüzyıl İspanyol yazarı Don Juan Manuel'dir. Algeciras'ın 1344'te Araplardan alınması için yapılan sefere katılmış olan Juan Manuel Kastilya Kraliyet ailesinin bir mensubudur ve Soğuk Savaş ibaresi bilge bir Hıristiyanın, Müslüman düşmana karşı savaşın nasıl yürütüleceği konusunda genç bir pren-

se önerilerde bulunduğu bir diyalogda geçmektedir. Sıcak çatışmaya dönüşmeyen düşmanlıklar için kavramı kullanan Juan Manuel Soğuk ve Sıcak Savaşların birçok şeyin yanı sıra birbirlerinden sona eriş biçimleriyle de ayrıştıklarını iddia etmektedir. Juan Manuel'e göre son derece çetin ve sıcak olan savaş ya ölümlerle ya barışla sonuçlanırken soğuk savaş tarafla-

Soğuk Savaş küresel ve bölgesel gelişmeleri açıklamak için son derece sığ bir analiz biçimi. Yeni bir Soğuk Savaş'ın yaşanacağına/yaşandığına dair uluslararası sisteme birtakım veri girişleri gerçekleşiyor, örneğin ABD'nin önümüzdeki 10 yıl boyunca orduyu küçültme planı çerçevesinde 450 milyar dolar tasarruf yapmak için girişeceği yeni stratejinin Çin'i çevreleyecek kadar büyük bir ordu (şimdikine oranla küçük ama daha efektif) oluşturmayı amaçladığı dillendiriliyor ancak mevcut uluslararası sistem yapısal olarak Soğuk Savaş karakteristiklerini göstermiyor.

ra ne barış getirmekte ne de onur kazandırmaktadır.

Savaş sonrasında 1945'te İran, Polonya ve Almanya üzerinde müttefikler arasında esaslı çekişmeler yaşanmaktaydı. 1946 Mart ayında İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in meşhur "Baltık'tan Adriyatik'e bir demir perde indi"ği açıklaması gel-

diğinde savaş sonrası SSCB'nin rolünün ne olacağına dair batı kamuoyunda Churchill'in ruh halini yansıtır geniş bir duygusal "hezeyan" bulunuyordu. Soğuk Savaş kavramsallaştırması çağdaş durum için ilk kez 1947 yılında Amerikalı Bernard Baruch tarafından kullanıldı, bir köşe yazarı olan ve kavrama karşı çıkan Walter Kippman tarafından yaygınlaştırıldı. 1947'de ABD Başkanı Truman'ın ünlü kongre konuşmasıyla kavram pratiğe dökülmüş oluyordu. Truman ABD Kongresi'nden Türkiye ve Yunanistan'daki anti-komünist güçleri harekete geçirmek için destek talebinde bulunuyordu. 1947 Haziran ayında ABD, Avrupa'ya yönelen Marshall Planı'nı uygulamaya koydu. 1947'de Londra'da toplanan Dışişleri Bakanları Konferansı eski müttefikler arasındaki işlevsel görüşmelerin sona erdiğini gösterdi. 1948'de Berlin Ablukası Soğuk Savaş'ın Avrupa'da zirve yapmasının sembolü oldu. 1949'da batı ittifakı NATO'yu kurdu. NATO Kuzey Atlantik üyesi ülkelerde Sovyet tehdidini caydırmak amacıyla kurulmuştu. SSCB ise Doğu Avrupa'da birbiri ardına komünist rejimlerin kontrolü altına giren ülkelerle COMECON ve Varşova Paktı'nı oluşturarak anti-kapitalist bir kamp örgütledi.

İki kutuplu sistemin ve Soğuk Savaş'ın tarihsel gelişimine ilişkin yukarıdaki veriler Soğuk Savaş'ın iki kutuplu uluslararası sistemin pratikteki adlandırması olduğunu göstermektedir. Bu dönemde uluslararası sistemdeki iki

kutuplu yapı devletlerin önemli bir bölümünün dış politikadaki davranışlarını belirlemiştir. Blok çıkarları, ya da daha gerçekçi bir deyişle blok liderlerinin çıkarları blok içerisindeki diğer devletlerin çıkarlarının ve kaygılarının önüne geçmiştir; blok liderleri blok ülkelere ilişkin içişlerine sıklıkla karışmışlardır. Blok liderlerinin hareketlerini meşrulaştıran metafor ise “Soğuk Savaş” olmuştur.

Fred Halliday’ın da dikkat çektiği gibi muhtevastından da anlaşılacağı üzere Soğuk Savaş terimi birbiriyle çelişen iki anlamda kullanılmıştır.

a) SSCB ve ABD liderliğindeki iki kutup arası ilişkilerin soğuk, dondurulmuş, felce uğramış vs olduğu yani arada yakın ilişkilerin bulunmadığı anlatılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda Soğuk Savaş’ın tersi yumuşamadır.

b) İlişkiler her ne kadar kötü ve savaş haline yakınsa da bir yere kadar frenlenmiş ve sıcak savaş noktasına gelmemiştir. Bu anlamda Soğuk Savaş’ın tersi ise sıcak savaştır.

Soğuk Savaş tarihsel olarak daha çok savaş sınırında duran bir soğukluğu (Detant dönemi de dahil) ifade eder biçimde kullanılmıştır. Dolayısıyla Soğuk Savaş önceki dönemlerle karşılaştırıldığında “sıcak savaşın” daha olası olduğu bir dönemi ifade etmektedir.

Çizilen çerçeve içerisinde Soğuk Savaş’ın karakteristiklerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Her iki blok kamuoyu için en gözle görülür yön nükleer silahlara özel bir yer ayıran

ve amacı karşı tarafın ilerleyişini önlemek olan askerî bir gelişme durumunun varlığı

- İki tarafın da birbirlerini maksimum kötüleme yollarını aradıkları yoğun bir propaganda kampanyası. Bu çerçevede Soğuk Savaş boyunca batı SSCB’yi totaliter olmakla ve Nazi Almanyasının savaşçı niteliği ile benzerlik kurarak itham etti. SSCB ise eleştirilerini kapitalizmin özündeki sömürü düzeni üzerine kurduklar ve bunu emperyalizmin savaş yanlısı karakteri ile geliştirdiler. Bu durum Soğuk Savaş’ın ideolojik söylem yönünü teşkil etti. Diğer bir ifade ile Soğuk Savaş aynı zamanda ideolojik bir mücadele idi.

- Soğuk Savaş’ın ideolojik yönü kendisini üçüncü dünya üzerinde gösterdi. O dönem sömürge ve kolonyal sistemlere karşı mücadele vermekte olan üçüncü dünya özgürlük hareketlerine SSCB’nin destek vermesi, ABD’nin bu hareketleri terörist hareketler, SSCB’yi de terörizme destek veren olarak kodlaması Soğuk Savaş’ın üçüncü dünyadaki yansımasıydı.

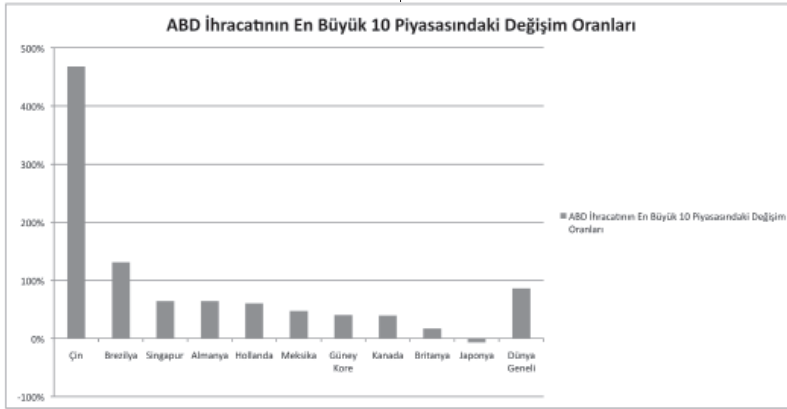
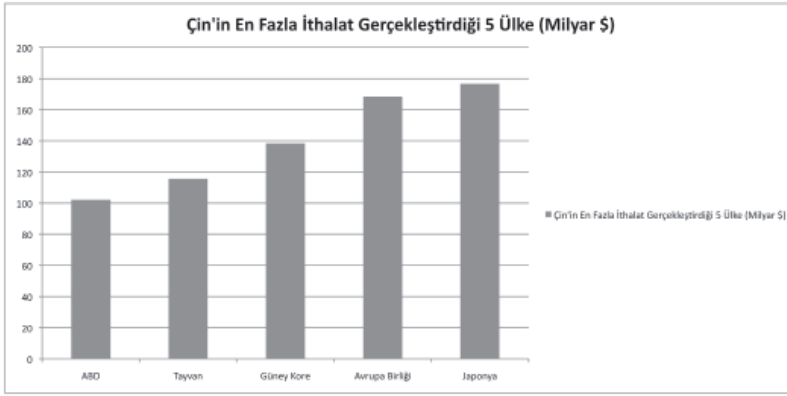
- Soğuk Savaş kapitalist ve komünist kamplar içerisinde denetimleri sıklaştırdı, bu minvalde askerî bloklar kuruldu ve diğer tarafa sempati duyulduğundan şüphe edilen kimseler üzerinde baskı yapıldı.

Soğuk Savaş üzerine yapılan tanımlamalardan ve Soğuk Savaş’ın karakteristiklerinden de anlaşılacağı üzere kavram iki kutuplu uluslararası sistemin pratikteki haline verilen addır. Savaş Sonrası’nda ortaya çıkan iki süper

gücün liderliğinde iki rakip bloğun oluşması ve bunlar arasındaki ilişkilerin de Soğuk Savaş biçiminde cereyan etmesi yeni uluslararası sistemin en belirleyici özelliği olmuştur. Soğuk Savaş esas olarak iki kutup arasındaki “Dehşet Dengesi” de denilen nükleer dengeye dayandığı için sıcak çatışmaya ya dönüşmemiş ya da üçüncü aktörler eliyle kısmî sıcak çatışmalara dönüşmüştür. Dolayısıyla Soğuk Savaş kavramını var eden dünya tarihinde ilk kez 1945-1990 arası dönemde bütün kurum ve kurumsallaşmalarıyla net bir biçimde belirginleşen “iki kutuplu uluslararası sistem” olmuştur ve kavramın bu çerçevede anlaşılması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sistemin Aldatıcılığı ya da Bir Türlü Gidemeyen Soğuk Savaş Rejimi

Uluslararası sistem SSCB’nin yıkılmasından sonra ciddi bir belirsizlik süreci içerisine girdi. Sistemi çözümleyebilmek için Hardt ve Negri “imparatorluk” önermesinde bulunurken John Mearsheimer, Rober Jervis gibi neo-realist kuramcılar, Joseph Nye gibi neo-conservativelere daha yakın akademisyenler sistemi daha farklı şekillerde çözümlemeyi denediler. Bu çerçevede Fukuyama’nın Tarihin Sonu ve Huntington’ın Medeniyetler Çatışması tezlerinin de çokça tartışıldığı alı çizilmelidir. Bütün bu tartışmaların toplandığı odak noktası ABD’nin Soğuk Savaş sonrası büyük bir güç artışıyla uluslararası sistemin en büyük aktörü olarak varlığını sürdürmesiydi.

Rusya Federasyonu'nun o dönemki başkanı olan Vladimir Putin Dokuzuncu Avrupa Birliği-Rusya Doruğu'nun açış konuşmasında 29 Mayıs 2002'de "Soğuk Savaş'ın cenaze töreni nihayet tamamlandı" demişti. Uluslar arası ilişkiler teorisyenleri ve analistleri, devlet adamları daha önce Soğuk Savaş bir kez daha bitirmişler; 1979'da SSCB'nin Afganistan müdahalesinden sonra yeniden başlatmışlar 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla ya da 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla yeniden sona erdirmişlerdi. Komünist ve kapitalist kutup arasında "detant dönemi"nde başlayan ve SALT-II'nin imzalanması döneminde duraksayan silahsızlanma süreci START-I ve START-II antlaşmalarıyla 1990'ların ilk yarısında doruk noktasına vardı. Ayrıca Rusya AKK'da öngörü-

len silah indirimlerini de gerçekleştiriyor, antlaşma çerçevesinde öngörülen denetimlere harfiyen uyuyordu. Rusya Federasyonu'nun Soğuk Savaş'ın omurgasını oluşturan Anti-Balistik Füze Antlaşması'nı (ABM) anlamsız hale getiren "NATO tarafından kurulacak füze savunma sistemlerini Rusya'ya bir tehdit olarak algılamıyoruz" açıklaması aslında Soğuk Savaş'ın 1990'ların ikinci yarısında teorik olarak da bittiğini gösteriyordu. Ancak Aralık 2004'te Münih Güvenlik Zirvesi'nde Rusya Federasyonu Başkanı Putin'in NATO ve batının politikalarını eleştiren bir konuşma yapması, ardından Rusya'nın AKK'dan çekilmesi ve NATO'nun füze savunma sistemlerinin kendisini tehdit ettiğini açıklamaya başlaması çerçevesinde küresel ve bölgesel yeni çekişmelerin fitilini

ateşlemesi bazı kimselerin "Soğuk Savaş geri dönüyor" zehabına kapılmalarına sebep oldu.

Soğuk Savaş tartışmalarının bir yönünü de İran oluşturdu. ABD ile İran arasında son dönemde söylemsel düzeyde gittikçe artan gerginlik İran silahlı kuvvetlerinin Hürmüz Boğazı'nda birkaç gün süren bir tatbikat gerçekleştirmesi ve ardından İran Ordusunun üst düzey yetkililerinin ABD savaş gemilerinin Körfez'e geri dönmemesi gerektiğine yönelik açıklamalar yapması ve aynı uyarıyı ikinci kez yapmayacaklarının altını çizmesi, ABD'li yetkililerin ABD savaş gemilerinin ne olursa olsun Körfez'e döneceğini açıklaması, İran'ın nükleer programı çerçevesinde yürütülen uluslar arası kampanya yeni Soğuk Savaş'ın bölgesel olarak İran çevresinde; küresel düzlemde İran'ı da içine alan Çin ve Rusya'nın öncülük ettiği bir blokla batı arasında yürütüleceği tezlerinin ortaya atılması ile neticelendi. Birtakım veriler yeni bir Soğuk Savaş izlenimi uyandırıyor gibi görünse de yeni Soğuk Savaş önermesinin son derece aceleci ve derinlikten yoksun bir düşünce olarak değerlendirilmesi gerekiyor.

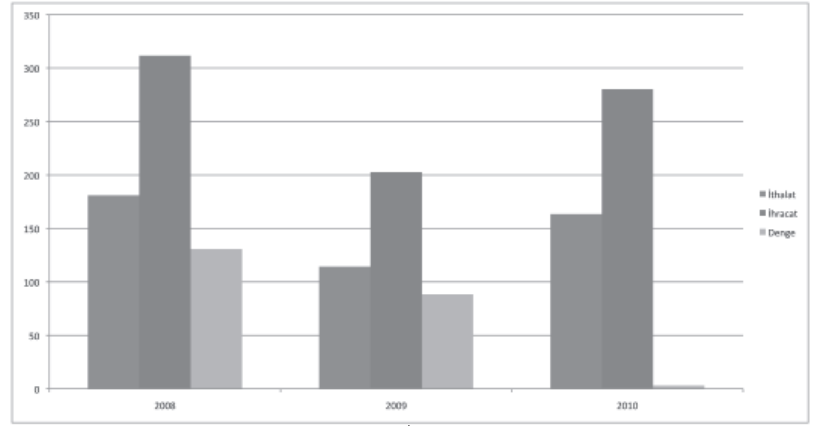
Yukarıda ayrıntısıyla aktarıldığı üzere Soğuk Savaş tarihsel olarak iki kutuplu sistemde tecrübe edilmiş bir düzendi. Kendi şahsına münhasır bir takım karakteristikleri bulunuyordu ki bunlardan en önemlisi ikinci vuruş ve dehşet dengesine dayanan nükleer yarıştı. Diğer taraftan Soğuk Savaş'ta kutuplaşmayı tahkime den ideolojik bir vasıf da bulunuyordu. Söz konusu ideolojik vasıf iki kutup

arasındaki ticarî ilişkileri asgari seviyeye indiriyor, küresel çıkarlar söylemini etkisiz hale getiriyordu.

Bu analiz çerçevesinde ilk başta altı çizilmesi gereken husus dünya ekonomisinin Soğuk Savaş yıllarındaki durumun aksine küresel bir hususiyet arz etmeye başlamış olmasıdır. 1970'lerin başında Bretton-Woods sisteminin çökmesinin ardından ABD sermaye birikiminde arz eksenli modelleri ikinci plana atan monetarist bir ekonomik sistem meydana getirmişti. 1970'lerin sonunda kodifiye edilen ve "Washington Konsensüsü" diye anılan ultra-liberal ekonomi politikaları özellikle yabancı sermayenin kıtalararası serbest dolaşımı üzerine odaklanıyordu. 1980'lerle birlikte iletişim ve enformasyon ağlarında meydana gelen devrim niteliğindeki gelişmeler uluslararası ekonomik düzen içerisinde faaliyet gösteren aktörlerin ulusal borsa ve pazarlarını dış etkiye daha açık bir hale getirdi.

Küresel ekonomik düzende yaşanan entegrasyon çerçevesinde Çin ve Rusya Federasyonu merkez kapitalist ülkelerle ciddi ekonomik ilişkiler geliştirdiler. Şekil 1 ABD'nin Çin'e olan ihracatını, Şekil 2 ABD'nin Çin'e olan ihracatının diğer ülkelerle karşılaştırıldığında son on yılda ne kadarlık bir büyüme gösterdiğini, Şekil 3'te Çin'in en fazla ithalat gerçekleştirdiği beş ekonomik birimi göstermektedir. Şekil 4'te ise Rusya'nın dünya ekonomisi ile ve Avrupa Birliği ile kurduğu ekonomik ilişkilerin boyutunu gösteren bir grafik mevcuttur.

Şekil 4 - Rusya'nın Dünya Geneli İle Olan Ticaret Göstergeleri (Milyar Euro)

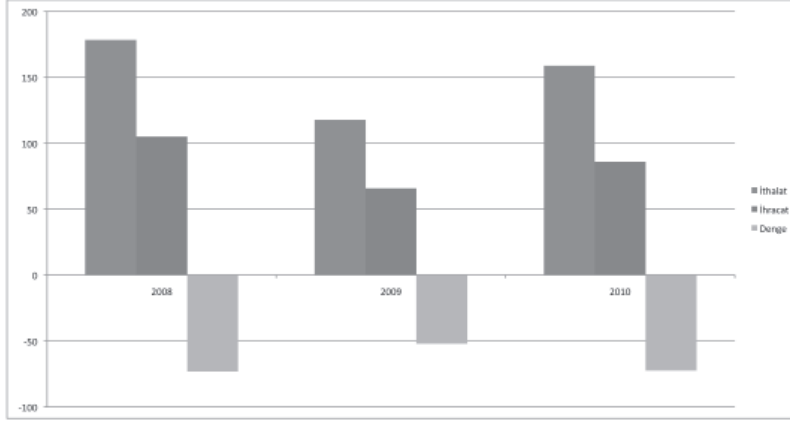

Grafiklerden de anlaşılacağı üzere Çin ve Rusya'nın kapitalist ekonomilerle ciddi boyutlarda ticarî ilişkileri bulunmaktadır. Bu bağlamda Soğuk Savaş'ta mücadeleci kutuplardan birisinin diğerinin ekonomik bakımdan çökmesini istemesi gerekirken Rusya ve Çin kapitalist sistemin gireceği bir krizden oldukça büyük kaygı duymaktadır. Diğer taraftan batıda emek maliyetlerinin oldukça yükselmiş olması batılı çok uluslu şirketlerin hammadde ve emek gücünün son derece ucuz olduğu Çin'e yönelmeleri ile neticelenmiştir. Bugün en prestijli saat firmalarından birisi kabul edilen Zenith'den bilgisayar firması HP'ye kadar birçok şirket ana ürün ya da yedek parça üretimini Çin'de gerçekleştirmektedir. ABD merkez bankasının çıkardığı borçlanma tahvillerinin en büyük alıcılarından birisi geçtiğimiz yıllara kadar Çin hükümetiydi. Bu sebepten ABD Başkanı Barack Obama göreve geldiğinde Çin hükümetine mesaj verme ihtiyacı duymuş ve ABD'nin borçlarına saygılı olduğunu açıklama ihtiyacı hissetmişti.

İran'ın nükleer programı sebebiyle yoğunlaştırılmış yaptırım

programlarının gündeme gelmesi üzerine İran hükümeti sert tepki vermiş, batının uygulayacağı petrol ambargosu sonrası OPEC üyesi ülkelerin İran'dan doğacak boşluğu doldurma çabasına girmemele-ri gerektiği çağrısında bulunmuş ve küresel sistemi de Hürmüz Boğazını deniz trafiğine kapatmakla tehdit etmişti. Dünya petrol ihtiyacı sevkiyatının % 20'sini sağlayan Hürmüz Boğazı'nın kapatılmasına ABD kesinlikle izin vermeyeceğini açıkladı. Çin Başbakanı Wen Jiabao ise Körfez ülkelerine gerçekleştirdiği tarihî ziyarette ülkesinin İran'la olan petrol ticaretini savunurken İran'ı nükleer silahlara sahip olma isteği konusunda uyardı. Wen ülkesinin İran'ın nükleer silah geliştirmesine kesinlikle karşı olduğunu söyleyerek Hürmüz boğazındaki muhtemel anlaşmazlık konusunda uyarıda bulundu. Wen ABD ve batının İran'a petrol yaptırımları uygulama konusundaki bir soruya Çin'in İran'la petrol ticaretinin normal bir ticari aktivite olduğunu, kurallara uygun ticari ilişkilerin devam ettirilmesi gerektiğini, aksi halde dünya ekonomisinin bir sarsıntı geçirebileceğini ifade ederek cevap veren Çin Başbakanı

Şekil 5- Avrupa Birliği'nin 27 Üyesinin Rusya ile Olan toplam Ticaret Göstergeleri

Hürmüz Boğazı'nın kapanması için herhangi bir gerekçe olmadığını, bu konuda dikkatli olunması gerektiğini çünkü boğazın sadece bölge için değil bütün dünya için önemli olduğunu söyledi. Çin İran'ın en büyük petrol alıcısı ancak Çin'in en büyük petrol partneri değil. İran Çin'in petrol tedarikçileri arasında S. Arabistan ve Angola'dan sonra 3. sırada. İran'ın en önemli petrol alıcıları ise sırasıyla Çin, Hindistan ve Japonya. Çin kaynaklarına göre Çin'in İran'dan, 2011'in ilk 11 ayında, aldığı petrol miktarı günlük 553.000 varil civarında ve bu miktar Çin'in petrol ihracatının %30'una tekabül ediyor. Kısacası gelişmeler Çin'in "olağanüstü" büyüme oranlarının devam ettirilebilmesi için kısa vadede uluslararası ilişkilerde herhangi bir çekişme ya da küresel çapta bir kriz istemediğini ortaya koyuyor. Diğer taraftan Avrupa Birliği'nde yaşanmakta olan ekonomik kriz de kendisinin en büyük ticaret ortağı olan Rusya'da derin kaygılara yol açmış bulunuyor.

Rusya ve Çin'in dışında Soğuk Savaş için gösterilen diğer aktör İran ise bir Soğuk Savaş için henüz yeteri kadar güçlü bir aktör

hüviyetine sahip bulunmuyor. Özellikle Soğuk Savaş'ın ideolojik vasfına İran bağlamında atıf yapılmaktadır. 1979 İran İslâm Devrimi'nden itibaren bölgede İran'ın yalnızlaştırılması politikası izleyen ABD'nin Ortadoğu'daki bazı ülkeler üzerinde İran şantajıyla etki kurduğu bilinmekle birlikte bu durumu kavramsal olarak bir Soğuk Savaş ilişkisinden ziyade tarafların dış politika motivasyonlarını arttırıcı ve uyumlaştırıcı bir argüman olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç Yerine: Soğuk Savaş mı Klasik Güç Dengesi mi?

Soğuk Savaş küresel ve bölgesel gelişmeleri açıklamak için son derece sığ bir analiz biçimi. Yeni bir Soğuk Savaş'ın yaşanacağına/yaşandığına dair uluslararası sisteme birtakım veri girişleri gerçekleşiyor, örneğin ABD'nin önümüzdeki 10 yıl boyunca orduyu küçültme planı çerçevesinde 450 milyar dolar tasarruf yapmak için girişeceği yeni stratejinin Çin'i çevreleyecek kadar büyük bir ordu (şimdiki orana küçük ama daha efektif) oluşturmayı amaçladığı dillendiriliyor ancak

mevcut uluslararası sistem yapısal olarak Soğuk Savaş karakteristiklerini göstermiyor.

Gelecek 25 yılda güç dengelerinde çok ciddi dönüşümlerin yaşanacağı ve güç ekseninin Asya-Pasifik'e kayacağı tahmin ediliyor. Mevcut merkez ülkelere görece çevre ülkelerden gelen bu meydan okumaya merkez ülkelerin tepkisinin ne olacağı henüz tam netlik kazanmış değil. Bilinen gerçek ise Soğuk Savaş döneminde iki süper güç çevresinde kümelenmiş blokların askerî açıdan birbirinin önüne geçmek için dünyayı birkaç kez yok edebilecek nükleer güce sahip olması sebebiyle yaşanacak bir savaşın muhtevasının I. ve II. Dünya Savaşı'na benzer olmayacağı gibi Soğuk Savaş sonrası iktisadî ve düşünsel tecrübe sebebiyle Soğuk Savaş şeklinde de tebarüz etmeyeceğidir. Soğuk Savaş yaşanan sistemsel karmaşada görüntüyü biraz daha netleştirici ya da "flulaştırıcı" romantik bir analiz olabilir ancak kapitalizmin ve dolayısıyla uluslararası ilişkilerin yaşadığı krizi ve dengesizliği çözümleyebilecek bir anlatı olması mümkün gözükmemektedir. Bu durum kavramın sistemsel karakteristikleri açısından da aynı sonucu verecektir. Eğer mutlaka bir sistemsel analiz yapılacaksa uluslararası sistemin yeniden iki kutuplu bir Soğuk Savaş düzenine doğru ilerlediği değil 20. yy'ın ilk çeyreğinde tecrübe edilen klasik güç dengesi sistemine doğru evrildiği sistemin karakteristikleri ve mevcut uluslararası konjonktür açısından daha sağlıklı olacaktır.

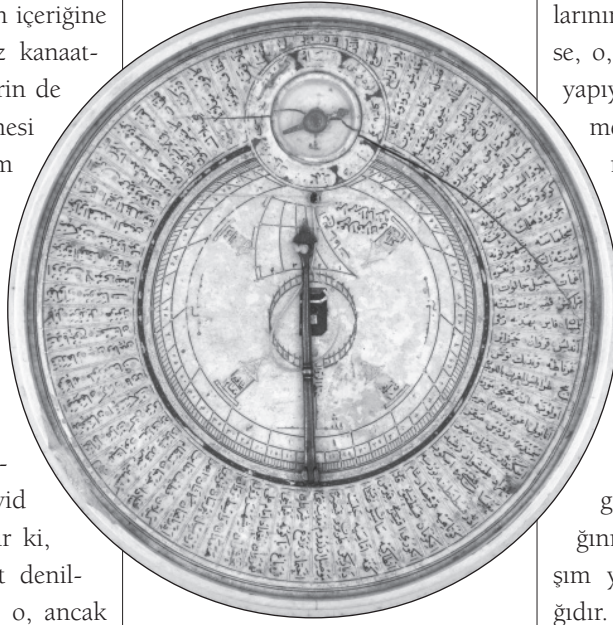
İslâm, 'Medeniyet' midir?

Mehmed Kürşad ATALAR

İslâm'ın bizatihi bir medeniyet olup-olmadığı tartışması, son dönemde yeniden ilgi görmeye başladı. Birçoklarımız için cevabı baştan belli olan bu soruya acaba çekincesiz 'evet' cevabı verebilir miyiz? Bendeniz "o kadar emin olmayalım" diyorum. Zira düşünce tarihine baktığımız zaman, özellikle de sakınlı yaklaşımların içeriğine göz attığımızda, olumsuz kanaatlerin dayandığı gerekçelerin de dikkatlice değerlendirilmesi gerektiğini görürüz. Bizim camiamızda ise, soruya genellikle üç farklı şekilde cevap verildiğini gözlemliyoruz. Malik bin Nebi'ye göre, sorunun cevabı net bir şekilde 'evet'tir. İsmet Özel için ise cevap kesin olarak 'hayır'dır. Bir de Seyyid Kutub'un yaklaşımı vardır ki, ona göre de: "Medeniyet denilmeye layık bir şey varsa o, ancak İslâm'dır." Bu cevapların hangisi size daha yakın geliyor bilemiyorum ama bendenize göre üçü için de çekinceli yaklaşmamız mümkündür! Kutub'un cevabı, aralarında en makulü gibi görünse de, kanımca onun görüşlerinde de tavzih edilecek yanlar bulunmaktadır. Peki, cevap ne olmalı? Bunun için tabii ki öncelikle medeniyetten ne

anladığımızı izah etmemiz gerekiyor.

Malum olduğu üzere, farklı 'medeniyet' anlayışları vardır ve kültür, sanat-edebiyat, teknik gelişme, icatlar, kurumlaşma, güçlülük, zenginlik gibi kavramlar temelinde farklı medeniyet tanımları yapılabilir.

dir. Ayrıca genel felsefi ve toplumsal meselelere bakış farklılığı yüzünden de medeniyet kavramı olumlanabilir veya olumsuzlanabilir. Örneğin Durkheim veya Kipling anlayışında iseniz, medeniyet bizatihi 'iyi' bir şeydir; Rousseau'cu iseniz, medeniyeti her türlü kötülüğün kaynağı görürsünüz! Bu da tabii ki

medeniyet tanımlarının farklılaşmasına neden olur. O halde öncelikle 'medeniyet'ten ne anladığımızı ifade etmemiz gerekmektedir. Acaba medeniyet, 'gelişmişlik' mi demektir? Eğer öyleyse, ahlaki alanda gelişmişlik midir, maddi alanda gelişmişlik midir? Yoksa medeniyet, insanların madde karşısındaki zaafalarının ürünü müdür? Eğer öyleyse, o, insan kişiliğini ve toplumsal yapıyı bozan bir şey midir? Yoksa medeniyet, değerden bağımsız nötr bir olgu mudur? Her toplumsal 'iktidar' bir biçimde bir 'medeniyet' doğurur mu?

Bu soruların her birini olumlayan görüşler tarih boyunca ortaya atılmıştır. Hangisinin doğru olduğuna dair ise bir mutabakat yok gibidir. Kanımca, fikir ayrılığının ana nedeni, felsefi yaklaşım yahut dünya görüşü farklılığıdır. Örneğin modern dönemde yapılan medeniyet tanımlarının büyük çoğunluğu 'ilerleme' kavramı temelinde yapılmıştır ve bu yüzden 'uygarlık' modern dönem ile özdeşleştirilmiştir (Durkheim'i bu kategoriye sokabiliriz). Hatta bu uygarlığı öylesine yüceltmişlerdir ki, beyaz adamın sömürgeciliğini dahi bu kavramla meşrulaştırabilmişlerdir! (Kipling bu söylemin en

meşhur temsilcilerinden biridir ama 'geri kalmış' ülkelerin modernleşmesinde kapitalizmin olumlu etkisinden bahseden Marks'ı bile bir ölçüde bunlar arasında sayabiliriz). Fakat bir de Sorokin gibi tarihçilerce benimsenen 'döngüsel' tarih algısı vardır ki, bunlar için 'tarihin akışı'nın medeniyetin gelişmişliğine belirleyici bir etkisi yoktur. Bunlar için, medeniyetin düzeyini yahut gelişmişliğini, kültür, ahlak vs. gibi değerler belirler. Bu iki yaklaşımın dışında, nispeten 'nötr' sayılabilecek analiz çabaları da vardır ki, bunlara klasik dönemden İbni Haldun'u, modern dönemden de Toynbee, Hodgson ve (nispeten) Braudel'i örnek olarak verebiliriz. Bunlar için ise, her medeniyetin sabit bir dinamiği vardır (örneğin İbni Haldun için bu 'asabiye'dir, Braudel için ise 'ekonomi'dir) ve bu dinamik bütün medeniyetlerde işlevseldir. Bendeniz bu tür analizlerin dahi, daha temelde yer alan felsefi görüşlerin etkisinde yapıldığını düşündüğüm için, bu görüşler üzerinden yapılacak bir değerlendirmeyi daha doğru görüyorum. Meseleye bu açıdan bakıldığında ise, 'medeniyet' olgusunun bir 'sonuç' olduğunu, dolayısıyla da bu sonucu üreten dinamiklerin neler olduğunu tartışmanın daha anlamlı olacağını düşünüyorum.

Kanımcıca, bütün medeniyetlerin belirleyici unsuru 'çalışma' faktörüdür. 'Birlikim'i sağlayan şey de esas itibarıyla budur. Çalışma olgusunu ortaya çıkaran, kimi toplumlarda 'din', kimi toplumlarda 'yasa' (veya başka bir şey) olabilir. Ne olursa olsun, bir toplumun fertleri 'çalışıyorsa', o toplum üretir. Üretim, bir biçimde zenginlik doğurur. Medeniyet de, zaten bütün bunların toplamından başka bir şey değildir.

Örneğin bilgi alanını ele alalım. Bir toplumun bilgilileri, daha çok 'çalışırsa', daha çok bilgi üretirler. Daha çok bilgi, işlerin daha iyi ve daha verimli yapılması sonucunu doğurur. Bu da, nihayetinde zenginlik üretir. Örneğin estetik alanını ele alalım. Bir toplumun sanatçıları daha çok çalışırlarsa, sanatsal ürünleri (bilgi gelişimine paralel olarak) giderek daha rafine bir hal alacaktır. Çünkü artan tecrübe, 'incelmeyi' sağlayacaktır. Daha rafine ürünler, sanatsal zevki daha da geliştirecek; bu da sanatçının daha çok çalışmasını ve daha iyi ürünler ortaya koymasını beraberinde getirecektir. Bu klişeyi, bütün 'gelişme' alanları için kullanmamız mümkündür. Peki, bazı toplumlar niçin daha çok çalışır da, bazıları çalışmaz veya az çalışır? Burada 'din', 'aşk', 'zor', 'yasa', güç istenci' vb. birçok faktörün etkisinden bahsetmek mümkündür. Ama en çok da 'inanç' faktörü etkilidir diyebiliriz. Genel kural şudur: 'Kesin inançlı', çok çalışır; çünkü inancı uğruna (hayatı dahil) her şeyi feda edebilir. Bir ideolojinin 'bağlısı da genellikle böyledir. O da aslında bir şeye 'inanmaktadır.' (ideolojiler çağında insanlık tarihinin en kanlı savaşlarının görülmesi boşuna değildir!) Hakeza Protestanlık, Weber'in deyimiyle, 'kapitalizm'i üreten ana faktörlerden biridir; zira burada 'çalışma' faktörü, dinsel bir mahiyet kazanmıştır! Çalışma olgusunu 'besleyen' bir diğer faktör de 'muhtaçlık'tır. Bir şeyden yoksun olmak, onu elde etmek için çalışmayı gerekli kılar. İbni Haldun'un hadariyeti göçebelerin kurabileceğine ilişkin görüşünü dahi bu şekilde yorumlamak da mümkündür. Yoksunluk, çalışmayı gerekli kılar; göçebe o yüzden 'hareketli' olmalı-

dır; bu dinamizm ise sonuçta 'hadariyeti' üretir! Tersinden baktığımızda, 'varlık' da hareketi engelleyen bir şeydir. Varlıklı kişi, çalışma ihtiyacı hissetmez. Çünkü çalışmakla elde edilecek şey, zaten onda vardır! Bu ise, varlıklarının zaman içerisinde izmihlale doğru yol almasına etki eder. Zira burada 'hörgüçten yeme' süreci işler. Eğer bu süreç işliyorsa, varlığın miktarı da önemli değildir. Zira hiçbir birikim, sürekli tüketime dayanamaz. Yani devenin hörgücündeki su, deve artık su içmiyorsa, bir gün mutlaka bitecektir. Burada çalışma faktörünü olumsuz etkileyen bir başka önemli unsur daha vardır ki o da, varlığın/zenginliğin 'dayanılmaz ağırlığı'dır. Varlık/zenginlik, aynı zamanda, 'ağırlık' demektir. Eğer edinim süreci işliyorsa, ağırlık da artıyor demektir. Şayet bünye, bu artımı dengeleyecek başka mekanizmalar bulamazsa, bir süre sonra, bu varlık, 'yük' haline gelir. Yük ise, zinde beden için belki başlarda sorun oluşturmaz; ancak zaman içerisinde 'bel ağrıları'na, giderek de 'bel fitiği'na dönüşebilir! Bunu önleyecek şey, ya bele binen yükü hafifletmek ya da spor yapmak vs.dir (ki her ikisi de yine 'çalışma' ile ilgili şeylerdir). Eğer her ikisi de yapılmıyorsa, bir süre sonra, varlık başa bela olur! İbni Haldun'un hadariyetin 'zararları'na ilişkin tespitlerini de bu şekilde okumak mümkündür.

Fakat dikkat edilirse, burada bir 'kaçınılmazlık' durumu vardır. Bir vakıadır ki, tarihte 'refah' ve 'hadariyet' evresine ulaşan bütün toplumların 'çalışma' katsayıları azalmıştır. Bu evreyi Firavunlar da, Romalılar da, Osmanlılar da yaşamışlardır ve hepsinde de bu katsayı düşmüştür. Zevk ve sefanın bu evrede artmasının nedeni de farklı

değildir. Yokluk döneminde, zevk-sefaya ayıracak zaman bile yoktur; fakat varlık döneminde, artık onu 'tüketmek' gerekir. Tüketimin şekli de genellikle 'olumsuz' yahut 'zararlı' yollardan olur. Örneğin Romalılar, zenginliğin doruğuna ulaştıklarında her türlü israfın ve ahlaksızlığın batağına saplanmıştı; Osmanlılarda ise Lale Devri'nde bir lalenin fiyatı bir akçeyi bulmuştur. (Hakeza bugün Batı ülkelerinde ünlü ressamların tablolarına yahut bazı mücevherata çok büyük meblağlar ödenmesini de böyle yorumlamak mümkündür.) Bunu 'rafineleşme'nin veya estetik zevkin gelişmesinin yahut 'incelme'nin bir sonucu olarak görmek de mümkündür; ancak bu türden 'tüketim' biçimleri, toplum hayatında genellikle yaralar açmış ve o toplumların çöküşünü hızlandıran birer faktör olmuşlardır. Bendeniz burada da yine belirleyici olanın, zenginlikleşmeyle birlikte, çalışma katsayısının düşmesi olduğunu düşünüyorum. Bu ikisi arasında çok hassas bir denge vardır ve bu hassas denge kaybedildiği zaman, "zenginlik başa bela olur." Bugün Batı toplumlarında çalışma katsayısının düşmesinin nedeni de yine budur. Çalışma saatleri azalmış; işgücünün saat başına kazandığı meblağ ise artmıştır. Bu, toplumun zenginlik düzeyinin yükselmesi demektir. Bu düzey yükselince de, tüketim katsayısı artmıştır. Daha az çalışıp daha çok kazanma, bünyenin üzerine binen yükü artırmış; kazancın tüketilmesi arzusunun artması da yükü katmerleştirmiştir. Bu, ise, nihayetinde, kaçınılmaz olarak, bünyenin iflasi ile sonuçlanacaktır!

Peki, o zaman Rousseau gibi: "medeniyet kötüdür" mü demeliyiz? Bence hayır. Kanımca Rousseaucu

“

Kanımca, bütün medeniyetlerin belirleyici unsuru 'çalışma' faktörüdür. 'Birikim'i sağlayan şey de esas itibarıyla budur. Çalışma olgusunu ortaya çıkaran, kimi toplumlarda 'din', kimi toplumlarda 'yasa' (veya başka bir şey) olabilir. Ne olursa olsun, bir toplumun fertleri 'çalışıyorsa', o toplum üretir. Üretim, bir biçimde zenginlik doğurur. Medeniyet de, zaten bütün bunların toplamından başka bir şey değildir.

kötümserliğin nedeni, değerlendirmenin 'sonuçlar' üzerinden yapılmasıdır. Halbuki bu 'sonuç' bir başka biçimde de olabilir. Ve burada yine 'çalışma' kavramından yardım alabiliriz. Hepimiz kabul ederiz ki, Müslüman 'çalışkan' insandır. Çalışma da, kaçınılmaz biçimde, bir 'zenginlik' üretir. O halde "zenginlik bizatihi kötü bir şey değildir." Yani Müslüman çalışırsa, bunun bazı 'sonuçları' olacaktır ve 'medeniyet' de bu sonuçlardan biridir. Zaten tarihsel pratik de bunu göstermiştir. Gelişen, büyüyen her toplumun medeniyeti olduğu gibi, Müslüman toplumların da 'medeniyeti' olmuştur. Fakat bu tabii ki, medeniyetlerin birbirine benzediği şekilde anlaşılmalıdır. Müslüman medeniyeti ile diğer medeniyetler arasında, bazı açılardan büyük farklar vardır. Mesela Osmanlı'nın payitaht merkezi olan Topkapı Sarayı, Batı'daki sıradan bir dükün şatosu kadar bile ihtişamlı değildir! Ama öte yandan, tezhip veya ebru sanatının bir örneğini bir başka medeniyette bulamazsınız. Bunlar, Müslüman medeniyetine özgü bir estetik anlayışının ürünüdür. Hakeza Roma veya modern Batı uygarlığında cinselliğin alabildiğine sergilendiği heykelleri görebilirsiniz ama Müslüman medeniyetinde heykel yahut canlı resim tasvirine

dair bir şey bulamazsınız. Bu da yine bu medeniyetin kendine özgü değerlerinden kaynaklanır. Yine modern Batı medeniyetinde şehirlerin merkezini 'pazar' işgal eder ama bir Müslüman şehirde merkezde cami veya medreseyi bulursunuz. Bütün bunlar, o medeniyete özgü temel değerlerin farklılaşmasından kaynaklanır. Fakat bütün medeniyetlerde bir 'rafineleşme' olgusu da vardır. Tac Mahal yahut Selimiye Camii, kuruluş döneminin eserleri değildir. Bunlar, toplumun her alanda gelişmesiyle ortaya konulabilecek eserlerdir. Hakeza Sokrat, Aristo ve Eflatun, Yunan site devletinin kurulduğu dönemin filozofları değildirler. Bunlar, artık bu devletin yayılma ve zenginleşme döneminin ürünüdürler. Aynı şekilde örneğin fen ilimlerinde Biruni, Harezmi, Razi de Müslüman devletlerin kuruluş döneminin değil, gelişme döneminin ilim adamlarıdır. Bu şablonu tarihin her döneminde her topluma uygulamak mümkündür.

Rousseaucu medeniyet karşıtlığının dayandığı temellerin sağlam olmadığını gösteren en iyi örnek ise kanımca Hz. Süleyman (a.s.)'dir. Malum olduğu üzere, Hz. Süleyman'a "hiçbir kula nasib olmayan" mülk verilmiştir ama o yine de 'şükreden bir kul' olabilmiştir! O, sadece maddi anlamda zenginliğe,

Bugün Müslümanlara düşen görev, öncelikle kendi toplumlarını sağlıklı temeller üzerine inşa etmektir. Bu yapılmadan, sanatta, bilimde, edebiyatta vs. dehalar yetiştirmeye kalkışmak beyhude bir çaba olacaktır. Ancak bilinmelidir ki, Müslüman toplumun kuruluşu da, bilgi temeline dayalı bilinçli eylemlilikle mümkündür. Neyi nasıl yapacağını bilmeyen topluluklar, toplum haline gelemazler. Bilgi, bilincin temelini oluşturur. Müslümanların bugün en çok eksik oldukları alan da bilgi alanıdır. O nedenle, Müslümanların öncelikle bilgi alanında kendilerini ispatlamaları gerekmektedir.

hükümlüğe vs. sahip değildir; ayrıca cinlere hükmedebilmekte, kuş ve karınca dilini de anlayabilmektedir! Buna rağmen, bu zenginlik veya 'mülk' (Rousseaucuların iddia ettiğinin aksine), ne onun kişiliğini ne de onun hükümlü olduğu toplumu bozabilmiştir. O halde, zenginlik veya medeniyet, bozulmanın asli nedeni olamaz. Bozulmanın asli nedeni, küfür ve şirkittir. Kişide Allah korkusu yoksa, zenginlik onun ancak ifsadını artırır. Fakat kişi takva sahibi ise, o paranın değil, para onun esiri olur. "Herkesin bir fiyatı vardır" sözü kapitalizmin egemen olduğu toplumlar için geçerli olabilir. Müslümanın fiyatı yoktur; Müslüman her şeyini Allah için feda etmiş kişidir. Zira o, "malı ve canı karşılığında Cennet'i satın almıştır."

Rousseaucu medeniyet karşıtlığını, biraz da kapitalizmin doğal sonucu olarak görmek gerekir. Kapitalist dünyada daha zengin olan, kural olarak, daha zalim olur; çünkü burada kazancın helal yoldan olması gibi bir kural yoktur. Yani bu dünyada bir nevi 'orman kanunu' geçerlidir. Bu ise, açıkçası 'ekonomik zulüm' demektir. Sosyalistlerin ve anarşistlerin mülkiyet karşıtlığı da bu noktaya bağlamak mümkün-

dür. Proudhon'un mülkiyeti 'hırsızlık' olarak görmesinin, sosyalistlerin ise özel mülkiyeti 'sömürü' saymasının sebebi biraz da budur. Ancak ya kazanç helal yoldan olursa, bu durumda da mülkiyet hırsızlık mı sayılmalıdır? Ya özel mülkiyet alın terinin sonucuysa, bunu da 'sömürü' olarak mı görmek gerekir? Tabii ki hayır. Çünkü "emek kutsaldır!" Yani "insana çalıştığı kadarı vardır." Dolayısıyla, aslanan çalışmaktır ve çalışanla çalışan bir olamaz, olmalıdır. Çalışan kazanmalı ve hak ettiğini almalıdır. Fakat hak edikten sonra, elbette ki tasadduk tavsiye edilen bir şeydir. Kişinin hak ettiği şey ise, onun isteği dışında, ondan alınmaz. Yani rızasız 'kamulaştırma' yapılamaz. Kişi istemezse, zekat borcu dışında, malı elinden alınmaz. Bu, her şeyden önce, o kişinin emeğine saygısızlıktır.

Sade yaşamın, "yaşamların en iyisi" olduğu yönündeki tez de aslen çürük bir temele dayanmaktadır. Zira 'karmaşıklaşma' toplumların hayatında bir anlamda kaçınılmaz bir süreçtir. Çalışma faktörüne bağlı olarak katsayısı artar ve medeniyetlerin zirve noktasında en net şekilde tezahür eder. Teknolojik gelişmeyi de aynı şekilde görmek

mümkündür. Dolayısıyla, sürekli sade yaşam, esas itibarıyla, ütopyadır. Yeni kurulan toplumlarda görülebilir; ancak rafineleşme ve inceleme evrelerinde kaçınılmaz olarak yerini karmaşıklaşmaya bırakır. Örneğin Yunan site devletinin hukuk metinlerinin sadeliğini Roma İmparatorluğu'nun hukuk metinlerinde istesiniz de bulamazsınız. Çünkü 'imparatorluğun' çok boyutlu sorunları, hukuk metinlerinin karmaşıklaşması sonucunu doğurur ki, imparatorluk dönemi ni yaşarken Yunan site devletinin 'sadeliği'ni özlemek, nostaljik bir arzu olmanın ötesine geçmez!

Peki medeniyet algımız, Malik bin Nebi'ninki gibi mi olmalıdır? Bence burada da çekincelerimiz olmalıdır. Zira Bin Nebi mantalitesinde bariz bir 'moderniteden etkilenmişlik' durumu vardır. Bin Nebi'ye göre İslâm, her şeyden önce bir 'medeniyet'tir ve yüzden de 'gelişmişlik', 'ilerleme' (hatta 'modernlik') iyi bir şeydir! Her ne kadar Bin Nebi, İslâm medeniyetinin kökeninde İslâmi bir 'ruh'un yattığını ve medeniyeti üreten asli dinamiğin bu olduğunu söylese de, bu 'ruh'un Batı medeniyetiyle temelden çeliştiğini görememektedir. Bu da onun medeniyet algısının en 'sorunlu' yanıdır. Kutub ile giriştiği tartışmada da bunu net olarak görmek mümkündür. Kutub, 'medeniyet' kelimesinin tazammun ettiği manaların tamamının zaten İslâm'da zaten var olduğunu söylerken, aslında Batı modernitesinin ve onun ürettiği uygarlığın 'zararları'na dikkat çekmektedir; fakat Bin Nebi "İslâm medeniyettir" derken, Batı modernitesinin ürettiği uygarlığın olumlu yanlarının olabileceğini kabul etmektedir. Bu, aslında tipik "Batı'nın tekniğini alalım, kültürü-

nü almalıym” anlayışdır ve bize yabancı da değildir. Aynı anlayışı, Osmanlı'nın son dönemlerindeki İslâmcı ulemeda da gözlemek mümkündür ve bu tipolojinin öne çıkan karakteri, 'savunmacı' ve 'özür dileyici' bir üsluba sahip olmasıdır. Her ne kadar Bin Nebi, Müslüman toplumların sömürülmesinin birinci derecede sorumlusu olarak yine Müslümanları gösterirken ve çözümün Ra'd:11. ayetin emrine uymak olduğunu söylerken haklı olsa da, modernitenin temel kavram ve değerlerinin İslâm ile taban tabana zıt olduğunu görememiştir. Kutub, bu noktada ondan çok ileridedir ve bu yüzden de Batı modernitesinin ürettiklerinin 'medeniyet' olarak görülemeyeceğini söylemektedir.

Soruna 'ideolojik' açıdan bakıldığında, Kutub'un haklı olduğunda kuşku yoktur. Fakat 'medeniyet' olgusunun başka boyutları da vardır ve bu, Müslümanların ürettiği medeniyet için de geçerlidir. Denilebilir ki: "kişi, hiçbir ileri teknolojik alet kullanmadan, basit ve sade yaşayarak da medeni olabilir! Asıl, köy hayatı yaşayanları medeni saymak gerekir." Bu yaklaşım, doğru değildir; zira medeniyet, 'medine' ile ilişkili bir kavramdır ve burada kentlilik olgusu çok önemlidir. Kentte hayat hızlı akar; ilişkiler giriftir; düzen karmaşıktır; sorunlar ağırdır. O yüzden, kent hayatında bilgi hayati önemi haizdir ve 'ilim' esas itibariyle kentte gelişir. Buradan, bütün rasûllerin niçin kent halklarına gönderildiğini anlamak da mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, rasûllerin kent halklarına gönderilmiş olmasını kent yaşamının zulümle özdeşleştiğinin kanıtı olarak almak yerine, vahiy hakikatinin kentlerde daha iyi kavranabileceği şeklinde yorumlamak

daha makuldür. Evet, vahyin beşiği 'medine'dir; risalet de kentli bir şahsa verilmektedir. Ayrıca Medineli olmak, 'medeni' olmaktır. Medeni olmak ise başlı başına bir değerdir!

O halde medeniyet kavramına bu açıdan baktığımızda, bazı açılardan nötr bir alan ile karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Müslüman için hayatın anlamı, estetik ürünler ortaya koymak, binalar yapmak, yeryüzünü mamur etmek vs. değildir. Müslüman her şeyden önce 'kul'dur. O, kulluğunun gereğini yapar; bunun sonucunda medeniyet hasıl olursa olur; olmazsa, Müslüman yine kuldur, yine kulluk vazifesini yapmakla yükümlüdür. Fakat Müslüman, çalışkan ise, üretecek demektir. Üretim ise, sonuç olarak zenginlik doğurur. Müslüman üretilen değeri, hayır yolda kullanan kişidir. Bu yüzden, Müslümanın zengini makbuldür. Çalışma, bilginin de rafineleşmesi sonucunu doğurur. Bu yüzden de, Müslümanın daha çok bileni makbuldür. İlim düzeyinin yükselmesi ise, bir ölçüde zenginlikle ilişkilidir. Toplumun eğitim imkanları iyi olursa, bilgi düzeyi yükselir; bu da yine topluma zenginlik olarak geri döner. Dolayısıyla, Müslümanın 'çalışması'nın, kural olarak 'medeniyet' doğuracağını söylemek de bir mahzur yoktur. Ancak burada ince bir nokta vardır ki buna dikkat etmek gerekir. Medeniyet, toplum hayatının bir hasilasıdır. Ferdi çalışmalar medeniyet üretilmez. Müslüman bir toplum varsa ve bu toplum Müslümanlığının gereği olarak 'çalışıyorsa', medeniyet burada ortaya çıkabilir. Fakat nice Müslümanlar vardır ki, tarih boyunca etrafına bir avuç insan dahi toplayamamıştır. Bunların en bilineni Hz. Nuh'tur. Onun çalışma-

ları sonucunda bir medeniyet hasıl olmadı diye Hz. Nuh kötülenecek de değildir. O görevini yapmıştır; fakat takdir başka türlü tecelli etmiştir. Ancak eğer bir Müslüman toplum varsa ve bunlar örneğin çalışmıyorsa, buradan da "medeniyet, Müslümanlığın zorunlu sonucu değildir" türü yargılara ulaşmak doğru olmaz. Müslümanlar, kural olarak, çalışkan insanlardır. Müslüman olduğunu söylediği halde çalışmayan bir toplum varsa, orada 'iman'la ilgili bir sorun var demektir. Burada da tartışmanın platformu değişmiş demektir. Burada artık 'iman' ile ilgili meselelerin çözümüyle uğraşmak gerekir. Bu tür durumlarda, medeniyet mevzularını tartışmak abesle iştigal olarak görülmelidir.

Dolayısıyla, bugün Müslümanların henüz kendi toplumlarını kurmadıkları bir vasatta, 'medeniyet' meselelerini tartışmaları esas itibariyle doğru değildir. Bugün Müslümanlara düşen görev, öncelikle kendi toplumlarını sağlıklı temeller üzerine inşa etmektir. Bu yapılmadan, sanatta, bilimde, edebiyatta vs. dehalar yetiştirmeye kalkışmak beyhude bir çaba olacaktır. Ancak bilinmelidir ki, Müslüman toplumun kuruluşu da, bilgi temelinde dayalı bilinçli eylemlilikle mümkündür. Neyi nasıl yapacağını bilmeyen topluluklar, toplum haline gelemezler. Bilgi, bilincin temelini oluşturur. Müslümanların bugün en çok eksik oldukları alan da bilgi alanıdır. O nedenle, Müslümanların öncelikle bilgi alanında kendilerini ispatlamaları gerekmektedir. Bu yapıldığında, Müslüman toplumun kurulmasının önünde ciddi bir engel kalmayacaktır. 'Medeniyet'in tezahürleri de bunun ardından görülecektir.

Medeniyet Bahsinde Üç Türk Münevveri

Metin Önal MENGÜŞOĞLU

İsmet Özel

D araltılmış anlamıyla da olsa münevveri, çokça düşünen insan, diye tanımlayabiliriz. İlahi Vahiy büyük insan kalabalığını sıklıkla “ne kadar az düşünüyorsunuz!” şeklinde uyardığına göre, çokça düşünenler en azından bu bakımdan Allah nazârında bir itibara sahip bulunmalı. Taleplerinden ötürü Allah onların kalbini aydınlattığından onlara münevver deriz. Bedevilikten kurtulamamış, bedeniyle beraber zekâ yaşını da olgunlaştırmamış kimselerden başkaları, çok düşünmenin zararlarından söz etmeyecektir sanırım. Bir de düşünme ile üzülmeyi yahut arzu, vehim, hevâ ve hevesi birbirine karıştıranların bu hususta işi zordur. Onlara hangi hakikati anlatabilirsiniz? Arzuyu fikir zanneden-

Hilmi Yavuz

lerin aldanişını bir kenara koyalım şimdilik. Ve çokça düşünen insanların elbet çokça yanılma hakkı bulunacağı gerçeği üzerinde biraz duralım. Kimi mükemmeliyetçiler yanılma korkusuyla bir ‘şey’ söylemekten çekinerek, onlar da kendilerini başka bir biçimde arzularının yahut uzun emelliliklerinin mahkûmu kılmıyorlar mı? Geriye, elimizde düşünen, düşündüklerini ifadeye dökerek herkesle paylaşmaya çalışan, yanılmaktan korkmayan, ancak yanıldığını anlayınca da derhal kendini tashih eden münevverler kalıyor. İşte tam bu son cümlecik münasebetiyle, diyorum ki sahici münevver, “kendini tashih etme” hususunda eğer ciddi bir şöhret sahibi değilse, aydınlanmasının ana damarı kesik demektir. Biz, İlahi

Yusuf Kaplan

Vahiy dil ve düşüncelerine kılavuz olarak benimseyenler, cahil kimseyi, “bilmediğini bilmeyen” diye boşuna mı tanımıyoruz? Bilmiyorum, diyebilmenin fazileti ne kadar yüksektir!

Said Nursi’nin *Hutbe-i Şamiye* adlı eserindeki sözü önemserim. Der ki: “Bazen arzu, fikir suretini giyer, muhteris şahıs, nefsanî arzusunu fikir zanneder.” Bu sözü hatırlayınca sevgili Yusuf Kaplan’ın günlerce Yeni Şafak’taki köşesinde yazıp durduğu gerek ‘Bediüzzaman’ ve gerekse ‘medeniyet’ mevzuundaki yazıları ile alakası dikkatimi çekti. Söz konusu yazılarda eğer yanılmıyorsam benim hissettiğim telaş ve acelecilikle beraber, bütün ihtiyat tedbirlerini ortadan kaldıran ve hatta arada bir kendisine kendisinin de şaşırdı-

ğı kimi ifadeler, doğrusu onun münevver kişiliği bakımından çok ama çok kaygı verici geldi. Şöyle söylüyor: “Risalelerde, bütün tefekkür alanlarında İslâm’ın insanlığa sunabileceği medeniyet tasavvurunun şifrelerinin gizlendiğini, derc edildiğini, depolandığını görebiliyoruz artık.” Bu yetmiyor nihai yargısını da şöyle özetliyor: “Bediüzzaman, (âlim) Gazali, (arif) İbn-i Arabî ve (hâkim) İbn-i Haldun’un yaptığını tek başına yapmıştır.” Bu satırları gözlerimi ovuşturarak birkaç kere okuduktan sonra düşündüm. Yazar besbelli ki Said Nursi’nin eserlerini okumamış. Okuduysa da muhtemelen ağıdalı ve hatta yığınla Türkçe hatasından ötürü çoğu kere anlaşılmasız bölümlerden ötürü oralarda gizli hikmetler vehmetmiş. İnsanın hatırına memlekette en yaygın sempatizan kitesine sahip bir zatın etrafında oluşan varlık ve değere hoş görünme gibi ihtimaller de gelmiyor değil ama yazar bir süre sonra bunu bertaraf etmek maksadıyla ‘Bediüzzaman’ın, bağlıları tarafından doğru anlaşılmadığını söylüyor. Peki, bu ifadeler bir yerli/bölgesel asabiyetin tezahürü olabilir mi? Allah bilir. Ben kişisel olarak kanaatimi bildirmek maksadıyla Said Nursi’nin yukarı paragraftaki sözünü alıntılamıştım. Gördüğüm odur ki, ortaya sürdüğü yargılar yazarımızın arzusudur, iyi niyetidir, lakin bunlar hem de büyük harf-

le FİKİR değildir. Yazar, iddiaları üzerinde yeniden ve daha bir dikkatle düşünmeli ve kendisini tashih etmelidir bence.

Münevverin elbette hatta herkesten çok yanılma hakkı vardır, diyerek biraz da Hilmi Yavuz ve İsmet Özel üzerinden düşünelim. Ancak düşünürken sakınmamız gereken en tehlikeli tuzak, camia asabiyetidir. İsmet

ra geçmiş: “Medeniyet toplum hayatının düzenlenmesinde insan aklının egemenliğine ve tatmin yollarının seçiminde nefsin eğilimlerine üstünlük tanımanın doğal sonucudur. İslâm kaynaklarının medeniyet kurmayı öngördüğü iddiası abestir.” Muhtemelen şuur altında Mehmet Akif merhumun “medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar” şeklindeki İstiklâl Marşı mısraı yatan bu sözler ne ölçüde isabetlidir? Ve bu sözleri söyleyebilmiş birisi Hilmi Yavuz tarafından nasıl Kadızade veya selefi gösterilebilir? Burada bal gibi mistik bir ruh hali yatıyor; en önemlisi Hilmi Yavuz’un medeniyet tarifi dışındaki umumi kanaatleriyle de örtüşüyor. İsmet Özel batı karşıtı hatta batı düşmanı çıkışlarıyla şöhret bulmuş olmasına rağmen mesela sözlerinin devamı okunduğunda dehşetli biçimde batılı kavram ve tanımlarla düşündüğü açığa çıkmaktadır. Yukarıdaki ifadesinde “medeniyet, akıl, nefis” üçü de İlahi Vahiy açısından bakıldığında yanlış kullanılmıştır. Biraz dokunaklı gelse de, İsmet Özel bu topraklarda kendisinden önce varolan ve sürekli medeniyet meselesine vurgu yapan, camiadaki şöhreti de kıskanılacak kadar köklü bulunan bir başka şairin tahtına mı taliptir? diye kuşkulandırmadan duramıyorsunuz.

Besbelli medeniyeti batıdaki gelişmelerin, ilerlemelerin,

Medeniyet asli anlamda bizim kelimemizdir. Ve kök olarak din ile yani ed-din ile çok yakın irtibatı vardır. Hilmi Yavuz da bu kanaati yarı yarıya paylaşan şu ifadeleri kullanmaktadır: “Medeniyet dinden, kültür etnisiteden doğar.” Devamında ise ahlak ve estetik diye iki tür medeniyetten söz eder. Ve her ikisinin kaynağını da Vahiy ve sünnete bağlar. Özetle der ki: “Türkiye’de Müslümanlar İslâm’ın bir medeniyet olduğunu ısrarla göz ardı etmişler, sadece akideden ibaret görmüşlerdir.”

Özel’i camianın insanı görüp, Hilmi Yavuz’u dışarıda tutarak aralarındaki husumeti çözümlenmeye kalkışırsak, adaletten, fikirden uzaklaşır, biz de arzunun, heva ve hevesin tuzağına düşeriz. Nitekim basında bu tuzağa düşmüş kimi yazılar okuduk. Medeniyet bahsinde İsmet Özel’in şöyle bir sözü zabıtlarla-

Biz diyoruz ki medeniyetin bir negatifi yoktur ve o tektir. Yani akıl gibi o da salt müspet bir kavramdır. Mesela ahlak kelimesi iyi ve kötü diye ikiye ayrılır. Çünkü beşerin bütün sürekli davranışları bizzat kendi eseridir ve bunlar takva yönünde de olabilir, azgınlık yönünde de. Oysa medeni bir davranış salt iyi, güzel ve doğru olmalıdır. Yusuf Kaplan'ın da belirttiği gibi "İlim, irfan ve hikmettir." Onun negatifi olsa olsa gayrı medeni, en doğrusu barbar ve vahşi biçiminde dile getirilebilir. O halde yeryüzünde kimin eliyle olursa olsun üretilen her türlü kalıcı ve kadim güzellikler insanlığın ortak aklının ürünü olarak tek bir medeniyet havuzunda birikir. Bunlar insan fitrat, akıl ve vicdanına uygun düşen makul ve maruf oluşumların bütünüdür. Yeryüzünde ilk medeni tohum Allah elçileri vasıtasıyla atılmıştır.

şehirlileşmenin ürünü yahut sonucu sayan bu bakış neden yanlıştır? Çünkü medeniyet asli anlamda bizim kelimemizdir. Ve kök olarak din ile yani ed-din ile çok yakın irtibatı vardır. Hilmi Yavuz da bu kanaati yarı yarıya paylaşan şu ifadeleri kullanmaktadır: "Medeniyet dinden, kültür etnisiteden doğar." Devamında ise ahlak ve estetik diye iki tür medeniyetten söz eder. Ve her ikisinin kaynağını da Vahiy ve sünnete bağlar. Özetle der ki: "Türkiye'de Müslümanlar İslâm'ın bir medeniyet olduğunu ısrarla göz ardı etmişler, sadece akideden ibaret görmüşlerdir." Bu isabetli görünen teşhisin satır aralarında eğer İslâm'ı 'medeniyetlerden bir medeniyet; dinlerden bir din, hatta bir üst yapı kurumu' olarak görme alışkanlığı hissedilmeseydi biz de onaylardık. Tartışmalar uzadıkça

durum değişmektedir maalesef.

Biz diyoruz ki medeniyetin bir negatifi yoktur ve o tektir. Yani akıl gibi o da salt müspet bir kavramdır. Mesela ahlak kelimesi iyi ve kötü diye ikiye ayrılır. Çünkü beşerin bütün sürekli davranışları bizzat kendi eseridir ve bunlar takva yönünde de olabilir, azgınlık yönünde de. Oysa medeni bir davranış salt iyi, güzel ve doğru olmalıdır. Yusuf Kaplan'ın da belirttiği gibi "İlim, irfan ve hikmettir." Onun negatifi olsa olsa gayrı medeni, en doğrusu barbar ve vahşi biçiminde dile getirilebilir. O halde yeryüzünde kimin eliyle olursa olsun üretilen her türlü kalıcı ve kadim güzellikler insanlığın ortak aklının ürünü olarak tek bir medeniyet havuzunda birikir. Bunlar insan fitrat, akıl ve vicdanına uygun düşen makul ve maruf oluşumların bütünü-

dür. Yeryüzünde ilk medeni tohum Allah elçileri vasıtasıyla atılmıştır. Onların Allah'tan alıp getirdikleri her şey salt hayırdır, şer değildir. O hayırlı işlerin temerküzünden, birikiminden ortaya konan ve dünyada gelecek nesillere ibret olan her güzel ahlak numunesi ve estetik değer, medeniyet havuzunun bir damlacığıdır. Üstelik bunu üretenin Müslüman olması da gerekmez. Yeter ki üretilen şey makul ve maruf olsun, hayrı ve ulviliği hedeflesin. Vahşi arzuların, karanlık evhamların, çirkin emellerin, süfli duyguların, şirk, nifak, fık, fücür ve fuhşiyatın birikimi asla medeniyet olarak adlandırılmaz. Çünkü medeniyet çepeçevre pozitif bir kavramdır. Yeryüzüne dikilen eserin değil onu diken iradenin medeniliğinden söz açılabilir. Tersinden barbarlık da böyle değil midir? Barbar olan silahın kendisi değil onu batıl yolda kullanan iradedir.

İsmet Özel'in yanılığından hareketle Hilmi Yavuz bir medeniyet savunusu yaparak karşı taarruza geçen kimi yazılar kaleme aldı. İlk bakışta haklı bir hareket noktasından kalktı ama bizce otururken maalesef çok ciddi tartışma alanları açtı. "Güzellik emr-i maruftur" dedi. Bu onu haklı kılan kalkış çizgisiydi. Beraberinde zayıf da olsa "Allah güzeldir, güzelliği sever" şeklinde hadis kitaplarındaki sözü dayanak almaya çalıştı. Bunu da en azından kelimayı kibar diyerek benimsemek mümkündür. İsmet Özel'i

“büfeci İslâm” düzeyinde hafife alması ise besbelli ki şahsi bir husumetin sonucuydu; bu da bizi çok fazla ilgilendirmiyor, belki kişisel bir meseledir. Şu sebeple ki böylesi bir adlandırmanın galebe çalan bir hissiyata dayandığı çok aşikârdı. Gerçi İsmet Özel muhiplerince daha ziyade bu ifadeden hareketle Hilmi Yavuz’a yüklenmeler olmuştu. Hilmi Yavuz buradan kalkarak Müslümanlara “bidon kafalı” veya “göbeğini kaşıyan adam” ithamı yakıştıranlara topuk kaptırıldığı yönünde bir kanaat sahibiydi. Ona göre Müslümanlar bunu asla hak etmiyorlardı ama Özel gibilerin uygunsuz iddiaları böylesi sonuçlara kapı aralıyordu.

Benim asıl tartışmaya açacağım mevzu ise Hilmi Yavuz’un şair ve felsefeci kimliğine gölge düşüreceğini düşündüğüm daha vahim varış noktalarıdır. Öyle ki “İslâm, sadece bir din değildir” gibi altı üstü desteksiz ifadelerin onu nerelere vardıracağını görmüyor mu acaba? Neden, sadece bir din olmasın İslâm? Siz dinden ne anlıyorsunuz? Din (yani ed-Din) bizim anlayışımızda insanın kendisi, öteki insanlar, toplum ve nihayet Allah ile olan bütün muamele ve münasebetlerini tanzim eden -tabir caizse- İlahî paradigmanın adıdır. Eğer batılı bir dille dini tanımlayacak olursanız, doğrudur, onlar dinden, yalnızca manevi bir cihazlanmayı anlıyorlar. Ve yine onlar hayatı kutsal ve profan diyerek parçalayıp bu iki alanı birbirinden bağımsızlaştırıyorlar. Eğer

Hilmi Yavuz batılı tariften hareketle düşünüyor ve konuşuyorsa ona bir diyeceğimiz yoktur. Ancak bahsi geçen din İslâm ise, bizim diyeceklerimiz vardır.

Hilmi Yavuz, bildiğimiz kadarıyla kendisini İslâm sosyolojik yapısı içerisinde gören birisidir. Öyleyse medeniyet olgusunu savunacağım, böylece İsmet Özel’i mat edeceğim derken, kendi eliyle kimi tuzaklara düşmekten de sakınmalıydı. Mesela ne demektir “İslâm’ı sadece şeriate irca etmek” kaygısı. Bu kaygılar laik, Kemalistlerin ucuz sloganından öte bir anlam taşımaz. İslâm, yerine göre elbette şeriatan ibarettir. Ve Müslümanların şeriatan anladığı, Allah’ın yer yüzünde uygulamamız için bize gönderdiği yasaların bütünüdür. Oysa bu sloganı kullananlar, “eğer şeriatı kaldırıp atarsanız yahut ahkâm ayetlerini saymazsanız biz de Müslüman’ız” diyen sinsi İslâm düşmanlarıdır. Bu bakımdan samimi Müslümanlar böylesi ikiyüzlülere topuk kaptıracak ifadelerden sakınmalıdır.

Bir husus var ki burada muhtemelen Hilmi Yavuz şekilci dindarlığı eleştiriyor olabilir. O zaman kullanılan dil bence uygunsuz görünmektedir. Bütün hatasına rağmen mesela İsmet Özel şekilci deyince anladığımız o ham yobaz ve kaba soflya aynı hizada gösterilebilir mi? Dini sadece akideden ibaret gösterenlere yönelik eleştirilerin de boşlukta kaldığı görülüyor. İşin aslı şudur ki İslâm öylesine muazzam bir tevhid akidesi

getirmiştir ki o, benimsenirse bütün müesseseleriyle bu Hak din benimsenmiş olur. Yok eğer akidede sıhhat yoksa o zaman da benimsenen manzume İslâm akaidi değil, ya bätül bir mezhep yahut bid’at ve hurafelerden ibarettir.

Orasını çok iyi bildiğimi söyleyemem “küçük harfle medeniyet, büyük harfle medeniyet” biçimindeki fantastik kategorileştirmeler bana göre değil. Ama şurası bana göre ki İslâm’ı sadece batılı tanımıyla medeniyet meselesine indirgeyen bir zihniyet de vardır memlekette ve sanki Hilmi Yavuz da o çizginin insanı gibi tanınmaktadır. Kimdir onlar denilirse Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi’yi saymak mümkün. Biliniyor ki bu zatların ferdi hayatında dindarlık yoktur. Bu belki sadece kendilerini ilgilendiren bir haldir. Lakin dine, özelde İslâm’a yönelik bakış ve anlayışlarındaki marazi durum asıl vahimidir işin. Zaten Hilmi Yavuz da bu bahiste Ahmet Hamdi’nin *Mahur Beste* adlı eserinde Molla Bey’e söylediği sözlerle sarılarak savunma yapmakla bundan sakınmadığını ortaya koyuyor. İşte o sözler: “bizim şark, Müslümanlık, şu bu diye tebcil ettiğimiz şeyler, bu topakta kendi hayatımızda yarattığımız şekillerdir. Bize ulûhiyetin çehresini veren Hamdullah’ın yazısı, Itri’nin tekbiri, kim olduğunu bilmediğimiz bir işçinin yaptığı mihraptır.” İslâm bahsinde Ahmet Hamdi’ye ne kadar söz düşer burası çok tartışılır. Ancak Hilmi beyin sahiplendiği

medeniyet anlayışı da tersinden heteredoks ve de Bektaşî mi zaç bir din telakkisine müsamaha kapısı açma çabası değil midir?

Dinin yani İslâm'ın ahkâmını unut, ritüellerini boşla, akaidini ise tıpkı Yahya Kemal gibi sırf ahali benimsediği için hoş gör, hatta ahiret inancı hususunda tereddütler taşı, bu mudur nihai teklifi şairin?

Hilmi Yavuz Toynbee'nin "İslâm bir din'dir, medeniyet yaratmamıştır" sözünü basamak yaparak verdiği röportajda da, "selefilik yeniden üretiliyor" derken, tartışmayı kişiselleştirmedeğini, "İsmet Özel'in Müslümanlar arasında temsil ettiği zihniyet"i gösteriyor. Bence burada da iki önemli yanlış var. Evvela Toynbee'nin neye din ve neye medeniyet dediği sorgulanmalıdır. Üstelik aynı Toynbee'nin tırnak içerisinde Garp Medeniyeti'ne yönelttiği köklü eleştiriler ışığında yapılmalıdır bu. Birtakım teknik gelişme ve buluşlara erken sahiplenmiş olmak medeniyet diye adlandırılabilir mi? Başından beri negatifi olmadığını söylediğimiz medenilik esasen erdem, iyi ahlak, estetik değerlerin gözetilmesi ve ulvi duygular peşinde koşmakla eşdeğer bir yüceliştir. Teknik dediğimiz şey alet bilgisinden ibarettir. Oysa medeniyet, aleti tutan elin iradesi ve inancıyla alakalı bir varlık/bütünlüktür. Öyleyse Toynbee görmemiş olsa da, adına hiç-

bir zaman "İslâm Medeniyeti" demenin doğru olmayacağını söylesek de, şimdi yeri geldi büyük harfle diyoruz ki bir tek MEDENİYET vardır zaten. Ve yine kendi ifadelerini tırnak içerisinde almadan tekrarlamalıyız

Bizim medeniyet telakkimiz Mekke'den Yesrib'e büyük bir hicret gerçekleştiren Allah Elçisi'nin benzersiz inkılâbıyla başlar. Bize yeni bir takvim armağan eder ve Yesrib'i Medine'ye dönüştürür. Bizim selefimiz işte bu hareketin bizzat içerisinde bulunarak Allah Elçisi'ne yakın mesai arkadaşlığı eden Ensar ve Muhacirin'dir. Daha sonraki yüzyıllarda İslâm halkasına dâhil olarak kendi mahalli kültürlerini de birlikte getiren her kavmin MARUF olan bilgi ve becerisi, Büyük Hicret hadisesiyle başlatılmış bulunan medeniyet havuzuna katılır.

ki ırkçı, kolonyalist ve sömürgecilerin kurduğu, içerisinde yaşadığı paradigmaya, hiçbir insaf sahibi Medeniyet diyemez, dememelidir. Hem ırkçı, insanları köleleştirici hem de medeni nasıl olunur?!

İkinci ve bence en önemli yanlış da İsmet Özel'in temsil ettiği söylenen zihniyettir. Özel'i sefeli diye göstermekle Hilmi

Yavuz camianın yedek kulübesinde oturduğunu açık etmiştir.

Kadızedelerin temsil ettiği anlayışla da Özel'in alakasını kurmak her iki zihniyeti de doğru okumamaktır bize göre. İsmet Özel bir kere, yukarıda bir nebze değinmiştik, yine tırnak içerisinde 'akılcı' değildir. Tam aksine hele son fikirleri iyi okunursa neredeyse Bâtınilikle irtibatlandırılabilir. Sultan Alparslan'ın Malazgirt Zaferi tarihiyle Cumhuriyetin kuruluş tarihi arasında kurduğu gizemli alaka bunun en tipik göstergesidir. Tek başına 'Türklük' olgusu üzerinden yaptığı yorumlar da aynı kapıya çıkar. Bir başka husus İsmet Özel bir camianın ağabeyi filan da olmamıştır. Az sayıda seyirciyi etrafına toplamış bir dernek yöneticisidir şimdiki zamanlarda. Camianın entelektüel çevresi, Hilmi Yavuz karşısında onu arkalıyorsa bu da camianın genetik ayıbyla açıklanacak bir tutumdur.

Hülasa esasen İsmet Özel ile Hilmi Yavuz İslâm noktai nazarında ayrı saflarda duruyor değildir. Her ikisi de Ortodoks Eş'ari esprisine daha yakındır. İsmet Özel'in kanaatleri ile Kadızedeler hareketi arasında da ciddi yakınlıklar yoktur bizce. Hele selefilik o kadar uzaktır ki Özel'e, mesela yakın zamanlarda doğuda töreyen Hizbullahçı gençler sefeli çizgideydi. Özel'i onlara yakın düşünebilir misiniz? Ortalıkta selefilikle alakalı o kadar iddia

ve görüş vardır ki. Homojen ve tek bir tanımı yoktur gündelik dilde sefiliğin. Asıl sefiliğe gelince, her ne kadar memleketin Ortodoks fıkıh despotları tarafından karalanmışsa da, esasen sefilik en düzgün çizginin adıdır. Ve yazarlarımızdan hiçbiri sefiliği sayılmaz ve zaten böyle anılmak istemezler de. Sefilik, en erken dönem kaynağa dönme arzu ve çabasından başka bir şey değildir. Ancak herkes bu iddiada bulunduğu için şimdilerde büyük bir kavram kargaşası doğmuş ve maalesef güzelim sefilik, kendilerine yakışmayan sapmaları niteliyor sanılmıştır. Oysa bütün sapmalar sefilikten sonra ortaya çıkmıştır. Çünkü bizim sefilimiz Son Allah Elçisi ve O'nun yakın mesai arkadaşlarıdır. Ne kadar muarız gibi görünseler de İlahî Vahyin onların kalplerinde oluşturmasını umduğumuz kavramsal zihniyet yerine yine ve hâlâ bence her iki münevverimiz de batılı paradigmaların ciddi etkisi altında düşünüyorlar gibi geliyor bize. Biri medeniyeti var kabul ederek öteki yok sayarak, aynı cümle kapsamında buluşuyorlar.

Bizim medeniyet telakkimiz Mekke'den Yesrib'e büyük bir hicret gerçekleştiren Allah Elçisi'nin benzersiz inkilâbıyla başlar. Bize yeni bir takvim armağan eder ve Yesrib'i Medine'ye dönüştürür. Bizim sefilimiz işte bu hareketin bizzat içerisinde bulunarak Allah Elçisi'ne yakın mesai arkadaşlığı eden Ensar ve Muhacirin'dir. Daha sonraki yüzyıllarda İslâm halkasına dâhil

olarak kendi mahalli kültürlerini de birlikte getiren her kavmin MARUF olan bilgi ve becerisi, Büyük Hicret hadisesiyle başlatılmış bulunan medeniyet havuzuna katılır.

En başa, Yusuf Kaplan'a yeniden dönerek biraz daha okuyalım onun itiraflarını: "Batıda insanlar hafta boyunca makine gibi, hafta sonunda da hayvan gibi yaşarlar" diyor. Bir başka yazısında ise "medeniyet fikrini yitirmişiz" ifadesini Müslüman toplulukların yaşadığı düşüşün sebebi olarak zikreder. Ancak yine dil alışkanlığı ile olsa gerek "medeniyetler ilim, irfan, hikmet menziline yolculuk..." gibi sözleriyle medeniyeti çoğaltıcı bakışını ortaya koymaktadır. Ve mesela bir "Osmanlı Medeniyeti"dir tutturup gitmektedir. Medeniyet, başına böyle sıfatlar yakıştırılabilecek bir kelime olamaz. Osmanlı Medeniyeti demeyi uygun bulursanız Hilmi Yavuz ile ortak bir noktada buluşursunuz. Nedir o buluşma noktası; mevcut İslâm'ı batılıların tanımıyla şöyle anlamaktır: "din, bireysel bir inanç meselesidir. Din, hayattaki bilim gibi, sanat gibi, dil gibi diğer kategorilerden yalnızca biridir." Bu durumda medeniyet ise bu dine mensup insanların ürettiği ahlak ve estetik değerler bütünüdür. Oysa biliyoruz ki Yusuf Kaplan bu bahiste İsmet Özel ile çok fazla ters düşmemektedir. Öyleyse ortada sahiden çok ciddi bir zihin karışıklığı mevcuttur. Yusuf Kaplan'ın söylediklerine dönecek olursak,

diyor ki: "bizim esaslı bir medeniyet fikrimiz yok...medeniyet, modern entelektüelin icadı; yaygınlaştırılması ve meşrulaştırılması da, akademisyenlerin marifeti...ödünç kavramlarla düşünüyoruz, ithal dünyalarda yaşıyoruz." Sivilizasyonla medeniyeti karıştırmamak gerektiğini söyleyen de kendisidir. "İslâm Medeniyeti" ifadesine sığınmayı da aşağılık duygusuyla, savunma psikolojisinin ürünü olarak gördüğünü eklemektedir.

Tahmin ediyorum ki okuyucuların zihnini bir hayli karıştıran bu kısa alıntılar ve uzantısındaki değiniler çok net ve berrak neticeler doğurmayacaktır. Şimdi sizce Yusuf Kaplan, bir medeniyetimiz var diyor mu? Diyorsa böyle bir medeniyetimiz yoktur diyen İsmet Özel'in kanaatlerini paylaşıyor mu? Bu bahiste ortada ama her iki münevvere de hayli uzak bir noktada duruyor gibi görünen ve medeniyet vardır diyen Hilmi Yavuz hakkında ne düşüneceğiz? Aslında ben her üç münevverimizin de eğer kullandıkları dil böyle hırçın olmasa, herkesin yanılma hakkı vardır, çok düşünen münevverlerin daha çok yanılma hakkı vardır diyerek okuyup öğrendiklerimden istifadeye bakacaktım. Ancak umumiyetle hemen her yazılarında kullandıkları tırmalayıcı dilden ötürü, onlara tenkitlerde insafın elden bırakılmaması gerektiğini hatırlatma fikri doğdu. Her şeyin en doğrusunu bilen Allah'tır. Kastım budur.

Nejdet Gök: “Zeydân’ın eseri İslâm uygarlığı veya medeniyeti alanında yazılan ilk eser olması açısından ayrı bir öneme sahiptir.”

Lübnanlı Ortodoks bir aileden gelen Corcî Zeydân 19. yüzyılın en önemli İslâm tarihi, dil ve kültürü araştırmacılarından biriydi. İngilizce, Latince, Fransızca, Almanca, İbranice ve Süryanice bilen Zeydân, tarihin yanı sıra Arap dili ve edebiyatı konusunda da birçok eser verdi. İslâm tarihinin, ağırlıklı olarak da Osmanlı öncesi dönemin ele alındığı bu ünlü eserinde Corcî Zeydân, İslâm uygarlığı ve Arap halkları konusunda hayli zengin bir kaynak sunuyor. Günümüzde klasik bir İslâm uygarlığı tarihi olarak kabul edilen bu kitap, Batı dillerinin yanında, Farsça ve Urduçaya da çevrildi. Eseri dipnotlarla günümüz Türkçesine aktaran Necdet Gök’le medeniyet, İslam ve bu kitabın yol açtığı tartışmaları konuştuk.

Asım Öz

Corcî Zeydân’ın kaleme aldığı *İslâm Uygarlıkları Tarihi* eseri hakkında neler söylersiniz?

Bu eser İslâm uygarlığı veya medeniyeti alanında yazılan ilk eser olması açısından ayrı bir öneme sahiptir. 1906 yılında yayımlanan bu eserin klasik İslâm tarihlerinden ayrıldığı en önemli nokta; siyasi veya askeri tarihten öte bir “medeniyet veya uygarlık tarihi” olmasıdır. Bu özelliği ile üzerinden bir asır geçmiş olmasına rağmen, “bu hacim ve kapsamda” bir benzeri henüz yazılabilmemiş değildir. Yazar bir dil uzmanı olarak, akıcı ve kolay anlaşılır bir üslubla en karmaşık konuları bile ustaca yazıya dökmüş ve geniş kitlelerin dikkatini çekmeyi başarmıştır. Ayrıca olaylara objektif açıdan bakmaya çalışmış, bazı

kritik noktalar dışında da başarılı olmuştur. İslâm tarihçiliğine yorum, terkiib, tenkid ve sentezci bir bakış açısı getirmiştir.

Yazarı kimdir, bu meseleye nasıl yaklaşır/ele alır?

Kitabın yazarı, özellikle modern Arap edebiyatı ve tarihi alanında ayrı bir yeri olan Corcî Zeydân’dır. Corcî b. Habîb Zeydân (Circî, Jirji veya Jurji Zeydân), 14 Kasım 1861’de fakir bir Ortodoks âilenin çocuğu olarak Beyrut’ta doğmuş ve yaşamının büyük bir kısmını geçirdiği Kahire’de 1914 yılında ölmüştür. Başta maddi sorunlar olmak üzere, çeşitli nedenlerden dolayı, çok düzenli bir eğitim görememiş ancak kendi kendisini yetiştirmiş olan Zeydân, Avrupa rönesansını örnek alan

Arap “tenvir-aydınlanma” hareketinin öncülerinden kabul edilir. Araplar’ın *el-Nahda* dedikleri bu uyanış dönemi 19. yy.’da başlamıştır. Arap ülkeleri arasında Mısır, batı uygarlığına yönelen ilk ülke olmuştur. Bu bağlamda Modern okullar açılarak, kütüphaneler kurulmuş, yoğun bir çeviri faaliyeti başlatılmıştır. Mısır’da *batılılaşma* hareketini başlatanlar Lübnanlı ve Suriyeli Hıristiyan Araplardı. 16. yy.’dan beri batı okullarında eğitim görmüş bir Hıristiyan aydın kuşağı yetişmişti. 1822 de Mehmet Ali Paşa’nın Bulak’ta kurduğu matbaa bu alanda çok önemli bir rol oynamıştır.

Aydınlanma hareketi bağlamında, Lübnanlı şair ve yazarlar yeni bir edebiyet dili oluşturmaya başladılar. *Mecma’ü'l-Bahreyn*

(1850) adlı eseriyle Nazif bin Abdullah el-Yazıcı (1800-71) bu şairlerin öncüleri arasında sayılır. Ayrıca Butrus el-Bustânî (1819-93) dilbilim ve ansiklopedi kitaplarıyla bu akımın gelişmesinde katkılarda bulundu. Mısır'da Ahmet Şevki (1868-1932) Mısır'ın kurtuluş savaşını yansıtan şiirleriyle, Kitabımızın yazarı Suriyeli Corci (ya da Jirji) Zeydan (1861-1914) da tarihi ve edebi romanlarıyla, bilimsel eserleriyle, gazetesıyla vs. bu akımın öncülüğünü yapmışlardır.

Arapça olarak kaleme aldığı ve beş ciltte tamamladığı bu eserin orijinal adı da *Târihu't-Temeddüni'l-İslâmî* (I-V, Kahire 1902-1906)'dir.

Zeydan, İslâm tarihini geleneklerin aksine, savaş ve fetihler tarihi olarak yalnızca aktarmakla yetinmemiş, kültür ve uygarlık tarihi olarak ele almış ve batının bilimsel teknikleriyle yorumlamıştır. Amaç yalın olarak olaylar değil, olayların neden ve sonuçlarıdır. Bu yeni yaklaşım ve yorumlar, doğu ve batı dünyasında ciddi yankılar uyandırmış, kitap yayınlarını yayınlamaz çeşitli dillere çevrilmiş, lehinde ve aleyhinde çeşitli makaleler yayınlanmıştır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Zeydan'ın hedefi, içinde aydınların da bulunduğu geniş halk kitlesidir. Bu nedenle onun kitabına, bilimsel kriterleri ve orjinal kaynakları bildiğince kullanan, ancak bilimsel yöntemlere çok katı bağlanmayan, okunması zevkli, öğretici,

Nejdettin Gök

Doğuşu ve gelişmesi esnasında İslâm Medeniyeti, dört medeniyet veya kültürle karşılaştı. Bunlar: Bizans (Yunan), İran, Hind ve Çin medeniyetleridir. Bu medeniyetlerin aksine "kuvvetlinin haklı olduğu değil haklının kuvvetli olduğu" esası üzerine kurulan ve adeta şimşek süratiyle gelişip büyüyen İslâm Medeniyeti sayesinde Müslümanlar, Cebel-i Tarık Boğazı'ndan Çin Seddi'ne kadar olan bir sahayı kısa bir zaman içinde ellerine geçirdiler. Buradaki halka şefkat ve merhamet gösterdiler. Bir müddet sonra Müslümanlar fen, ilim, sanat, iktisat, tıp, edebiyat, felsefe gibi ilimlerde en büyük medeniyeti kurdular.

geniş kapsamlı, ansiklopedik, sorgulayıcı ve eleştirel, popüler bir uygarlık tarihi kitabı denilebilir. Aslında Zeydan, yazmış olmak için değil, okunmak için yazmıştır. Anlaşılması zor bir çok konu-

yu herkesin anlayabileceği bir biçime sokarak, akıcı ve anlaşılır bir dille aktarmayı başarmıştır.

Peki, Zeydan'ın bu eseri yazmaya yönelmesinde Müslümanların tarihi hakkında yazmış olduğu tarihi romanlar etkili olmuş mudur?

Hiç kuşkusuz. C. Zeydan tarih alanında birçok eser vermiştir. Her biri önemli bir boşluğu dolduran bu eserleri yazarken zaman zaman da tarihi romanlar yazmayı ihmal etmemiştir. *Târihu Mısri'l-Hadis* (I-II, Kahire 1889), *Tarihu't-Temeddüni'l-İslâmî* (I-V, Kahire 1902-1906), *Tarihu'l-Arab kable'l-İslâm* (Kahire 1908), *Ensâbü'l-Arabi'l-Kudemâ* (Kahire, tarihsiz), *Tarihu'l-Mâsûniyyeti'l-Âm*, (Kahire 1889) (masonluk konusunda yayınlanan ilk arapça eser), *Terâcimu Meşâhiri's-Şark* (I-II, Kahire 1902-1903,1911), *et-Tarihu'l-Âm* (Beirut 1890), *Tarihu İnciltere* (Kahire 1889) ve *Tarihu'l-Yunan ve'r-Rûmân* (Kahire, tarihsiz) gibi eserlerinin yanında yirmiden fazla tarihi roman yazmıştır. Memlûklular devrine değin İslâm tarihinin ilk dönemleriyle 18. ve 19. yy.'da geçen olayları konu alan bu romanlar, başta Arap dünyası olmak üzere, İran ve Hindistan'da ilgiyle karşılanmıştır. Zeydan'ın *Selahaddin Eyyûbi ve Haşhâşiler*, *Fergana Güzeli Cihan Hatun* ve *Abbâse* adlı kitapları ve başka romanları günümüz Türkçesiyle de yayınlanmıştır. Zeydan, özellikle edebi

değer ve dil açısından eleştirilen romanlarıyla, tarih anlayış ve felsefesini geniş kitlelere ulaştırmıştır.

Zeydân'ın İslâm uygarlıkları kavramında uygarlığı çoğul kullandığını görüyoruz. Genelde konuyla ilgili eserlerde uygarlık kavramı İslâm uygarlığı şeklinde kullanılır. Zeydân niçin bu kullanımı tercih ediyor?

Aslında bu kullanım yazara ait değil. Tamamen editör ve yayınevinin teknik bir hatasından kaynaklanıyor. Doğrusu “İslâm Medeniyeti Tarihi” veya “İslâm Uygarlığı Tarihi” olmalıydı. Zeydan'ın terimi “temeddün” kelimesidir. Biz bunu “medenileşme” veya “uygarlaşma” olarak çevirebiliriz.

Bu eserin kaynakları nelerdir?

Günümüz İslâm dünyasında artık standard bir İslâm tarihi konumunda bulunan, bu kitabında Zeydan, esas olarak; İbnü'l-Esir, İbn Haldun, İbn Hallikân, Makrîzî, Belâzurî, Ebu'l-Fidâ, Makkarî, Fahrî, Mesûdî, Suyûtî, Yâkut, Egânî, Râzî, Zemahşerî vb.'nin eserleri gibi orjinal İslâm tarihi kaynaklarının yanında batı dillerinde yazılmış Gustave Le Bon, A. V. Kremer ve Goldziher gibi ünlü şarkiyatçıların eserlerinden yararlanmış ve onların bilimsel yöntemlerinden etkilenmiştir.

Peki, oryantalistlerin metinlerinden nasıl yararlanmıştı?

Zeydan İslâm Uygarlıkları Tarihi'nin önsözünde ve çeşitli yerlerde oryantalistlere (müsteşriklerle) de atıfta bulunur:

“Batı müsteşriklerinden vs.'den birçokları İslâm uygarlığının temel gerçeklerine ulaşip anlayabilmek için çok çaba harcamışlarsa da Arapça kaynak eserlerde, söz konusu uygarlık ve kültür hakkındaki bilgiler oldukça perişan ve dağınık bulunduğundan, mevcut derlemeleri öyle bir amacı gerçekleştirilmesinde yeterli görmedikleri için karar ve planlarından neredeyse vazgeçiyorlardı. Hatta bunun içindir ki, öyle bir kitap yazmaya başladığımızı duyurunca, onların ileri gelenlerinden bazıları bize mektup yazarak, oldukça zor ve zahmetli bir işi üzerimize almamızdan dolayı hayretlerini belirtmekten kendilerini alamamışlardı.” Zeydan, orijinal yüzlerce kaynağın dışında konuyla ilgili batıda yapılmış Fransızca, İngilizce ve Almanca önemli eserlerden de faydalanmıştır. Bunlardan bazıları; Gustave Le Bon'un, *La Civilisation des Arabs*'i, *Hist De Bas-Empire*, *Journal Asiatique* (series), A. Von Kremer'in, *Culturgeschichte des Orients unter den Chalifen*, Dr. Müller'in *Der Islam im Morgan*

und Abendland, S. Lane-Pole'ün *The Mohammadan Dynasties*, Gibbon'un *Roman Empire*.” adlı kitaplarıdır.

Oryantalistlerin yanlış metod ve değerlendirmelerini eleştiren Şibli Numani'nin kendisine gönderdiği mektubuna da dikkat çekmiştir Zeydân. Numani özetle şöyle diyor: “Kitabı yazarken kaynakları kitabın başında kısaca belirttikten sonra her bölümde ayrıca belirtmemek yöntemini kullanıyorsunuz. (dipnot göstermiyorsunuz) Ancak bu durum birçok sakıncaları davet eder. Bu şekilde, Avrupa müsteşriklerinden birçoğunu gördük ki, bir buluş ve yeniliği Arablara mal ederler. Biz de buna dayanarak övünç ve gurur duyarız. Fakat daha sonra inceleyip araştırınca bunların, gerçeklerden uzak, yalnızca hayalden ibaret olduğunu görürüz. Onların yalan söylemek istediklerini iddia etmiyoruz. Ancak, hatalı sonuç ve yorumlara ulaştıklarını söylemek istiyoruz.” Bu nedenle Zeydân ikinci ciltten itibaren sayfa dipnotları kullanmaya başlıyor.

Bununla birlikte oryantalistlerin emek ve yardımlarına da şu şekilde teşekkür eder : “Bununla birlikte, Avrupa müsteşriklerinin söz konusu Arapça kaynakların basım ve yayımında sarf ettikleri çaba ve gayreti inkar etmek de doğru değildir. Bu çabalar olmasaydı o kitaplar ya kaybolacak veya bir köşede kalacaktı.”

Eser yayınlandığı zaman eserle ilgili olarak meydana gelen tartışmaların etrafında dolandığı meseleler ve bu meselelere Zeydân'ın verdiği cevaplar nelerdir?

Corcî Zeydân'ın eseri, bir yüzyıldan beri gerek tarihçiler gerekse İslâm tarihi ve uygarlığı ile ilgilenenler için vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olmuştur. Yazılışından hemen sonra bazı ciltleri İngilizce, Rusça, Orduca ve Farsça dillerine çevrilen eser, Zeki Mugâmiz (veya Magâmiz) tarafından da Osmanlıcaya çevrilmiştir. Eser, yalnızca Osmanlı aydınlarının dikkatini çekmekle kalmamış, lehte ve aleyhte çeşitli tepkilerle karşılaşmıştır. Bu eleştiriler arasında dikkat çekenlerden biri, yazar Corcî Zeydân'ın da önsözde bahsettiği gibi; Şibli Numânî'nin eleştirisi (*el-Menar*, XVI, 1912, s.58-67) dir. Özellikle ilk ciltte kullanılmayan dipnotların eksikliği üzerinde yoğunlaşan bu eleştiri yazar tarafından da olumlu ve yapıcı bir eleştiri kabul edilmiş ve ikinci ciltten itibaren, kullanılan kaynaklar dipnotlarla belirtilmiştir.

Oldukça kapsamlı ve ayrıntılı bilgilerin yer aldığı, IV. cilt, yayınlanmasının hemen ardından “*Umayyads and Abbasids- Being the Fourth Part of Jurji Zaydan's History of Islamic Civilization*”, adı altında tanınmış İngiliz oryantalisti D. S. Margoliouth tarafından İngilizceye çevrilmiş ve 1907 yılında Londra'da yayınlanmıştır. Aynı çeviri 1981 ve 1994 yılında Hindistan'da, 1987 yılında da Londra'da ikinci kez yayınlanmıştır. Zeydân bu eserine “*al-Arab kabl al-İslâm*” (1908) adında tamamlanamamış bir ek de yapmıştır.

Şibli Numânî'nin Menar'da bu kitap hakkında yazdığı eleştiriden

hareketle Mehmed Akif'in de bir değini yazısı kaleme aldığını biliyoruz. Numânî'nin eser hakkında yazdığı eleştirinin mahiyeti nedir? Numânî'nin Müslümanların ilk dönem tarihine ilişkin yazdığı eserler Zeydân'ın eserinden sonraki tarihlerde mi yazılıyor?

Zeydân'ın kitabı hakkında makul ve mantıklı olan tenkidi rahmetli Mehmet Akif de, başkaları da yapmıştır. Biz de dipnotlarda bu tür yanıflara işaret etmeye çalıştık zaten. İletişim'le yaptığım sözleşmeye de “her türlü tenkid ve tahlil hakkı” şartını ilave etmiştik. Onlar da titiz davrandılar ama fazla müdahalede bulunmadılar

Meslektaşımız Doç. Dr. Mehmet Azimli'nin Mehmet Akif'in çevirisi ile ilgili *İstem* dergisinde bir de makalesi var. Konumuzla ilgisi olmayan birkaç satır hariç son kısmını olduğu gibi buraya aktarıyorum. Kendisi makalenin birkaç yerinde bizim eleştirilerimize de atıfta bulunmuş ve geçen ay Endülüs'e yaptığımız gezide de bu çalışmadan söz etmiştir. Bu vesile ile kendisine bir kez daha teşekkür ediyorum.

“Mehmet Akif'in çevirisinin son kısmı:

Mehmet Akif'in çevirisi burada sona eriyor. Ancak bu çeviri Şibli Numânî'nin, *İntikadu Kitabi't-Tarihi't-Temeddüni'l-İslâmî* adlı kitabında yer alan tenkitlerinin yarısından daha azını oluşturmaktadır. Buna rağmen, Corcî Zeydân'ın kitabı konusunda genel bir kanaate ulaşma için yeterli olacağını düşünüyorum. Daha detaylı bilgi edinmek isteyenler (Şeyh Şibli Numânî,

İntikadu Kitabi't-Tarihi't-Temeddüni'l-İslâmî, Mısır, 1330) kitaba bakabilirler. Bu kitapta, Şibli Numani'nin, Corcî Zeydân'ın kitabına yaptığı tenkitler dışında, üç risale daha bulunmakta ve kitap bu dört çalışmanın bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Şeyh Şibli Numani'nin Corcî Zeydân'a karşı yaptığı tenkitlerinin bir kısmını aktarmış bulunuyoruz. Müellifin tenkitlerinin çoğunluğunda aynı kanaatte olduğumuzu belirtmek istiyoruz.

Ancak Şibli Numani'nin, bu tenkitlerinde gerek müellife karşı kullandığı dil üslubu açısından, gerek müellife karşı yaptığı ilmi tenkitler açısından bazen ölçüyü kaçırdığı da gözükmektedir. Bazı yerlerde Corcî Zeydan'ın cümlelerini bağlamından koparıp tenkide tabi tuttuğu hissedilmektedir. Bazen kendisinin de yer yer değindiği gibi, yaptığı kıyaslarla Emevileri savunma pozisyonuna düşmekte, hatta neredeyse Emevileri kendilerine zulmedilmiş insanlar pozisyonuna getirmektedir. Çeviriyi yapan Mehmet Akif de Şibli Numani'nin bu tespitlerine katılmamakta, zaman zaman kendisini eleştirmektedir. Bu noktada şunu da söylemeyi gerekli görüyoruz. Corcî Zeydân'ın birtakım zayıf rivayetlerden yola çıkarak genel hükümlere vardığı ilim adamları tarafından tespit edilmiştir. Bu konuda Hüseyin Munis, Corcî Zeydân'ın eserini dikkatli bir şekilde tetkik edip, yazarın yetersiz delillerle, yanlış hükümlere vardığı yerleri tespit etmiş, yaptığı tahkiklerde bu hataları yer yer ortaya koymuştur. Ancak şunu da hemen

belirtelim ki bu hatalar, eserin İslâm Dünyasına yaptığı katkıları yanında çok cüzi kalmaktadır. Son söz olarak şunu ifade etmek isteriz ki; Corci Zeydân'ın *İslâm Medeniyeti Tarihi* adlı eseri, yayımlandığı tarihten bu yana yaklaşık bir asır geçmesine rağmen, İslâm Dünyasında halen aşılabilmiş değildir. Bu anlamda İslâm Medeniyet Tarihi konusunda hâlâ en önemli başvuru kaynağı olarak önümüzde durmaktadır.”

Tâhirü'l-Mevlevî'nin bu eserde Hz. Peygamber devri ile Hulefâ-i Râşidin devri çok kısa geçilmiş, Emeviler ve Abbasiler zamanına dair ayrıntılı malumat verildiği düşüncesi ile kaleme aldığı “Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri” adlı bir eseri var. Bunun dışında eserle ilgili olarak Türkçe kültür dünyasına yansıyan tartışmalar var mı?

Merhum Tâhirü'l-Mevlevî'nin tesbitlerine ben de aynen katılıyorum. Bu nedenle çok sayıda dipnotla bu eksikliği gidermeye çalıştım. Bunu yaparken kitabın aynı zamanda üniversitelerde bir ders kitabı olarak kullanılmasını da göz önüne aldım. Yayımlandığı tarihten itibaren de ders kitabı olarak okutuyorum. Başka üniversitelerde de takip edildiğini meslektaşlarımdan taleplerinden anlıyorum. Ancak bu eksikliğe işaret ederken yazarın işaret ettiği bir noktayı gözden kaçırmamak lazım. O da kitabın alışılmış İslâm tarihlerinden farklı olarak, bir medeniyet tarihi olmuş olmasıdır. Yani bir biyografi, fetih veya siyasi mücadeleler tarihi değildir.

Uygarlık kavramını nasıl tanımlar Zeydân?

Zeydân'a göre; Bir ulusun uygarlığından söz etmek, onun ulaştığı güç, etkinlik, zenginlik, refah ve bu uygarlığa ulaştırılan neden ve sonuçları incelemek demektir. Bilim, kültür ve eğitim sistemi, edebiyat, sanayi ve bunlara bağlı olarak okullar, kütüphaneler, cemiyetler, devlet yapısı, makam ve rütbelere, yaşam seviyesi gibi gelişme araçlarının sosyal yaşam üzerindeki etki ve değişiklikleri de bu bölüm içinde ele alınmalıdır. Tüm bunlar, halkın gelenek ve göreneklerine ve bunları doğuran nedenlerin ele alınıp incelenmesine bağlıdır. Bununla birlikte, konunun açık bir biçimde ortaya konulabilmesi için, halkın uygarlıktan önceki yaşamları olan “bedeviyet dönemi” (göçebelik dönemi)ndeki durumunu, uygarlaşma yöntemlerini ve nedenlerini belirtmek gerekir. Bu nokta üzerinde ayrıntılarla durmak, özellikle İslâm uygarlık tarihi açısından zorunludur. Çünkü İslâm uygarlığının, başka uygarlıklarda bulunmayan kendine özgü özellikleri vardır.

İslâm uygarlığı kavramını ilk kullanan kişi de Zeydân mı?

Yukarıda da belirttiğim gibi, Zeydân'ın kullandığı kelime “temeddün” yani “medenileşme” dir. Bu kelime kültür kelimesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin batılılaşma döneminde dilimize girmiştir. Ülkemizde ilk defa bu kavramları sosyolojik olarak ele alan ve tartışan Ziya Gökalp'tir. Kültür, dilimize iki kaynaktan gelmiştir: Fransızca kültürün Türkçe

karşılığı İrfân, İngilizce kültürün karşılığı Medeniyet'tir (Meriç, 1986: 15). Ziya Gökalp, kültürle medeniyetin ayrı ayrı kavramlar olduğunu kabul eder ve kültüre “hars” der. Ona göre hars, milli olduğu halde medeniyet beynelmiledir. Başlangıçta her kavmin harsı vardır. Hars yükseldikçe medeniyet doğmaya başlar.

Cemil Meriç ve bazı mütefekkirlerimiz uygarlık kelimesinden rahatsız olmuşlardır:

“Kaynaklarından kopan bir entelijansiyanın kaderi, bir mefhum hercümerci içinde boğulmak. *Umrandan* habersizdik, *medeniyete* de ısınmadık. İnsanlığın tekamül vetiresini ifade için kendimize layık bir kelime bulduk: *Uygarlık*. Mazisiz, musikisiz bir hilkat garibesini. (Cemil Meriç, *Kültürden İrfana*)” Cemil Meriç'in umran kelimesiyle anlatmak istediği Seyyid Kutup vb.'nin “hadâret” kavramıyla ifade ettiği gerçekten başka bir şey değildir.

Medeniyet yerine uygarlık kelimesini kullanmayı uygun bulmadığını belirten İsmet Özel, bu kelimenin Uygurlar'ın en medeni Türk kavmi oldukları inancından hareketle ortaya atıldığını söyler. Bu tezin çürüklüğü bir yana, gereksiz benzetmelere kapı açması bakımından da sakıncalı gördüğünü ifade eder. (İ. Özel, *Üç Mesele*, 104)

“Şehir” manasına gelen Arapça *medine* isminden Osmanlı Türkçesi'nde türetilen *medeniyet* kelimesi, “yönetmek” (es-siyase) ve “mâlik olmak” anlamlarını taşıyan *deyn* (*din*) masdarıyla ilişkilidir. Medenî (medeniyet) ve medinî ise “şehre mensup olan, şehirli”

manasına gelmektedir. Medine’de nazil olmuş surelere de “Medenî” denmiştir. Daha sonra bu kelimeden “şehirli veya medenî hayat yaşamak” anlamında kullanılan “temeddün” kelimesi türetilmiştir. C. Zeydân da bu anlamda 1900’lü yılların başında yazmış olduğu bu eserine “*Târihu’t-Temeddüni’l-İslâmî*” adını vermiştir. Medenî veya medeniyyenin terim olarak kullanılması büyük ölçüde tercüme faaliyetleri dönemine rastlamaktadır. Bu çalışmalar sırasında Grekçe’de “şehir veya şehir devleti” manasındaki “polis” kelimesi medîne, “devlet ve yönetim” manasına gelen, aynı zamanda Eflâtun’un diyaloglarından biri olan “politeia” kelimesi “es-siyâsetü’l-medeniyye” tabiriyle ifade edilmiştir. Bu durumda “medenî” terimi hem sosyal hem siyasi olma özelliğini ifade etmektedir. Daha sonraki devirlerde sosyo-politik durum veya yapıyı belirtmek için hem bedevilik hem de medenilik anlamında “umran” kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Batı dillerinde “medeniyet” kelimesinin karşılığı olarak “civilisation” terimi kullanılmıştır. Son devir Osmanlıcasında da “medeniyet” kelimesi tercih edilmiştir. Modern Arapça’da ise medeniyetten daha çok “hadare” kelimesi yaygınlık kazanmıştır. Belli kanunlara uyararak şehirde yaşayan halk” anlamındaki “uygur” sözünden türetilen “uygarlık” kelimesi de günümüz Türkçesinde medeniyet karşılığında kullanılmaktadır. Cemil Meriç başta olmak üzere bir kısım mütefekkirlerce kullanılması eleştirilen uygarlık kelimesi “hadâret” in çevirisi olarak kul-

lanılabilir. Bu durumda sadece maddi gelişmişlik ve kalkınmayı temel alan “medeniyet”ten daha şümullu ve derin bir anlam taşımış olur.

Eseri yayına hazırlarken nasıl bir yöntem izlediniz?

Orijinali Arapça 5 cilt olarak yayınlanan bu eseri biz, “*İslâm Uygarlığı Tarihi*” adıyla iki büyük cilt olarak hazırlamış bulunuyoruz. Orijinal kitabın ilk iki cildinin tamamı ve üçüncü cildin yarısı bizim kitabımızın 1. cildini, kalan bölümler de ikinci cildini oluşturmuştur. Biz bu çalışmayı yaparken eserde tekrarlar ve bazı şiirler dışında her hangi bir kısaltma yapmadık. Üstelik yüzlerce dipnotla bir ölçüde şerh yaptık, eleştirdik ve güncel bilgiler ilave ettik. Aralıklarla on yıl süren bu ailevî işbirliği sonucunda yaklaşık 1700 sayfalık iki kalın ciltten oluşan bir eser ortaya çıkmış oldu. Fotoğraflar ve ayrıntılı dizin de ilave edilmiş olsa çok daha hacimli bir çalışma olacaktı. Maalesef yayınevi hacimden dolayı bu kısımlarda kısaltma yolunu tercih etti. Bu nedenle ekler ve dizin kısmı biraz dar tutuldu. Bu çalışmayı yaparken Arapça orijinalini esas tuttuk ancak 1915 yılında Zeki Megamiz (Mugamiz) tarafından yapılmış olan Osmanlıca çevirisi ile İngilizce çevirisinden de çok yararlandık. Bu arada Üçdal Neşriyat tarafından yapılan Latinizeyi de gördük ama çok bozuk ve hatalı olduğu için kullanamadık. Bizi en çok oyalayan ve yoran nokta, yabancı isim ve terimlerle birlikte, eserin dipnotlarla güncelleştirilmesi, eleştiril-

mesi ve gerekli yerlerde açıklamalarla zenginleştirilmesi olmuştur.

Bir kısmı dipnotlarda belirtilmiş olan yararlandığım önemli eserlerden bazıları şunlardır: Belâzûrî, Taberî ve İbnü’l-Esîr’in klasik tarihleri, İslâm Ansiklopedileri; atlaslar, lügatler, dergiler ve genel referans kitapları dışında; Halil Edhem, *Düvel-i İslâmiyye*; Ahmet Cevdet Paşa, *Kisâs-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ*; Taşköprüzâde Ahmet Efendi, *Mevzuâtü’l-Ulûm*; Şehbenderzâde Ahmet Hilmi, *İslâm Tarihi*, (çev. Rıza Nur); Mahmud Es’ad, *Tarih-i Dîn-i İslâm*; R. Dozy, *Tarih-i İslâmiyet* (çev. Abdullah Cevdet); C. Brockelmann, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi* (çev. Neşet Çağatay); W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi* (izah, düzeltme ve ilavelerle neşreden Fuat Köprülü); Julius Wellhausen, *İslâmiyet’in İlk Devrinde Dînî-Siyâsî Muhâlefet Partileri* ve aynı yazarın *Arap Devleti ve Sükûtu*, (çev. Fikret Işıltan); Hamilton A. R. Gibb, *İslâm Medeniyeti Üzerine Araştırmalar* (çev. Kadir Durak vd.), *Islam, Studies on the Civilization of Islam, Arabic Literature*; M. Şemseddin Günaltay, *Tarih ve Müverrihler*; *İslâm Tarihi*; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*; Hasan İbrahim Hasan, *Siyâsî-Dînî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, (çev. İsmail Yiğit- Sadreddin Gümüş); *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyet* (The Cambridge History of Islam çevirisi); İmâmüddin Halil, *İslâm Tarihi, Bir Yöntem Araştırması*; İsmâil Hâmi Dânişmend, *Garb Menbalarına Göre İslâm Medeniyeti*; B. Lewis, *Tarihte Araplar, The Middle East, İslâm* vs.

kitapları; Philip K. Hitti, *Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi* (terc. Salih Tuğ); Robert Mantran, *İslâm'ın Yayılış Tarihi* (çev. İsmet Kayaoğlu); C. E. Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi* (terc. Erdoğan Merçil-Mehmet İpşirli); Ahmet Çelebi, *İslâm'da Eğitim Öğretim Tarihi*, (çev. Ali Yardım); Ziyaüddin Serdar, *İslâm Medeniyeti'nin Geleceği* (çev. Deniz Aydın); Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*; Hüseyin Atay, *Ehl-i Sünnet ve Şia* ve diğer eserleri; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi* ve diğer eserleri; Abdülbâki Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiilik* ve diğer eserleri; S. Muhammed İmamüddin, *Endülüs Siyasi Tarihi* (çev. Yusuf Yazar); Abdülaziz Sâlim, *Târîhu'l-Müslimîn ve Âsârihim fi'l-Endelüs*; Mustafa Fayda, *Hiz. Ömer Zamanında Gayr-i Müslimler* vs. çalışmaları; Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları*; C. Cahen'nin, *İslâmiyet* (çev. Esat Nermi erendor); Hüseyin G. Yurdaydın, *İslâm Tarihi Dersleri*; Ziya Kazıcı, *İslâm Müesseleri Tarihi*; Ahmet Gürkan, *İslâm Kültürü'nün Garbı Medenileştirmesi*; Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi*; Martin Hinds, *Studies in Early Islamic History*, (ed. Jere Bacharach, Lawrence I. Conrad, Patricia Crone); R. Stephen Humphreys, *Islamic History-A framework for Inquiry*; Abdusselâm al-Tirmanî, *Ezminetü't-Tarihi'l-İslâm*; M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (çev. Salih Tuğ) vs. eserleri, Ramazan Şeşen, *Salahaddin Devrinde Eyyübiler*; H. Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler* ve aynı yazarın editörlüğünü yaptığı

13 ciltlik ansiklopedik eser olan *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*; Thomas Arnold ve Alfred Guillaum, *The Legacy of Islam*; Marshall G. S. Hodgson, *The Venture of Islam*; Fazlurrahman; *Islam*; Albert Hourani, *A History of the Arab Peoples*; Francis Robinson, ed. *Cambridge Illustrated History of the Islamic World*; Ira M. Lapidus, *İslâm Toplumlari Tarihi* (çev. Yasin Aktay); W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (çev. Ethem Ruhi Fığlalı) ve *İslâm'ın Avrupa'ya Tesiri* (çev. Hulûsi Yavuz); İhsan İlahi Zahir, *Şia'nın Kur'an, İmamet ve Takiiye Anlayışı*; Ethem Ruhi Fığlalı, *Çağımızda İtikâdi İslâm Mezhepleri*; M. J. L. Young, J. D. Latham ve R. B. Serjeant, *Religion, Learning and Science in The Abbasid Period*; Hugh Kennedy, *The Prophet and The Age of The Caliphates*; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ankara 1977, s. 9.; Ahmet Ağaoğlu, *Üç Medeniyet*, İstanbul, 1972, s. 4-5; Ziya Kazıcı, *İslâm Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul 1996; Montgomery Watt, *İslâm'ın Avrupa'ya Tesiri*, trc. Hulûsi Yavuz, İstanbul 1986; Sigrîd Hunke, *Allah'ın Güneşi Avrupa'nın Üzerinde*, trc. Hayrullah Örs, İstanbul (tarihsiz); Hasan Ali Hasan, *el-Hadaratu'l-İslâmiyye fi'l-Mağrib ve'l-Endelüs*, Mısır 1980; Enver er-Rufai, *el-İslâm fi Hadaratihî ve Nüzûmihi*, Dımaşk, 1986.; Ziya Kazıcı-Mehmet Şeker, *İslâm-Türk Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1982.; Will Durant, *İslâm Medeniyeti*, trc. Orhan Bahaddin, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul (tarihsiz).

Eserde eksiklik olarak gördüğünüz veya eleştiriye açık olan hususlar nelerdir?

Günümüze kadar değerini koruyan ve yaygın olarak yararlanılan bu eserde; İslâm tarihi uzmanlarınca tenkid edilebilecek görüş, düşünce ve yorumlar dışında (ki, bu ayrı bir makale konusudur) ilk bakışta birkaç eksiklik veya eleştiri noktası dikkat çekmektedir;

1. Orijinal kaynaklar kullanırken çeşitli rivayetler arasında yapılan tercihlerdir. Zeydân'ın kitabına aldığı bu tür bilgilerden bir kısmı, tarihçilerce "İsrâiliyyât" adı verilen, güvenilirliğinden kuşku duyulduğu için ihtiyatla kullanılan bilgilerdir.

2. Yaşadığı devrin ve ülkenin siyasi gelişmelerinden etkilenmesi nedeniyle, Osmanlı idaresine karşı duygusal ve olumsuz yaklaşımıdır. Bir Arap milliyetçi olarak Türkler konusundaki değerlendirmelerinde zaman zaman yanlı yorum ve tesbitlerde bulunmuştur.

3. Eserin planı ve düzeni ile ilgili olan bir kusurdur. Bu, kendisinin de son ciltte itiraf ettiği gibi, kitapta yapılan tekrarlar ve plandaki düzensizliklerdir. Bunun en başta gelen nedeni de, eseri kaleme almadan önce yeterli ve ayrıntılı bir kaynak araştırması ve ön çalışma yapma fırsatı bulamamış olmasıdır. Bu husus birinci eleştiri noktasının da nedenlerinden biridir. Aslında, o güne kadar herhangi bir İslâm tarihçisinin göze alamadığı bu derece kapsamlı bir proje bir ekip işi olarak ele alınmalıydı. En az on dört asırlık bir zaman dilimini, dev-

letleri ve uygarlıklarını yüzlerce orijinal kaynaktan araştırmak ve birkaç yıl içinde beş cilt halinde kitaplaştırmak, kuşkusuz yetenek ve kapasiteden öte büyük bir sabır ve çabanın sonucudur.

4. Yazar çalışmaları sırasında yeni kaynak ve belgelere ulaştıkça kitabın planında bazı değişiklikler yapmak zorunda kalmış, kitabın hacmini büyültmüş, ayrıntılara girmiş, bunun doğal sonucu olarak da bazı tekrarlarından kaçamamıştır. Bunda yukarıda belirttiğimiz, projenin ağırlığından kaynaklanan nedene ek olarak, yazarın gazetecilik geçmişi ve alışkanlıklarının önemli payı olduğunu da düşünmek gerekir. Gazeteciliğin ve günlük yazı yazmanın bir gereği olan, çabuk karar verme, sürekli olarak konu ve plan değişikliği yapma, okuyucunun dikkatini çekecek cümle ve klişeleri tekrarlama gibi alışkanlıklardan bazen kendini alamamıştır.

Peki, Zeydân'ın kaleme aldığı bu eserden bu yana İslâm Uygarlığı konusunda kaleme alınan eserler nasıl bir birikim ve bakış açısı oluşturdu?

Doğu ve gelişmesi esnasında İslâm Medeniyeti, dört medeniyet veya kültürle karşılaştı. Bunlar: Bizans (Yunan), İran, Hind ve Çin medeniyetleridir. Bu medeniyetlerin aksine “kuvvetlinin haklı olduğu değil haklının kuvvetli olduğu” esası üzerine kurulan ve adeta şimşek süratiyle gelişip büyüyen İslâm Medeniyeti sayesinde Müslümanlar, Cebel-i Tarık Boğazı'ndan Çin Seddi'ne kadar olan bir sahayı kısa bir zaman

inde ellerine geçirdiler. Buradaki halka şefkat ve merhamet gösterdiler. Bir müddet sonra Müslümanlar fen, ilim, sanat, iktisat, tıp, edebiyat, felsefe gibi ilimlerde en büyük medeniyeti kurdular. İslâm Medeniyeti, Asya, Afrika ve Avrupa'nın önemli bir kısmını içine almakla kalmamış, aynı zamanda başka ve özellikle günümüz Avrupa'sının medeniyeti olarak bilinen Batı Medeniyeti'nin gelişmesinde de önemli rol oynamıştır. Bugün aktif fonksiyonunu kaybetmiş gibi görünmekle birlikte halen yaşamakta olan bu medeniyetin, Batı Medeniyeti üzerindeki etkisi batıyla temasın her geçen gün arttığı günümüzde daha da açık bir şekilde kendini göstermektedir. Örneğin biz “İslâm Tarihçileri Derneği” olarak iki ay kadar önce Endülüs'e bir gezi yaptık. Tüm ihanet ve ihmellere, tecavüz ve zulümlere rağmen günümüze ulaşan İslâm Uygarlığı'nın az sayıdaki kalıntısı bile sadece bizi değil tüm ziyaretçileri büyülemiştir. Rahmetli Ali Ulvi Kurucu üstadımızın: “kalıntısı bu derece azamet ve ihtişamı sergiliyor, acaba bu devlet, saltanatı zamanında nasıldı?” sözünü hatırlamadan geçemiyoruz.

Zeydân bu klasik eseri ile, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi; ilk defa İslâm'ın savaş ve askeri başarılar üzerinde odaklanan yüzünden uygarlık ve kültür yüzüne doğru bir bakış açısı getirmiştir. Bu farklı boyut önce kendi çağdaşlarını etkilemiş, sonrakiler ise benzeri eserler üzerinde çalışma başlatmışlardır. Daha sonra İlahiyat fakülteleri ve benzeri dini kurumlar çıkardıkları ansiklopedi ve prestij eserlerle uygarlık konusu üzerinde odaklanmışlar-

dır. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* başta olmak üzere benzeri birçok eserde Zeydân ve müdavimlerinin etkisini unutmamak gerekir. Bu aynı zamanda siyer veya sîret'le başlayan, gaza ve fetihlerle devam eden, dünya tarihçiliği ile bir başka merhale kazanan İslâm tarihçiliğimizin Cevdet Paşa ile yakaladığı tekamülün de bir devamı olarak algılanabilir.

Bu alanda günümüze dek sarf edilen bunca çabaya haksızlık etmek istemem... Onlarca İlahiyat fakültesinde birbirinden değerli hocalarımız yıllardır medeniyet tarihi üzerinde bilimsel araştırmalar yapıyor ve yazıyorlar. Tarihi ihmal olan bir boşluğu doldurmaya çalışıyorlar. Ama bu kitabımızın yeri başkadır. “Artık tüm dünyada kabul gören klasik bir eserdir.” Mustafa Fayda hocamın deyişi ile “gerçekten Zeydân'ın üslûbü ve kitabı bir başka lezzet veriyor insana”.

Bu anlamlı röportaj için derginiz adına size ve arkadaşlarınıza teşekkür ediyorum. Ayrıca, bendenizi bu çalışma konusunda teşvik eden Sayın Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman'a, Sayın Rasim Özdenören üstadıma ve eserin arka kapağına takriz yazan doktora hocam Sayın Prof. Dr. Halil İnalçık hocama çok teşekkür ediyorum.

Bu vesile ile; okuyucuların eleştirileri bizim için çok değerlidir. Bir pusula veya kılavuz değerindedir. Yeni baskılarda mutlaka göz önüne alınacaktır. Bütün dikkatlerimize rağmen sürç-i kalem ettik ise affola.

Şehirde Bir Leke: Yoksul Gözler ve Oturmanın Aşağılanması

Dilaver DEMİRAĞ

Türkiye’de birçok deprem olur ve olmaktadır da. Ancak bu yıl yaşanan Van depremi önemli bir fark yarattı. Van depremi, onun etrafında dönen komplolar bir yana Van depreminin Türkiye’nin yüzüne çarptığı bir gerçek söz konusu oldu. 6 şiddetinde bir deprem Van’ı yıkmaya yetti. Üstelik yıkılanların tümü de en asgari inşaat mühendisliği standartlarının altındaydı, bütün yıkılan binalar özellikle de devlet binalarını adeta karton ev haline getiren etken ise malzemeden çalınmış olmasıydı. İnşaatlarda kullanılan beton kalitesi de, iskelet taşıyıcı olan kolonlardaki demirler de standartların altındaydı.

Oysa bize çok benzeyen, ekonomik olarak da siyasal olarak da yakın pek çok özellik taşıyan Şili’de 8 şiddetinde deprem olduğunda yaşanan can ve bina kaybı Türkiye’dekiler ile kıyas kabul etmeyecek kadar azdı. Şili bölgenin en zengin ülkelerinden. Mayıs 1960’ta meydana gelen 9.5 şiddetindeki depremde, 2 bin 200-5 bin

700 arasında can kaybı olmuştu. Bu depremden ders çıkaran Şili, yaptığı güçlendirme çalışmaları ve uygun bina yapımıyla felaketi hazırlıklı karşıladı. Burada deprem kodları çok sıkı uygulanıyor. Santiago’da yüksek bina yok, planlama çok iyi. Altyapısı çok güçlü. Yollar ve hastaneler felaket senaryolarına uygun planlanmış. Öte yandan Şili, devlet içinde yozlaşmanın olmadığı tek Latin Amerika ülkesi. Kısacası çalma, soyma olanak-

ları olmayınca, devletin, yerel yönetimin yoksullar başta olmak üzere herkesin binalarını sağlam bir biçimde yapması için gerekli finansal desteği olunca depremin verdiği hasarda minimum seviyede kaldı.

Deprem olgusu modernlik meselesinin bir cephesini ortaya koymakta. Modern siyasal düşüncede önemli bir kilometre taşı kabul edilen Thomas Hobbes devleti insanların her tür güvenliğini sağlamak karşılığında hakimiyet tesisi yönünde bir sözleşme esasına dayandırır. Aynı şekilde Roger Bacon’un, Descartes’in meşhur, doğaya egemenlik tezi de doğayı evcilleştirerek insan için güvenli ve elde bulundurulabilir dünya anlayışına dayanır.

Bütün bunları düşündüğümüzde bizim modernleşmemizin sefaleti de ortaya çıkmış olur. Devlet insanların değil kendi varoluşunu güvenceye alınca binaların ve dolayısıyla şehirlerin güvenliğini önemsemez. Kendi bekası önemli olduğundan kendi müteahhitlerinin

yolsuzlukları da önem taşımaz. Çünkü kendi bekasının bir gereği olarak finansman sağlayıcı bir güç olarak dağıttığı ihsanlar karşılığı sadakati kazanır.

Bugün geldiğimiz noktada bu devlet anlayışının artık sürdürülemez olduğu ortaya çıktı. Ancak bu devletin yerini almakta olan diğer devlet anlayışı da en az eskisi kadar insanı dışta bırakan ve diğerinden daha az vicdansız olmayan bir anlayış taşıyor.

Felaket Fırsatçılığı Kapitalizmi

Felaketler ne kadar doğanın insan merkezci bir değerlendirmesi ise, felaket sineğinden yağ çıkarmaya çalışan yeni sağcı zihniyet de o kadar insan değil insan altı odaklı.

Van'da yaşanan deprem sonrası ortaya çıkan berbat manzara karşısında Başbakan'ın konuşması Naomi Klein'e selam çakan bir konuşmaydı.

"Çevre ve Şehircilik Bakanlığımız ile bir çalışma içine gireceğiz. Artık şehirlerimizde kaçak yapı, gecekondular, bunlara yönelik gerekirse yetkiyi tamamen Bakanlığımıza alacağız ve bu tür binalarını değiştirmeyen, bunları yıkmayanlara sormadan kamulaştırmasını yapacak ve bu binaları biz yıkacağız. Bedeli ne olursa olsun, oy vermiş vermezmiş, biz bunları dinlemeyeceğiz artık... Çünkü bu tabloları defaatle yaşamaktansa iktidarı kaybetmek çok daha hayırlıdır. Onun için biz bu adımı

atmak zorundayız ve depreme dayanıklılık noktasında hesaplarımızı çok daha ciddi yapıp yoğun bir şekilde bu şehirleşme adımlarını atacağız ve vatandaşlarımıza, 'gel kardeşim, senin binanın enkaz bedeli budur ve gel buraya gir, 20 yıl vadeyle de gel burada otur. Ne istiyorsun,

Kentsel dönüşüm, gecekonduların oluşturduğu köhneleşmeye ya da Tarlabası gibi köhneleşen, bakımsızlıktan çökmeye yüz tutmuş bölgelerin ve tüketme kapasitesi olmayan, bu nedenle de tehlikeli ve tehditkâr bulunan yoksulların sürgün edilmesi demektir. Onların boşalttığı alanların daha sonra tüketme kapasitesi yüksek ve oraya kalite kazandıracağı düşünülen kişilerce doldurulmasıdır. Zenginler, seçkinler kent merkezinde yer alırken yoksullar da TOKİ'nin Kayabaşı evleri olarak adlandırılan kent merkezinden uzak ve kopuk yerlere sürgün edileceklerdir.

iki daire mi, al sana iki daire ama oturacağın yer artık burası. Senin oturduğun yerde biz yarın bir musibetle karşı karşıya kalmayız' diyeceğiz. Yok şöyleydi, yok böyleydi, kusura bakma... Bunlara artık 'evet' diyemeyiz. Çünkü artık bunlardan bir değil, iki değil, üç değil, beş değil, bıktık."

Başbakan'ın konuşmasının ardından BİMTAŞ'ın ihaleyi aldığı Kentsel Dönüşüm ihalesi yapıldı. Daha sonra basına yansıyan haberlerden öğrendik ki kentsel dönüşümle ilgili izlediği politikalar nedeniyle çokça eleştirilen Erdoğan Bayraktar'ın bakanlığını yaptığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olağanüstü yetkiler ile dilediği binayı yıkma, kamulaştırma vb. önlemleri almada sınırsız yetkiye sahip.

Tam bir olağanüstü hal uygulaması olan bu durumun demokrasi ile olan ilişkisi ya da ilişkisizliği ise üzerinde durulacak bir nokta ve bu yazıda konuya bu bağlamı ile de değineceğim.

Bütün bunlar Naomi Klein'in *Şok Doktrini* kitabındaki Felaket Kapitalizmi tespiti ile birebir örtüşüyor. Felaket Kapitalizmi felaketin ticari manada kazanca dönüşmesi demek. Klein'in Milton Friedman'a dayandırdığı 'şok doktrini'ne göre büyük ölçekli bir değişim gerçekleştirmek, mesela bir bölgeyi baştan inşa edip para kazanabilmek için 'felakete' ihtiyaç var: savaş, doğal afet, darbe veya terörist saldırı gibi. Demokrasinin pratikte uygulanmadığı felaket bölgeleri, global şirketler için canları istedikleri gibi atılabilecekleri bir rant alanı.

Yazar kitabında bu fırsatçı yaklaşımı ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'nin kongre üyesi Richard Baker'in şu sözlerine dayandırır.

“Nihayet New Orleans'taki toplu konutları temizlemiş olduk. Bu işi biz yapamıyorduk, Tanrı yaptı”¹

Temsilcinin söylemeye çalıştığı şeydu: Olağan koşullarda ciddi bir dirençle karşılaşan bu tür ciddi dönüşüm denemeleri, felaketin trajedisi ile uğraşan insanların direnç gösterecek mecalde olmaması nedeni ile hayata geçirilebilir.

New Orleans'taki en varlıklı müteahhitlerden biri olan Joseph Canizaro da felaketin yaratmış olduğu fırsatlara değinir.

“Sanırım, yeniden başlamak için temiz bir sayfaya sahip olduk. Ve bu temiz sayfayla birlikte elimize çok büyük bazı fırsatlar geçmiş durumda”²

Onun sözünü ettiği fırsatlar toplu konutların yerini güvenlikli zengin sitelerinin almasıydı. Friedman'ın sözünü ettiği fırsatlar ise eğitime dönüktü. New Orleans'taki çoğu devlet okulunun harabeye dönmesine üzüldü gibi yapan yeni-liberal teorinin gurusu “okulların çoğu harabeye döndü” dedikten sonra o okulların, oralarda yaşayan çocukların evi olduğunu belirtiyor ve şöyle yazıyordu

“Bu çocuklar artık ülkenin dört bir yanına dağılmış durumdadırlar. Bu bir trajedidir. Aynı zamanda da eğitim sisteminde radikal reformlar gerçekleştirmeye zemin hazırlayan bir fırsattır.”³

Kastettiği, deprem sonrası devlet okullarının neredeyse %90'ının ortadan kalkıp devletin verdiği kuponlar ile New Orleans'lı çocukların özelleştiril-

rilmiş okullarda eğitim görmeliydi.

Yani birilerinin felaketi bir başkalarına kazanç anlamına geliyordu. Nitekim akbabalar gibi kentsel rant leşinin üzerine çöreklenmeye hazırlanan birçok şirket de kentsel dönüşüme böyle bakıyor: Fırsat. Mesela yeni patron, Şehircilik Bakanı'nın hemşehirsisi olduğunun altını çizen ve AKP döneminde zenginleşenlerden Ali Ağaoğlu, pastasına göz diken Donald Trump'tan çok daha iyi olduğunu belirterek kentsel dönüşümden payına düşeni almaya hazır olduğunu belirtiyordu.

Ali Ağaoğlu, “İstanbul'daki binalar sağlam değil, yıkılması lazım” görüşünü dile getirmekteydi. Oysa ki geçen yıllarda aynı Ağaoğlu inşaat kumlarını dereden, demirleri hurdadan aldıklarını belirterek nasıl binalar yaptığını belirtmekteydi.

Hükümette bu işin rantını yandaş müteahhite peşkeş çekeceğini açıkça ilan etmekteydi. Başbakan konuşmasında: “Bütün bu gecekonducular, kaçak binalar şimdiden haberini veriyoruz. Efendim işte ‘müteahhitlerle anlaşacağız, bilmem ne falan’ yok. Hemen müdahalemiizi yapacağız” derken, Romanlara dönük ayrımcı lafızları ile akılda kalan eski TOKİ Başkanı, yeni Çevre ve Şehircilik bakanı Erdoğan Bayraktar daha açık konuşuyor: “Kentsel dönüşüm yapılırken mutlaka özel sektör de olacak.”

Başbakan Erdoğan'ın açıklamasına inşaatın patronlarından da destek gecikmedi. Daha önce

de Başbakan'ın ‘çılgın projesine 30 milyar dolar veren benim diyen’ İnanlar İnşaat Yönetim Kurulu Başkanı Serdar İnan, Varlıbaş İnşaat Başkanı Süleyman Varlıbaş, Astaş Gayrimenkul Başkanı Vedat Aşçı, Özyurtlar Şirketler Grubu Başkanı Tamer Özyurt, Dumankaya İnşaat Yönetim Kurulu üyesi Ali Dumankaya yaptıkları açıklamalarda, “Başbakanımıza destek veriyoruz, böyle yasalarla sadece gün kurtarılabilir, belediyeler karşı çıkarken duygusal bakıyorlar, her bölgede kentsel yenilenme şart” diyerek adeta, ‘Sayın Başbakanımız bizi de gör!’ diyorlar.

Bunlar içinde en ilginç figür ise Mevlana'yı bir mistik guru gibi sunan ve tasavvufu ilgili fikirleri ile tanınan ve ağzından Allah, tevhid lafzı eksilmeyen sözde Tasavvuf starı Serdar İnan. Onun konumu insanın aklına peygamberin, “nefsi dinin elinde kar gibi erimeyenin, dini nefsi elinde kar gibi erir” sözünü getirtiyor. Tasavvuf da Mevlana da rant peşinde koşup insanların acısını kazanca çevirmenin felsefesini yapmamıştı herhalde, ama patronun sufiliği de bu kadar oluyor. Asrımızda Firavunluk da sınır tanımayan Kârunlar aynı zamanda Belam da oluveriyor, Hâman da.

Kısacası AK Parti uzun zamandır ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'yi andıran yeni liberal sağcılığın ülkemizdeki en güçlü adayı olarak, felaket kapitalizminin felsefesine uygun tarzda depremi büyük bir inşaat rantı için fırsata dönüştürme peşinde.

Üstelik son derece otoriter, tepeden inmece ve adaletsiz kentsel dönüşüm mantığı ile kentli yoksulların konutlarına göz dikmiş durumda.

Deprem için oluşturulan fonu kendi siyasi çıkarları ekseninde duble yol vb. faaliyetler ile müteahhitlerin cebine aktaran hükümet, bu fonla insanların kendi konutlarını yenilemeleri için ucuz kredi imkanı sağlasaydı gerçekten de hem şehir depreme hazır olacaktı, hem de kentsel rantın yarattığı bir sektör de -ki bunlara gecekonduru de dahil- avucunu yalayacaktı. Üstelik de muhafazakârlığın doğal bir sonucu olarak merhameti, adaleti ile yücelmiş olacaktı.

Soylulaştırmak ya da Yoksulluk Lekesini Silmek

Hükümetin ve Bakanı Bayraktar'ın gözünde gecekondular sadece kalitesiz, kötü yapılaşma nedeni ile kentsel güvenliği tehdit eden yapılar değil, aynı zamanda kentin görüntüsünü bozan lekeler. Malum leke tıpkı Kristeva'nın, bilinç dışının baş edemediği bir ötekilik olarak abjekt kavramını çağırıştırır biçimde münasebetsizliği, yanlış yerde olan ve düzeni bozan bir olumsuzluğa da ifade eder. Leke içimizde baş etmekte zorlandığımız öteki'yi, yabancıyı ifade eder. Yabancı ise bir yere yerleştirilemediği için belirlenen ve tehditkâr olarak etiketlenen düşmana dönüşür. Çünkü öteki olarak yabancı, kurduğumuz düzeni bozandır. 'Biz' açısından 'öteki'yi tanımlayan en önemli

özellik düzen bozma potansiyelidir. 'Biz' ne kadar istikrarsızlık getirmeyecek olan, düzenin yeniden üretimini sağlayan ve bu nedenle toplumun varoluş amacına uyansa 'öteki' de o kadar düzen bozma, istikrarsızlık getirme, düzenin işleyişini sağlayan gelenek, yasa, normların içini boşaltma potansiyeline sahip olandır, tehlikeli olandır. 'Öteki', 'biz'in, yine 'biz'in algılayışında, antitezi olma niteliğinden dolayı istikrarsızlık getiren, varolan düzeni bozandır. Bu nedenle "Leke" aynı zamanda bir düzen kurma, sosyal yapı inşa etme çabasıdır ve içinde sürgünü de barındırır. Modern toplumda ve modern devlette yabancının ve yabancılığın kültürel ve/veya fiziksel imhası yaratıcı bir yıkımdır; yıkmak fakat aynı zamanda yeniden inşa etmek; bozmak fakat aynı zamanda da tesviye etmek. İşte kentsel dönüşüm öncelikli olarak bu düzen bozuculardan kurtulma çabasını ifade eder.

Bu lekeye sosyolojik bir kılıf da giydirilir; çöküntü bölgesi:

"Kentsel çöküntü" kavramı kentleşme tarihinde "karanlık bölgeler", "slum" gibi çeşitli terimlerle ele alınmıştır ve sosyokültürel alanda "getto" kavramıyla irdelenmiştir. "Kentsel çöküntü" kavramı, sanayileşme sonrası dönemde kentin büyümesine paralel olarak kent merkezinde yıpranmaya yüz tutmuş mahalleler için koruma politikaları geliştirilmemesi sonucunda ve özellikle 1960'dan sonra yoğun olarak ortaya çıkmıştır. "Kentsel çöküntü" kavramı,

temelinde fiziksel yıpranma ve köhneleşme ile ilgili görünmesine karşın, sosyo-ekonomik bir profil de ortaya koyar. Bu tip çevrelerde ucuza konut bulan ve "kent yoksulları" denebilecek alt gelir grupları önemli bir sosyal profildir. Kent merkezinde yaşayıp, kentin alt hizmet işlevlerinde, hatta marjinal sektörde çalışmak, az kira ödemek ve kentin alt yapı hizmetinden nasibini almayan konut çevrelerinde yaşamı idame ettirmek, bu tip yerlere dair bir yaşama biçimi olarak kabul edilebilir. "Kentsel yoksulluk" ile birlikte nüfus artışı, göç ve suç ile ilgili sayılar, kentsel köhneleşme olgusunun sosyal sınıf, sosyal tabakalaşma ve ayrışma olguları ile iç içe olduğu sonucunu verir. Dolayısıyla, bu olgular kent yaşamının politik ve ekonomik yapısı ile iç içedir. Suç olgusu, kentsel kalite ve kentsel çöküntü kavramlarının önemli bir uzamıdır. Habitat II raporlarında da belirtildiği gibi, kentlerdeki çöküntü alanlarının sosyo-ekonomik yansımaları, kişilerin marjinalleşmesi, belirli bazı grupların toplumdan izole edilmesi, konut programlarında ve toplumsal çıkarlarda niteliksel ve niceliksel yetersizlikler ile genç insanların işsizliğidir (Global Report, 1996). Kamusal yetersizlikler, sosyal bozulma, fiziksel yıpranma ve bozulma gibi diğer etkenler de kentlerdeki suç oranının artışı hızlandırmaktadır... Sosyal dokunun da uzamı olarak kabul edilebilen ama içsel ve dışsal olarak ayrılan kentsel parametrelerin bir bileş-

“

Türkiye’de özellikle de Erdoğan Bayraktar’ın başkanlık ettiği TOKİ’de uygulanan kentsel dönüşüm politikaları, hayata dönüş operasyonu’na benzetiliyor. O operasyon gibi yoksullara karşı cebri tedbirleri de içeriyor. TOKİ’ye ve Şehircilik Bakanlığı’na olağanüstü yetkiler veren, bu nedenle de Agamben’in istisna halini anımsatan bu uygulamalar, konutunu terk etmek istemeyenlerin polis marifeti ile kapı dışarı edilmesini de içeriyor. Kendisi de müteahhitlikten gelen ve inşaat lobisinin büyük bir hararetle desteklediği Erdoğan Bayraktar kente ekonomik getiri ekseninde bakıyor ve yoksulların kentten kapı dışarı edilmesini bir gereklilik olarak görüyor. Bayraktar bir gazete röportajında parası pulu olmayanların kentte yoğunlaşmasının engellenmesi gerektiğini açıkça dillendirmekten çekinmeyecektir.

kesi olarak kabul ettiğimiz “suç olgusu”. Bu üç ana problemin ışığında daha ayrıntıya girerek kentsel çöküntü alanlarının asıl görünümünü ortaya koyabiliyoruz. Bu görünümlere göre çöküntü alanlarında; “Fiziksel yıpranma” sürekli ve kentsel alt yapı hizmetleri yetersizdir. “Sosyal doku” sürekli değişmektedir. Kalıcı sosyal doku küçük sosyokültürel gruplarla elde edilir. Sosyal karmaşıklık bu tip çevrelerin doğasında vardır. Bu tip çöküntü alanlarında çöküntüyü oluşturan dinamiklerde değişim gözlenmiyorsa, “kentsel sızma” (gentrification) söz konusu değildir. Fakat, çöküntü alanları daima gelecekte olası “kentsel sızmaya” yol açabilecek potansiyeli de bünyelerinde barındırır. “Suç” bu çevrelerin en önemli göstergesidir. Bünyesinde etki-tepki bağlamında birçok gizil parametreyi barındırır. Bu böl-

gede yaşayanlar düşük gelir grubundadırlar ve “kent yoksulları” olarak da adlandırılabilirler. Çok düşük ücretli işlerde, marjinal sektörde, mevsimlik ve kısa süreli işlerde çalışmaktadırlar. “Kentsel çöküntü” olgusunun tedavisi olarak da kabul edebileceğimiz “rehabilitasyon” kavramı yukarıda tanımladığımız alanların fiziksel ve sosyal açıdan ve kentsel hizmetlerle bütünlük olarak “iyileştirilmesi” kavramını tanımlamaktadır”⁴

Bütün bu sosyolojik kılıflandırmaya çabalarının ortaya koyduğu gerçeklik şudur: Yoksullar kentin görüntüsünü bozan, köhnemiş, çöküntüleşmiş alanlarda yaşayan ve potansiyel suçlular olarak kentin mutena bölgelerine sızma ihtimali olan “öteki”lerdir.

Öyleyse buralar bu lekelerden temizlenerek mutena ve seçkin yerler haline sokulmalıdır.

Bu bağlamda kentsel dönüşüm, kentsel çöküntü alanlarında yoğunlaşan sorunları eşgüdümlü bir biçimde çözümlenmek için ortaya konulan yeni yol ve yöntemlerdir. Kentsel dönüşümü, kapsamlı ve bütünlük (entegre) bir vizyon ve eylem olarak, bir alanın ekonomik, fiziksel, toplumsal ve çevresel koşullarının sürekli iyileştirilmesini sağlamaya çalışmak olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle, yitirilen bir ekonomik etkinliğin yeniden geliştirilmesi ve canlandırılması, işlemeyen bir toplumsal işlevin işler hale getirilmesi, toplumsal dışlanma olan alanlarda toplumsal bütünlüğün sağlanması, çevresel kalitenin veya ekolojik dengenin kaybolduğu alanlarda bu dengenin tekrar sağlanmasıdır.

Dolayısıyla, kentsel dönüşüm, çökme ve bozulma olan kentsel mekanın ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullarını kapsamlı ve bütünlük yaklaşımlarla iyileştirmeye yönelik uygulanan strateji ve eylemlerin bütünüdür. Bu nedenle, kentsel dönüşüm, yeni kentsel alanların planlanması ve geliştirilmesinden çok, varolan kentsel alanların planlanması ve yönetimi ile ilgilidir.⁵

Kentsel dönüşüm, gecekonduların oluşturduğu köhneleşmeye ya da Tarlabası gibi köhneleşen, bakımsızlıktan çökmeye yüz tutmuş bölgelerin ve tüketme kapasitesi olmayan, bu nedenle de tehlikeli ve tehditkâr bulunan yoksulların sürgün edilmesi demektir. Onların boşalttığı alanların daha sonra

tüketme kapasitesi yüksek ve oraya kalite kazandıracağı düşünülen kişilerce doldurulmasıdır. Zenginler, seçkinler kent merkezinde yer alırken yoksullar da TOKİ'nin Kayabaşı evleri olarak adlandırılan kent merkezinden uzak ve kopuk yerlere sürgün edilecektirler.

Nitekim Başbakan evleri kamulaştırılacak ev sahiplerine yıkım bedeli verileceğinin, ona tayin edilen yerde yaşamaya razı olması gerektiğinin altını özenle çizmekte. Yani batı sosyal bilimlerin literatüründe olduğu gibi amaç, kentin içinde yıkılacak hale gelen, eskiyen, bakımsız kalan yerlere sığınarak marjinal gelirler ile yaşamlarını sürdürenlerin, içinde bulunduğu durumdan kurtarılması, bu bölgenin hem insani, hem de mekansal olarak iyileştirilerek kentle yeniden bağlantılı hale gelmesi gibi insani bir amaç taşımıyor. Oraya sığınmış yoksulların zorla, cebren buradan sökülüp atılmasını ifade ediyor. Reklamalarda lekelere “savaşan” temizlik ürünlerinin sloganında olduğu gibi “kiri lekeyi söküp atmak” söz konusu. Bu nedenle de bu proje insani nitelikten yoksun, son derece insafsız, gaddar ve gayri insani olmasının yanında tehlikeli bir polis devleti mantığının da işaretlerini vermesi bakımından son derece sorunlu da olan despotik bir mantığın izlerini taşıyor.

Sosyal Mühendisliğin Şehri

Kentsel dönüşüm yeni bir olgu değil elbette. 19. Yüzyıldan başlayarak kentsel yenilenme

yönünde çeşitli projeler hayata geçirildi. Bütün projeler insansız olmasının yanında yerine göre totaliter, yerine göre otoriter nitelikler taşıyor ki James Scott *Devlet Gibi Görmek*⁶ kitabında anlattığı gibi insani bir amaç taşıyormuş gibi görünse de, insanlık dışı bir niteliğe haizdir tam da bu nedenle başarısızlığa mahkûm olmuşlardır. Bunun nedeni kente dönük insani amaçlı hamlelerin oralarda yaşayan, oturan insanlara dönük saygısızlığıdır ki çağımızın önemli sosyologlarından Richard Sennet bunu *Saygı* ismini taşıyan kitabında ele alır.⁷

Scott'un kitabında sayfalar boyunca anlatılan şey aslında kentsel dönüşüm denen şeye ruhunu veren anlayışın, ironik bir biçimde İslâmî geçmişini de ipuçlarını verir bize.

Yüksek Modernizm temelde bir toplum mühendisliğidir. Toplum belli bir plana, bir tasarıma uygun hale sokma çabasıdır. Bütün sosyal mühendislik çabalarında olduğu gibi yüksek modernizmin de bir planı yani önceden belirlenmiş/oluşturulmuş bir tasarımı söz konusudur. Nasıl ki bir mühendis yapacağı teknik aracı önceden tasarlar ve sonra da bu o aracı bu tasarıma göre oluşturursa, sosyal mühendislerin de insan yaşamının iyiliği adına, toplumun gelişmesi, köhmememesi adına önceden tasarlanmış bir modernleşme planları vardır. Bunun en iyi açığa çıktığı mekânlardan birisi de kenttir. ***O yüzden bir kenti planlamak aynı zamanda bir***

toplumu da planlamaktır ve bir kenti dönüştüren bir irade toplumu da dönüştürüyor demektir.

Modern mimarlığın ve şehirciliğin en önemli isimlerinden Le Corbusier de kente yüksek modernizmin gözü ile bakıyordu. Eski kentler onun için düzensizlik, keşmekeş ve gereksiz bir denetimsizlik anlamına geliyordu. Bu bakımdan kendi tasarladığı kentler bu karmaşık ve düzensiz anlayıştan uzak tek biçimci standardize edilmiş kentler olacaktı, öyle ki bütün bina parçaları tamamı ile aynı olacaktı ve fabrikasyon olarak üretilebilecekti. Modern kent planlamacılığının ana işlevleri olan düzen ve karmaşaya yol açmamak için kenti işlevsel olarak bölümlendirmek yüksek modernizmin ana ilkesi olacaktı. Bu radikal ayırmacılığın sonucu olarak iş merkezleri ile yerleşim merkezleri ayrıldı, aynı şekilde caddeler ve sokaklar da araç yolları ve yaya yolları olarak ayrıldı. Bunun sonucu, kent içi ulaşım olgusu oldu ve yolların hareketliliğinin sonucu sokaklar ölürken kent merkezi denilen yerler de ıssızlaştı. Onun ev mimarisi de aynı radikal ayırmacılığı ve işlevselliği içerir. Oturma odası, yemek odası, mutfak, banyo ve oturma odası farklı işlevler için planlanmış mekânlardır.

Corbusier'in kent planı kentin tek bir merkezden yönetilmesini öngörür. Merkez ve çekirdek vardır. Merkez kentin komuta merkezi olan iş merkezleridir. Gökdelenler bu anlayışın unsurlarıdır. Kendi ifadesi ile iş merkezi yani metropolitan çekir-

dek dünyaya emirler veren bir kumanda merkezidir. İş merkezi bir anlamda karargâh işlevi görür, patronlar da yeni dünyanın Genelkurmay Başkanları olacaktır. “*Dünyayı düzene sokan emirler onun ofislerinden verilir.*” Bu nedenle gökdelenler “*Kentin beynidir, tüm ülkenin beynidir.*” Bunlar tüm faaliyetlerin kendisine bağlı olduğu detaylandırma ve komuta işini cisimleştirirler. Her şey orada yoğunlaşmıştır: zamanı ve mekânı fetheden araçlar-telefonlar, telgraflar, radyolar, bankalar, ticarethaneler, fabrikaların karar organları, finans, teknoloji, ticaret”⁸

Corbusier’in düşlerindeki plan o günden bugüne değişmedi. Bugün de küreselleşemeye yön veren metropol şehirler ve onların iş merkezleri. Bundan dolayı kentsel dönüşüm planlarında çöküntü bölgesi olarak tanımlanan yerlerin yenilenmesi, buraların soylulaşması için iş merkezleri şimdi de ön planda. Dün devlet planlamacının hamisiydi, bugün şirket, dün kamunun refahı adına “süprüntü” olarak tanımlanan yerleri açmaya yeltenen devletti, bugün şirket. Her ikisinin gözünde de şehirler insansızdırlar. Corbusier’in gördüğü yoksulluk bölgeleri ile iş merkezlerindeki kravatlı emlakçıların gördüğü yoksullar da aynı: Tehditkâr ötekiler, genel sağlığı ve refahı engelleyenler.

Corbusier’in planlama mantığı artık batıda cazibesini ve anlamını büyük ölçüde kaybetti. Ama onun rahle-i tedrisinden geçen batılı olmayan ve yeni modernleşen şehirlerde Corbusier kent-

sel dönüşüm, kentsel yenileme olarak uygulamaya sokuluyor. “Yeniden Geliştirme” adını verdikleri bu projelerde ciddi olarak bozulmuş ve korunacak değeri olmayan yapıların bulunduğu bölgelerde kabul edilen bir yaklaşım onunki. Batı dışında çoklukla çöküntü alanlarındaki korunması gereken mimari elemanları da içine alabiliyor, Sulukule, Balat örneklerinde olduğu gibi. Yerel yönetimler için bu yaklaşım, arazinin maksimum kullanımı, daha yüksek zemin alanı ve şehir merkezine daha yüksek gelir grupları ve bunların aktivitelerinin gelmesi ile avantajlı görünüyor. “Yeniden Geliştirme” yaklaşımı, genellikle orijinal kent nüfusunun kentin başka bir kısmına yerleştirilmesini öngörüyor. Bu da ağır sosyal ve çevresel maliyetler taşıyor. Kiracılar, mal sahipleri ve iş sahipleri için mahallenin yıkımı, sosyal ve psikolojik kayıplara neden olurken, sadece eski binalar değil, işlevsel bir sosyal sistem de harap ediliyor, ailelerin, arkadaşların dağılmasının özellikle yaşlı insanlara çok zarar verdiği uzmanlar tarafından belirtiliyor. Gelişmiş ülkelerin büyük bir çoğunluğunun artık kullanmadığı bu yöntem, gecekonduların mahallelerinin kentin başka bir yerde yeniden oluşmasını engellemiyor. Bununla birlikte birçok gelişmekte olan ülkede, konut koşullarını iyileştirmek ve şehir merkezi alanlarını modernize etmek için bu, tek uygun yol olarak kabul ediliyor. Yerel yönetimlerin kendi başlarına çözemeyecekleri kadar büyük

yatırımlara ihtiyaç duyulduğundan devlet desteği gerektiriyor.

Kısacası plan ve onun yüksek modernist mantığı hâlâ işbaşında. Ancak ana merkez olarak batı bu anlayışı terk ederken, kendi planlamacılarının klonlanmış hallerini batı dışı dünyaya ihraç etmiş durumda. Küresel sermayenin kalkınma adlı sihirli dokunuşunu çekmek isteyen devlet elitleri, modern devletin despotik karakterini hâlâ koruyan batı dışı modernlik olarak *plana ve dönüşüme tapınmaya* devam ediyorlar.

Planlama kavramı rastlantısallığa yer bırakmayan, her şeyi önceden saptanmış bir amaca uyarlamaya çalışan despotik akılcılığın bir yansımasıdır. Planlama insanın doğa karşısında ve insanlar içinde de uzmanın Tanrı rolü oynamaya kalkmasıdır ki bunun, faşizan bir yönü olan dehşetengiz bir şiddet olduğu gizlenemez. Modern zamanlara kadar kent yurttaşlık hukuku içinde kendiliğinden oluşan şeye bir istikamet çizme çabasıydı. Mimar uzman değil zanaatçıydı. Tıpkı taşın, olmak istediği şeyin açığa çıkmasına olanak tanıdığını söyleyen Rafael gibi, oluşan şeye onun eğilimine uygun bir biçim verme çabasıydı. Bugün batıda buna doğru bir çabanın olduğu söylenebilir. Ama Türkiye gibi modernizmin ilkelere tapınılan bir ülkede temel çıkış noktası kendiliğindenlik, doğal akış olan muhafazakârlık adına hareket ettiğini söyleyenlerin modernleşmeye tapar hale gelmeleri bir ironi/alay olabilir olsa olsa. Lâkin şaka gibi

görünse de AK Parti kurmayları bu köhnemiş modeli ülkemize özgü ceberrutlukla uygulamaya sokma derdinde.

Bunun nedeni AK Parti'nin kurmaylarının küreselleşmeyi ve onun getirilerini kendi sağcı birikimlerinden taşıdığı klian-talist ya da padişahlığa özgü atıye geleneğinin bir devamı gibi algılamaları. Kent rantını ulusla-rüstü sermaye ile birlikte paylaş-mayı ağız sulandırıcı ve sadakat yaratıcı bir şey olarak görmeleri. Neden bu ülkede iç talanın siya-si partiler eli ile yapılıyor olduğu ve merkez sağ zihniyetin müte-ahhitliği bir kalkınma unsuru olarak görmesi elbette başlı başı-na ele alınmayı gerektirecek bir konu olmakla birlikte bunun, bizim otoriter devlet geleneği-miz ve dahası bu ülkede ekono-mik gelişmeyi farklı sermaye birikimi ile karşılayamayan bir burjuva sermaye sınıfının oluş-maması ile yakından bağı oldu-ğunu söyleyebiliriz.

Ancak AK Parti küreselleştir-meci, yeni sağ piyasacı fetişizmi ile buna tüy dikeyiyor. Tam da bu noktada demokrasinin ülkemiz-de bir kez daha yerlerde sürü-nen bir sefalet içinde olduğunu söyleyebiliriz, ancak bu kez yal-nız değiliz, bu kez demokrasi-nin içinde olduğu sefil durum demokrasinin ana vatani için bile bir olgu.

AK Parti'nin devlet modeli, şirket egemenliği modelinin bize özgü devlet olma tarzı ile bütün-leşmesinden ibaret. Şirket devle-ti yeni liberalizmin yönetişimci yönetim modelinden kaynak-lanıyor. Şirket devlet Sheldon Volin'in daha önce de değindi-

ğim tersten totaliterlik anlayışı ile uyumlu. Şirket devlet dev-letin artık lobiler aracılığı ile dolaylı olarak etkide bulunduğu bir modelden devletin direkt şir-ket modeline göre yapılandığı, kamusal çıkarlar yerine özelleş-tirilmiş çıkarları verimlilik gibi şirket yönetiminin usullerine -ki şirket literatüründe verimli-lik kârlılık anlamına gelir- göre ve bizzat şirket yöneticileri-nin yönetimde rol oynadığı bir modele geçiş anlamına geliyor.

Türkiye'de özellikle de Erdoğan Bayraktar'ın başkan-lık ettiği TOKİ'de uygulanan kentsel dönüşüm politikaları, hayata dönüş operasyonu'na benzetiliyor. O operasyon gibi yoksullara karşı cebri tedbir-leri de içeriyor. TOKİ'ye ve Şehircilik Bakanlığı'na olağanüs-tü yetkiler veren, bu nedenle de Agamben'in istisna halini anım-satan bu uygulamalar, konutunu terk etmek istemeyenlerin polis marifeti ile kapı dışarı edilmesini de içeriyor. Kendisi de müteah-hitlikten gelen ve inşaat lobisinin büyük bir hararetle desteklediği Erdoğan Bayraktar kente ekono-mik getiri ekseninde bakıyor ve yoksulların kentten kapı dışarı edilmesini bir gereklilik olarak görüyor. Bayraktar bir gazete röportajında parası pulu olma-yanların kentte yoğunlaşmasının engellenmesi gerektiğini açıkça dillendirmekten çekinmeyecek-tir. Ki bu AK Parti'nin yoksullara nasıl baktığını da çok güzel orta-ya koyuyor.

“Başta İstanbul'un dönüşümü için İstanbul'a ekonomik olguyla bakmak lazım. Göçü yasaklaya-

mayız ama parası pulu olmayan insanların İstanbul'da yoğun-laşmasının engellenmesi için birtakım tedbirlerin alınması gerekiyor. İstanbul'un güvenlik sorununu halletmek suretiyle, yasal olmayan yolları hedefle-yenlerin İstanbul'da barınmasını engelleyerek, kentsel dönüşümü yapabiliriz”⁹

Bu bakışın ötekileştirici yak-laşımı ile bahçe devlet modelini, Nazilerin öteki yaratıcı sistem-i, bürokratik bakışın sorunla-rını tartışmak isterdim ama bu yazı bir dergi makalesi sınırlarını fazlası ile aşmış bir halde. Son sözü söylemeden evvel kentsel dönüşümün anlamsal boyutuna değinmek istiyorum.

Oturmanın Aşağılanması

Kentsel dönüşüm modern kent mantığının bir tezahürü-dür. İnsanın yer ile kurduğu bağı dışarıda bırakan, yerleşmeyi, oturmayı bir manevi anlam iklimi içinde ele almayan, herhan-gi bir yer, herhangi bir mekan olan ve insanı yersiz yurtsuz bir yabancıya dönüştüren bir dene-yime işaret eder. Oysa insanın çağlar boyu mekanla kurduğu ilişki ve kentin insan bilinci için-deki anlamı, bir yerin sakini ola-rak hemşehrilik bağı bugünkü gibi işlevsel değildi.

Heidegger mekânla insan arasında kurulan bağı sıradan bir ilişki olarak görmez. Mekân insanın evidir, yeryüzü bir oturma yeridir, ev bize kendini açan sıcak bir yuvadır. Mekânı tanım-lamadan önce, onu anlamanın gerekliliğine inanan Heidegger, dünya-içinde-olmak düşünce-

si ile insan ve onun dünyasını varoluşunun ayrılmaz bir bütünü olarak anlatmaktadır. Mekânı saf yapı olarak görme eğilimini dönüştürerek, onu insanın dünya-içinde-olma durumunun temel boyutu olarak düşünen Heidegger, bu dünya içindeki önümüzde-hazır-varlık ve el-altında-kullanıma-hazır varlık ayrımı ile onun Dasein'in (orada olan varlık) ilgisine bağlı olduğunu düşünür. Bu durumuyla mekân, bir etkileşim ve deneyim yeridir ve insanın yer ile olan ilişkisini anlamamızı sağlamaktadır. Modern kent bu düşünceden uzak el altında bulunduran bir varlık haline gelmiştir ve o yüzden yersiz yurtsuz bir cehennemi sürgünü içerir.

Doğrusu içim acıyor, çünkü Heidegger aslında Osmanlı şehirlerini, Müslüman şehri- ni tarif ediyor. Ve bu, kendini muhafazakâr sanan modernist jakobenlere karşı öfke dolma- ma neden oluyor. Çoktan bir haymatlosa dönüşmüş ve sermayenin dini olmaz mantığı ile insanın para ile kurduğu ilişkiyi de tahrip eden bu sözüm ona muhafazakârlık, kenti de kentleşmeyi de anlayamaz. O yüzden onların yönettiği kentler şehir havası kokmazlar.

O yüzden kendini muhafazakâr sanan hükümetin, muhafazakârlığı birkaç dini kelimeden ibaret sanan kültürsüz (bununla bilgisizlik ya da görgüsüzlüğü değil medeniyeti kastediyorum) bakanı, Sulukule ya da Tarlabası'ndaki o yerin sakini konumundaki, o yeri kendisi ile özdeş kılmış biri-

sinin neden o mekandan kopmak istemediğini anlayamaz. Çünkü yerlinin, 'beyaz adamın kentlerinde huzur yoktur' deyimine uygun olarak beyaz adamın evinde huzur yoktur, ev gerçek manada bir yuva değildir. Çünkü o ev ve o evin yer kapladığı uzam olarak mekân deneyimini, sıcak duygulanımını, onun anısal değerini bilmez. Müteahhit ya da mühendis zihniyet için mekân deneyim, anlamsal bir bağ, insana kendini açan, onunla iletişim kuran bir yer olma duygusu bir anlam taşımaz. Çünkü o kente baktığında sadece bir yapı stoku görür ve bunların birbirinden herhangi bir farkı yoktur, o yüzden de olaya bakışı işlevseldir; bir mekan ekonomik değer üretmiyorsa, bir işe yaramıyorsa onun varlığı anlamlı değildir. Bu bakımdan bu hükümet de bu ülkede daha önceki birçok hükümet kadar medeniyet ufkundan, onun kültürel birikiminden yoksun ve muhafaza etmenin ne anlama geldiğini bilmeyen, kalkınma kavramı ile Müslüman'ca erdemleri unutmuş, devletin tedib edici yönünü gören ve yaptıklarına itiraz ederek, birlikte düşünmeyi önerenlere ise her şeyi bilen kişi olarak otoriteye saygısızlık ekseninden bakanlar Akşemsettin'i, bu medeniyeti kuran uluları anlamaktan alabildiğine uzak bir halde!...

Belki de artık AK Parti ve Türk sağı ekseninde post-kemalizm olgusunu, bunun otoriterliğini, baskıcılığını, hatta yer yer despotikliğini ve totaliter

kavrayışını tartışmanın zamanı geldi, muhafazakârlık esatirinin maskesini indirme vakti geldi. İki de bir ecdad lafzı ile Osmanlı ruhuna hakaret edilmesini sorgulamanın zamanı geldi. Hükümdarlara öğütler veren alimlerin sözlerini bu iktidara da hatırlatmanın gerekli olduğu ise tartışılmaz.

Dahası demokrasi nutuklarının tıkHzılığını, mide bulandırıcılığını sorgulayarak Müslüman hürriyet mantığını öne sürmenin zamanı geldi. Bunları yapmayan bir Müslüman camiadan Allah'ın hesap sormayacağını zannedenler kul hakkı hususunda hiçbir şey bilmiyor demektir. Kentsel dönüşümü bir de kul hakkı üzerinden okumaya ne dersiniz ey Müslümanlar?!

Ölüm var yahu siz gafil olmayın!

Dipnotlar

- 1 Naomi Klein, *Şok Doktrini*, Çev: Selim Özgül, Agora Kitaplığı, İstanbul-2011, s: 2.
- 2 A.g.e., aynı sayfa.
- 3 A.g.e., s. 3.
- 4 Z. Müge Akkar, Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye, Şehir Plancıları Odası, Planlama Dergisi, Sayı 2, 2006, http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/2aee86157b4a40b_ek.pdf (erişim 24-01-2012, s: 20.00).
- 5 A.g.m.
- 6 James C. Scott, *Devlet Gibi Görmek, İnsanlık Durumunu Geliştirmeye Yönelik Projeler Nasıl Başarısız Oldu*, Çev: Nil Erdoğan, Versus Kitap Yayınları, İstanbul 2008
- 7 Richard Sennet, *Eşit Olmayan Dünyada Saygı*, çev: : Ümmühan Bardak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005.
- 8 A.g.e., s: 152.
- 9 Parası Olmayanı İstanbul'dan Uzak Tutmanın Yolunu Bulalım, Hürriyet, 13-11-2007. <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=7677664> (erişim 24-01-2012, s:21.00)

Postmodern Kentleşme Olgusu

Naci CEPE

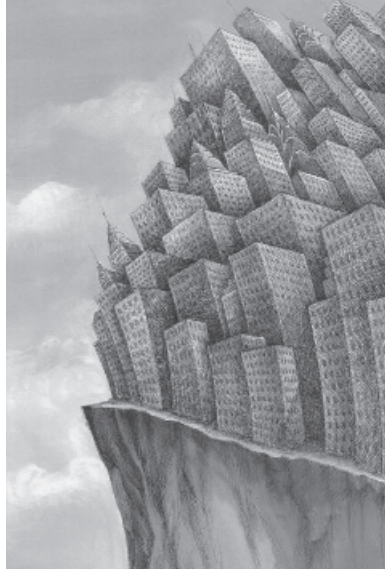
Şehirler; bir medeniyetin varlık işaretlerini ifade eder. Medeniyet, şehirlerden doğar. Şehirler ise medeniyetlere tarihsel ve kültürel anlamda kaynaklık yaparlar.

Şehirler, çağlar boyunca insan ve topluma yönelik medenice yaşamının erdemini ve terbiyesini eğiterek, öğretmek de varlık gösterirler.

Şehirler, belli zaman dilimlerinde kendine ait mekanında kültürel etkinliklerden neşet eden kültür, sanat eserlerini de temsil etme sıfatını da taşırlar.

Şehirler, bir medeniyetin beşiği de sayılmaktadır.

Şehirler, günlük hayatımızda düşünme biçimlerimizi, davranış kalıplarımızı, tercihlerimizi, topluma karşı sevgi ve saygıya yönelik ilişkilerimizi, şehir yaşamına özgü sosyo-kültürel kriterleri ve topluma karşı sorumluluk bilincini de kendine ait kapsam alanı içinde tutarlar. Ayrıca fiziki yapılanmada görseelliği ön plana çıkaracak mimari estetiğin en güzel bir biçimde ortaya çıkması için azami bir özen gösterirler. Mesela Mimar Sinan'ın camilerinin İstanbul'u temsil ettiği gibi...

Şehirler, kültürel gelişmelere artı değer sağladıkları gibi ekonomiye ve sosyal gelişmelere de ayrıca katkı verirler.

Kültür, değerleri temsil eden birikimlerin ürünüdür. Doğanın ve tarihin şehire bıraktığı miras o şehrin kimliği olur. Örneğin; İstanbul'un tabiat yapısı itibarıyla yedi tepe ve camileriyle, İzmir'in saat kulesi ve Kadife Kale kimlik sembolüyle anılmaları gibi. Zaten şehirler, üzerlerinde yaptırılan sanata dayalı ölümsüz eserler ile tanınırlar. Kültürel anlamda da yeri asla doldurulmayacak zamanlara doğru tarihsel bir akışla yolculuk yaparlar.

Pre-modern zamanlarda şehirlere medeni kimlik kazandıran sadece mimari eserler değildir. Daha farklı geniş meydanlar, köprüler, kuleler, hisarlar, doğal alanlı parklar, rekreasyon alanları, piramitler, heykeller, medreseler, imaretler, hanigahlar, hanlar, kervansaraylar, saraylar, büyük caddeler, müzeler vb. yerleşkelerdir.

Tarih içinde yaşamış nice şehirler var ki insanı içine alarak onu bir dost ve sıcak bir yakın olarak bağrına basarlar. Saraylarında, kasrılarında ya da hanlarında günlerce misafir olarak ağırlandılar. İnsanın en çok ihtiyacı olan terbiyenin analığını ve mürebbiliğini yaparlar. Tıpkı şehirlerin anası iltifatıyla anılan Mekke gibi... Tıpkı medeni şehir sıfatını almış "Medine-i Münevvere" gibi... Tıpkı şehri yönetenin milletinden "şehremini" sıfatını alarak güvenlik içinde insanı yaşatarak hizmet verip emin şehir olarak yaşayan İstanbul gibi...

Tıpkı medeniyet destanları yazmış Kudüs, Bağdat, Basra, Kabil, Kahire, İskenderiye, Endülüs, Kurtuba, Belh, Buhara, Taşkent, Lahor, Kaşgar, vs. gibi

erdemli asaletin misafirperverliğini yapabilmiş medeni şehirler gibi...

Bir medeniyetin öncülüğünü yapan bu şehirler, en çok kadim zamanlarda insanın ruhuna hitap edebilmişlerdir. Akil insanların tefekkürüyle yapılan tasarımlar, göze hoş gidebilecek ve ruhu ihata edebilecek düzeyde estetik eserleri meydana getirmeyi de başaramışlardır. Bu anlamda özellikle Osmanlı şehirlerinde ibadethanelerle insanın ruhuna hamamlarıyla beden temizliğine ve kütüphaneleriyle bir mekan alanında buluşturularak fikir ve kültür hayatına katkıda bulunmuşlar. Yaşama daha bir zenginlik katarak öyle güzel eserler inşa olunmuş ki bugün bile bu şaheserler huzurda dimdik ayakta durarak yaşamaktadırlar.

Uygar dünyada yaşayan her devletin şehirlerinde bir tarihi sembol değer bulunur. Bu bir müze olabilir ya da şehri anlatan simgeler olur.

Ama uygar dünyayı temsil eden ve edebilecek olan ne olabilir ki. Ancak olsa olsa kibirle bezenmiş görkemli yüksek yapılar olabilir. Birbirleriyle adeta daha daha yüksek ve üstünlük yarışında gösterişçi rekabeti temsil eden garaip binalar. İçinde insan olan fakat dışından dikkatlice bakıldığında ise insansız görünümde bir manzara gösterip varlık gösteren yüksek yapılar var. Betondan oluşmuş ömürleri bir asırdan kısa olan yapılar. İçinde insanın ömrünü ve sağlığını teh-

dit eden sağlıksız yapılanmalar. En kötüsü de insanın moral/manevi değerlerini yozlaştırması ve kozmopolitanlaştırmasıdır. Yüz yüze yapılan sosyal ilişkilerimizi absorbe edebilmesidir. İnsanın insanla buluşmasını pratize eden o sıcak ilişkilerin donmasıdır hazin olan. İnsanı birey-

Büyük toplu konut işletmeleri özellikle deprem uyarılarının yapıldığı mega kentlerde gelecek tehlikeleri hiç umursamadan inşa süreçlerini sürgit sürdürmeye devam ediyorlar. Mega kentlerin yüz ölçümüne uygun olmayan ve insanları içinde absorbe eden görkemli obez binalar hiç durmadan üremesini sürdürüyor. Bu görkemli kibir abidelerinin yapımcıları, içinde insan olan, dışında insansız görünen bir başka deyimle adeta "insan silolarını" üretmeye doymadan devam ediyor.

selleştirip yakınlaşma mesafelerini dumura uğratan sessiz bir çabadır kahredici olan. Aynı sitede yaşayıp insanın insana bir selam vermesini bile çok gören uzaklıklar.

Uygar dünya, görkemli yapılarıyla insana dair ne varsa onu silip süpüren bir zihniyet ile insanın olmadığı ve sanata dayalı gerçek rekabetin olmadığı sadece kibrin gösterisine dönüş-

müş bulunmaktadır. Bu yapılar bitimsiz ve anlamsız olan bir yarışın içinde tarihteki uygarlıklara nazire yaparcasına ve de meydan okurcasına varlıklarını göstermeye çalışıyorlar.

Postmodern kentleşmeye yönelik yapılaşma beton yığınları içinde sürgit devam edilirken insana nefes aldirmayarak sağlıksız yaşamlara adeta davetiye çıkarmaktadır. Bu yazılanları akıp giden zaman birgün gelip kuşkusuz haklı çıkaracaktır.

İç Göçler, Şehirleşmeyi Kırsala Dönüştürdü

Dünyada ve ülkemizde giderek artan nüfus, iç göçleri de akabinde hızlandırmış bulunmaktadır. 1950'den bu yana iç göçler yedi bölgemizde de gerek geçim sıkıntısı yüzünden gerekse siyasilerin yanlış icraatları yüzünden ülkenin demografik yapısını ve sosyal/moral dengesini oldukça başkalaştırılmış olduğu görülmektedir.

Karadeniz, İç Anadolu, doğu ve güney doğu illerimizden terör ve işsizlik yüzünden batı bölgelerimize yönelik artan göçler son yıllarda bir çığ gibi büyüdü.

Bu iç göçler bir yandan mega kent nüfusunu artırırken diğer yandan konut yapılanmasına yönelik talepleri de artırıyor. Sonuç olarak bir başka yandan da bizim kültürel değerlerimizle hiç uyuşmayan devasa yüksek bina yapılanmalarının önlenemez yükselişine tanık oluyoruz.

Belediyelerimiz ihtiyaca göre değil kalabalıklaşmış nüfusa göre

ve de şehrin alt yapı giderlerini kısmak için habire yüksek binalara yönelik imarlar açmaktadır. Bunun için mega kentlerimizde neredeyse tarım arazileri yok olmaya yüz tutmaktadır. Esasen devlet toplu konut yapılanmasıyla kıraç ve dağlık arazileri değerlendirirken diğer yandan özel mülke ait şehrin diğer yeşil alanlarının ve doğasının da rant için giderek yok edildiği görülmektedir. Özellikle üçüncü büyük şehrimiz olan İzmir'e bir bakın. Bostanlı'dan Konak'a ya da Göztepe'ye yönelik bir şehir vapuruna bindiğiniz zaman yeşil alanların nasıl betonlaşmış yapılarla nasıl işgal edildiklerine pekala tanık olabilirsiniz.

Bir yandan yeşil alanlar plansız ve düzensiz yapılanmalarla ortadan kaldırılırken diğer yandan da şehrin destinasyonunu yeniden düzenlemek için imara açılan bazı sürpriz araziler "Yeşil alan" tahsislenmiş iken bir de bakmışsınız ranta göre imara açılmakta bir beis görülüyor.

İç Göçler ile Neler Kaybedildi

Yaşadığımız kadim Anadolu toprakları üzerinde tamı tamına on altı uygarlık düzenini taşımış bulunuyor. Dünyadan geçmiş yirmi altı uygarlığın neredeyse yarısından üç fazladır. Dünyada bizim ülkemiz gibi tarih kokan ve medeniyet izleri olan kaç ülke vardır?

Bu kadar tarih portföyü olan bir ülkenin tarihe yönelik sanat eserleri yeterince arza sunulamamaktadır. Örneğin Sivas Divriği bölgemizdeki tarihi eserlerimiz UNESCO kapsamına alınmış olmasına rağmen hala bakımsız

ve yeterince restore edilememesi ve turizme açık hale getirilememesi de bir handikap değil midir?

Bugün Anadolu'muz bir yandan tarihi bakımdan zengin özelliği olan bir bölgemiz olurken sadece bir terör yüzünden doğu ve güneydoğu bölgelerimizden sel gibi batı bölgelerimize akıp gelen iç göçleri durdurulamazsa bu bölgelerimiz tarım ve hayvancılık bakımından bir radikal çalışma yapılamamış olmasından dolayı bu topraklar çoraklaşarak kesinlikle yok olmaya mahkum olacaktır. Geçtiğimiz yıl et temini dışardan ithalatta yapılırken et fiatlarımız dünyanın en pahalı olan listesine girmeyi pekala başarabilmiştir. Önümüzdeki yıllarda sorunun kronik hale dönüşmesi de kaçınılmaz olarak görüleceği yadsınmayacaktır.

Bizim ülkemizde tarım ve hayvancılık konusunda hala içinden çıkamadığımız sorunlar nedir? Tespit olunan bu sorunlara bir türlü köklü çözümler niçin getirilemiyor? Bunu anlamak zor görünüyor. Bizim orta ölçeklikte bir nüfusa sahip bir vilayetimiz olan Hollanda devleti nasıl oluyor da hayvancılık ve tarım konusunda başarılarını taçlandırıyorlar? Bunu bizim devlet yöneticilerimizin anlayamaması şaşılabilir bir şey değil midir? Bürokratlarımız bize sakın şunu demesin! "Bu iş dışardan görüldüğü gibi değil." Lütfen demogoji yapılmasın. Ne demişler "Tembel bahane, çalışkan ise çare ararmış."

Çare aranır ve bulunursa inanın iç göçlerin büyük bir bölümü bu nedenle duracaktır.

Bu sorunun çözülmesi temel olarak terörün bitirilmesi ile mümkün olacaktır.

Mega Kentlerde Kültürel Uyumsuzluklar Yaşamı Zorluyor

Şehirlerimizin maddi temel sorunlarının içinden çıkmak birkaç förmülle çözümlenmesi gerekirken öbür yandan şehirlerimize akın akın kopup gelen göçlerin, şehirlerin kültürel yaşamını da felc edeceğini/ettiğini görmemiş olamayız. Şehirlerimiz adeta köyleşmiştir. Köyden mega kente yerleşen insanlarımız evle iş arasında bir hayat tarzı içinde yaşıyor. Sosyal ve kültürel etkinliğin içinde bulunmak bile onun geçimi ile ilgili bir sorun haline gelmiş. Bu insanların çoğu devleti idare edenlerin ismini bile bilmeden yaşıyor. Kent içinde yaşamını sürdürürken sosyal olayları kültürel olarak değerlendirmekten bile aciz ve ilgisizce yaşamaktadırlar.

Özellikle büyük şehirlerde şehir hayatı diye bir şey yoktur artık. Mega kentlerin artık kendisi köydür.

Büyük şehirler getto köyler mesabesine indirgenmiş. Kültürel hayat arabesk bir başka kozmopolit kültürle kuşatılmıştır. Artık şehir efsaneleri masalları şiddet ekseninde görülebileceği kaçınılmaz bir vaziyet olacaktır.

Ülkemizde iki yüz bini aşkın sokak çocuğu bulunmaktadır. Her biri köprü altlarında ika met edip çoğu tiner vb. madde bağımlısı olarak aramızda dolaşmaktadır. Darp, kaptı kaçtıcalar, hırsızlık vakaları, taciz, fuhuş

vakaları büyük kentlerde tecrit olmuş, dışlanmış bu çocuklar tarafından yapılabilmektedir. İşini, aşını ve evini kaybetmiş ve kimsesiz hale gelen vatandaşları da göz önünde bulunduracak olursak mega kentlerde istenmeyen ama gerçek olan karmaşaları görebilmekte ve onlarla birlikte yaşamaktayız.

Mega kent in o devasa yapısının içinde, yoksul halk tabakalarının içinde kültürel olarak eğitim ve öğretimden fazla nasi bi olmayanlar ötelenmişlik ve itilmişlik duygularını doya doya hazımsızca yaşamlarını sürdürürken bu baskı duyguları, onları yepyeni dünya görüşleriyle tanıştırıyor.

Linç Kompleksleri; bu hiddet ve yetersizlik duygusu insanların yaşam tarzına dönüşebiliyor. Linç kompleksli insanlar ötelenmişliğin acısıyla kıskançlık, hasetlik ve hasislik duygularıyla çok daha indirgenilmiş bir kişilik profili olarak rol alıyorlar. Yükseklik kompleksine sahip arabası ile trafiğe çıkanlar bile kendi arabasının üstünlüğüne inanarak içindeki o egoizm canavarını çıkararak arabasını durdurup karşısındakine karşı, arabasında sakladığı mevcut sopasıyla saldırganca "Anonim suç" işleyebiliyor. Bu türde insan kimliğinin linç kompleksli duygularını faş etmesi bile toplumsal kimliğin mega kentte ne halde olduğunun işaretini verebiliyor.

Linç kompleksli insanlar muhatabına karşı **karşıtlık duygularıyla** tavır alırlar. Başlangıçta bakışlarıyla sonra beyniyle daha sonra kalbinde şekillenen buğz ile öfke dalgalarını oluştururlar. Kişinin beyninde örselene örselene

gelen bu hal psikolojisi sessizce başlayıp daha sonraları kin ile öç almaya yönelecek biçimde bir tavır almaya yönlendirir. Hatta şiddet bile kullanabilirler.

Yokluk duyguları, eksiklik duyguları, yetersizlik duyguları, eziklik ve bastırılmış duyguları insanda anarşist bir kimlik oluşturarak başta kendine ve çevresine zarar verirler. Kalplerinde ve beyinlerinde gizledikleri **linç komplekslerini** açığa çıkararak sürekli bir huzursuzluk ile zulme varacak vandal eylemlere bile girişebilirler. Zaten eziklik, eksiklik ve yetersizlik duygularıyla istediklerini elde edemeyen insanlarda onu suça teşvik edecek travmatik bilinç yarılmaları suç öncesi meydana geldiği için linç kompleksli eylemlere çok daha müsait oldukları gözlenir.

Gerek ezik yaşanmışlığın getirdiği acılar ve gerekse kültürel uyumsuzluğun insana yüklediği hazımsızlıklar insanı en çok da suça teşvik ettiği artık bilinen bir psikolojidir.

Bu nedenlerle Mega kentlerimizde bir başka devasa sorun daha vardır; güvenlik.

Şehir büyüdükçe güvenlik kaygı doğuracak bir sorun olacaktır. Bir yandan suçlar, yoksulluk ve bilgisizlikten dolayı artarken güvenlik de bir başka sorun olarak Mega kente eklenilebilecektir.

Büyük şehirlerde korku veren güvenlik kaygılarının güvenlik önlemlerini değişik biçimlerde aldıracağı şüphesizdir. İnsanlar artık kendilerini, sorunsuz bir kent sakini olabilmek için site gibi korunaklı yaşam alanlarında ikamet etmeyi tercih etme-

ye zorluyor. Post modern mega kentler, artık insanları bir demir kafesle içine almayı başarmıştır. Hatta kentin her tarafında bizi gözetleyen Mobesa kameralarıyla suç ve suçluların tesbiti için her an yerlerinde bizi gözetleme kaydını almaya da devam ediyorlar.

Dün, güvenlik, kalplerde iken bugün güvenli sitelerde ve kamera kayıtlarında, ne hazin!

Sanayileşme öncesindeki mevcut süreçten kalan mevcut düzen imar, ulaşım, temizlik ve güvenlik gibi alanları içeren fiziksel ve teknik müdahalelerle görsel açıdan **kibir** yaşamsal açıdan toplumsal yapımızı ve aile kurumunu rencide ederek tafisi mümkün olamayan başta katı bireysellik ile ağır yaralar aldirabiliyor.

Sanayileşme sonrasında uzun erimli yüz yıllık planlarla belli bir yöntem içinde dönüştürülmeyen kentler, çevre kirliliği, şekilsiz yapılaşmalarla niteliksizleşmiş bir yaşam çerçevesi içerisinde kaldılar. Bu bakımdan mega kentlerin başta suç, ulaşım ve ağır göç sorunlarıyla başbaşa kalmış oldukları görülmektedir.

Böylesine mega kent oluşumunda dizaynır olanlar salt siyasiler olmamıştır. Planlama aygıtlarının başında bulunan bürokratik ve teknik unsurların da payı büyüktür. Şehircilik gibi mimarlık tasarımcıları ve simgesel uğraşlarla ilgisi olan kişilerin kolayca kendi istemlerine göre hareket etmeleri de sorunların görülebilmesini engelleyebiliyor.

Şehir büyüyerek mega şehir haline dönüştüğünde asıl ekonomik ve sosyal sorunlar o

zaman büyür ve içinden çıkılmaz hale dönüşür. İşsizlik daha da artar. Sosyal sorunlar sürekli kaos oluşturur. Güzelim ülkemizin her yanında kendine özgü yapılabilecek birçok işlerin başında başta tarım ve hayvancılık sektörü olmasına karşın devlet niçin özendirip bu alanlara yönelmeyi teşvik etmiyor? Gelen, giden iktidarlar tarım ve hayvancılığımızın gelişmesinde niçin köklü ve kapsamlı tedbirler alamıyorlar? Bu çabasızlığı anlamak mümkün değil.

Yoksa devlet bu iç göçleri bilerek mi teşvik ediyor diye akla bir soru geliyor? Batı bölgelerimizde imal edilen sanayi ürünlerini daha ucuz pazarlamak için deniz ulaşımında kolaylık getiren ucuz navlun nakliyatçılığı için mi ilgilenmiyor diğer bölgelerimizle. Sorun ihracat ürünlerimizi pazarlamada navlunsa Gaziantep ilimizin ülke çapında başarısını görmek lazım. Bu ilimizin, ihracattaki başarısıyla ilk on ilimizin arasında olduğunu unutmayalım.

Güzel Anadolu'muzun karayolları artık eskisi gibi değil. Ulaşımında, karayollarımızın çalışmasıyla bugün dünya ölçeği standartlarında yapılmış yollara kavuştuk. Ülkemizin neredeyse her şehrinde hava ulaşımı için havaalanları mevcuttur. İnternet ile yazışma ve konuşma iletişiminde artık modern dünya ile eşitiz.

Anadolu'muzun suları ve toprakları geçmişte ve bugün de çalıştırılıp kullanılmaya pekala müsait görünmesine rağmen nasıl oluyorda işlevsiz bırakılıyor? Bunu anlamak mümkün değil. Bu topraklar terk edile-

rek atıl hale dönüşmesine seyirci kaldığı için yakın zamanda çoraklaşacağını bugünden bilmek gerekir. Tarım ve hayvancılığımızın teşvik edilmesi için devrim niteliğinde kararların devletçe alınması gerekmekte ve beklenmektedir.

Mega Kent Yerleşimlerine ve Yaşamına Bir Gözlem

Postmodernleşmiş şehirlerimizde sözde mahalle vardır. Kültürümüzdeki özde mahalle artık kalmamıştır.

İkamet için gittiğiniz/gideceğiniz şehirde yerleşim gettolarının nasıl konuşlandığını lütfen bir inceleyin.

Şehirlerimizin, nasıl şehir milliyetçiliği ekseninde kümelendiğini/gettolaştığını görüp pek şaşırmayacaksınız umarım. Sosyal bilimciler tarafından bunların nedenlerinin araştırılması gerekir.

Diğer yandan her köşede sektör olmuş kaba güçlerle çevresini kuşatmış şehir mesleklerine bir bakın.

Sebze ve meyve hallerine, nakliyatçılığa, kahvehanelere, ulaşımdaki minübüsçülüğe, pazarcılığa, büfeciliğe, kantinciliğe, otoparklara, sahil kıyılarındaki restorancılığa, okul servisiçiliğine, fırıncılığa, pastaneciliğe, çay ocakçılığına, balıkçılığa, mezar işlerine, taksiciliğe, işportacılığa, gevrek satıcılığına kadar tek tek bakıp inceleyin lütfen vb. saymakla bitirilemez.

Sessizce bir görev ifa eden bu sektörler kendi aralarında nasıl çalışmaktadır/çalıştırılmaktadır bir izleyin. Her işin mantıkasının birilerine ait olduğunu gözleri-

nizle görüp yaşayıp şaşıracaksınız. Yiğitseniz gidin bu adreslerden birine, oradaki işlerden bir işi yapmaya çalışın bakalım. Büyük şehirlerde neler oluyor-muş görün. Geçim derdi ve maişet temini yüzünden insanların nasıl ve ne gibi sessiz tehditlerin içinde olduğunu sanırım bilmeyen yok gibidir. İnsanların mega kentlerde geçim derdi yüzünden "dar alanda paslaşmalarla" nasıl bir hayat sürdürüyor olduğunu özellikle yönetenlerin öncelikle bilmesi gerekiyor.

Şehirleri temsil eden manevi kültür kimliğinin tükenip yok olduğunu ve ruhuna fatiha okunması gerektiğini bilelim ve şehirli olmadığımızı yadsımayalım. Bundan böyle şekilsiz kılınmış asıl şehir kimliğimizle değil yeni mega kentli kimliğimizle dolaştığımızı da bilmemiz gerekiyor.

Mega kentlerde her şehrin bir derneği var. Yaşadıkları kentte hemşehricilik çığırkanlığı ile siyasilerle nasıl pazarlıklar yaptıklarına tanık olun bir bakalım.

Önceleri çarpık kentleşmenin getirdiği hesapsız ve plansız yapılanmalar, maddi temelli zararlar verirken diğer yandan şehrin mahallesinin kültürüne ağır manevi hasarlar bıraktığı da unutulmasın.

Kalabalıklardan oluşmuş mega kent topluluklarının temsilcilerinin, sadece maddi temelli isteklerinin siyaset kurumları olan partileri nasıl zor duruma düşürdüklerine dikkatlice bir bakın bakalım. Varolan potansiyel oylarıyla kentlerdeki bu hemşeri derneklerin tüm partileri nasıl tehdit ettiğini de bir düşünün bakalım. Yapılması

istenilenleri demokratik haklar bağlamında nasıl da kolayca elde edebiliyorlar. Alt yapı gerektiren bu istekler devletin planlanan bütçesini sarsarken öbür yandan deprem öncesi yapıların denetimsizliğinden olağanüstü tehlike ve dehdit oluşturacak sorunlar da doğurmuştur. Bugün bu tehlike karşısında ne gibi önlemler alınmıştır/alınmaktadır?

Bu istekler, şehrin fiziki yapılanması ile birlikte şehir kimliği kültürünü de yok edebiliyor. Büyük mega kentlerin, şehir dediğimiz olguyu bitirerek nasıl absürd biçimde dermeyan etmiş olduğunu zihinlerimize kalın harflerle not edelim. Artık şehrimini dediğimiz şehir mevta olmuştur.

Şehir Kimliğinin Kaybı

Şehirlerimiz artık asıl hak ettikleri kimlikleriyle anılmamaktadır. Bundan böyle herkes kimliğini kaybetmiş MEGA şehirlerde ikamet ettiklerini unutmasın. Manevi değerlerimizin başında bulunan ve en önemlisi olan aile kurumunun nasıl çöktüğünü/çökeceğini hesap ederek unutmasın. Tıpkı batılı ülkelerdeki gibi burada dillendirmeye çalıştığımız nedenlerden dolayı önlem alınmadığı için manen yok olmuş şehirlere bakmayı unutmasın. Esasında burada söylemek istediğimiz şehirlerin fiziki olarak yok olması değildir, yok saydığımız şey şehirlerde yaşayan insanların hercümerç olan hayatlarıdır.

Özellikle doğu bölgelerimizden batı bölgelerimize yapılan iç göçler, yaşanan feodal kültürü

de beraberinde bütün detayıyla kente taşımayı başarmıştır. Örneğin bir din gibi algılanılmış gelenek olan töre mega kentlerde bile geçerliliğini sürdürebiliyor. Her an bir töre cinayeti ile karşılaşmamız mümkün görünür olmuş.

Ama doğu bölgemizden batı bölgelerine yerleşen Anadolu insanının mega kente göçmüş ailelerin çocukları ne yazık ki büyük şehrin bohem mekanlarındaki kültür ile tanışmış ve pırlıtlı hayata uyum sağlayarak merhaba demeyi de yadsınamıştır.

Kırsaldaki homojen ataerkil aileler başlangıçta aynı yaşam mekanında ikamet etme formunu korurken yavaş yavaş ayrılıklar yaşayarak en azından çok katlı apartmanlarda bir arada oturmayı bugün başarmışlardır.

Güney doğu bölgemizde yaşayan vatandaşlarımızın geleneksel olarak sürdürdükleri bir kadim ekolü akidevi inançlarına göre “İslami ahlaki öğretiyi” öncelleyip insan yetiştiren ve herkesçe bilinen medrese tipi mekanları kapanmış ve bu yerlerde öğretim sağlayan medrese ulemalarının torunları artık mega kentlerde saçlarını jölelemiş atasını/dedesini dinlemiyor. Dedeler de artık bırakın torunlarına, kendi öz evlatlarına dahi pek söz geçiremiyor. Mega kentin o büyüleyici yaşam tarzı tüm çekiciliğiyle hayatları kuşatıp kendisine sarmalamayı da başarmış görünmektedir.

Mega Kentler Değerlerimizle Savaşıyor

Mega şehirlerin yapılanmış konutlarına görsel açıdan izle-

meye çabaladığımızda yani bu yüksek binalara havadan uçakla panoramik olarak baktığımızda şehrin üzerinde bir kanser hücresini andıran ur’larla kaplandığını görmek artık sıradan bir olay gibidir.

Büyük toplu konut işletmeleri özellikle deprem uyarılarının yapıldığı mega kentlerde gelecek tehlikeleri hiç umursamadan inşa süreçlerini sürgit sürdürmeye devam ediyorlar.

Mega kentlerin yüz ölçümüne uygun olmayan ve insanları içinde absorbe eden görkemli **obez binalar** hiç durmadan üretmesini sürdürüyor.

Bu görkemli kibir abidelerinin yapımcıları, içinde insan olan, dışında insansız görünen bir başka deyimle adeta “**insan silolarını**” üretmeye doymadan devam ediyor.

Ama başta en kıymetli sosyal nüvemiz olan aile müessesemiz bu yapılanmanın içinde ne yazık ki asosyal hale dönüştürülerek dermayan ediliyor. Sadece yapılan şey kibrin görkemli görüntüsünü süsleyip “insana tepeden bakan” sitelerin içinde mukim olanları da toplumdan soyutlayarak izole etmektedir.

Mega kentlerin biçimsel örgülenmesine sebep olan tek kriter unsur bizim gibi manevi değerleri olan bir ülkede, “Nesnel beton gökdelen diktatörlüklerinin” sınıflaşan toplumsal katmanlarının da dramatik olarak oluşturuluyor olmasıdır üzücü olan.

Muhahafazakar mentalitenin gelişme trendini bu şekilde algılayıp anlamasıdır üzücü olan.

Ülkemizde yaşanan fakat dünyanın hiçbir ülkesinde

yaşanmayan bir fenomenden biraz sizlere bahsetmek istiyorum.

Herkesin bildiği gibi 1950'den sonra ve özellikle 1990'dan itibaren ülkemizin kuzey, güney, doğu ve orta Anadolu bölgelerinden batı bölgelerimize yapılan iç göçler neticesinde ilk kez mega şehirle karşılaşan vatandaşlarımız kent yaşamına ayak uydurmaya çalışırken, geldikleri yerden daha zor şartlar altında maddi zorlukları yaşayarak gördüler. Geçim sıkıntısı maddi yaşamlarını oldukça güçleştiriyorken bu zor durumdaki hallerinden kurtulabilmeleri için kendi çaplarında çareler aradılar. Bu çarelerden biri ve en kolay da doğdukları köyden yaşamalarını daha kolay sürdürebilmek için erzak teminiydi. Uzun yıllar böyle yaşadılar.

Daha sonraları çalışma çalışma hayatlarını daha yüksek bir refah seviyesine doğru ulaştırdılar.

Geçmiş yıllarda bayramlarda memleketlerine giderken yolcu otobüsleriyle yolculuk yapmayı tercih ederken, hem bayramlaşma vesilesi ile hem de sıla-i rahim yaparlarken dönüşlerinde ailelerinden aldıkları çuval çuval nevalelerle otobüslerin altındaki yük taşıma bölümüne tıka basa aldıkları kışlık yiyeceklerini beraberlerinde götürüyorlardı. Daha sonraları bu şekilde gitmek yerine kazanarak aldıkları otomobillerle gitmeye başladılar geldikleri köylerine. Bundan sonraki zamanlarda da yine aynı nevale taşıma usulu devam ediyordu. Ama bu sefer otomobillerle.

Geçtiğimiz yıllar hiç dikkat çekmemiştim. Yukarıda kale-

me aldığım fenomen bu yıl çok dikkatimi çekti. Özellikle İstanbul'dan bu Ramazan bayramında mükim oldukları devasa mega kentten tamı tamına **beş milyon** insan Ramazan bayramı vesilesi ile sıla-i rahim yapmaya gitmiş. Türkiye'nin batı bölgelerinden diğer bölgelere akıp giden insan sayısı bu yıl Ramazan bayramı için giderek daha da artmış ve tam **yirmi milyon** olmuş.

İnanılmaz bir olay bu.

Dünyanın hiçbir ülkesinde böylesine bir fenomen yaşandığını pek sanmıyorum.

Bu anlamda bir yarışma yapılırsa Guinness Rekorlar kitabına girebilecek bir yarışma olur.

Kesinlikle kazanacağımıza kaniyim.

Bu seyahatin adı bence tam anlamıyla sıla-i rahim olmamalı.

Olsa olsa bu tarhana, bulgur, soğan, patates, peynir ve kavrulmuş et taşıma seyahati olabilir, diye düşünüyorum.

Bu iç göçmen seyahatinin bir bilançosu daha oldu bu yıl.

Trafik kazasındaki ölü sayısı: 168, yaralı sayısı: 907 kişi olmuş.

Yollar çift şeritli, duble ve otoban olmasına rağmen.

Bu nasıl sıla-i rahim!

Anlamak mümkün değil. Ama iş biraz düşünüldüğünde anlaşılabilir.

Bencillik Cehaleti Bu Resmen

Bir mega kent olan İstanbul'dan sadece beş milyon insanın boşalması gerçekten tarihi bir olay. Önceleri bu rakamlara ulaşamıyordu, şimdi her şey dijital olunca çıkışı belir-

lemek de kolay oldu.

Bir insanın şehre gidip yerleşmesi ile medeni olunmaz.

Bunun için yıllar gerekli belki.

Bu tablodaki elim sonuç medeni şehir insanına yakışır mı?

Mega kentlere yerleşen güzelim Anadolu insanım ne oldu da bu hale geldi?

Bu, psiko-sosyal açıdan araştırılmalı.

Ahlak'ın Heykeli'ni dikecek bu insanlara ve insanımıza ne oldu böyle?

Güneş doğudan doğar. batıdan değil!!!

Amma velakin...

Anadolu insanımıza ne oldu bu hallere düştü?

Kardeşim!

Sıla-i rahim ve Bayramlaşma yapacaksın ebeveynlerini uçağa bindireceksin.

O zaman daha zararsız ve kazasız.

Getireceksin mukim olduğun şehre.

Sonra da bir güzelce hasret gider ve Bayramlaş.

Ayağa gitmek ne kadar dindir?

Ama mesele Bayramlaşma değil. Erzak ve nevale temini olsa gerek!?

Ebeveynlerini ikamet olduğun şehre getir ki.

Bayram bayram olsun.

Sıla-i rahim sıla-i rahim olsun.

Postmodern kentleşme olgusu bu şekilde hayatlarımızı elimizden almasın.

Değerlerimizi tüketmesin.

Değerlerimiz yaşansın ki BİZ DE YAŞAYALIM.

Özel Mahremiyet, Sevgililer Günü ve Toplumsal Hafıza

Hikmet DEMİR

Uzun zamandan bu yana 14 Şubat tarihi, Sevgililer Günü olarak kutlanmaktadır. Gerçi bu günün kutlanması, Türkiye’de oldukça yakın bir geçmişe dayansa da, yaygınlığının giderek arttığını söyleyebiliriz. Bu tür gün kutlamaları Türkiye’de oldukça fazlaşmış ve yoğunlaşmış durumdadır. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, Anneler Günü, Babalar Günü, Dünya Aids Günü, 25 Mayıs Etik Günü vb. bunlardan sadece birkaçıdır. Bu yazıda özelde Sevgililer Günü’ne odaklanmakla birlikte, genelde bu “gün” kutlamalarının mentalite ile ilgili ve sosyal boyutlarına da değinmeye çalışacağız.

Önce Sevgililer Günü’nden başlayalım. Sevgililer Günü’nün kendisine has özel bir hikayesi vardır. Bu hikayenin önemli olduğunu düşünmekteyiz: “Sevgiler Günü’nün başlangıç

tarihi eski Roma İmparatorluğu zamanına uzanıyor. Eski Roma’da 14 Şubat günü bütün Roma halkı için önemli bir gündü. Çünkü bu günde Roma tanrı ve tanrıçalarının kraliçesi olan Juno’ya duyulan saygıdan ötürü tatil yapılırdı. Juno ayrıca Roma halkı tarafından kadın-

rak bir birliktelik yaşama şansı olmayan bu gençler, sadece bu bayram süresince bile olsa birbirlerinin partneri oluyorlardı. Hangi genç bayanın hangi genç erkek ile bir çift oluşturacağı eski bir gelenek olan ve Lupercalia Bayramı’nın arife günü yapılan bir çekiliş ile belli

oluyordu. Romalı genç kızlar, isimlerini küçük kağıt parçalarının üzerine yazıp bir kavanoza koyuyorlardı. Erkekler ise kavanozdan bu kağıtları çekerek üzerinde hangi kızın ismi yazıyorsa o kızla bayram eğlenceleri boyunca beraber

oluyorlardı. Bu birliktelikler birbirine aşık olan çiftler için bayram süresinin dışına taşıp genellikle evlilikle sonlanıyordu. İmparator 2. Claudius, Roma’yı kendi katı kuralları ile zalimce yöneten bir hükümdardı. Onun için en büyük problem, ordusunda savaşacak

lık ve evlilik tanrıçası olarak da biliniyordu. Bu günü takip eden 15 Şubat gününde ise Lupercalia Bayramı başlıyordu. Bu bayram, halkın genç nüfusu için büyük önem taşıyordu. Bunun nedeni, yaşantıları kesin kurallar ile sınırlandırılmış, bunun doğal sonucu ola-

asker bulamamaktı. Ona göre bu durumun tek sebebi Romalı erkeklerin aşklarını ve ailelerini bırakmak istememeleriydi. İşte bu yüzden, Roma'daki tüm nişan ve evlilikleri kaldırdı. Bu emre uymayanların arasında Aziz olarak kabul edilen filozof Valentinus da vardı. O, gezerek dini vaazlar veriyor ve İmparator'un hatalı olduğunu anlatıyordu. Sonunda yakalandı ve hapse atıldı. Valentinus'un hapiste olduğu günlerde yaşananlar efsaneye dönüşerek günümüze kadar ulaşmıştır. Hapishaneyi korumakla görevli gardiyanın kız kardeşi Julia'nın gözleri doğuştan görmemektedir. Gardiyan Valentinus'un anlattığı İsa ile ilgili öykülerin arasında körlerin gözlerinin açıldığını öğrenince, kardeşini gizlice Valentinus'un yanına getirir. Julia çok güzel ve zeki bir kızdır. Günlerce beraber olurlar, Valentinus ona Roma tarihini, doğanın yapısını, aritmetiği ve Tanrı'ya yönelmeyi öğretir. Julia, dünyayı Valentinus'un anlattıklarıyla görür, onun bilgeliği ile aydınlanır, güçlenir ve teselli bulur. Bir gün sorar; - "Valentinus, Tanrı gerçekten dualarımızı duyar mı?" Aziz gülümser; "Evet, her birini." Julia; - "Her sabah ve her gece ne için dua ettiğimi biliyor musun? görebilmek için dua ediyorum, senin bana anlattıklar

larını görmeyi çok istiyorum." Valentinus; - "Tanrı bizim için en iyi olanı yapar, yeter ki buna inanalım." Julia, yere diz çöker ve; - "Böylesine inanmak istiyorum, yardım et." Beraberce duaya başlarlar. Birden

Mahremiyetin gittikçe yiti(rili)şi ile birlikte yukarıda söz ettiğim özel mahremiyet, "Sevgililer Günü" nün oluşturduğu bir seküler mahremiyet duygusudur. Seküler mahremiyet duygusu, aralarında aile ilişkisi olmayanları bir günlüğüne aile gibi hissettirerek dışarıya karşı korunaklı bir alan oluşturmaktadır. Böylece gün geçtikçe "muhafazakâr" şeklinde etiketlenen kitleleri de kendi içine absorbe edebilmektedir. İletişim araçlarının dili de bu absorbe edişi kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla burada Sevgililer Günü'nün oluşturduğu seküler mahremiyetin sınırları ve muâmelatı daha belirleyici olmaktadır.

hücrenin içerisi altın renkli bir ışıkla aydınlanır ve Julia haykırır; - "Valentinus, görüyorum, görüyorum." Valentinus duaya devam etmesini söyler. Ertesi gün Valentinus'un ölüm emri gelir, Aziz Julia'ya son bir not yazar, Tanrı'ya hep yakın

olmasını öğütler ve notun altını "Senin Valentine'ından" diye imzalar. Mektup, ertesi gün Julia'ya ulaşır, o günün tarihi 14 Şubat 270'dir. Valentinus, sonradan Papa I. Julius tarafından "Porta Valentini" adı verilen bir kemer kapısının altına gömülür (Şimdi orada yani Roma'da Praxedes Kilisesi vardır.) Julia, mezarın yanına pembe çiçekler açan bir badem ağacı diker. Günümüzde sevginin ve dostluğun simgesinin badem ağacı olması buradan kaynaklanır. Romantik aşk ile Valentine arasındaki bağlantı ilk olarak 14. yüzyıla ait kaynaklarda görülmektedir. 1381 tarihli *Parlement of Foules* adlı kitaba göre, Fransa'da ve İngiltere'de 14 Şubat geleneksel olarak kuşların çiftleşme günü olarak bilinmekteydi. Günün bu özelliğinden dolayı sevgililer birbirlerine güzel sözler yazan notlar vermektedir ve bu notlarda birbirlerine Valentine diye hitap etmekteydiler. Zamanla 14 Şubat sevgililerin, aşkların birbirlerine aşk mesajları yolladığı bir gün haline gelmiştir. 1800'lü yıllardan sonra Amerika'da Esther Howland'ın ilk Sevgililer Günü kartını yollamasından bu yana günümüzde daha çok sayıda insanın kutladığı toplumsal bir olay olmuştur." (www.forum-das.net)

Hikayedeki birkaç noktaya özellikle dikkat çekmek gerekmektedir. Birincisi, Sevgililer Günü, pagan Roma kültürü içerisinde kendisine bir meşruiyet bulmaktadır. Bu kültürde bir bayram üzerinden erkek ve kadın ilişkilerinin bir içeri mi dile getirilmektedir. Bundan da öte hikayenin devamı, Aziz Valentinus'un (Sevgililer Günü'nün orijinal ismi Aziz Valentinus'a atfen Valentin's day şeklindedir.) üzerinden sürdürülerek meseleye bir dinsel meşruiyet kazandırılmak istenmektedir. Ayrıca İmparator'un yaptığı zulümler üzerinden üretilen duygusallık ve insaniyet sorunu, Sevgililer Günü'nün hikayesini okuyan herkes için bir "haklılaştırım" ve "olumlama" ortaya çıkarılmaktadır.

Genel gün ve kutlamalarla ilgili tartışmaya geçmeden önce, günümüzde 14 Şubat Sevgililer Günü şeklinde isimlendirilen kutlamanın toplum nezdinde ne anlam ifade ettiğine bakmalıyız. "Sevgili" kelimesinin farklı çağrışımları vardır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e hitaben literatürde "Sevgili Peygamberimiz" ifadesindeki bir sıfatla, Hz. Muhammed'e sevgi yoğun bir duygu dili yansıtılır. Tabii ki kelimenin asıl vurgusu sevgi üzerinedir. Fakat "sevgili" kelimesinin toplum içinde genel algılanış biçimi, aralarında nikah bağı olmayan erkek-kadın ilişkileri şeklindedir. Çünkü genel kullanım itibarıyla evli olan çiftlere

"bunlar sevgililer" şeklinde bir ifade kullanılmaz. Tüm bunlar evlilik ve sevgi ilişkilerindeki tartışmalarda da kendisini göstermektedir. Nitekim çokça dillendirilen "evliliğin aşkı (sevgiyi) öldürdüğü" ibaresi, gerçekliği sorgulamaya muhtaç ama propaganda amaçlı kullanılan bir cümledir. Çoğu zaman medya dilinde Sevgililer Günü'nün evli çiftleri de kapsadığı yönlü flu ifadeler varsa da, Sevgililer Günü'nün asıl vurgusu, bunlar üzerine değildir. Sevgililer Günü, hikayede belirtilen kaynağına uygun bir bayram ve festivali daha çok andırdığı gibi, kendisine öyle bir içerik de kazandırılmak istenmektedir.

Sevgililer Günü ile ilgili olarak üç boyutun altını çizmek istiyoruz. Birincisi, bu gün her yıl giderek, "muhafazakâr" şeklinde etiketlenen kesimde de meşruiyet bularak yayılmaktadır. Bugün için oluşturulan korunaklı alan ve yaratılan özel bir mahremiyet alanından faydalanılarak evlilik dışı, serbest, ailevi değerleri yozlaştırıcı ilişki biçimleri oluşturulmak istenmektedir. Burada "korunaklı" ya da "özel mahremiyet" alanı üzerine kısaca dikkat çekmeliyiz. Mahremiyet modern dünyanın en önemli temel sorunsallarından birisidir. Mahremiyet kamusal (herkese) açılmayan özel ve gizli kalan ve kalması da istenen ilişkilerin yaşandığı alanlardır. Bir evde eşler ile anne-baba ve çocuklar arasında yaşanan

ilişkiler böyledir. Modern dünyanın bu bağlamdaki sorunu ise, televizyon, internet, kamera vb. araçlar ile mahrem alanların kamusal açılmasıdır. İnsan, özelliği ve fıtratı gereği mahrem ilişkilerinin aleniyet kazanmasını istemez. Ancak yoğun propaganda ile Tv dizileri, internet insan mahremiyetinin aleniliğini gittikçe meşrulaştırmaya çalışmakta ve normalleştirmek istemektedir. Dinler (sadece İslâm değil tüm dinler) insan mahremiyetini (gizliliğini) özellikle vurgularlar ve bunu da toplumsal düzenin bir zemini kırlarlar. Genellikle feminist yazınlar cinselliğin mahremiyetine (özellikle kadın cinselliğinin) karşı çıkarlar, onların kamusal aleniyet kazanmasına karşı çıkılmasını otoritenin (Tanrı, erkek, devlet vb.) bir kontrol sistemi olarak görürler; neticede özellikle kadın cinselliğinin görünürlük kazanmasını bu otoriteden bir özgürleşme şeklinde okurlar. (Meselâ bkz. Zengin, 2011; 74 vd.)

Mahremiyetin gittikçe yiti(rili)şi ile birlikte yukarıda söz ettiğim özel mahremiyet, "Sevgililer Günü"nü oluşturduğu bir seküler mahremiyet duygusudur. Seküler mahremiyet duygusu, aralarında aile ilişkisi olmayanları bir günlüğüne aile gibi hissettiren dışarıya karşı korunaklı bir alan oluşturmaktadır. Böylece gün geçtikçe "muhafazakâr" şeklinde etiketlenen kitleleri de kendi içine absorbe edebilmektedir.

İletişim araçlarının dili de bu absorbe edişi kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla burada Sevgililer Günü'nün oluşturduğu seküler mahremiyetin sınırları ve muâmelatı daha belirleyici olmaktadır.

Bir başka boyut da, "Sevgililer Günü"nü "muhafazakâr" şeklinde etiketlenen evli kitlelere doğru da yayılmış olmasıdır. Bu yaygınlık kimi zaman "evliliğin ve ailenin güçlendirilmesi" gibi gerekçelere dayanabilmektedir. Tabii ki evlilik ve ailenin güçlendirilmesi, normal şartlar altında desteklenmesi gereken bir niteliktir. Ancak özeldde Sevgililer Günü'nün aileyi değerler bağlamında içten dönüştürücü gücü, üzerinde dikkatle durulması gereken bir noktadır ve beklenenin aksine bir etki oluşturmaktadır. Daha çok bir yaşam biçimindeki dönüşüm olarak, aile içi kuvvetli ve değersel ilişkileri "günlük" hale dönüştürerek tüketmektedir. Sürekli bir koruma ve özen isteyen aile ilişkileri, anlık ve günlük duygu yoğunluklarına indirgenerek kurumsallaştırılmaktadır. Öte yandan "Sevgililer Günü"nü ailelere ve ailenin her bir ferdine sorumluluklarını hatırlatıcı bir işlev görmediği gibi, aile ilişkilerini içkinleştirip dünyevileştirmektedir. Daha çok bir hediye alma üzerine odaklanırken, aile de bir tüketim ekonomisinin içine alınıp dönüştürülmektedir.

Tam da bu noktada Sevgililer Günü için vurgulanması gereken üçüncü boyut ve/

veya "günlük" kutlamaların global otorite ilişkisine de girmiş oluyoruz. Marksist literatürden ödünç alarak kullanacak olursak, özeldde "günlük" kutlamalar küçük ve büyük ölçekte kapitalist tüketim ekonomisinin önyüzünde görülen ideolojileri olup, arkaplanda ciddi bir ekonomik sirkülasyon işlemektedir. Günümüzde toplumların yakalandıkları ve gelecek zamanlarda etkilerinin daha ciddi düzeyde olacağını söyleyebileceğimiz sorun tüketim virüsüdür. Şimdi Türkiye'de 2011 yılında bazı gün kutlamalarındaki tüketim hacmine bakmanın zamanıdır. Yılbaşı 750 milyon TL, Sevgililer Günü 713 milyon TL, Anneler Günü 790 milyon TL, Babalar Günü (bir önceki yıla göre % 19 artışla) 851 milyon TL. (www.milliyet.com.tr)

Bu "bir günlük kutlama"ların özellikle iki noktada kültür ve zihniyeti dönüştürücü bir işlevi olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Özellikle bu günlük kutlamalara getirilen eleştirileri "Anneleri hatırlamaya karşı olmak" şeklindeki ifadelerle düz bir mantıkla karşı çıkmak meseleyi anlamamak olacaktır. Doğrusu, tam tersine anneleri, babaları, eşleri, çocukları, velhasılı çevremizde sorumluluk alanlarımıza giren herkesi hatırlamada bir süreklilik kazanma mantığını önemsemediğimizi burada belirtmeliyiz. Şimdi yukarıda bahsettiğimiz iki noktayı açmılayabiliriz. Bu tür günlük kutlamalar, insan

zihnini ve hayatını parçalamaktadır. Yılın belirli gününde çevreci olan, belirli gününde etiği hatırlayan bir zihnin bütünselliği parçalanacaktır. Bu günleri sadece ritüalistik öğelerle gündemde tutan bir bakış açısı, insan hayatını sürekliliği içinde algılamamaktadır.

İkinci ve daha önemli olan boyut ise, toplumsal hafızanın yeni kültürel kodlarla inşa edilmesi durumudur. Connerton, kitabında toplumların eskiye ait festival, tören ve ritüelleri tekrar ederek süreklilik kazandıklarını anlatmaktadır. (Connerton, 1999; 14-25) Bunun anlamı; festival, tören, kutlama ve ritüellerin taşıdıkları anlamsal ve kültürel kodların sürekli "bugün"e taşınmasıdır. "Bugün"ün geçmişle ve gelecek bir süreklilik ilişkisi içinde inşa edilmesi, toplumun anlam ve kültür kodlarını kaybetmemesinden geçmektedir. Bayramlarımızın kutlanması, bir öğeyi gündelik hatırlamaktan çok, kültürel anlam kodlarıyla toplumun yeniden inşa edilmesi bağlamında olumlu bir anlam taşır. Sevgililer Günü'nün toplumda nasıl bir anlam kodu oluşturduğunu bu bağlamda ayrıca düşünmek gerekmektedir.

Kaynakça:

- Connerton, Paul (1999); *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, Çev. Alaeddin Şenel, İstanbul Ayrıntı Yay.
- Zengin, Aslı (2011); *İktidarın Mahremiyeti-İstanbul'da Hayat Kadınları, Seks İşçiliği ve Şiddet*, İstanbul, Metis Yay.
- www.milliyet.com.tr
- www.forumdas.net

Liberalizm ve Türk Liberalizmi Üzerine Notlar

Ömer Faruk KARAGÜZEL

Modernlik öncesi çağda yaşayanların güvenliklerini savunmak ve tehlikeye karşı savaşmak fikri çerçevesi içinde kullanmayı öğrendikleri tek silah, ne kadar güçsüz de olsa, kendi “yoğun sosyallikleri”, “insan ilişkilerinin karmaşık oyunu” idi. Lucien Febvre modern çağın eşliğindeki dünyayı “her zaman korku, her yerde korku” olarak betimliyordu. Modern çağın eşliğindeki bir dünyayı anlamak, modern dönem öncesi iktidar/bilgi sendromunun toplumsal kökenini anlamaktan geçiyor. Cemaat içi güvenliklerini “ben seni gözlüyorum, sen de beni gözlüyorsun” modeli ile sağlayan modern çağ öncesi Batı dünyası, en temelde bir iktidar ve devlet fikrine sığınmadan köy ve kasabalarda “frenkpledge” sistemlerini oluşturdu. Sistemin kademeli olarak yıpranması yeni “erdem okulları” fikrinin oluşmasına da temel hazırlamıştır.

Yaşam uğraşlarını sürdürülebilmek için bilginin ışığına gerek duyan, kendilerine uygun koşulları ve uygun rehberliği sağla-

yacak olan devletin bilgeliğini bekleyen, kendi kaynaklarıyla baş başa bırakılmış bireylerden oluşmuş görülüyordu o dönemler içerisindeki dünya. Ancak les philosophes’in baktığı dünya yeni bir dünyaydı. “Her zaman korku, her yerde korku” betimlemesi modern dünyanın eşliğinde kalan insanlığı yeniden sistemleştirecek bir akıl savaşımının da eşğine itti. Modern çağ öncesi insanın küçük ve istikrarlı, dolayısıyla sıkı sıkıya denetlenen dünyası, on altıncı yüzyılda büyük bir baskı altına girmiş ve bir sonraki yüzyılda geri dönüşü olanaksız bir biçimde parçalanmıştır. İngiltere için baskının, 1950’de başlayan yarım yüzyıllık süre içinde başladığı saptaması yapılmıştır; “artan nüfusun şiddetlendirdiği kıtlık ve salgın hastalıkların, yoksulluk ve boşgezerliğin etkisi” o zaman hissedilmeye başladı. Toplam nüfusta ani bir artış olmuştur. Ancak nüfus patlaması bir yana, toprak mülkiyetinin yeniden düzenlenmesi ve tarım teknolojisinin verimliliğindeki bununla bağlantılı artış, geleneksel köy cemaatlerinin yeni

nüfusa iş ve yiyecek sağlanmasını engelledi. Artan sayıda erkek ve kadın ekonomik açıdan bir fazlalık ve bunun sonucu olarak toplumsal açıdan yurtsuz hale geldi. Tam da eski cemaatler ve korporasyonlar dünyası hastalığının nihai aşamasını yaşarken, insan örgütlenmesinin ilkeleri kardeşliğe, dostluğa, frendpledge sistemine ve karşılıklı yardıma övgü düzen Avrupa lonca kuramının bir anda çöküşü ilgi çekicidir.

Değişim isteğinin ve yeni dünya, devlet, iktidar beklentilerinin birbiriyle bağlantılı iki sonucu vardır. İlki, yoğun nüfus artışı ile frendpledge sistemine zarar vermeye başlayan ve köy cemaatlerinin ilişkilerine zarar veren “efendisiz insanlar”ın apansız belirişi ve sayısal olarak sürekli genişlemesiydi. Bu kimseler, mevcut toplumsal denetim yöntemlerinin ya da düzenlemelerinin erişemediği bir yerde durdukları (ya da daha doğrusu hareket ettikleri) için, geleneksel toplumsal düzen dayanaklarının öngördüğü tüm önlemler nezdinde tehlikeli bir topluluktu. “Efendisiz insanlar”

herhangi bir yere ait değildi, davranışlarından ötürü toplumsal sorumluluk taşıyacak bir üstleri ve geçimlerini sağlama karşılığında onlardan itaat talep edebilecek somut bir cemaatleri -köy, kasaba ya da bölge- yoktu. İkinci sonuç, “aylaklar”ın yerel cemaatlerin küçük ve esnek olmayan dünyasına ani akınydı (bunlar da “efendisiz insanlar”dı, ancak yurtsuz, göçebe nüfus olarak tanımlanıyorlardı). “Aylaklar”, geleneksel tanıdık kılma ve topluluğun bir parçası haline getirme yöntemiyle ehlileştirilemeyecek ve cemaatin yaşamına uyumlu kılınamayacak kadar kaygısız ve kalabalık bir topluluktu. Onlar, hiçbir uyarıda bulunmaksızın ortaya çıkıp yok oluyorlar, inatla yabancı olarak kalıyorlar ve cemaat onları her yere nüfuz eden bakışına tabi tutmak suretiyle içinde eritemeden ortadan kayboluyorlardı. “Belirli bir yönetim alanının sınırları içinde yaşayan her bireyin hukuki açıdan diğer her bireyden sorumlu olduğu ortaçağ frankpledge sistemi, bu gezgin yabancılarla uğraşmak söz konusu olduğunda bir işe yaramıyordu.” Sosyolojik olarak bakıldığında, efendisiz aylaklar toplumsal yeniden üretimin geleneksel mekanizmalarının eskimişliğini açığa vuruyordu, sonuç olarak, yeni bir belirsizliğin yarattığı öfke ve tedirginliği kendi üzerlerine çekiyorlardı. Korku kendi kendini güçlendiriyordu; gücü de azalmı-

yordu, çünkü devam etmekte olan toprakların sınırını çizme ve daha çok toprağı ele geçirme süreçleri giderek daha çok sayıda insanı yollara döküyor ve efendisizlerin bir yerden bir yere hareket etme

ların Tanrı'nın esirgediğı kulları ve Hıristiyan hayırseverliğinin gözde nesnelere olduğu kavramı her yönüyle gözden geçirildi. Ardından toplumu yönlendirecek yeni bir sistemin oluşturulması fikri üzerinde yoğunlaşılacaktı. Köy cemaatleri sistemlerinin -frenkpledge- dağılması, hızlı nüfus artışıyla modern devlet-iktidarın temellerini kolaylaştırdı. Modern iktidar biçimlenmesinde gerçekten yeni olan şey, pastoral ve yönlendirici tekniklerin laikleştirilmesi ilk elde yapılan işlemlerdendir. Tekniklerin kendileri yeni değildi, ancak bunların Kilise'nin hiyerarşik yapısından bağımsızlaştırılması ve devletin hizmetinde kullanılması yeni bir olguydu. Devletin pastoral ve yönlendirici iktidarı ruhu ele geçirmekle yetinemezdi; aslına bakılırsa söz konusu olan şey, inanç da değildi. Devlet, kendi yönetimine karşı potansiyel direnme yuvaları olarak görülen her tür yaşam biçimine karşı savaş açacaktı. İstenen, yaşama sanatında modern devletin uzmanlığının kabul edilmesiydi; devletin ve onun atayıp, meşrulaştırdığı uzmanların, yönetilenler için neyin iyi olduğunu, hayatlarını nasıl yaşamaları gerektiğini ve kendilerine zarar verecek şekilde davranmaktan nasıl kaçınabileceklerini daha iyi bildiklerini kabul etmek gerekiyordu. Yönetilenler Tanrı'ya giden yolu bulmak için gerekli becerilerden yoksun bırakılmakla kalmamış, bilgilerin gözetimi, yardımı ve

Liberalizmin tarihi ve öğretileri üzerine yapılan çalışmalara, kendi içinde farklılıklar, hatta çelişkiler barındırması dolayısıyla farklı liberalizm tanımlamalarının olduğunun altını çizerek başlamak bir adet haline geldi. Yine kavramın anlaşılmasında engel olacak bir diğer durum ise, yapılan eleştirilerin liberallere mi yoksa liberalizme mi olduğu sorudur. Liberal sözcüğü, Latince “liber”den (özgür) türetilmiş ve 18. yüzyılın sonuna dek özgür insana yaraşan anlamında kullanılmaktaydı. Özellikle 1970’lerde dilbiliminde meydana gelen tarihi dönüşümle beraber, düşünce tarihi alanında yazılan kitap ve makaleler, bir tek değil, tarihsel şartlar ve ulusal yörüngelerin etkisinde şekillenen birden fazla liberalizmin olduğunu göstermeye başladı.

alışkanlıkları, halkın bilincinde onların gerçek sayılarını çoğaltıyordu. Geleneksel toplumsal denetimin iflasına yönelik belirtilere gösterilen tepki ise hızlı ve radikal oldu. Öncelikle, yoksul-

islah edici müdahalesi olmaksızın insana yaraşır bir yaşamı sürdürme becerileri de ellerinden modern devlet ile alınmıştır. Geleneksel cemaat sisteminde varolan, “ben seni gözetliyorum, sen de beni gözetliyorsun” betimlemesi, modern devlette yerini, “izleyenler ve izlenenlere” bırakmıştır. Hobbes’un, insan türünün “doğal durumu”nu, insan yaşamını “kötü, çirkin ve kısa” hale getiren bir koşul olarak sert bir dille reddedişi, olasılıkla bu sebeplerledir ki, on yedinci yüzyıl düşünürlerinin daha sonraki kuşaklara aktardığı tüm fikirler arasında en çok alıntılananı ve bilinenidir. Hobbes’un doğal duruma karşı çıkışı neticesi itibariyle de “insan, insanın kurdudur” deyişi Modern Devlet fikrini doğurmuş, modern devlet yöneticilerinin toplumu nasıl ve ne standartlarda yönetmesi gerekliliği fikri de John Locke ile Liberalizm’i doğurmuştur.

Liberalizmin Temelleri

Liberalizmin tarihi ve öğretileri üzerine yapılan çalışmalara, kendi içinde farklılıklar, hatta çelişkiler barındırması dolayısıyla farklı liberalizm tanımlamalarının olduğunun altını çizerek başlamak bir adet haline geldi. Yine kavramın anlaşılmasında engel olacak bir diğer durum ise, yapılan eleştirilerin liberallere mi yoksa liberalizme mi olduğu sorunudur. Liberal sözcüğü, Latince “liber”den (özgür) türetilmiş ve 18. yüzyılın sonuna dek özgür insana yaraşan anlamında kullanılmaktaydı. Özellikle 1970’lerde dilbiliminde meydana gelen tarihi dönüşümle

beraber, düşünce tarihi alanında yazılan kitap ve makaleler, bir tek değil, tarihsel şartlar ve ulusal yörengelerin etkisinde şekillenen birden fazla liberalizmin olduğunu göstermeye başladı. Liberal sanat, liberal eğitim, liberal uğraşlar. Liberalizm, son dört yüzyılda Avrupa’da ve Avrupa kültüründen etkilenen ülkelerde pek çok akıma esin kaynağı olduğunu görmek mümkün. Dolayısıyla bir bütün olarak liberalizmi Batı kültüründen bağımsız tanımlamak pek olanaklı değildir. Farklı versiyonlarını ele almadan evvel görece bir liberalizm tanımı yapmak faydalı olacaktır: “Aydınlanma geleneğine dayanan ve siyasal iktidarı sınırlandırarak bireysel hak ve özgürlükleri tanımlayıp savunmaya yönelik siyasal ve ekonomik ideoloji.” Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren geniş anlamıyla liberal olarak adlandırabileceğimiz bir konsensüsün doğuşuna tanık oluyoruz. Yine detaylı olarak Türkiye liberalizmine değinmeden evvel, liberalizmin tarihsel arka planına değinmek yararlı olacaktır.

Liberalizm, Batı Avrupa’da ortaçağ düzeninin çözülmesiyle doğar. Ortaçağ düzeni, Roma İmparatorluğunun yıkılışıyla oluşan otoritelerin kendi alanlarında hâkim olduğu, kilisece tanımlanmış uhrevi ve hemen hemen dünyevi alanlarda, nüfuzunu rakipsizce gerçekleştirdiği ve kilisenin kutsadığı imparatorun diğer otoritelerce tanındığı bir düzendir. Bu düzen, papa, imparator ve lokal güçlerin karşılıklı bağımlılığına dayanır. Kilise, diğerlerinin otorite ve iktidarlarının meşruiyet kaynağı olarak dinsel ilke-

ler sunan aşkın güçtür. Dinsel meşruiyet bu dönem iktidar söylemlerinin temelidir. Liberalizm, kökenlerini ortaçağın bu yapısını değiştiren unsurlarda aramaktadır. Liberalizm, ortaçağ düzeninin çözülmesiyle ortaya çıkan ulus devletlerin sosyal, siyasal ve ekonomik organizasyon arayışlarının, eski düzen yerine yeni düzen oluşturma çabasının, hemen her alanda yeni meşruiyet dayanakları aramanın bir sonucu olarak doğmuş ve gelişmiştir. Liberalizm bu meşruiyet arayışlarının temelini bireyi oturtma süreci olarak da okunabilir. Liberalizmin tarihi aslında bireyin sosyal, siyasal ve ekonomik hayatını kısıtlayan, sınırlandıran ve bu alanlardaki özgürlüğünü yok eden her türlü olguya karşı mücadelenin tarihidir. Bu tarih Ortaçağdaki yapının özgürlüklere doğru dönüşmesiyle başlamaktadır. Ortaçağda Avrupa’ya damgasını vuran iki temel yapı vardır. Bunlardan biri sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkileri toprakla örtüştüren ve ortaçağda Avrupa’da yaşam tarzını belirleyen feodalitedir. Diğeri ise dini ve kurumsal faaliyetleriyle Avrupa toplumunu kendine bağlı ve bağımlı hale sokmuş olan kilisedir.

Rönesans; insanın, eşyanın, dünyanın yeniden tanımlanmasıdır. Rönesans’ın temel düşünce merkezinde hümanizm vardır. Kilisenin skolastik ortaçağ anlayışı reddedilerek bilimde, felsefede, sanat ve edebiyatta “özgür insan” anlayışının savunulmasıdır. İnsan her alanda yüceltilmektedir. İnsanların özgürlüğü, eşitliği, aklın egemenliği savunul-

muştur. Ortaya ferdiyetçi, akılcı ve yaşama her şeyden fazla değer veren “rasyonel birey” bu dönemde çıkmıştır. İnsanın her şeyin ölçüsü olduğu hümanizm felsefesi doğaya, tekniğe, bilime, sanata yöneltti ve bu alanlarda çok hızlı ve yaygın bir gelişme ortaya çıktı. Astronominin, coğrafyanın gelişmesi ile kilisenin dogmatik düşünceleri yanlışlanarak kilisenin değerleri zayıfladı. Dinsel iktidar yerini aklın iktidarına bıraktı. Toplumsal yapı bu hümanizmin doğurduğu ortamda yeni siyasal arayışlara doğru yol alıyordu. Liberalizmin fikir adamları da bu çağlarda sahneye çıktılar. Eserlerinde hümanizmaya, rasyonalizme ve bireyciliğe uygun siyasal yapı arayışı temel sorundu. Locke, Hume, Smith, Kant gibi liberaller düşüncelerini rönesansın doğurduğu bu özgürlük ortamında açıkladılar. Bireye ve birey aklına güvenmeye, doğal düzen ve doğal haklar yasasına, özgürlük ve toplumsal rıza anlayışına dair düşüncelerini dillendirerek liberalizmin felsefi temellerini attılar. John Locke, devletin amacının özgürlüğü güvence altına almak olduğunu, devletin kaynağının ve meşruiyetinin toplum sözleşmesinde aranması gerektiğini, iktidarın bireysel kabulü amaçlamak zorunda olduğunu belirten görüşleriyle liberal düşüncenin kuruluşuna katkıda bulunmuştur. David Hume, aklın bireysel fayda peşinde koştuğu, kendiliğinden düzenin en adil düzen olduğu ve devletin buna asla karışmaması gerektiği, faydacılık ve özgürlüğün insanın doğası olduğunu savunmuştur. Adam Smith’in insanın çıkarları

peşinde koşarak toplumsal çıkarı arttırdığı, doğal düzenin en özgür düzen olduğu, devletin iç ve dış güvenlik görevleri dışında hiçbir şeye karışmaması gerektiği görüşleri; Jeremy Bentham’ın devletin amacının bireysel çıkarı arttırmak olduğu, özgürlük olmadan fayda, fayda olmadan ekonomik özgürlük, ekonomik özgürlük olmadan mülkiyet, bunların hepsi olmadan da mutluluk olmayacağı düşünceleri ve J. Stuart Mill’in devleti ve ahlakı, hazzın belirlediğini, en büyük hazzın özgürlük olduğunu, devletin de amacının bu hazzı maksimize etmek olduğunu söylemesi liberal düşüncenin gelişmesini sağlamıştır.¹

Felsefi kökenleri Locke, Hume, Smith, Mill, Bentham, Spencer, Constant gibi düşünürlerin görüşleriyle şekillenmiştir. John Locke, liberalizmin öncüsü olarak kabul edilir. Devletin amacının özgürlüğü güvence altına almak olduğunu, devletin kaynağının ve meşruiyetinin toplum sözleşmesinde aranması gerektiğini, iktidarın bireysel kabulü amaçlamak zorunda olduğunu belirten görüşleriyle liberal düşüncenin kuruluşuna katkıda bulunmuştur. David Hume, aklın bireysel fayda peşinde koştuğu, kendiliğinden düzenin en adil düzen olduğu ve devletin buna asla karışmaması gerektiği, faydacılık ve özgürlüğün insanın doğası olduğunu savunmuştur. Adam Smith’in insanın çıkarları

peşinde koşarak toplumsal çıkarı arttırmak olduğu, özgürlük olmadan fayda, fayda olmadan ekonomik özgürlük, ekonomik özgürlük olmadan mülkiyet, bunların hepsi olmadan da mutluluk olmayacağı düşünceleri ve J. Stuart Mill’in devleti ve ahlakı, hazzın belirlediğini, en büyük hazzın özgürlük olduğunu, devletin de amacının bu hazzı maksimize etmek olduğunu söylemesi liberal düşüncenin gelişmesini sağlamıştır. Herbert Spencer, en uygun olanın ayakta kalmasını sağladığı için sosyal ayıklanmayı, “laissez faire”i, rasyonel bireyi savunarak liberalizme katkıda bulunmuştur. Benjamin Constant, basında, dinde, ekonomide, mülkiyette kısaca her şeyde azami özgürlüğü savunmuş liberalizm ile doğrudan katılımı birleştirmeye çalışmıştır.

“Türk Liberalizmi”, Prens Sabahattin Örneği ve Le Play Okulu

Sorumuzun cevap aradığı konu, diğer liberalizm anlayışlarından farklı ve Türkiye’ye has bir liberal anlayışın gelişip gelişmediği, ya da tek tip mi yoksa birden çok tipte Türk Liberalizm’i üretimi olup olmadığı sorusudur.² Türkiye’de farklı dönemlerde yaşamış/yaşayan ve “liberal” diye nitelendirilebilecek yazarlar veya düşünürlerin hiçbirinde dünyada heyecan uyandıracak derecede özgünlüğe, üretmişliğe sahip “büyük düşünürler” olmadığını belirterek başlamak faydalı olacaktır. Dolayısıyla Türkiye Liberalizm’i Batı’dan aldığı temel

“

Türkiye’de farklı dönemlerde yaşamış/yaşayan ve “liberal” diye nitelendirilebilecek yazarlar veya düşünürlerin hiçbirinde dünyada heyecan uyandıracak derecede özgünlüğe, üretmişliğe sahip “büyük düşünürler” olmadığını belirterek başlamak faydalı olacaktır. Dolayısıyla Türkiye Liberalizm’i Batı’dan aldığı temel teorileri yalnızca Türkiye ekseninde yorumlayarak yerleşik hale getirmekten başka bir yola gitmemişlerdir. Bu yönleri itibariyle etkileyici üretici mekanizma olmadıklarını, aksine varolanı bu ekseninde Türkiye siyasal-sosyal hayatına aşıladıklarını söyleyebiliriz.

teorileri yalnızca Türkiye ekseninde yorumlayarak yerleşik hale getirmekten başka bir yola gitmemişlerdir. Bu yönleri itibariyle etkileyici üretici mekanizma olmadıklarını, aksine varolanı bu ekseninde Türkiye siyasal-sosyal hayatına aşıladıklarını söyleyebiliriz.

Batı Avrupa kaynaklarına ve pozitivistlere yaslanarak, Jön Türklerle birlikte despotik rejimin sona ermesini isteyen ve Türkiye’de liberalizmin öncüleri arasında görülen Prens Sabahattin tarafından yazılan “*Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?*” isimli kitabın, Nurettin Ş. Kösemihal’in yazdığı önsözdeki bilgilere göre, Sabahattin Bey, Comte’un yaklaşımlarını geliştiren ve yönteminde tarih, etnografya, istatistik ve iktisat yöntemlerini kullanan Durkheim okulundan; diğeri de Le Play’in kuramlarını geliştiren Edmond Demolins’inden etkilenmiştir. II. Meşrutiyet’te ve Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde, biraz da haksız olmayan

nedenlerle (daha çok politik), Sabahattin’in fikirlerine fazla ilgi gösterilmemiştir. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, demokrasi kültürünün yaygınlaşmasının bir sonucu olarak, görüşleri giderek artan bir şekilde etkili olmaya başlamıştır. Sabahattin Bey’e göre toplumlar “ilm-i içtima” açısından kategoride sınıflandırılmalıdır. Bunlardan birisi özgürlük ve refahlarını kamuda arayan “tecemmüi”ler (toplumcular), diğeri ise bağımsız düşünen ve sosyal refahlarını bireyselliğin gelişmesinde arayan “infradiler (bireyciler) dir. Sabahattin, özellikle Le Pay Okulu’nun ikinci kuşağı çalışmalarından derinlemesine etkilenmiştir. Fakat onun bugün liberal olarak sınıflandırılmasında Tourville ve Demolins’in başını çektiği kuşağın bilimsel öğretilerine bağlılığın bir sonucudur.

Mehmet Sabahaddin, Osmanlı toplumunun çoğunluğunu oluşturan köylülerin şahsi gelişmelerinin önemine başta 1906-1908

yılları arasında *Terakki*’de yayımladığı yazıları olmak üzere, bütün yazı hayatı boyunca vurgu yapmıştır. 1902 yılından itibaren Le Play Okulu’nun öğretilerini hayranlıkla okumuş ve okula maddi destek de sağlamıştır. O 1908 Devrimi’nin ardından, siyasal değişimin tamamen göstermelik ve yüzeysel olduğu fikri etrafında düşüncesini belirtmiş, değişimin şahsi teşebbüs ruhuna doğru evrilmesini, ticaret ve sanayi ile uğraşacak bir orta sınıfın oluşturulması fikrini liberal değerler çerçevesinde daimi olarak savunmuştur. Şahsi teşebbüs ve adem-i merkeziyetçilik ön plana çıkarken, düşünce yapısının arka planında güçlü bir liberal ahlak anlayışı vardır. İttihat ve Terakki partisine gazetesinden yazdığı açık mektupların sekizincisinde, istiklal ve iktidarın liberal ekonominin şahsi teşebbüs ile temin edilebileceğini iddia ederken, bireylerin dayanak merkezlerini “Allah’tan sonra kendi şahıslarında” aramaları gerektiğini, devrimin kanunlarla olmasının bir anlam ifade etmeyeceğini belirtir. Liberalizmin ekonomi, sosyo-politik, ahlak ve tüm değerleriyle ilk Türkiye ekseninde ilk temsilcisi olduğu sayılmasın da bu mektupların özel bir yeri vardır. Bireyi öylesine yüceltir ki: “Bu şahsiyet, ne kadar münevver, ne kadar girişimci ve erdemli olursa, çevresinde yapacağı etki o kadar derin ve sürekli olacak, toplumsal yapımıza esaslı bir yükseliş yolu hazırlayacak. O halde her şeyden ziyade şahsiyeti geliştirmeye ... ve yükseltmeye çalışmalıyız!”, diyerek bunu açık şekilde ifade eder.

Her ne kadar Sabahattin ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, bunun yanında Sabahattin'in çevirisini yaptığı eserlerin fikri ve tarihsel bağlamlarından bağımsız okumaları yapıldığında bile bugün Ortodoks liberal anlatının savunduğu sınırlı devlet müdahalesi, bireyin özerkliği gibi kimi ilkelere uyumlu fikirlerle karşılaşmaktayız. Yazma eylemi ile bir yandan Le Play Okulu'nun kuramlarını Türkiye'ye tanıtmaya ve yaymaya çalışırken, bir yandan da Le Play'in İngiliz idare ve toplumsal yapısı hayranı takipçileri aracılığıyla, Türkiye'ye Viktorya dönemi liberal düşüncesinin bazı öğretilerinin taşıyıcılığını yaptığını söyleyebiliriz.³ Onun en belirgin özelliği de Le Play okulunun Türkiye'de ciddi bir ilgi duyan ilk Türkiyeli düşünür olması, bu okul vasıtasıyla bireye ve bireyin gelişimine ısrarla vurgu yapan birey endekli toplum algısını Batı'dan iktisab edebilmiş, Osmanlı toplumsal-siyasal yapısındaki tartışmalara yansıtması ve bunu yaparken ilk defa sosyolojik kavramları kullanması dolayısıyla Sabahattin'in fikirleri ardından ve dönemindeki liberallere örnek teşkil edebilecek değere sahiptir. Birey-ahlak temelinde uygulamaya çalıştığı liberal değerleri de İslam'la irtibatını kurmaya çalışması onu daha da ön sıralara koymuştur. Bugün'ün liberalleri gibi kendi üretimleri dışında kalan ve özgürlüğe müdahale olarak ya da dogma olarak gördükleri tüm alternatif ideolojileri başta İslam olmak üzere Sabahattin'de dönemi itibariyle tekrarlamış ve karşı

görüşleri tümünden reddetmesi, bir anlamda kendisini hem istikrarlı hem de tutucu olmaktan kurtaramamıştır. Siyasal aktör olarak döneminden İttihatçı-Kemalist geleneğin karşısında olması da Türkiye Liberalizmi onu dikkate değer olarak görmüştür. Bugünün liberalleri kalkış noktası olarak tüm dogmalara özelden de Kemalizm'e karşı duruşlarının ilk taşını Sabahattin'in koyduğunu söylemek bu anlamıyla yanlış olmaz. Burada özellikle belirtmek gerekir ki onlar Kemalizm'i dogma olarak görürken var olmaları için Kemalizm'e sığınmaktan da geri durmadıkları açıktır. Kemalizm ve İslam dogmalarıyla bir dünya düzeni kurarken, bu dogmalara alternatif olacak yeni dogmalar sistemi de Liberalizm tarafından Türkiye'de başta Sabahattin olmak üzere Le Play Okulu'ndan etkilenmeleri önemli bir yer tutarak inşa edilmiştir. Bu anlamı itibariyle aydınlanma, ilerleme mantığından doğan 17, 18, 19, 20. yüzyıl kavramları içinde Liberalizm önemli bir yer tutar. O da aynı Kemalizm gibi, ilerlemeci ve inşa-ya karşı olduğunu söylerken bile inşacıdır. Her ne kadar Mehmet Sabahattin'in, Ahmet Rıza'nın, Ahmet Ağaoğlu'nun liberal anlayışlarının ve erken Cumhuriyet dönemi modernleşme projesinin birer biçimleme projesi olmaları iddiasına karşı çıkmak şöyle dursun, ne Durkheim'in ne Ağaoğlu'nun, ne Hayek'in ne de bugün Türkiye'de gerçek liberalizm savunuculuğunu yaptıklarını iddia edenlerin liberalizme kendilerinin yükledikleri anlamın

doğru, ötekinin ise sahte olduğunu savunarak bir ideolojik geleneği kendi tekellerine alma lüksüne sahip olmadıklarını söylemekte fayda var.

Sonuç olarak, XIX. yüzyıl Türkiye'ye liberal düşüncelerin girdiği yıllar olur. Ancak, bu daha çok yenilik ya da ıslahat kavramları içerisinde saklı bir liberalizmdir. Osmanlılık olarak adlandırdığımız ve yüzyıl boyunca İmparatorluğu kurtarma yolunda en önemli fikir akımı olarak, Tanzimat'tan itibaren ortaya konulan düşüncenin bir uzantısı olarak ortaya çıkmış görünmektedir. Nitekim Osmanlıda ilk liberal düşünceleri ortaya atanların aynı zamanda Osmanlılık düşüncesini ortaya atanlar olduğu görülür. Sadık Rifat Paşa, Mustafa Reşid Paşa, Âli ve Fuad Paşalar, liberalizmi savunan başta Namık Kemal olmak üzere Yeni Osmanlılar hareketinin mensupları, Münif Paşa, Sakızlı Ohannes Paşa, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ekonomi, toplum ve siyasi sorunlarda liberal yaklaşımlara sahip önde gelen üyeleri Cavid Bey, Prens Sebahaddin bu isimlere verebileceğimiz belli başlı örneklerdir. Böylelikle, yüzyılın ikinci yarısından itibaren, liberalizm kelime olarak telâffuz edilmeye başlanır. XIX. Yüzyılın sonlarında ise Münif Paşa, Sakızlı Ohannes Paşa, Cavid Bey, Prens Sabahattin gibi liberalizm taraftarlarınca savunulur ve kısmen de olsa uygulanır. Bununla birlikte, XIX. Yüzyıl boyunca Avrupa'nın güçlü devletlerinin siyasal, ekonomik ve malî baskıları altında

bunalar ve Avrupalı ülkelerin nüfuz ve çatışma alanı içerisine çekilen Osmanlı İmparatorluğu bağımsızlığını önemli ölçüde kaybetmiştir.⁴ Dünyaya açık Osmanlı iç pazarı, Avrupalı sermayenin hammadde kaynağı ve yatırım alanı haline gelmekten kurtulmamıştır. Giderek ağırlaşan dış borçlar ve kapitülasyonların varlığı, malî bağımlılığa ve Duyûn-ı Umûmiye yönetimine kadar uzanmıştır. Tüm bu nedenler ve yeniliğe karşı gösterilen direnç dolayısıyla İmparatorluk yönetimi ve ekonomisi liberal bir yapıya kavuşturulamamış, ortaya konulan düşünceler ve harcanan çabalar çoğunlukla yarım teşebbüsler olarak kalmıştır.

Ahmet Ağaoğlu “Nizamlı Hürriyet”i ile Recep Peker’ “Disiplinli Hürriyet” Kardeşliği

Türkiye’de liberalizm alanında yapılan çalışmalara bakıldığında daimi olarak karşımıza çıkacak diğer isim Ahmet Ağaoğlu’dur. Fakat onun yaptığı çalışmalar dolayısıyla, birçok eserden etkilenmesi, çok yönlü düşünüyor olması, günün şartlarında güdülecek siyasetin zemininin kaygan olması onun hangi ideolojiden olduğunu belirlememiz hususunda bazı soru işaretlerini zihinlere bırakıyor. Ahmet Ağaoğlu hakkında baskın olan algı onun liberal bir düşünür olduğudur. Bu arada François Georgen, onu bir “liberalizm şampiyonu” olarak tanımlayacak kadar ileri de gitmiştir.

1933 yılı içerisinde çıkardığı *Akın* isimli gazetenin 8.sayısında “Nizamlı Hürriyet” baş-

lıklı makalesi onun baskın bir liberal düşünür olduğunu ve bununla beraber bugünün liberalleri açısından makalenin yeri önemli bir yer tutar. Yazı aslında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Sekreteri Recep Peker’in *Ülkü* dergisinin Nisan 1933 tarihli 3. sayısında çıkmış olan “Disiplinli Hürriyet” makalesindeki fikirleri ile “Nizamlı Hürriyet” makalesindeki fikirleri çoğu konuda hem fikir idi! Nasıl olur da Kemalizm’in tepeden inmesi algısı ile liberal bir düşünürün düşünce ekseninde oluşturdukları ortak bir zeminde eşdeğer yargılara varabilirdi. Liberalizm’in, Kemalizm ile kuruluş sürecinden itibaren çatıştığını düşünenler iki makalenin karşılaştırmalı okumasını yaptıklarında bu düşüncelerinden vazgeçecekleri kanaatindeyiz. Ne hazindir ki bugünün liberalleri, bu düşüncüyü ortadan kaldırmak için Ağaoğlu’nun tökezlediğini ve çeliştiğini düşünerek kenara çekilirler. Bunun yanında yapılanın, o dönemin şartları itibarıyla tutarlı ve liberal gelenek içerisinde önemli bir yere sahip siyaset olduğunu ifade ederler. Kanımızca onun liberallikten önce Cumhuriyetçi gelenek çerçevesinde değerlendirmek yerinde olacaktır. Bu gelenek, Antik Roma’daki *libertas* kavramından yola çıkan, Machiavelli’nin Livius üzerinde yazdıklarından geçerek Anglo-Sakson dünyasında kendine düşünsel bir kanal açan, Kıta Avrupası’nda Ağaoğlu’na başta Montesquie, sonrasında Durkheim ve Duguit gibi Fransız cumhuriyetçilerinden oluşan bir

gelenek.⁵ Bu iki makalenin benzerlikleri liberallerin kaçıracağı bu noktalar üzerinde netleşiyor. Liberal olduğu kadar cumhuriyetçi oluşu dönemi itibarıyla pek çok soruya da cevap veriyor.

“Nizamlı Hürriyet” makalesini yazdığında Ahmet Ağaoğlu henüz Mustafa Kemal tarafından eleştirilip Darülfünun’daki işinden edilmediği bir dönemde oluşturulmuştu. Daha sonraları yapılan üniversite düzenlemelerinde, yaptığı eleştiriler ile o da payını alıp üniversiteden tasfiye edilmişti. Aslında yazdığı makalenin Recep Peker’in yazdığı Disiplinli Hürriyet’e cevap niteliğinde olduğunu söylese de Recep Peker’in tespitlerine paralel tespitlerde bulunmuştur. Ne ilginçtir ki herhangi bir liberalin günümüzde Kemalizm, CHP ideolojisine görünürde olan anlayışın taban tabana zıt olması gerekirken, Ağaoğlu yazısına CHF’ye çok hassas bir övgüyle başlar; CHF, “halkı tenvir (aydınlatma) ve halka kendi ülkülerini telkin sahasında nihayet vazifelerini yapmaya başlamıştır”⁶ O, bilhassa övgülerini Kemalist projenin kendisine yapar, fikirlerini *Ülkü* ve *Yeni Türk* dergileriyle anlatanlara methiyeler dizer. Kemalist projenin iktisadi sisteminden halk evlerine, CHF’nin kendisine ve ülküsüne, tiyatrolarına balelerine ve çağdaşlaşma istemine kadar tüm alanlardaki faaliyetleri ona göre önemli bir yerde durur. Halka dayatılan tüm değerler, ona o dönemde baskı, dayatma olarak gelmemiş aksine olması gerekeni cumhuriyet elitinin yaptığını ve bunun desteklenmesi

gerektiğini ifade eder. Liberallerin bugün “kimse kimseyi aydınlatamaz” telkini o günden itibaren çatlamaştır. Ağaoğlu, “halkımızın fikri ve siyasi olgunluğuna doğru atılan bu mühim hatveleri (adımları) memnuniyet ve minnetle karşılamamak kabil değildir” der.⁷ Yine kendi eseri olan “Serbest İnsanlar Ülkesinde”de yine cumhuriyet projesindeki insan tipinin, müziğe, tiyatroya, çağdaşlığa, aydınlanmaya olan açıklığının çaresinin elitlerin sunduğu projeler ile doyulacağını, alegorik çalışmasında ana tema olarak sunar.

Kendisi için sıklıkla kullanılan liberal tanımlamasını sıkıntıya sokarak, Recep Peker’in Disiplinli Hürriyet makalesi çerçevesinde bir değerlendirmede daha bulunur, Otoriter eğilimleriyle ve liberalizme taban tabana zıt olması gerekirken, Kemalizm’e ve özelden Recep Peker’ övgülerine Ağaoğlu tarafından yeniden karşılaşıyoruz: Ağaoğlu makalesinde Recep Peker’in neredeyse her görüşünü benimsediğini söyler. Kaldı ki Recep Peker, Genel Sekreteri olduğu CHF’nın daha ilk günlerinden itibaren İl başkanlarına gönderdiği genelge ile, “muhalefet namı altındaki neşriyat”ı baskı altına almak istemiş, muhalif yayınlar “tenkit ve murakabeden (denetim) ziyade tahrir ve umumi nizam ve intizamı teşviş edecek (bozacak) gayelere hizmet eder” hale gelmişti. Fakat bunları dahi yaparken Hürriyet’ten kimsenin mahrum edilemeyeceğini de ifade ederek komik bir vaziyete de düşmüştür.

“Biz hangi yol ve hangi maksatlar için olursa olsun bir milletin

uzun devirler zor altında tutulacağına ve ona hürriyeti cemiyetin malı olarak tattırmadan, devlet işlerinde milli murakabeye açık bir yol bırakmadan devamlı bir irade kurmak kabil olacağına inanmıyoruz”.⁸

Recep Peker’in tespitlerine liberal Ağaoğlu perspektifi yalnızca alkış tutulması gerektiğini savunur. Peker’le dolayısıyla da Kemalizm’le liberalizmin örtüştüğü temel nokta makalede, hemen bu tespitler ardından geliyor. Ağaoğlu hürriyetin mutlak olmadığını şu şekilde ifade ediyor:

“Evet! Halkçı cumhuriyette fikir, kalem, hareket, içtima ve sair hürriyetler vardır. Fakat bunlardan herkes istediği gibi keyfi olarak istifade edemez. Nitekim muhterem Recep Bey de bu keyfi (kullanımların) daha doğrusu sui-istimallerin verebilecekleri neticeleri birer birer kaydediyor.”⁹

Sonuç yerine şunları ifade edebiliriz, Türk siyasal hayatına Liberalizm kavramının girişi, batıda yaşanan ve doğan aydınlanma, ilerlemeci mantık felsefesinin, olduğu gibi Türkiye’ye aktarılması şeklinde olmuştur, gündelik konular hariç siyasal anlamda Türk liberalizminin varlığı söz konusu olmamakla beraber aksine tıpkı Kemalizm’in çağdaşlaşma öykünmeciliği gibi liberallerin de temel dinamikleri batıya öykünmecilikle varlık bulur. Erken cumhuriyet döneminde yaşayan Mehmet Sabahattin’de işlemeye ve cevap bulmaya çalıştığımız soru bu oldu, Türk Liberalizm’i diye bir şey var mı? Detaylı olarak açıklamaya çalıştık. Tek parti döneminde liberallikten uzak, hatta liberalliğin aleyhtarı olan Recep Peker’in dahi, kendisine liberaller tarafından methiyeler düzülmesi, hürriyet alanında ifade ettiği baskıcı, totaliter, dayatmacı dünya görüşüne, o dönem liberallerinin aynen katıldığını ifade eden söylemleri başı itibarıyla dahi Kemalizm’e sığınmış olduğunu söylememizde bir sakınca yoktur. 1923-1924 yılları sonrası süreçte, ülkedeki tüm muhalif seslerin susturulması, aydın, kanaat önderlerinin katledilmesi ve sürülmesi, baskılardan korkarak kaçmak zorunda kalanların halleri göz önünde tutularak sormamız gerek, Ağaoğlu’nun liberalliği ve hürriyet anlayışı nasıl bir anlayıştır ki o dönemin baskıcı, totaliter, jakoben cumhuriyet eliti ile kol kola girebilmiştir. Ve nasıl olur da Ahmet Ağaoğlu liberaller tarafından kıymete değer görülür?

Dipnotlar

- 1 Halis Çetin, Liberalizmin Tarihsel Kökenleri, C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2002, s. 88.
- 2 Doğu Batı Dergisi 57. Sayısı bu temel soru üzerinde Türkiye Liberalizmi’ne bazı eleştiriler getirmektedir.
- 3 Hilmi Ozan Özacı, Düşünce Tarihi Merceğinden: Türkiye’de Liberalizm, Doğu Batı Dergisi, Sayı: 57, s. 145.
- 4 Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye’de Liberal Düşüncenin Doğuşu Ve Gelişimi, s. 6.
- 5 Boğaç Erozan, Ahmet Ağaoğlu ve “Nizamlı Hürriyet”, Bir Cumhuriyetçi Yorum Denemesi, Doğu Batı dergisi, sayı: 57, s. 200.
- 6 A.g.m’de, Ahmet Ağaoğlu, Nizamlı Hürriyet, Akın, 5 Haziran 1933, no:8, s. 1-2.
- 7 Ag.m. s. 200.
- 8 A.g.m. s. 201.
- 9 A.g.m. s.201.

50 YIL SONRA TANPINAR

Fatih UYAR

Keçiören Belediyesi ile Türkiye Yazarlar Birliği'nin birlikte ev sahipliğini üstlendiği Ahmet Hamdi Tanpınar Sempozyumu 28-29 Ocak 2012 tarihlerinde Keçiören Belediyesi'nin Tepebaşı'ndaki Necip Fazıl Sahnesi'nde gerçekleştirildi.

Türk Edebiyatı'nda ismi ve eserleriyle önemli etki bırakan Tanpınar'ın tüm yönleriyle ele alındığı sempozyum Ankara'nın en soğuk günlerinden birisine denk gelmiş olmasına rağmen, sunum yapan araştırmacıların ve bilim adamlarının katkılarıyla sıcak bir ortamda gerçekleşti.

Sempozyuma ev sahipliği yapan Keçiören Belediye Başkanı Mustafa Ak, Tanpınar'ın roman ve şiirlerinde şehir-mekan ilişkisi kurması hasebiyle edebiyatımızda Tanpınar'ın önemli bir etki bıraktığını vurgularken, bir süreliğine de olsa Keçiören'de ikamet etmesi sebebiyle böyle bir organizasyona ev sahipliği yapma görevini ifa ettiklerini dile getirdi. Diğer ev sahibi, Türkiye Yazarlar Birliği Onursal Genel Başkanı Mehmet Doğan 2011 Mehmet Akif Yılı'nın gerektiği kadar etkinlik yapılmayarak Kültür Bakanlığı tarafından heba edildiğini savunarak, hiç olmazsa Tanpınar'ın 50. Ölüm yılında bu yılın boşa geçirilmemesi adına böyle bir sempozyumun düzenlenmesi sorumluluğunu üstlendiklerini belirtti. Açış bölümünün son kısmında ise Orhan Okay hocanın, rahatsızlığı

sebebiyle katılamamasına rağmen göndermiş olduğu sunum okundu. "Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar" adlı eseriyle hocası olan Tanpınar'ın biyografisini kaleme alan Okay, sunum bildirisinde Tanpınar'ın değerinin eserleri ve şahsı için yaklaşık 40 kitap ve 800 makale yazılmış olmasında saklı olduğunu belirtti.

Okay hocanın "Eve Dönen İnsan" nitelemesi yaptığı Tanpınar için düzenlenen sempozyum 5 oturum halinde gerçekleştirilirken, "Tanpınar'ın Düşünce Dünyası" konulu 1. oturumu Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç başkanlığında yapıldı. "Tanpınar'da Geçmiş-Şimdi-Gelecek" başlıklı sunumuyla katılan Prof. Dr. Besim Dellaloğlu, öncelikle muhafazakarlık kavramının bizde ve batıda nasıl tanımlandığı konusunda giriş yaptıktan sonra, Tanpınar'ın bizdeki muhafazakarlık tanımına göre muhafazakar olmadığı görüşünü dile getirerek bu meseleyi aydınların tartışmasına açtı. Mustafa Atiker ise "Ahmet Hamdi Tanpınar ve Alman İdealizmi" başlığıyla Tanpınar'daki Alman etkilerine değindi. Prof. Dr. Alaattin Karaca "Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Zaman ve Medeniyet İlişkisi" başlıklı sunumunda aynı isimdeki romanda Tanpınar'ın saat ve zaman tasavvurlarımızla alakalı kahramanlar inşa ederek, bir medeniyetin en önemli göstergelerinden birisinin insan ve zaman ilişkisi oldu-

ğunu belirtirken, Kibar Ayaydın ise "Tanpınar'ın Medeniyet Tasavvuru, Devam ve Değişim" başlıklı sunumunda Tanpınar'ın "Değişerek devam etmek, devam ederek değişmek" ifadesiyle bir medeniyetin devamlılığını ancak bu şekilde yerine getirebileceğini belirtti.

Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu başkanlığında gerçekleşen "Tanpınar ve Şehir" konulu 2. oturumda, Prof. Dr. Mehmet Törenek "Küçük Peyzajları ve Köşeleriyle Tanpınar'da İstanbul" başlıklı sunumunda Tanpınar'ın romanlarında eski-yeni ve batı-doğu karşıtlığında verdiği mekan algısıyla, zıtların ahengini sunmaya çalıştığını belirtirken, Mehmet Kurtoğlu ise "Tanpınar'ın Şehirlere Bakışı" başlıklı sunumunda, Cemil Meriç ve Kemal Tahir'in şehirlere dışarıdan bakmasına karşın Tanpınar'ın şehirlere içeriden baktığını ve Evliya Çelebiyi keşfeden kişi olarak şehirleri güzellik ve estetik açıdan değerlendirdiğini ifade etti. Şaban Abak "Tanpınar'da Erzurum Üzerine Bazı Dikkatler" başlıklı sunumunda Tanpınar'ın Erzurum'a üç defa geldiğini vurgulayarak özellikle Cinis köyündeki anıları hakkında bilgi verdikten sonra, oturumun son konuşmacısı Doç. Dr. Selim Çonoğlu "İnsan Ruhuna Üflenen Devamlılık: Mekan ve Huzurun Başkışısı Olarak: İstanbul" başlıklı sunumunda Tanpınar'ın bütün romanlarında İstanbul'un, bütün-

lülkü bir şehir olarak adeta bir baş kahraman olarak romana dâhil edildiğini ve mekansızlığın ortaya çıkaracağı boşlukları ele alarak, şehirlerin yaşantılarımızın ambarı olduğunun altını çizdi.

Doç. Dr. Şükrü Karatepe başkanlığında gerçekleşen “Tanpınar ve Roman” konulu 3. oturumda Doç. Dr. Ergün Yıldırım “ Türk Modernliğinin Huzursuzluğu: Huzur Romanında Modernleşmeyi Anlamak” başlıklı sunumuyla modernleşmenin sancılarını yaşayan Tanpınar’ın, Cumhuriyet’in reddi miras ile halkı adam etme üzerine kurmuş olduğu sistemin bu huzursuzluğu arttırdığını dile getirirken, Dr. Hayrettin Orhanoglu “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Huzur Romanında Değişme ve Dönüşme Ritüelleri” başlıklı sunumunda Tanpınar’ın iki dünya savaşı geçirmiş, nerede ve ne olduğunu sürekli sorgulayan bir insan olarak değişmeyi ve dönüşmeyi sürekli gündeminde tutan bir yazar olduğunu belirtti. Prof. Dr. Mehmet Narlı, “Doğu Batı Arasında Yeni Bir Kimlik Arayışı Bağlamında Halide Edip-Peyami ve Tanpınar” başlıklı sunumunda *Sinekli Bakkal*, *Fatih Harbiye ve Huzur* romanları bağlamında üç yazarın kimlik arayışına nasıl değindiklerini ele aldı.

Prof. Dr. Mehmet Törenek başkanlığında gerçekleşen “Edebiyat Teorisi ve Tanpınar” konulu 4. oturumda Cevat Akkanat “Ahmet Hamdi Tanpınar’da Edebiyat Teorisi Geleneği” başlıklı sunumunda Tanpınar’ın tedrici bir değişimi savunduğunu, teorisini de bu değişerek devam etmek üzerine kurguladığını ifade ederken, Yrd. Doç. Dr. Ömer Solak “Tanpınar’ın Edebiyat Tarihçiliği’nin İdeolojik ve Düşünsel Kaynakları” başlıklı sunumunda Tanpınar’ın ne şarka ne garba kendimize bağlanalım vurgusuyla hareket ettiğini ve Yahya

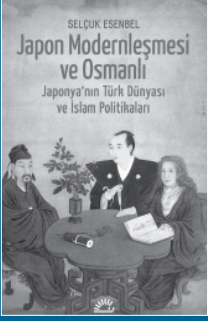
Kemal, Abdülhak Şinasi Hisar ve Tanpınar’ın cumhuriyetin reddettiği mirasa sahip çıkmasına rağmen, sistemle açık çatışmaya girmediklerini belirtti. Asım Öz ise “Edebi Kamuda Tanpınar İlgisi” başlıklı sunumunda 80 öncesi bölünmüş kimliğin ve arada kalmanın sorun olarak algılanmasına rağmen, özellikle 80 sonrasında bunun artı bir değer olarak sunulmasıyla Tanpınar’a bakış açılarında bir değişimin meydana geldiğini, bunun da görülmek istenen, idealize edilen bir Tanpınar görüntüsü ortaya çıkardığını belirtti.

Dr. Hüseyin Pala’nın başkanlığında gerçekleşen “Çeşitli Yönleriyle Tanpınar” konulu oturumda Doç. Dr. Nesime Ceyhan “Günlüğünde Tanpınar: Hayal, Düş kırıklığı ve Keder” başlıklı sunumunda Tanpınar’ın günlükleriyle bambaşka bir Tanpınar gördüğümüzü, hayatında anlaşılmasının ve değerinin bilinmemesinin acısını günlüklerinde bulduğumuzu aktardıktan sonra, Abdullah Harmancı “Vecizeleriyle Tanpınar” başlıklı sunumunda vecizelerin özlü ve önemli ifadeler olduğunu belirtirken, Tanpınar’ın müstaktil vecizelerinin olmadığını, fakat romanlarından ve makalelerinden öz anlam ifade edecek vecizelerin ortaya çıktığını belirtti. Oturumun ve sempozyumun son konuşmacısı Dr. Mehmet Doğan “Cumhuriyet

Aydını Olarak Tanpınar” başlıklı sunumunda günlüklerin ortaya çıkmasına kadar Tanpınar’ın “Mektuplar”ı ortaya çıkıncaya kadar “Cumhuriyet Devri Aydını” olduğunu fakat “Mektuplar” dan sonra ise “Cumhuriyet Aydını” bir Tanpınar’la yüzleştiklerini belirttiği konuşmasında, bunun sebebinin de Tanpınar’ı şiirlerinden, romanlarından ve XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi eserinden tanıyanların “Mektuplar” ın yayınlanmasından sonra ise bambaşka bir Tanpınar ile karşılaşmaları olarak açıkladı.

Sempozyumun sonunda bütün bildirilerin öz olanını kısa bir konuşma yaparak sentezleyen Dr. Hayrettin Orhanoglu, sempozyumda yapılan tüm sunumlara hem sonuna kadar katıldığını, hem de sonuna kadar karşı çıktığını belirtirken, bu bildirimlerle Tanpınar üzerine yeniden düşünme yollarının açıldığını ifade etti. Bu sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçenlere şükranlarını sunan Orhanoglu, fikirlerin ve fikir adamlarının buluşmasının önemli olduğunun altını çizerek sözlerini tamamladı.

Değerlendirme konuşmalarının sonunda Keçiören Belediye Başkanı Mustafa Ak katılımcılara “Şükran Berati” takdim etti.

Japon Modernleşmesi ve Osmanlı

Selçuk Esenbel
İletişim Yayınları

Japonya ve Türkiye genellikle modernleşme/kalkınma tartışmalarının iki kutbu olarak ele alınır. 1960'lardan günümüze uzanan bu kısır tartışmanın, genel geçer bakışların dışına çıkabildiğini söylemek çok zor. Selçuk Esenbel, Japon Modernleşmesi ve Osmanlı'da, konuyu Japonya tarihi bağlamına yerleştirerek bambaşka bir perspektif sunuyor. Japonya tarihini Tokugawa ve Meiji dönemlerinin değişim dinamikleri çerçevesinde ele alıyor. Modernleşme "ihtiyacının" uzun dönemlere yayılan nedenlerini, sorunlarını ve en önemlisi toplumsal reflekslerde nasıl yer bulduğunu tartışıyor. Japonya tarihini bir bütün olarak ele alırken, kopuşların ve sürekliliklerin topluma etkilerini hesaba katıyor. Direniş ve uyum noktalarına işaret ettiği kadar, "modernlik" tartışmasının kısıtlarına da dikkat çekiyor. Japonya-Osmanlı/Türkiye tartışmasını ise, modernleşme karşısındaki en önemli sınavlarını 19. yüzyılda vermiş bu iki ülkenin, Orta Asya ve İslâm dünyası üzerindeki diplomatik mücadeleleri alanında mercek altına alıyor. İki ülkenin milliyetçilik, imparatorluk, emperyal siyaset ve "dünya gücü" olma arzularının kesişme ve çatışma noktalarına dikkat çekiyor.

Kur'an'da Tanrı ve İnsan / Toshihiko Izutsu

Pınar Yayınları

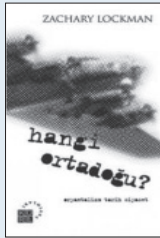
Keio Üniversitesi'nin yayınladığı bu kitap, Profesör Toshihiko Izutsu'nun 1962 yılının baharı ile 1963 yılında Montreal'deki McGill Üniversitesi'nde verdiği derslerden oluşmaktadır. Izutsu, evvela, bize dilbilim veya semantikle ilgili düşüncesini anlatmaktadır ki, o, Kur'an'ı bu yolla anlamayı arzulamaktadır. Anladığım şekliyle, semantik, bir dili kullanan insanların weltanschauung'unu ya da dünya görüşünü kavramsal olarak anlamak amacıyla, bu dilin anahtar terimleri üzerine yapılan analitik bir araştırmadır. Kur'an'a dair semantik bir araştırma, bu yüzden, Kur'an'ın anahtar terimlerine dair yapılmış analitik bir araştırmadır. Izutsu, kitabın ilerleyen sayfalarında, anahtar terimlerle ilgili bir araştırmacı, sadece, bu terimleri veya kavramları soyutlayarak yahut durağan unsurlar olarak görebilerek yapılan mekanik bir analiz anlamına gelmediğini, bilakis daha da önemlisi Kur'an'da kullanıldıkları şekliyle bu terimlerin canlı bağlamsal anlamlarını ihtiva ettiğini birçok örnekle vuzuha kavuşturmuştur. Bu yüzden, bizzat anahtar terimleri anlamak ve hatta keşfetmek için, öncelikle Kur'an'ın düşünce dünyasının temel yapısı bütünüyle bilinmelidir. Bu kitabın, Müslüman olmayan ilk ciddi Asyalı ve Japon bir bilim adamının kaleminden çıktığının altını çizmemiz gerekiyor.

Balkanların Makûs Talihi: Göç / H. Yıldırım Ağanoglu

İz Yayınları

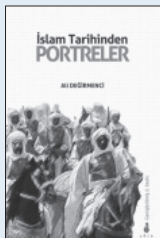
Göç hadisesi, hangi millet ve din mensubunun başına gelirse gelsin bir insanlık dramıdır. Rumeli'den Anadolu'ya yönelik 300 yıldır devam eden göç süreci Avrupa tarihindeki nüfus hareketlerinin en önemlilerinden biridir. Kitapta, 1687 yılındaki ilk göçlerden başlayıp günümüze kadar olan süreç genel hatlarıyla verilir, özellikle Balkan Harbi ve Birinci Dünya Savaşı'nı takiben ortaya çıkan mezâlim, göç, iskân politikaları, iskândan sonra ortaya çıkan problemler ve muhacirlerle ilgili meseleler ayrıntılı olarak ele alınmış, bu konuda devletin arşiv belgeleri olayları aydınlatan projeksiyon işlevi görmüştür.

Hangi Ortadoğu? Oryantalizm-Tarih-Siyaset / Zachary Lockman

Küre Yayınları

Hangi Ortadoğu? kitabı Batıdaki ve özellikle de 50 yılı aşkın bir süredir Birleşik Devletlerdeki İslâm ve Ortadoğu çalışmalarının bilgi siyasetine yoğunlaşarak kapsamlı ve eleştirel bir incelemesini sunmaktadır. Ortadoğu'ya ve İslâm'a ilişkin bilginin üretimini, yayılımını ve kabulünü etkileyen koşullar, münakaşalar, tartışmalar ve süreçler hakkında yaşanan tartışmaları keşfetmeye çalışan Zachary Lockman; özellikle 11 Eylül 200'den sonra Ortadoğu ve İslâm hakkında akademisyenler, gazeteciler, yorumcular ve devlet görevlileri tarafından üretilmiş, yaygınlaştırılmış ve hâlihazırda da devam ettirilen bilgi türlerinin daha iyi, daha eleştirel ve daha tarihsel bağlamlar içerisinde anlaşılmasının hayati önemde olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda kitap, pek çok Amerikalının Ortadoğu'yu kavrama biçimlerinin ve dolayısıyla da Birleşik Devletlerin bölgede neden bu şekilde davrandığının ki çoğunlukla vahim sonuçlar doğurmaktadır anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca Hangi Ortadoğu? kitabı oryantalist söylemi devam ettiren söz konusu okuma ve davranma biçimlerinin yaratılmasında belirleyici olan kişi ve kurumların tarihine, amaçlarına, çalışma tarzlarına, iç içe geçmiş ilişkilerine ve örgütsel yapılarına ilişkin aydınlatıcı değerlendirme ve bilgiler de sunmaktadır.

İslâm Tarihinden Portreler / Ali Değirmenci

Ekin Yayınları

Önemli ve örnek kişilikler üzerinden yapılacak okuma ve tartışmalar, her şeyden önce "insan tükenmez" gerçeğine sağlam bir ilmek daha atacaktır. Bu çabanın, günümüz gerçekliği içinde umudumuzu diri tutmanın, özgüvenimizi ve düş kırıklıklarımızı onarmanın yollarını çoğaltmada da bize direnç sağlayacağı kesindir. İslâm Tarihinden Portreler adlı çalışmada sırasıyla; Hz. Hatice, Erkam bin Ebu'l Erkam, Ammar bin Yâsir, Bilal-i Habeşî, Cafer bin Ebû Talib, Ka'b bin Malik, Hz. Fatıma, Abdullah bin Zübeyr, Kays bin Sa'd, Süleyman bin Surad, Tarık bin Ziyad, Ebû Müslim Horasanî, Battal Gazi, Nureddin Zengi ve Selahaddin Eyyubî gibi İslâm tarihinin farklı dönemlerinde yer alan 15 portre tanıtılıyor.